

С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

За загальною редакцією
доктора економічних наук, професора,
академіка АЕН України **Кузнецової С.А.**

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2014

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.1я73
К 89

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11–4353 від 26.02.2013 р.)*

Рецензенти:

Примостка Л. О., доктор економічних наук, професор (ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»);

Міщенко В. І., доктор економічних наук, професор (Центр наукових досліджень Національного банку України);

Науменкова С. В., доктор економічних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка).

Кузнецова С. А. Банківська система [текст] : навч. посіб. / (С. А. Кузнецова, К 89 Т. М. Болгар, З. С. Пестовська); за ред. С. А. Кузнецової. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 400 с.

ISBN 978-617-673-220-4

Навчальний посібник спрямований на формування необхідних теоретичних знань і набуття практичних навичок з дисципліни «Банківська система».

Розкрито концептуальні основи побудови банківської системи України та зарубіжних країн, висвітлено питання організації та проведення активних та пасивних операцій банків, надання послуг; методологія проведення статистичного та фінансового аналізу діяльності комерційних банків; наведено механізм державного регулювання банківської діяльності, фінансового моніторингу та забезпечення фінансової безпеки банків.

Призначений для студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за освітньо-професійною програмою бакалавра зі спеціальності 6.030508 «Фінанси і кредит».

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.1я73

ISBN 978-617-673-220-4

© С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська, 2014.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2014.

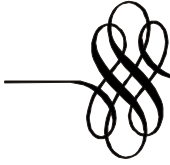

Передмова	7
ЧАСТИНА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	9
<i>Розділ 1. Сутність банківської системи України</i>	9
1.1. Банківська система: сутність, принципи побудови та функції	9
1.2. Організація і функціонування провідних банківських систем зарубіжних країн	12
1.3. Еволюція банківської справи.	17
1.4. Становлення та розвиток банківської системи України	19
Питання для самоконтролю.	22
Бібліографічний список.	23
<i>Розділ 2. Центральний банк у банківській системі країни</i>	25
2.1. Центральні банки в зарубіжних країнах	25
2.2. Національний банк України та грошово-кредитна політика	27
2.3. Система електронних платежів Національного банку України (СЕП)	50
Питання для самоконтролю.	57
Бібліографічний список.	58
<i>Розділ 3. Банки як провідні суб'єкти фінансового посередництва. Функції банків</i>	60
3.1. Фінансові посередники на грошовому ринку	60
3.2. Сутність поняття «банк». Види комерційних банків	62
3.3. Функції банків, види банківських операцій	65
3.4. Порядок реєстрації комерційного банку та ліцензування його діяльності	70
Питання для самоконтролю.	82
Бібліографічний список.	83
ЧАСТИНА 2. БАНКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	85
<i>Розділ 4. Операції банків по обслуговуванню платіжного обігу</i>	85
4.1. Основи організації грошових розрахунків та порядок оформлення розрахункових документів	85
4.2. Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика	89

4.3. Порядок відкриття рахунків у банках	100
4.4. Організація готівкових грошових розрахунків	104
Питання для самоконтролю	106
Бібліографічний список	106
<i>Розділ 5. Пасивні операції банків по залученню та запозиченню коштів</i>	109
5.1. Капітал комерційного банку, його склад та структура	109
5.2. Власний капітал комерційного банку та його формування	110
5.3. Залучений капітал комерційного банку та його характеристика	136
5.4. Управління залученим капіталом комерційного банку	139
Питання для самоконтролю	143
Бібліографічний список	144
<i>Розділ 6. Активні операції комерційних банків. Кредитні операції банків</i>	146
6.1. Поняття банківського кредиту та його класифікація	146
6.2. Кредитна угода та етапи процесу кредитування	149
6.3. Способи нарахування відсотків за кредитами	157
6.4. Формування та використання резерву на покриття можливих втрат за позиками комерційних банків	160
Питання для самоконтролю	163
Бібліографічний список	163
<i>Розділ 7. Особливості операцій з надання і погашення окремих видів кредитів</i>	165
7.1. Методи кредитування клієнтів банку	165
7.2. Форми позичкового рахунку	166
7.3. Окремі види кредитних операцій	168
Питання для самоконтролю	175
Бібліографічний список	175
<i>Розділ 8. Операції банків з цінними паперами</i>	178
8.1. Поняття та види банківських інвестицій	178
8.2. Діяльність комерційного банку на ринку цінних паперів	180
8.3. Посередницькі операції комерційного банку на фондовому ринку	191
Питання для самоконтролю	192
Бібліографічний список	193
<i>Розділ 9. Операції банків в іноземній валюті</i>	195
9.1. Здійснення розрахунків в іноземній валюті по зовнішньоекономічних угодах	195
9.2. Фінансування експортно-імпортних угод	202
9.3. Посередницькі операції комерційних банків з іноземною валютою	203
Питання для самоконтролю	207
Бібліографічний список	207

ЧАСТИНА 3. КОНТРОЛЬ ТА БЕЗПЕКА ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ	210
Розділ 10. Фінансовий аналіз діяльності комерційних банків	210
10.1. Сутність фінансового аналізу діяльності комерційних банків	210
10.2. Аналіз фінансового стану банків	215
10.3. Аналіз фінансових результатів діяльності банків	222
10.4. Аналіз ефективності діяльності комерційних банків	226
10.5. Економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків	236
Питання для самоконтролю	247
Бібліографічний список	248
Розділ 11. Банківська статистика	250
11.1. Предмет, метод і завдання банківської статистики	250
11.2. Статистика ресурсів комерційних банків	251
11.3. Статистика доходів і витрат банку	266
Питання для самоконтролю	289
Бібліографічний список	289
Розділ 12. Сучасний інструментарій аналізу банків	292
12.1. Стратегії та моделі управління активами і пасивами банку	292
12.2. Декомпозиційний аналіз прибутковості власного капіталу банку	296
12.3. Показник GAP як індикатор чутливості балансу	300
12.4. Аналіз дюрації та імунізація балансу банку	308
12.5. Стратегії управління валютним ризиком банку	313
Питання для самоконтролю	317
Бібліографічний список	318
Розділ 13. Банківський менеджмент	320
13.1. Основи банківського менеджменту	320
13.2. Банківський менеджмент за спрямуванням управлінських рішень	325
13.3. Організація контролю банківської діяльності	328
13.4. Процес управління інформаційними технологіями та організація ефективних систем безпеки захисту інформації	330
Питання для самоконтролю	333
Бібліографічний список	333
Розділ 14. Регулювання, нагляд і контроль банківської діяльності	336
14.1. Основи регулювання, нагляду та контролю банківської діяльності	336
14.2. Особливості розробки стандартів Базельського комітету з питань банківського нагляду	339
14.3. Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності в Україні	342
Питання для самоконтролю	344

Бібліографічний список	345
Розділ 15. Фінансовий моніторинг банківської діяльності	347
15.1. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. Суб'єкти первинного та державного фінансового моніторингу	347
15.2. Сутність та засоби легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та відмивання грошей	351
15.3. Міжнародне регулювання боротьби з відмиванням грошей	353
Питання для самоконтролю	356
Бібліографічний список	356
Розділ 16. Фінансова безпека банківського сектору	359
16.1. Сутність фінансової безпеки банківського сектору	359
16.2. Методичний інструментарій забезпечення фінансової безпеки банків	364
16.3. Моральні ризики й асиметрія інформації в банківській діяльності та методи їх мінімізації	367
Питання для самоконтролю	371
Бібліографічний список	371
Предметний покажчик	375
Додатки	384
<i>Додаток А.</i> Основні показники діяльності банків України	384
<i>Додаток Б.</i> Попередні підсумки діяльності банків станом на 1 жовтня 2012 р.	387
<i>Додаток В.</i> Динаміка значень економічних нормативів по системі банків України.	388
<i>Додаток Г.</i> Порівняльний аналіз моделей обслуговування консолідованого коррахунку	390

ПРЕДМОВА

Розвиток банківської системи тісно пов'язаний зі створенням ефективного механізму управління банківською діяльністю, дієвими системами регулювання, контролю і системи забезпечення фінансової безпеки. Це, в свою чергу, потребує глибокого вивчення основ сучасної банківської системи, дослідження сутності й особливостей її функціонування в ринкових умовах господарювання, відстеження та врахування міжнародного досвіду, а також перспективних можливостей розвитку фінансово-кредитної системи України в цілому.

Навчальний посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Банківська система». *Завдання дисципліни* — вивчення поняття, структури, функцій, основних завдань і призначення банківської системи та її елементів; оволодіння методами проведення банківських операцій та надання банківських послуг, аналізу та менеджменту банківської діяльності; набуття вмій та навичок використання міжнародного досвіду регулювання банківської діяльності та застосування інструментів при забезпеченні фінансової безпеки банків.

Місце серед інших дисциплін. Дисципліна «Банківська система» тісно пов'язана з іншими дисциплінами, які вивчалися та вивчаються студентами, такими, як «Гроші та кредит», «Фінанси», «Фінанси підприємств», «Фінансовий ринок», «Фінансовий аналіз», «Міжнародні розрахунки і валютні операції», «Інвестування».

В навчальному посібнику висвітлено питання виникнення, формування та розвитку банківської системи, особливостей функціонування банківської системи в країнах ринкового типу господарювання, місце центральних банків у системі, їх функцій, завдань та операцій, діяльності комерційних банків та проведення ними операцій, аналізу банківської діяльності, необхідності банківського менеджменту в умовах конкурентного середовища, регулювання, нагляду, контролю НБУ за банками другого рівня, інструментів та методичних основ використання фінансових методів та важелів у системі фінансової безпеки банків.

Навчальний посібник розкриває весь обсяг навчальної дисципліни «Банківська система». Посібник складається із 3 частин, які включають

16 розділів. В *першій частині* розкриваються теоретичні основи побудови та функціонування банківської системи, *друга частина* присвячена питанням ведення банківських операцій, в *третьій частині* викладено теоретичні та організаційні складові забезпечення контролю та безпеки діяльності комерційних банків. Кожний розділ містить виклад теоретичного матеріалу, який супроводжується схемами та таблицями, що дає можливість студентам в повному обсязі сприймати новий матеріал.

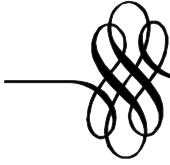
Після вивчення курсу «Банківська система» студенти повинні:

знати: законодавчу та нормативну базу, що регламентує банківську діяльність; основні характерні риси сучасної банківської системи України, цілі, функції та принципи функціонування її окремих ланок; економічний зміст та механізми здійснення базових банківських операцій та надання банківських послуг; методичні підходи до проведення аналізу банківської діяльності; показники, які характеризують фінансовий стан банку; економічний зміст нормативів банківської діяльності; порядок здійснення регулювання, нагляду та контролю банківської діяльності; основи використання фінансових методів та важелів у системі фінансової безпеки банків; стан, проблеми та перспективи розвитку банківської системи України;

набути вмінь: характеризувати банківську систему, діючу в ринкових умовах господарювання; аналізувати основи фінансові показники діяльності банку; давати оцінку діяльності банку на основі його фінансових показників; застосовувати економічні нормативи для аналізу стану банку; розрізнити поняття «банківське регулювання», «банківський нагляд», «банківський контроль»; пояснити механізм дії та основні етапи забезпечення фінансової безпеки банків.

Вивчаючи дисципліну «Банківська система» студенти обов'язково повинні опрацювати нормативно-правові акти, які регламентують та регулюють банківську діяльність в Україні, серед яких Закони України: «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про інформацію»; Інструкції НБУ «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», «Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах», «Про касові операції в банках України».

Опанування студентами змісту дисципліни «Банківська система» дозволить ефективно використовувати отриманні знання як в фінансовій сфері, так і в інших сферах національної економіки.

ЧАСТИНА 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

- 1.1. Банківська система: сутність, принципи побудови та функції*
- 1.2. Організація і функціонування провідних банківських систем зарубіжних країн*
- 1.3. Еволюція банківської справи*
- 1.4. Становлення та розвиток банківської системи України*

1.1. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІЇ

Функціональна специфіка діяльності банків зумовлює необхідність організаційно-правового виділення їх у самостійну, відносно замкнуту структуру, яка називається **банківською системою**.

Банківська система — це складова кредитної системи, яка в свою чергу, є складовою фінансової системи країни.

Банківська система — законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємозв'язані в самостійну економічну структуру

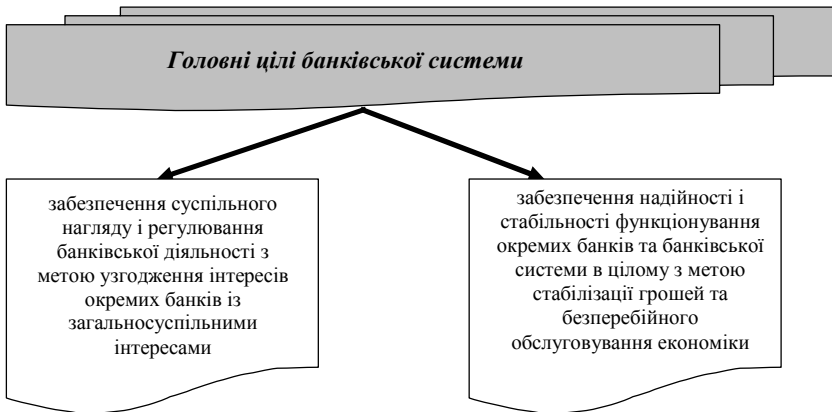
Виникає банківська система не внаслідок механічного поєднання окремих банків, а ґрунтується на заздалегідь виробленій концепції, у межах якої кожний вид банків і кожний окремий банк посідають певне місце.

Самостійність банківської системи як економічної структури має подвійне спрямування:

- відносно окремих банків як її структурних елементів;
- відносно інших подібних великих систем, які функціонують в економіці паралельно з банківською.

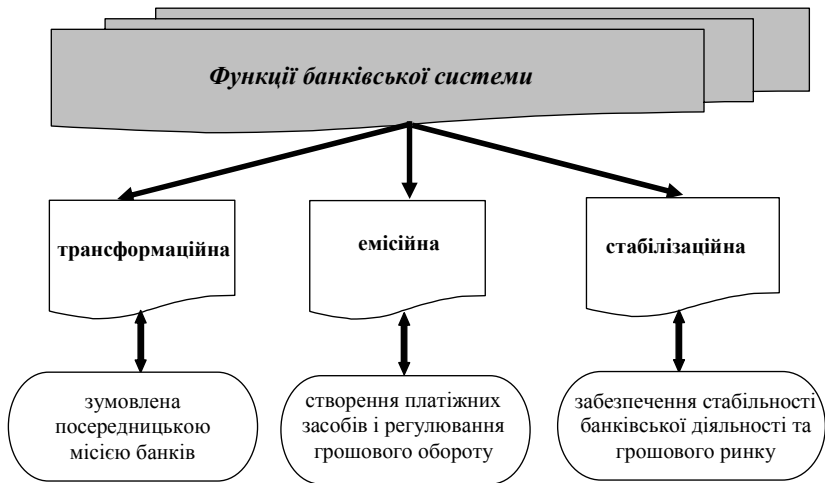
Відносно окремих банків самостійність системи проявляється у специфічних цілях та функціях її порівняно з цілями та функціями банків.

Головною метою діяльності окремих банків є одержання прибутку. Стосовно банківської системи ця ціль не просто не збільшується пропорційно кількості банків, що входять до системи, а взагалі переміщується на другий план, залишаючись лише ціллю окремих банків.

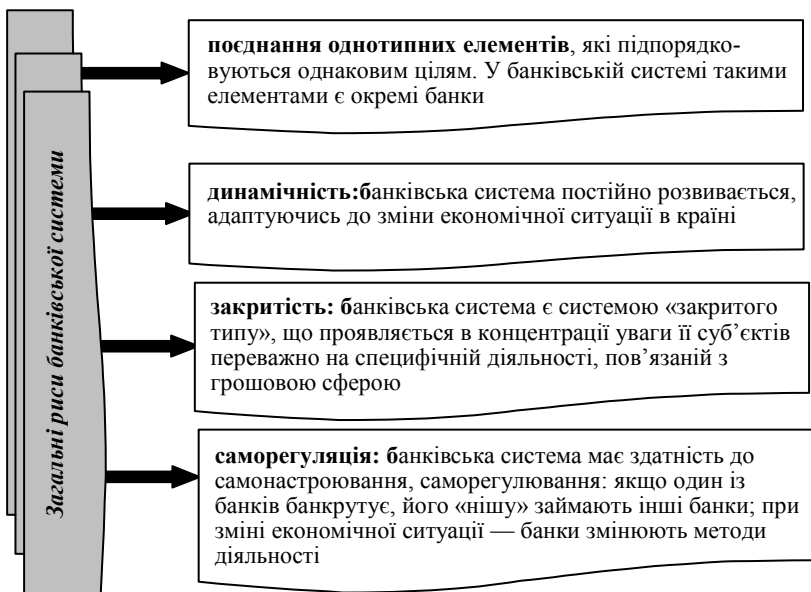

Жодна з цих цілей не під силу окремому банку, яким би великим він не був. Тільки скоординоване об'єднання їх у систему, зорієнтовану на зазначені цілі, робить досягнення їх реальним.

Банківська система взаємодіє з іншими системними структурами, з якими вона створює як підсистема більш загальне утворення — економічну систему в цілому. Це, зокрема, бюджетна система, податкова система, валютна система, торговельна система тощо.

Порівнюючи банківську підсистему з іншими, можна виявити в ній риси, які спільні для їх усіх, що підтверджує її системний характер, а також суто специфічні риси, які підкреслюють її банківську специфічність.

До специфічних рис, які характерні тільки для банківської системи і виділяють її з ряду інших, можна віднести:

- дворівневу побудову;
- поглиблене централізоване регулювання діяльності кожного банку окремо і банківської діяльності в цілому;
- централізований механізм контролю і регулювання руху банківських резервів;
- наявність загальносистемної інфраструктури, що забезпечує функціональну взаємодію окремих банків;
- гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості банківської системи зі збереженням повної економічної самостійності і відповідальності за результати своєї діяльності кожного окремого банку, що входить у систему.

1.2. ОРГАНІЗАЦІЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОВІДНИХ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Банківська система як складова частина фінансової системи будь-якої держави відіграє вирішальну роль в економічному розвитку країни, є головним механізмом фінансово-кредитних відносин у державі.

Для сучасної практики характерне використання різних *моделей організації і функціонування* банківських систем зарубіжних країн, їх організаційна структура та правове регулювання залежать від багатьох факторів.

Світова практика виробила два принципи побудови комерційних банків:

— принцип сегментування — характерний для США та Японії, де банкам заборонено здійснювати операції з цінними паперами корпорацій, з нерухомістю, страхові операції;

— принцип універсальності — характерний для більшості країн Західної Європи, банки другого рівня можуть надавати будь-які фінансові послуги на грошовому ринку.

Схеми побудови банківської системи розвинених зарубіжних країн

Банківська система *Великої Британії* є дворівневою.

Банківська система Великобританії

Етапи еволюції банківської системи Великобританії:

- 1694р. — засновано центральний банк, як акціонерну компанію;
- 1861р. — засновано Національний ощадний банк;
- 1946 р. — центральний Банк Англії націоналізовано;
- 1979 р. і 1987 р.— видано закони про банківську діяльність;
- 1998 р. — законодавче закріплено незалежність Банку Англії.

Для кредитно-банківської системи Франції характерна система державного регулювання банківської справи. Банківська система Франції є дворівневою.

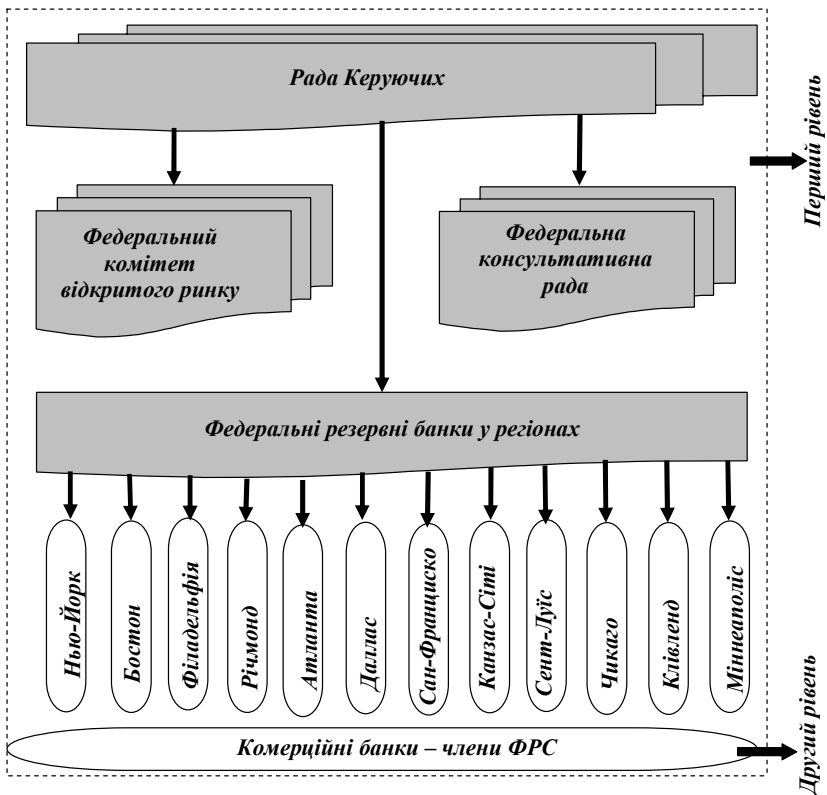
В 1993р. прийнято Закону Франції «Про Статут Банку Франції». На верхньому рівні системи діють чотири суб'єкти, які тісно взаємодіють один з одним, функції яких розподілено так, що створено реальний механізм взаємного контролю, виключається концентрація управління цією системою, передбачається можливість здійснення єдиної державної грошово-кредитної політики, усунення безконтрольної діяльності кредитних установ.

Сучасна кредитно-банківська система США є дворівневою і складається з таких основних елементів:

– на першому (верхньому) рівні банківської системи — Федеральна Резервна система (ФРС), яка включає: Раду Керуючих Федеральної резервної системи, 12 федеральних резервних банків, які є центральними для округів і розташовані у різних регіонах країни;

– другий (нижній) рівень банківської системи США становлять комерційні банки, небанківські спеціалізовані кредитні інститути: поштові ощадні каси, фінансові і страхові компанії, кредитні кооперативи, пенсійні фонди, фонди соціального страхування, товариства взаємного кредиту, федеральні кредитні установи.

Побудова Федеральної резервної системи США

Етапи еволюції банківської системи США:

1863р. — прийнято Закон про національну валюту;

1913р. — створено Федеральну резервну систему, яка виконує функції центробанку;

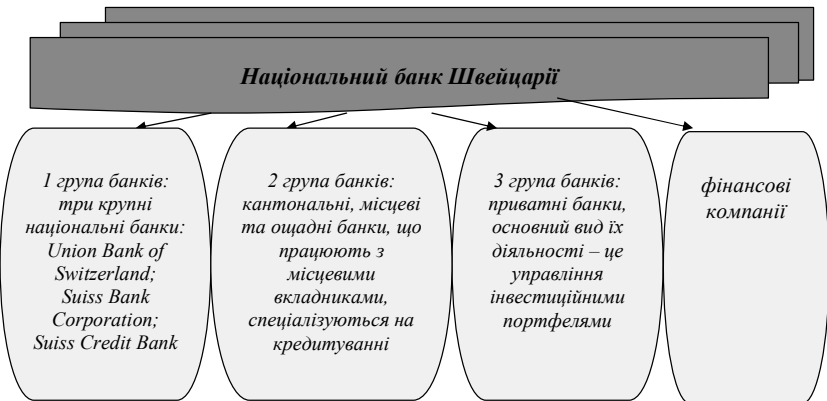
1933 р. — створено Федеральну корпорацію страхування депозитів як незалежне федеральне агентство;

1936 р. — утворено Федеральний комітет відкритого ринку при Раді Керуючих ФРС США.

Сучасна банківська система Швейцарії. На 1500 мешканців приходить 1 банк. В країні функціонує понад 140 філій (відділень) крупних іноземних банків. Швейцарська банківська система об'єднує більш як 500 банківських організацій.

Швейцарська банківська система очолюється Національним банком, який має статус акціонерного товариства, а всі швейцарські банки діляться на три групи.

Банківська система Швейцарії

До банківської системи Швейцарії входить велика кількість **фінансових компаній**, за допомогою яких відкриваються широкі можливості застосування капіталу в цій країні. Їх поділяють на:

- компанії, які публічно рекламують себе для прийому депозитів і відповідно зобов'язані відповідати всім вимогам федерального банківського законодавства;

- компанії, що не приймають депозити, але виконують інші банківські операції.

Характерною рисою швейцарської банківської системи є надзвичайно **високий ступінь контролю за діяльністю банків та інвестиційних компаній**.

На цьому ґрунтується загальноприйняте в світовій практиці ставлення до швейцарських банків як **еталона надійності**.

Контроль за банками має триступеневу структуру і здійснюється Федеральною банківською комісією, Національним банком і Швейцарською банківською асоціацією.

1.3. ЕВОЛЮЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Історичні дані свідчать, що **перші банківські операції** з обміну грошей існували ще за дві тисячі років до нашої ери у Стародавній Греції (IV ст. до н.е.), у Стародавньому Вавилоні, Стародавньому Єгипті та Римі (VI ст. до н.е.).

В XVI ст. з'явилися **перші банкірські дома** (Медичі в Італії), купецькі гільдії Амстердаму, Венеції, Генуї, Мілану створили навіть спеціалізовані банки — «жиробанки», які здійснювали безготівкові розрахункові операції між купцями.

Поява першого російського банку відноситься до 1733р., коли указом імператриці Ганни Іоанівни був створений державний позичковий банк, який значною мірою функціонував як казенний ломбард.

Кредитна система в Україні була започаткована в 1781 році, коли Російський Асигнаційний банк відкрив свої банківські контори у Києві, Ніжині, Харкові, а в 1782 році у Херсоні. У 1839 році в Києві засновується місцева контора державного комерційного банку, а в 1843 р. в Харкові — контора комерційного банку.

Після реформи 1861 року в Україні було створено ряд місцевих банків:

— 20 травня 1864 року був утворений Херсонський земський банк, що діяв на підставі принципу взаємного кредитування для надання довгострокових позик під заставу поземельної власності;

— 4 травня 1871 року — Харківський земельний банк, який видавав позики під заставу нерухомості в українських і російських губерніях.

На початку XX ст. в Україні фактично діяли 3 контори Державного банку Росії та 19 його філій, існувала розгалужена система акціонерних банків, широкого розповсюдження набули товариства взаємного кредиту (26), міські суспільні банки (38), селянські банки (148), казначейства (112), позичкові каси (66). Крім цього функціонували приватні банківські контори, які здійснювали значну кількість банківських операцій.

Певний інтерес становить досвід побудови банківської системи України **в період державності (1917-1919 р.р.)**. Після проголошення 20 листопада 1917р. Третім Універсалом утворення Української Народної Республіки важливим завданням Центральної Ради була реорганізація банківської системи та формування національної грошової системи.

5 січня 1918 р. почався випуск перших українських грошей (введено в обіг державний кредитний білет вартістю 100 крб.). 10 серпня 1918р. було підписано Закон «Про затвердження Статуту Українського Державного банку і асигнування коштів до його основного капіталу»

У радянський період правове положення банків неодноразово змінювалось. Декретом ВЦВК від 14 грудня 1917 р. та Декретом Тимчасового робітничого селянського уряду України від 22 січня 1919 р. всі банки та приватні кредитні установи були **націоналізовані**, а банківська справа була оголошена **державною монополією**.

Серйозні зміни у правовому становищі банків відбулись у результаті кредитної реформи 1930-1932 рр. Було ліквідовано банки, засновані на недержавній формі власності.

У роки Другої світової війни зберігалось централізоване державне управління кредитною системою і всіма її ланками і аж до другої половини 60-років Україна не мала автономної кредитно-банківської системи.

У 1987 р. у СРСР було проведено банківську реформу яка зумовила реорганізацію банківської системи: новоутворені 6 банків (Держбанк СРСР; спеціалізовані банки — Агропромбанк СРСР; Промбудбанк СРСР, Житлосоцбанк СРСР, Ощадний банк СРСР, Зовнішньоекономічний банк СРСР).

В Україні в цей період існувала широка мережа установ Держбанку і Будбанку, трудових ощадних кас.

Фундамент нової банківської системи в Україні було закладено створенням перших кооперативних комерційних банків на підставі закону СРСР «Про кооперацію» (1988р.).

Перший кооперативний банк «Таврія» зареєстровано в листопаді 1988 року, а перший комерційний банк — Український інноваційний банк заснований в січні 1989 р. в м. Києві.

1.4. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Створення банківської системи України розпочалося з проголошення незалежності і виходом зі складу СРСР у 1991 р. До цього часу в Україні не було необхідних передумов для існування самостійної банківської системи. Більшість банківських установ, що діяли на її території Радянського Союзу наприкінці 80-х років, були не самостійними банками, а філіями союзних банків.

Після проголошення курсу на перебудову з 1988 р. розпочалося активне реформування банківської системи СРСР.

Законодавчим підґрунтям формування власної банківської системи був *Закон України «Про банки і банківську діяльність»*, прийнятий 20 березня 1991 року Верховною Радою України, який визначав правові основи банків, порядок створення і основні принципи їх діяльності.

18 вересня 1991 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову *«Про створення потужностей з виготовлення національної валюти і цінних паперів»*. Згідно з цією постановою Національний банк створив дирекцію з будівництва необхідних об'єктів і вся відповідальність за організацію роботи по виготовленню власних національних грошей і купонів покладається на *Національний банк України*.

Одночасно з формуванням Національного банку України проводилась робота по створенню другого рівня банківської системи — комерційних банків.

У 1991–1992 рр. була проведена велика робота, в результаті якої створено *дворівневу банківську систему*: на першому рівні — Національний банк України з територіальними обласними відділеннями, а на другому — банки.

До кінця 1992 року банківська система України практично була сформована, завершився *перший етап* розвитку фінансово-банківської системи України — *етап її формування та становлення*. З переходом на ринкові засади діяльності українські банки трансформувались з вузькоспеціалізованих в універсальні комерційні фінансові установи, радикально розширили спектр своїх послуг, поліпшили якість обслуговування клієнтів, вдосконалили банківські технології.

На сьогодні банківська система України є ключовою *частиною фінансової системи країни*, важливим елементом господарського механізму, де реформування розпочалося раніше інших секторів економіки.

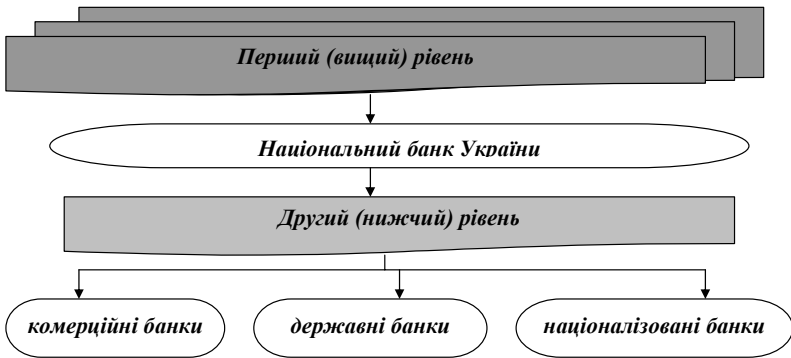
Функціонування банківської системи України як системи ринкового типу знаходиться в процесі розвитку і вимагає її подальшого вдосконалення. *Механізм функціонування банківської системи* постійно змінюється і залежить від обґрунтованого і ефективного визначення змісту діяльності банківської системи України, який розкривається в її головних напрямках. До таких напрямків належать:

Для нормальної діяльності банківської системи країни важливе значення має існування ефективної законодавчої бази, яка б регулювала правовий статус банків і банківську діяльність у відповідних сферах.

Дворівнева побудова — ключовий принцип побудови банківських систем у ринкових економіках, їх вирішальна якісна ознака, що відрізняє їх від інших систем. Однорівнева побудова можлива лише в тоталітарних економіках, де достатньо створити один державний банк і він може здійснювати на адміністративно-командних засадах і емісійно-касову функцію, і кредитно-розрахункове обслуговування господарської клієнтури, як це було в СРСР.

Банківська система України

Централізоване регулювання банківської діяльності як специфічна ознака банківської системи визначається її регулятивною функцією.

Централізоване регулювання руху банківських резервів зумовлюється насамперед емісійною функцією банківської системи.

Створення єдиного для всіх банків замкнутого на центральний банк і регульованого ним механізму руху банківських резервів є визначальною організаційно-правовою ознакою банківської системи як особливої структури.

Питання для самоконтролю

1. Дайте поняття банківській системі.
2. Що являє собою банківська система держави?
3. Охарактеризуйте функції банківської системи як самостійної економічної структури.
4. Назвіть специфічні риси, які характерні для банківської системи.
5. Коли і в яких країнах виникли перші відносини банківського характеру?
6. Як започатковувалась банківська справа у Європі?

7. Чим характеризується поява банківської діяльності в Україні?
8. Чим слугувала для України реформа 1861 року?
9. Опишіть проблеми банківської системи України під час Першої світової війни.
10. Охарактеризуйте розвиток банківської системи України в радянський період.
11. В чому полягав принцип централізованого державного управління кредитною системою?

Бібліографічний список

1. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. / Б. П. Адамик. — Тернопіль: Карт-бланш, 2002. — 278 с.
2. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред. проф. Р.І.Тиркала.—Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 14 с.
3. Банківське право: українське та європейське: навч. посіб. / П. Д. Біленчук , О. Г. Диннік, І. О. Лютий , О. В. Скороход ; за ред. П. Д. Біленчука. — К. : Атіка, 1999. — 400 с.
4. Долан Эдвин Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика : пер. с англ. / Эдвин Дж. Долан, К. Д. Кэмпбелл, Р. Дж. Кэмпбелл. — СПб. : Санкт–Петербург оркестр, 1994. — 493 с.
5. Інформація АУБ про фінансові результати діяльності комерційних банків. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.Ufc.com.ua>.
6. Карманов С.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000. — 464 с.
7. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.:МАУП, 2002. — 84 с.
8. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3–е вид. — К.: А.С.К., 2003. — С. 52–61.
9. Кравець В.М., Кравець О.В. Західноєвропейський банківський бізнес: становлення і сучасність: Навчальний посібник. — К.: Знання-Прес, 2003. — 470 с.
10. Масленников В.В. Зарубежные банковские системы: Монография. — М.: Элит-2000, 2001. — 392с.
11. Міщенко В. І. Центральні банки: організаційно-правові засади / В. І. Міщенко, В. Л. Кротюк. — К. : Знання, 2004. — 372 с.

12. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/> http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112

13. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index> http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043 http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285 http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800 http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

14. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

15. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>

<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

16. Ющенко В.А., Савченко А.С., Цокол С.Л., Новак І.М., Страхарчук В.П. Плагіжні системи. — К.: Національний банк України, 1998.— 224с.

РОЗДІЛ 2

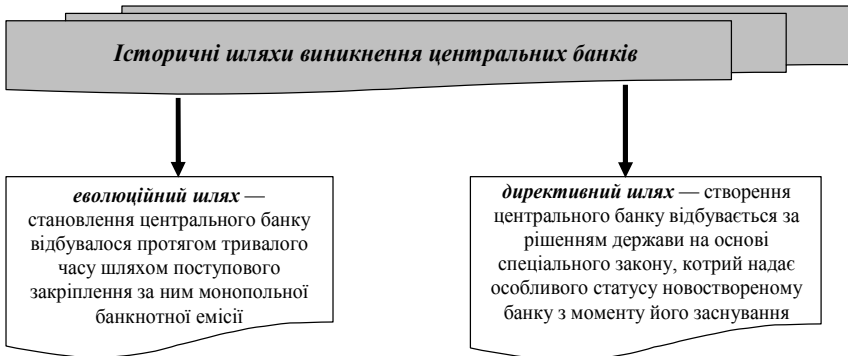
ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ КРАЇНИ

- 2.1. Центральні банки в зарубіжних країнах
- 2.2. Національний банк України та грошово-кредитна політика
- 2.3. Система електронних платежів Національного банку України (СЕП)

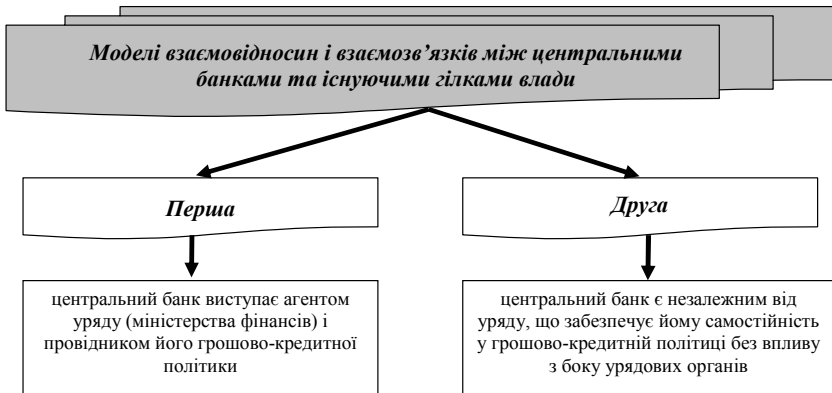
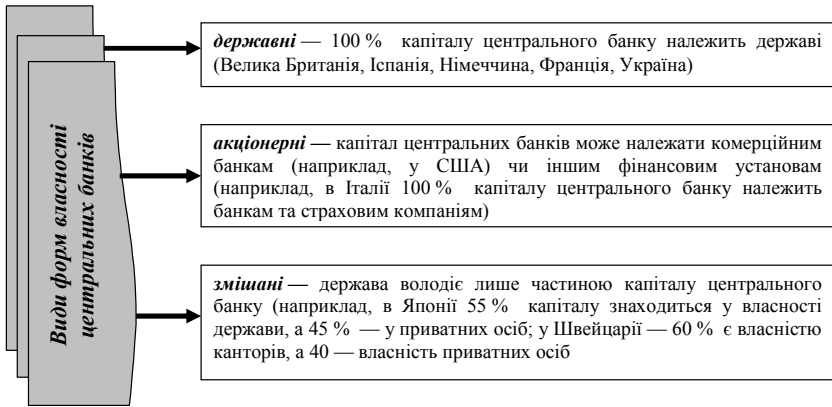
2.1. ЦЕНТРАЛЬНІ БАНКИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Процес створення центральних банків тісно пов'язаний із процесом демонетизації золота і переходом від грошової системи золотомонетного стандарту до системи обігу кредитно-паперових грошей.

Створення центральних банків відбувається двома шляхами: *еволюційним та директивним*.

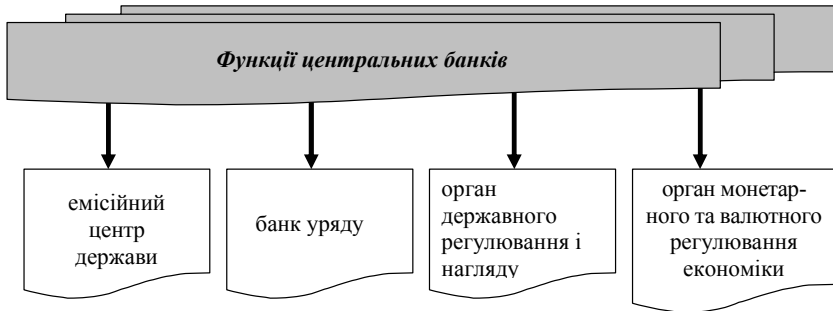

У формуванні органів управління центрального банку головну роль відіграє держава. За формою власності центральні банки можуть бути: *державними, акціонерними, змішаними*

Виникнення перших центральних банків:

- 1668 р. — Центральный банк Швеції;
- 1694 р. — ЦБ Англії;
- 1816 р. — ЦБ Норвегії;
- 1860 р. — ЦБ Росії;
- 1875 р. — ЦБ Німеччини;
- 1880 р. — ЦБ Франції;
- 1893 р. — ЦБ Італії.

Всі функції, які виконують центральні банки можна розділити на *регулюючі, контрольні і обслуговуючі*.

2.2. НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ ТА ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА

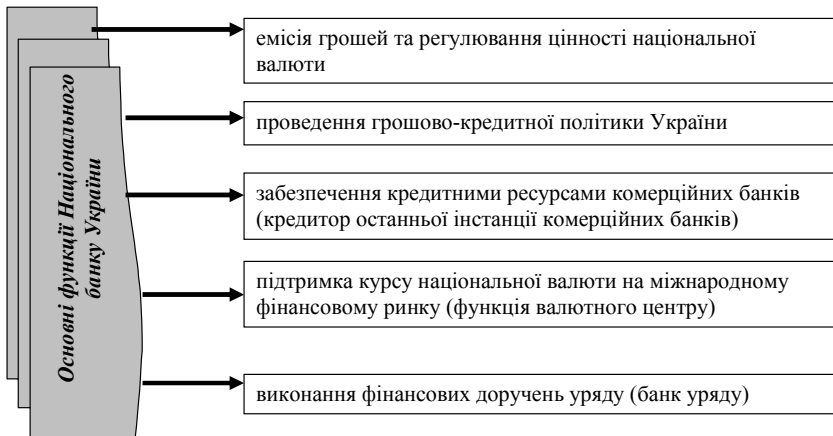
Банківська система і Національний банк України створювалися протягом 1991р. *Правовою основою* банківської системи став Закон України «Про банки і банківську діяльність», ухвалений Верховною Радою України 20 березня 1991 року відповідно до постанови ВРУ, введеної в дію з 1 травня 1991 року, «Про порядок введення в дію Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Національний банк за своїм *правовим статусом* є однією з найважливіших інституцій держави. Він не входить до жодної з гілок влади. Свою діяльність здійснює на засадах незалежності та економічної самостійності. Проте цей головний орган банківської системи з ряду питань є залежним від Верховної Ради України, перед якою і звітує про свою діяльність.

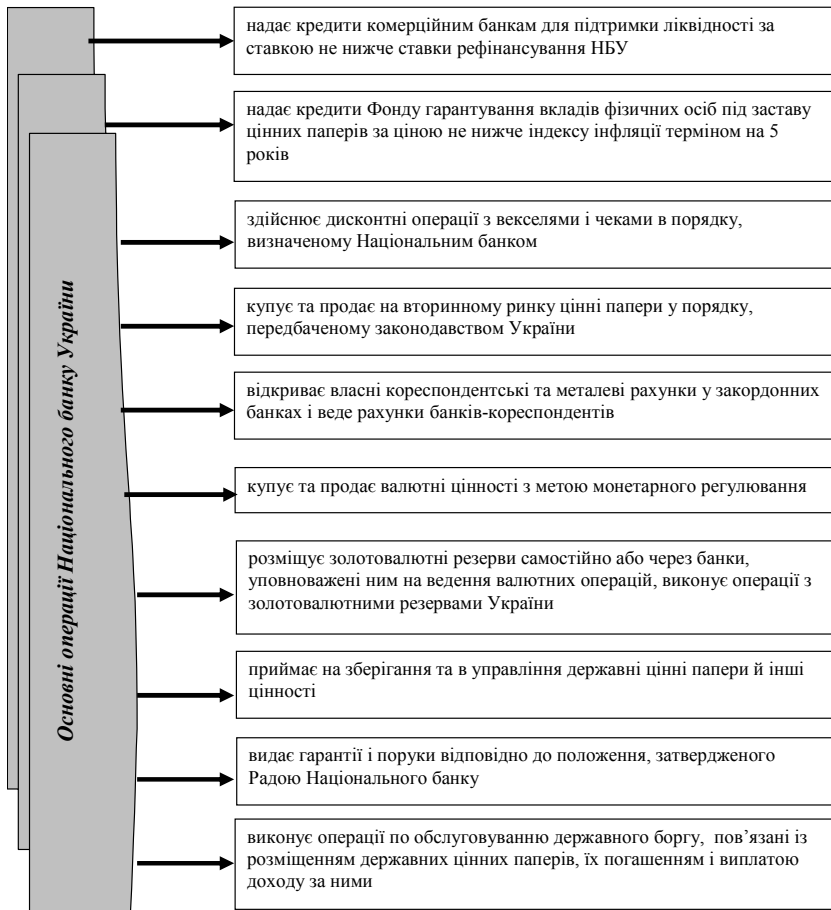
Рада НБУ відповідно до ст. 100 Конституції України розробляє *основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням*. Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом.

Відповідно до Конституції України **основною функцією** Національного банку є **забезпечення стабільності грошової одиниці України**. Виконанням своєї функції Національний банк сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, — цінової стабільності (ст. 6 Закону України «Про Національний банк України»).

Стаття 7 Закону України «Про Національний банк України» визначає такі **функції НБУ**:

В Законі України «Про Національний банк України» статтею 42 визначено операції НБУ. **Національний банк для забезпечення виконання покладених на нього функцій здійснює такі операції:**

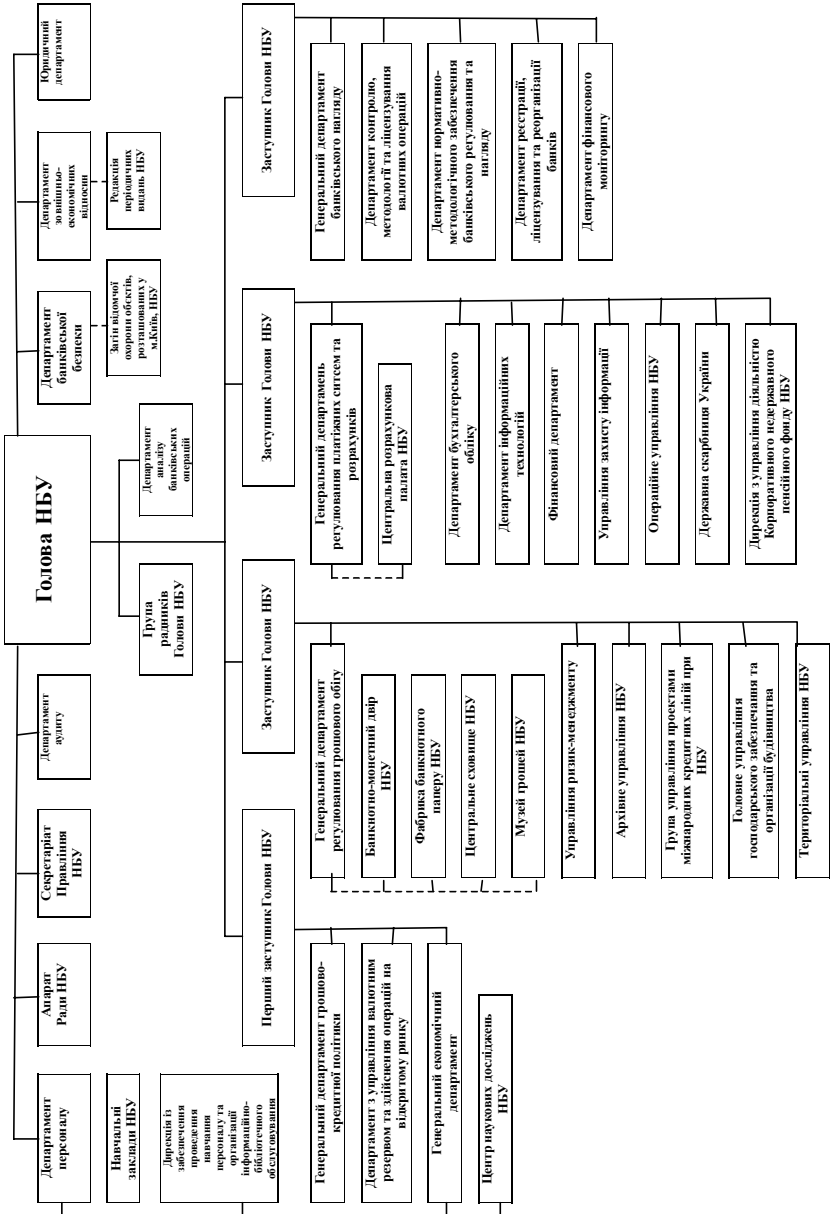
За роки незалежності Україна зіткнулася з низкою кризових ситуацій, які спричинили пряму або непряму дію на банківську систему:

- російський дефолт 1998 року;
- банкрутство одного з найбільших банків «Україна» в 2001 році;
- політична криза 2004 року;
- криза іпотечного кредитування в США 2007–2008 року

Оцінка ефективності дій НБУ під час фінансових і економічних криз

Рік	Подія	Вплив на економіку і банківську систему	Дії НБУ	Оцінка ефективності
1998	Дефолт в Росії	Девальвація гривни на 80%. Падіння ВВП на 1,7%. Зростання інфляції до 20%. Відплив капіталу нерезидентів, скорочення внесків фіз. осіб. Зростання дефіциту бюджету до 2,2% від ВВП. Зниження ліквідності банківської системи.	Проведення інтервенцій на валютному ринку (резерви НБУ знизилися на 70% — до 700 млн. дол.). Встановлення нового валютного коридору — 2,5-3,5 UAH/USD.	Вдалося істотно пом'якшити наслідки кризи (девальвація гривни — 80%, рубля — 246%). Жоден український банк не збанкрутів. Збереження довіра до банківської системи.
2001	Банкрутство системного банку «Україна»	Банкрутство одного з найбільших банків послабило довіру населення до банківської системи.	В основному заходи, направлені на виплату депозитів вкладникам банку «Україна». Посилення нагляд за банками.	Національному банку не вдалося запобігти банкрутству, оскільки він втрутився в роботу даної банківської установи лише на останній стадії кризи. Проте НБУ забезпечив погашення банком заборгованості перед більшою частиною вкладників і кредиторів.
2004	«Помаранчева революція»	Політична криза і невизначеність можливого розвитку подій (аж до розпаду країни) спровокували відплив капіталу з економіки, а також призвели до вилучення депозитів з банківської системи.	Жорсткі заходи адміністративного характеру. Мораторій на дострокове зняття внесків, подовження термінів проходження платежів, «ручний» відбір заявок на покупку валюти. Масова видача стабілізаційних кредитів.	За час революції жоден банк не збанкрутів. Банківська система зберегла свою працездатність. Після завершення революції були зняті всі обмеження.
2007-2008	Іпотечна криза в США. Криза ліквідності української банківської системи.	Фактично закритий доступ на зовнішні ринки позичень. Падіння ліквідності. Зростання ставок за кредитами. Скорочення обсягів їх видачі. Зростання ставок за міжбанківськими кредитами overnight до 30% річних (квітень 2008).	Пріоритет НБУ — боротьба з інфляцією. Політика «дорогих» грошей. Підвищення облікової ставки. Зменшення обсягів рефінансування банків. Скорочення грошової бази. Ревальвація курсу гривни.	Падіння ліквідності створює реальну загрозу кризи несплатежів в економіці. Дефіцит кредитних ресурсів скорочує інвестиційну активність підприємств і знижує темпи зростання ВВП. Потенційна загроза банкрутства банків з низьким рівнем капіталізації.
2007 — 2012	Загроза кризи споживчого кредитування банківської системи.	Зниження якості кредитних портфелів. Розповсюдження практики видачі банківських кредитів фіз. особам. Витіснення інвестиційних кредитів. Підсумок — масові несплатежі по кредитах можуть призвести до системної банківської кризи.	Ряд нормативних рішень, направлених на те, що збалансувало банківські активи і пасиви за строками. Посилення нормативів з формування резервів під споживчі кредити.	НБУ досить швидко відреагував на зростання проблемної заборгованості банків за споживчими кредитами, а також дуже високої темпи зростання обсягів кредитування фізичних осіб. Прийняті заходи призвели до скорочення числа виданих кредитів.

Структура Національного банку України

Структура Національного банку України будується за принципом централізації з вертикальним підпорядкуванням

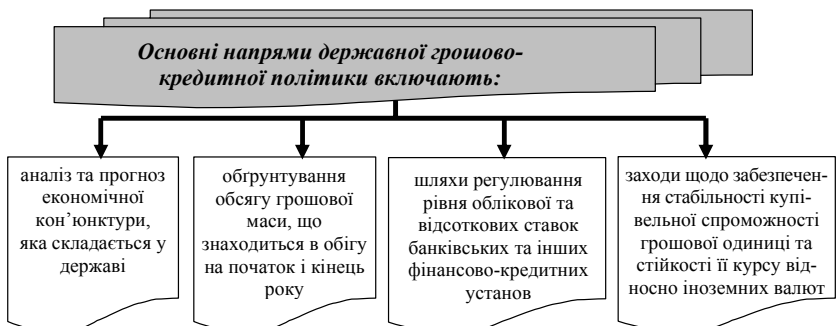
Банківська система України — дворівнева: перший (вищий) рівень у структурі банківської системи України займає Національний банк України — головний банк держави, другий (нижчий) рівень — всі банки, які зареєстровані НБУ у країні. Станом на березень 2011 року в Україні нараховується 195 банків.

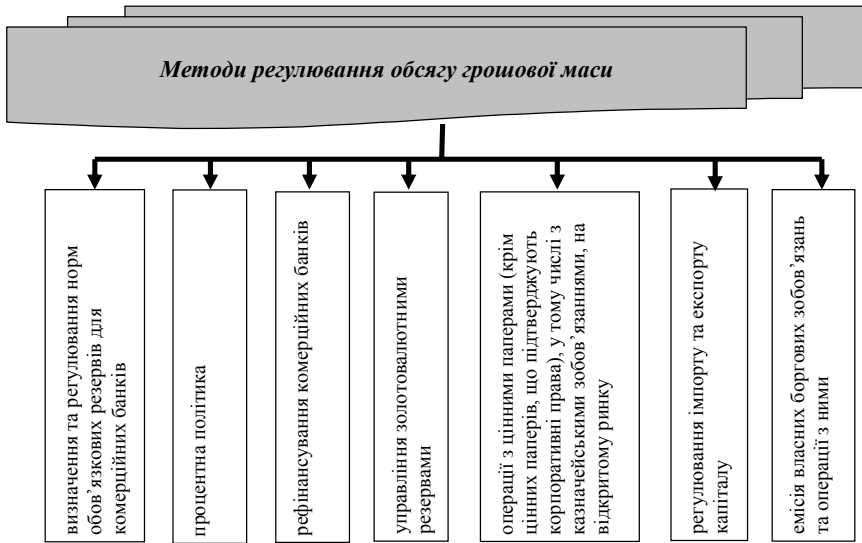
Головним результатом функціонування грошової системи є розроблення і реалізація певної **грошово-кредитної**, або, як її ще називають, **монетарної політики**.

Основні засади грошово-кредитної політики ґрунтуються на критеріях макроекономічних показників загальнодержавної програми економічного розвитку України на відповідний період, що включають:

- прогностичні показники обсягу ВВП;
- рівні інфляції;
- розмір дефіциту державного бюджету та джерел його покриття;
- платіжного та торгового балансів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

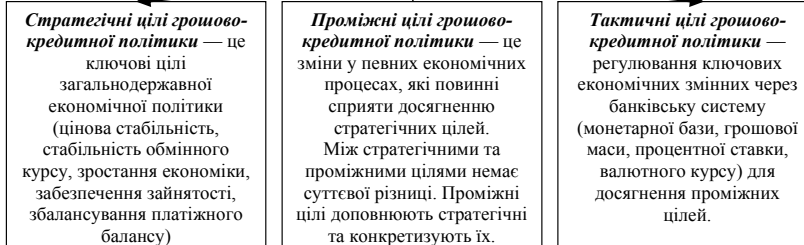
Мета грошово-кредитної політики центрального банку — створити сприятливі умови для зайнятості робочої сили, стримування інфляції, регулювання темпів економічного зростання та збалансованості народного господарства і платіжного фонду.

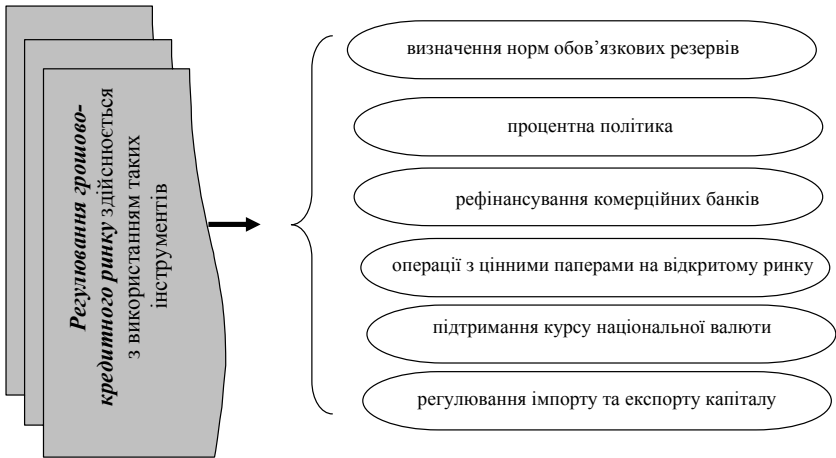

Сутність грошово-кредитної політики полягає у зміні пропозиції грошей, тобто збільшення пропозиції в період спаду для заохочення витрат і зменшення — під час інфляції для зменшення витрат.

Цілі монетарної (грошово-кредитної) політики визначаються залежно від рівня розвитку економічних взаємовідносин у державі

**Процентні ставки рефінансування в Україні
(ставки в річному обчисленні, %)**

Період	Облікова ставка НБУ ¹	Середньозважена ставка за всіма інструментами	У тому числі									
			кредити, надані шляхом проведення тендера ²	кредити овернайт ³	операції репо	кредити, надані для підтримання довгострокової ліквідності банків	стабілізаційні кредити	операції своп	кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу, розміщеного в НБУ	інші кредити	кредити, надані для фінансування чемпіонату Європи-2012	
1992	80,0	...	-	-	-	-	-	-	-	-	...	-
1993	240,0	68,5	-	-	-	-	-	-	-	-	68,5	-
1994	252,0	124,9	264,0	-	-	-	-	-	-	-	115,2	-
1995	110,0	82,1	83,0	110,0	-	-	-	-	-	-	60,4	-
1996	40,0	51,8	52,6	64,4	-	-	-	-	-	-	41,0	-
1997	35,0	25,2	21,7	31,4	21,8	-	-	-	-	-	19,7	-
1998	60,0	52,7	-	54,4	54,1	-	-	-	-	-	47,8	-
1999	45,0	44,0	-	61,1	59,7	-	-	-	-	-	33,0	-
2000	27,0	29,6	-	30,9	28,0	-	-	-	-	-	-	-
2001	12,5	20,2	16,5	20,4	22,0	-	-	-	-	-	21,0	-
2002	7,0	9,2	9,2	10,7	11,7	8,0	-	-	-	-	-	-
2003	7,0	8,0	8,3	8,0	8,0	7,0	-	-	-	-	-	-
2004	9,0	16,1	13,0	17,1	13,5	7,0	14,9	-	-	-	-	-
2005	9,5	14,7	12,9	14,9	12,0	-	15,0	-	-	-	-	-
2006	8,5	11,5	10,4	12,1	10,7	9,5	-	-	8,5	-	-	-
2007	8,4	10,1	10,0	11,1	-	-	-	-	8,3	-	-	-
2008	12,0	15,3	16,6	16,0	13,8	-	-	15,1	-	14,1	-	-
2009	10,25	16,7	20,6	18,1	21,6	-	-	23,1	-	16,0	11,0	-

Період	Облікова ставка НБУ ¹	Середньозважена ставка за всіма інструментами	У тому числі								
			кредити, надані шляхом проведення тендера ²	кредити овернайт ³	операції репо	кредити, надані для підтримання довгострокової ліквідності банків	стабілізаційні кредити	операції своп	кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу, розміщеного в НБУ	інші кредити	кредити, надані для фінансування чемпіонату Європи-2012
2010	7,75	11,6	11,1	11,3	9,4	-	-	-	-	11,9	11,0
2011	7,75	12,4	12,5	9,4	12,6	-	-	-	-	-	-
2012											
січень	7,75	9,3	9,1	9,0	9,3	-	-	-	-	-	-
лютий	7,75	9,0	8,8	8,8	9,0	-	-	-	-	-	-
березень	7,50*	8,8	8,8	10,5	8,8	-	-	-	-	-	-
квітень	7,50	8,6	8,5	-	8,7	-	-	-	-	-	-
травень	7,50	8,0	7,5	8,7	7,9	-	-	-	-	-	-
червень	7,50	8,0	7,5	8,7	7,8	-	-	-	-	-	-
липень	7,50	7,9	7,5	8,6	7,6	-	-	-	-	-	-
серпень	7,50	8,0	7,5	8,8	7,6	-	-	-	-	-	-

¹ На кінець періоду.² До 1998 року — кредитні аукціони.³ До 2001 року — ломбардні кредити.

* З 23.03.2012 облікова ставка НБУ складає 7.50 % (Постанова Правління НБУ від 21.03.2012 №102)

Нормативи обов'язкового резервування

Період дії	Нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів, %							
	за коротко- стр. депози- тами нефі- нансових корпорацій у нац.вал	за корот- костр. деп- озитами домашніх госпо- дарств у нац.вал	за коротко- стр. депози- тами нефі- нансових корпорацій та домашніх господарств в ін.вал	за довгостр. депозитами нефінансо- вих корпо- рацій та до- машніх господарств в ін.вал	за коштами на поточних ра- хунках та депозитами на ви- могу нефінансових корпора- цій та домашніх господарств			
					у нац.вал		в ін.вал	
20.11.2003 — 30.09.2004	6	2	10	8	8		12	
	за строковими депози- тами нефінансових кор- порацій та домашніх го- сподарств		за коштами на поточних ра- хунках та депозитами на ви- могу нефінансових корпора- цій та домашніх господарств		за коштами, залученими ін- шими депозитними корпо- раціями від інших депозит- них корпорацій-нерезидентів та інших фінансових корпо- рацій-нерезидентів			
	у нац.вал	в ін.вал	у нац.вал	в ін.вал				
01.10.2004 — 24.12.2004	7	7	8	8	-			
25.12.2004 — 31.08.2005	6	6	7	7	-			
01.09.2005 — 09.05.2006	6	6	8	8	-			
10.05.2006 — 31.07.2006	4	4	6	6	-			
01.08.2006 — 30.09.2006	2	3	3	5	-			
01.10.2006 — 04.12.2008	0,5	4	1	5	-			
05.12.2008 — 04.01.2009	0	3	0	5	-			
05.01.2009 — 31.01.2009	0	4	0	7	-			
01.02.2009 — 30.06.2011	0	4	0	7	2			
	за строковими депози- тами нефінансових кор- порацій та домашніх го- сподарств		за коштами на поточних ра- хунках та депозитами на ви- могу нефінансових корпора- цій та домашніх господарств		за коштами, залуч. інш. депоз. корпораціями від інших депозит- них корпорацій-нерезидентів та інших фінан- сових корпорацій-нерезидентів			
	у нац. вал	в ін.вал		у нац.вал	в ін.вал	у нац.вал	в ін.вал (крім рос.руб)	у рос. руб
		корот- кост- рокові	довго- стро- кові					
01.07.2011- 29.11.2011	0	6	2	0	8	0	2	-
30.11.2011- 30.03.2012	0	7,5	2	0	8	0	2	-
31.03.2012- 29.06.2012	0	8	2	0	8,5	0	2	0
з 30.06.2012	0	9	3	0	10	0	3	0

Грошова база в Україні

Період	Грошова база 1	у тому числі		
		готівкові кошти, випущені в обіг	переказні депозити 2 інших депозитних корпорацій	переказні депозити 2 інших секторів економіки
1	2	3	4	5
	залишки коштів на кінець періоду, млн.грн.			
2002	30 808	27 703	3 064	41
2003	40 089	36 048	3 999	42
2004	53 763	45 669	8 018	76
2005	82 760	65 409	17 252	98
2006	97 214	82 133	14 899	182
2007	141 901	122 470	19 050	381
2008	186 671	167 538	18 623	510
2009	194 965	170 536	23 183	1 246
2010	225 692	200 092	24 404	1 195
2011				
вересень	234 351	207 502	25 690	1 159
жовтень	234 175	205 776	27 011	1 388
листопад	231 061	200 977	28 884	1 200
грудень	239 885	209 565	29 185	1 135
2012				
січень	229 884	201 560	27 101	1 223
лютий	228 537	203 323	24 114	1 100
березень	233 128	204 918	26 967	1 243
квітень	236 802	212 175	23 493	1 135
травень	237 039	213 002	22 888	1 149
червень	243 224	218 330	23 751	1 142
липень	245 034	219 460	24 379	1 196
серпень	249 774	220 327	28 256	1 190
вересень	247 924	217 425	29 191	1 308

Період	Грошова база 1	у тому числі		
		готівкові кошти, випущені в обіг	переказні депозити 2 інших депозитних корпорацій	переказні депозити 2 інших секторів економіки
1	2	3	4	5
	змiна у рiчному обчисленнi, %			
2003	30,1	30,1	30,5	3,2
2004	34,1	26,7	100,5	82,1
2005	53,9	43,2	115,2	28,8
2006	17,5	25,6	-13,6	85,3
2007	46,0	49,1	27,9	109,3
2008	31,6	36,8	-2,2	34,0
2009	4,4	1,8	24,5	144,3
2010	15,8	17,3	5,3	-4,1
2011				
вересень	8,1	9,7	-2,9	8,0
жовтень	5,7	8,0	-9,5	16,9
листопад	7,1	6,3	13,0	9,7
грудень	6,3	4,7	19,6	-5,0
2012				
сiчень	3,7	4,3	0,5	-21,2
лютий	5,1	5,2	6,8	-28,0
березень	4,3	4,9	0,6	-12,7
квітень	3,2	5,2	-11,9	-9,4
травень	4,0	5,5	-5,7	-35,1
червень	6,6	6,8	6,8	-20,6
липень	3,9	4,6	-1,7	-5,7
серпень	4,1	4,0	6,0	-9,3
вересень	5,8	4,8	13,6	12,9

¹ Грошова база — сукупність готівкових коштів, випущених в обіг Національним банком України, коштів обов'язкових резервів, коштів на кореспондентських рахунках та інших коштів інших депозитних корпорацій (банків), коштів інших фінансових корпорацій, нефінансових корпорацій і домашніх господарств (працівників Національного банку) у Національному банку України.

² Переказні депозити — фінансові активи, що за першою вимогою можуть бути обміняні на готівкові кошти за номіналом та безпосередньо використані для здійснення платежу.

Балансовий звіт Національного банку України (залишки коштів на кінець періоду, млн.грн.)

1. Активи

Період	Моне- тарне золото та СПЗ	Готівкові кошти та депозити	Цінні папери, крім акцій	Кредити	Акції та інші форми участі в капіталі	Похідні фін. інстру- менти	Інша дебітор- ська заборго- ваність	Нефінан- сові активи	Усього активів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2002	1 086	23 799	9 043	12 244	197	–	10 038	2 169	58 576
2003	1 214	34 424	10 858	13 117	266	–	11 415	2 283	73 577
2004	1 186	48 588	10 779	14 272	162	–	12 639	2 394	90 020
2005	1 398	78 735	20 578	10 410	145	–	10 521	3 213	124 999
2006	1 814	70 717	43 477	10 856	145	–	10 764	3 464	141 237
2007	2 489	87 754	77 710	10 787	150	–	11 034	8 409	198 333
2008	4 144	115 327	135 888	72 632	187	–	20 159	7 790	356 128
2009	5 942	98 020	165 352	91 332	217	–	18 144	9 249	388 257
2010	7 254	122 401	206 362	78 650	217	–	31 604	10 233	456 721
2011									
вересень	9 289	112 859	231 646	72 040	239	–	23 168	10 574	459 815
жовтень	9 931	123 224	220 278	74 233	239	–	25 937	10 730	464 572
листопад	9 107	112 535	220 634	76 194	239	–	25 597	10 865	455 170
грудень	8 202	101 454	225 187	78 222	234	–	29 152	10 965	453 416
2012									
січень	9 830	108 736	214 581	70 909	234	–	30 529	11 173	445 993
лютий	9 451	108 558	213 449	71 314	234	–	30 566	11 295	444 869
березень	8 882	106 925	215 597	71 381	234	–	19 793	11 373	434 187
квітень	9 496	107 842	218 069	71 795	234	–	20 811	11 548	439 796
травень	8 371	103 871	215 638	73 445	234	–	16 971	11 508	430 039
червень	8 616	92 429	217 570	77 607	260	–	17 363	11 624	425 469
липень	9 331	95 904	221 794	78 156	329	–	18 432	11 653	435 598
серпень	9 061	91 091	229 482	78 050	329	–	18 594	11 806	438 414
вересень	9 659	91 207	223 296	79 075	329	–	20 707	12 079	436 353

2.Пасиви

Період	Готівкові кошти, випущені в обіг	Депозити	Цінні папери, крім акцій	Кредити	Похідні фін.інструменти	Інша кредиторська забор-ть	СПЗ, отримані в порядку розподілення	Акції та інші форми участі в капіталі	Усього пасивів
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2002	27 703	25 692	74	302	–	1 982	–	2 823	58 576
2003	36 048	30 144	53	386	–	1 702	–	5 244	73 577
2004	45 669	34 941	201	421	–	1 135	–	7 653	90 020
2005	65 409	52 374	2 427	335	–	1 090	–	3 364	124 999
2006	82 133	48 982	180	255	–	1 378	–	8 309	141 237
2007	122 470	48 308	3 117	156	–	2 186	–	22 096	198 333
2008	167 538	85 039	2 809	124	–	2 713	–	97 905	356 128
2009	170 536	91 944	3 421	59	–	16 271	1 020	105 005	388 257
2010	200 092	124 999	9 441	–	–	17 187	999	104 002	456 721
2011									
вересень	207 502	132 492	1 815	–	–	18 071	1 014	98 922	459 815
жовтень	205 776	133 237	252	–	–	18 087	1 030	106 190	464 572
листопад	200 977	133 028	93	–	–	18 403	1 010	101 659	455 170
грудень	209 565	120 787	5 529	–	–	17 699	999	98 838	453 416
2012									
січень	201 560	121 602	62	–	–	17 725	1 009	104 035	445 993
лютий	203 323	115 181	72	–	–	17 749	1 012	107 531	444 869
березень	204 918	116 326	167	–	–	17 728	1 008	94 040	434 187
квітень	212 175	110 218	2 379	–	–	17 729	1 008	96 286	439 796
травень	213 002	108 209	1 156	–	–	23 942	983	82 746	430 039
червень	218 330	101 873	403	–	–	19 340	985	84 538	425 469
липень	219 460	111 221	68	–	–	17 634	982	86 233	435 598
серпень	220 327	110 304	71	–	–	17 660	991	89 060	438 414
вересень	217 425	107 783	23	–	–	17 494	1 004	92 623	436 353

Системи страхування банківських депозитів

Країна	Орган страхування	Розмір гарантій
Великобританія	Фонд захисту вкладників (федеральний)	75 % від суми вкладу, але не більше 20 000 ф. ст. на одного вкладника
Німеччина	Федеральна асоціація німецьких банків (недержавна)	30 % від суми вкладу
Канада	Канадська корпорація страхування депозитів	60 000 кан. дол. на одного вкладника
США	Федеральна корпорація страхування депозитів	100 000 дол. на одного вкладника
Японія	Корпорація страхування депозитів (федеральна)	10 млн. єн на одного вкладника

Системи обов'язкового резервування

Канада	10 % від суми депозитів до запитання, 3 % від депозитів
Франція	5 % від суми депозитів до запитання, 1 % від суми ощадних вкладів
Італія	25 % від суми депозитів (з виплатою відсотків на суму надлишку)
Японія	За строковими вкладами: 0,125 % при сумі 50-500 млрд. єн, 1,75 % при сумі 500-2500 млрд. єн
Люксембург	Резервних вимог немає
Швейцарія	2 % за ощадними вкладами, 9 % за строковими вкладами, 12 % за вкладами до запитання
Великобританія	0,45 % за депозитами
США	3 % за рахунками до запитання та іншими трансакційними рахунками сумою до 42,2 млн. дол., 10 % — за рахунками з більшою сумою коштів, 3 % за неособовими строковими рахунками строком до 1,5 року

**Моделі та структура наглядових органів
за діяльністю фінансового сектору в країнах ЄС
за станом на 01.01.2010 р. [10]**

Країна	Модель			Кількість наглядових органів	Відповідальність центробанку за прийняття остаточного рішення у сфері банківського нагляду
	секторна	За завданнями	Єдиного нагляду		
Австрія			+ 2000	1	+
Бельгія			+ 2003	1	
Греція	*			3	+
Данія			+	1	
Естонія			+ 2000	1	
Ірландія			+ 2000	1	
Іспанія	+			3	+
Італія	+	+		4	+
Кіпр	+			4	+
Латвія			+ 2000	1	
Литва	+			3	+
Люксембург	+			2	
Мальта			+ 2000	1	
Німеччина			+ 2000	1	+
Нідерланди		+		2	+
Об'єднане Королівство			+ 2000	1	
Польща			+ 2003	1	
Португалія	+	+		3	+
Словаччина			+ 2003	1	+
Словенія	+			3	+
Угорщина			+ 2000	1	
Фінляндія	+			2	
Франція	+	+		4	
Чехія			+ 2003	1	+
Швеція			+	1	
Швейцарія			+ 2010	1	
Болгарія	+			2	+
Румунія	+			4	+
ЄС-27	12	4	15	-	14

У практичній діяльності органів регулювання та нагляду за фінансовим сектором виділяють три моделі; секторну, на основі завдань і модель єдиного нагляду.

Секторна модель основана на чіткому розподілі завдань і функцій наглядових органів за діяльністю окремих секторів — банківського, страхового та фондового (інвестиційного).

Відповідно до другої моделі обов'язки наглядових органів розподілено на основі завдань (модель «двох вершин»), а функції нагляду — на пруденційний надгляд за діяльністю фінансових посередників і на регулювання бізнесу у фінансовому секторі.

Цю модель можна розглядати як перехідну від секторної до моделі єдиного нагляду.

За умови використання третьої моделі відбувається концентрація всіх наглядових функцій у єдиному наглядовому органі.

Характеристика механізмів співробітництва та обміну інформацією між центральними банками та наглядовими органами в країнах ЄС за станом на 01.10.2006 р. [10]

Країна	Механізм співпраці та обміну інформацією	Участь центрального банку в управлінні банківським надглядом	Спільне використання персоналу	Спільні ресурси фінансового бюджету	Інше спільне використання ресурсів	Здійснення централбанком певних операційних завдань
Бельгія	М, К, У	+	+	+	+	
Великобританія	М	+			+	
Данія	М, К, У					
Естонія		+			+	
Ірландія			+		+	+
Латвія	У	+	+	+	+	+
Македонія	М, К					
Польща		+	+	+		
Угорщина	М, К, У					+
Фінляндія	М, К	+			+	
Франція		+	+	+	+	
Швеція	М, К	+				

Примітки: М — меморандум про взаєморозуміння, К — комітети співпраці, У — угоди про співпрацю.

У зв'язку з ускладненням структури фінансового сектору та інституційних засад нагляду виключно важливого значення набуває налагодження ефективних комунікаційних та інформаційних зв'язків між окремими під секторами та їх регуляторами.

Найбільш поширеними способами досягнення необхідного рівня обміну інформацією між регуляторами є: взаємне представництво керівництва регулятора у колективних органах управління та створення наглядової ради, яка об'єднує керівників регуляторів і може стати першим кроком до створення єдиного регулятора фінансового сектору [10].

На відміну від взаємодії національних регуляторів, у структурі транснаціональних механізмів співробітництва та комунікацій регуляторних і наглядових органів переважають меморандуми про порозуміння (79,8 %), неформальні контакти (79 %), спеціальні наради (69,4 %) та робота в регіональних групах (48,4 %) (табл.).

Зміни структури наглядових органів обумовлені інституційним, технологічним, технічним, правовим та функціональним ускладненням бізнесу у фінансовій сфері, появою фінансових конгломератів, що об'єднують різні ринки фінансових послуг посилення взаємозв'язків між окремими складовими фінансового сектору, розширенням та інтеграцією міжнародних фінансових ринків, що вимагає координації зусиль та уніфікації відповідальності наглядових органів, які регулюють діяльність фінансових установ у різних сферах фінансового сектору.

Законодавством України не визначено відповідальність за стан справ на ринках фінансових послуг відповідних органів та посадових осіб цих органів.

Досить часто вжиття заходів безпосередньо зачіпає певні політичні чи приватні інтереси (прийняття рішення про обмеження діяльності ліквідацію банку або його ре капіталізацію).

Причиною існування цих недоліків є недостатність інституційної незалежності, під якою розуміють відокремленість регуляторного органу від впливу ви виконавчої та законодавчої гілок влади.

Інституційне незалежність складається з трьох елементів:

- гарантії керівництву органу від необґрунтованого звільнення;
- наявності в структурі органу комісії експертів;
- відкритості та прозорості схвалення рішень.

Варіанти вирішення проблеми недостатнього ступеня незалежності органів регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні [10]

Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3	Варіант 4
<p>Подальша розбудова існуючих регуляторів (НБУ, ДКЦПФР, Держфінпослуг</p> <p>Внесення змін і доповнень до Закону України «Про НБУ» щодо:</p> <p>Порядку призначення та звільнення з посади члена Правління НБУ, відповідального за банківське регулювання та надгляд</p> <p>Прийняття окремих законів про ДКЦПФР і Держфінпослуг щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> — визначення їх державними органами з особливим статусом, що не належать до системи центральних органів виконавчої влади; — порядку призначення та звільнення керівника (голови) комісії; — запровадження ефективних механізмів підзвітності перед ВРУ та урядом. <p>Забезпечення прозорості у діяльності регуляторів, насамперед через розроблення загальної Стратегії комунікацій та її реалізації</p>	<p>Створення окремого мегарегулятора</p> <p>Ухвалення рішення про створення мегарегулятора з покладенням на нього функцій щодо здійснення регулювання та нагляду за банківським, небанківськими фінансовими установами та ринком цінних паперів.</p> <p>Внесення змін і доповнень до законодавства щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> — визначення особливого статусу, основних завдань, повноважень новоствореного мегарегулятора; — визначення джерел фінансування мегарегулятора; — порядку призначення та звільнення з посади керівника мегарегулятора; — запровадження ефективних механізмів підзвітності перед ВРУ та урядом. <p>Забезпечення прозорості у діяльності мегарегулятора, насамперед через розроблення та реалізацію Стратегії комунікацій</p>	<p>Створення мегарегулятора при НБУ</p> <p>Внесення змін до Закону України «Про НБУ» щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> — розширення переліку функцій НБУ як мегарегулятора фінансового сектору; — визначення основних завдань, повноважень та відповідальності мегарегулятора фінансового сектору; — посилення незалежності НБУ шляхом: — порядку призначення та звільнення з посади члена Правління НБУ, відповідального за банківське регулювання та надгляд; — запровадження ефективних механізмів підзвітності перед ВРУ та урядом. <p>Забезпечення прозорості у діяльності мегарегулятора, насамперед через розроблення та реалізацію Стратегії комунікацій</p>	<p>Запровадження діяльності двох окремих органів регулювання та нагляду (модель «twin peaks»)</p> <p>Внесення змін до Закону України «Про НБУ» щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> — визначення місії, основних завдань, повноважень та відповідальності керівних органів НБУ (або — Служби фінансового нагляду при НБУ); — визначення порядку взаємодії НБУ та нового Регулятора фінансового ринку; — посилення незалежності НБУ шляхом врегулювання порядку призначення та звільнення з посади члена Правління НБУ, відповідального за банківське регулювання та надгляд; — запровадження ефективних механізмів підзвітності перед ВРУ та урядом. <p>Створення нового Регулятора фінансового ринку, у компетенції якого б перебувало: встановлення правил здійснення діяльності на фінансових ринках та надгляд за ними, захист прав інвесторів та споживачів фінансових послуг, а також питання, пов'язані з конкуренцією.</p> <p>Визначення основних засад організаційної структури Регулятора фінансового ринку.</p> <p>Створення законодавчої бази щодо його діяльності:</p> <ul style="list-style-type: none"> — визначення його державним органом з особливим статусом, що не належить до системи центральних органів виконавчої влади; — порядку призначення та звільнення з посади керівника Регулятора фінансового ринку; — визначення місії, основних завдань, повноважень та відповідальності (Регулятора фінансового ринку). <p>Забезпечення прозорості у діяльності фінансових регуляторів, насамперед, через розроблення та реалізацію Стратегії комунікацій.</p>

Переваги варіантів вирішення проблеми недостатнього ступеня незалежності органів регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні [10]

Варіант 1 Подальша розбудова існуючих регуляторів (НБУ, ДКЦПФР, Держфінпослуг)	Варіант 2 Створення окремого метарегулятора	Варіант 3 Створення метарегулятора при НБУ	Варіант 4 Запровадження діяльності двох окремих органів регулювання та нагляду (модель «twin peaks»)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність змін у нормативно-правовій базі в частині перерозподілу повноважень; 2. Відсутність необхідності фінансування змін в організаційній структурі органів регулювання та нагляду; 3. Відсутність ризику перехідного періоду. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення відповідальності за розроблення політики фінансового сектору; 2. Запровадження консолідованого нагляду за фінансовими установами; 3. Створення єдиної бази даних фінансових установ; 4. Спрощення (уніфікація) та зменшення обсягів звітності; 5. Більш ефективне використання ресурсів (фінансових людських); 6. Вироблення уніфікованого підходу до регулювання та нагляду за фінансовими установами. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення відповідальності за розроблення політики фінансового сектору. 2. Відсутність ризику перехідного періоду для банківського сектору. 3. Запровадження консолідованого нагляду за фінансовими установами. 4. Створення єдиної бази даних фінансових установ на основі програмно-технічних засобів НБУ. 5. Спрощення (уніфікація) та зменшення обсягів звітності. 6. Вироблення уніфікованого підходу до регулювання та нагляду за фінансовими установами. 7. Здійснення макропруденційного нагляду; 8. Більш ефективне використання ресурсів (фінансових, людських). 9. Підвищення професійного рівня співробітників регуляторного органу та фінансових установ на базі учбових закладів НБУ. 10. Зменшення навантаження на Державний бюджет. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закріплення відповідальності за розроблення політики фінансового сектору. 2. Відсутність ризику перехідного періоду для банківського сектору. 3. Запровадження консолідованого нагляду за фінансовими установами. 4. Створення єдиної бази даних фінансових установ на основі програмно-технічних засобів НБУ. 5. Спрощення (уніфікація) та зменшення обсягів звітності. 6. Вироблення уніфікованого підходу до регулювання та нагляду за фінансовими установами. 7. Здійснення макропруденційного нагляду; 8. Відсутність ризику перетворення органу регулювання та нагляду на «бюрократичну машину». 9. Підвищення професійного рівня співробітників регуляторного органу та фінансових установ на базі учбових закладів НБУ. 10. Підвищення рівня захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг.

Недоліки варіантів вирішення проблеми недостатнього ступеня незалежності органів регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні [10]

Варіант 1 Подальша розбудова існуючих регуляторів (НБУ, ДКЦПФР, Держфінпослуг)	Варіант 2 Створення окремого мегарегулятора	Варіант 3 Створення мегарегулятора при НБУ	Варіант 4 Запровадження діяльності двох окремих органів регулювання та нагляду (модель «twin peaks»)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Труднощі запровадження консолідованого нагляду. 2. Низький рівень координації дій органів регулювання та нагляду. 3. Збільшення навантаження на державний бюджет. 4. Відсутність єдиної бази даних фінансових установ. 5. Відсутність уніфікованого підходу до регулювання та нагляду за фінансовими установами. 6. Низький рівень захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг. 7. Відсутність макропруденційного нагляду. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ризик перетворення мегарегулятора у «бюрократичну машину». 2. Збільшення навантаження на державний бюджет щодо фінансування розроблення законодавства та організаційних змін. 3. Ризик перехідного періоду, насамперед, для банків. 4. Збільшення навантаження на державний бюджет на утримання регулятора. 5. Відсутність макропруденційного нагляду. 6. Низький рівень захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ризик перехідного періоду для небанківського сектору. 2. Ризик перетворення мегарегулятора у «бюрократичну машину». 3. Ризик виникнення хибного уявлення щодо надання НБУ рефінансування небанківським фінансовим установам. 4. Збільшення навантаження на державний бюджет щодо фінансування розроблення законодавства та організаційних змін. 5. Низький рівень захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ризик перехідного періоду для небанківських фінансових установ. 2. Ризик координації дій органів регулювання і нагляду. 3. Збільшення навантаження на державний бюджет щодо фінансування розроблення законодавства та організаційних змін.

Структура регулювання фінансового сектору в окремих країнах світу [10]

		Країна				
Механізм регулювання	Об'єднане королівство	Німеччина	Канада	Японія	Польща	Угорщина
Орган регулювання фінансового сектору	Управління з фінансових послуг (Financial Services Authority)	Федеральне управління фінансового нагляду (Federal Financial Supervisory Authority (BaFin))	Управління нагляду за фінансовими установами (Office of the Superintendent of Financial Institutions (OSFI))	Агентство з фінансових послуг (Financial Services Agency (FSA))	Народний банк Польщі, Комісія з банківського нагляду (Narodowy Bank Polski (NBP), Commission for Banking Supervision)	Управління фінансового нагляду (Hungarian Financial Supervisory Authority (HFSÁ))
Правова основа	Закон «Про фінансові послуги та ринки», 2000р. (Financial Services and Markets Act)	Закон «Про створення Управління фінансового нагляду», 2002р. (Act establishing the Federal Financial Supervisory Authority)	Закон «Про Управління нагляду за фінансовими установами», 1997р. (Office of the Superintendent of Financial Institutions Act)	Закон «Про Агентство з фінансових послуг», 2000р. (FSA Law)	Закон «Про банківську діяльність», 1997р. (Banking Law)	Закон «Про управління фінансовою діяльністю», 1999р. (Act on the Hungarian Financial Supervisory Authority)
Функції регулятора	Регулювання та надгляд за діяльністю банків, страхових компаній, брж, клірингових палат	Нагляд за діяльністю установ, що надають фінансові послуги, за страховими компаніями, ринком цінних паперів і деривативів	Нагляд за діяльністю банків та інших фінансових установ	Нагляд за банками, страховими компаніями та ринком цінних паперів	Банківський надгляд	Нагляд та регулювання сфери фінансових послуг
Наглядний орган за діяльністю регулятора	Невиконавчий комітет, відповідальний за перевірку діяльності Управління	Адміністративна рада, яка регулює склад керівництва	Комітет нагляду за фінансовими установами	Міністерство фінансових послуг	Правління, яке складається з голови та 6-8 членів, з яких 2 є заступниками голови центробанку та призначаються Урядом. Функція правління полягає у керуванні діяльністю центробанку	Наглядова рада є консультативним органом, включноє 15 членів, її очолює президент Управління. 5 членів призначаються за погодженням з міністром фінансів, а 10 членів — за результатами консультацій з професійними асоціаціями
Встановлені законом цілі регулювання	Підвищення довіри до фінансової системи, захист прав споживачів фінансових послуг, зменшення фінансових ризиків	Заходи щодо підвищення стабільності фінансової системи	Нагляд за діяльністю фінансових установ з метою підвищення їх надійності та надання законодавства, спряянено впровадженню процедур моніторингу ризиків	Створення стабільної фінансової системи, розробка та впровадження нормативних актів щодо захисту прав споживачів фінансових послуг	Забезпечення довіри банками законодавчу діяльність	Створення стабільного функціонування фінансового ринку та ринку капіталу; підвищення прозорості діяльності ринків фінансових послуг; підтримка конкуренції

2.3. СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ (СЕП)

Важливим складовим чинником успішного функціонування платіжної системи є нормативно-правова база, орієнтована на створення сприятливих умов для її ефективної діяльності, забезпечення своєчасного завершення розрахунків між суб'єктами господарювання.

Базовим законом, що визначає загальні засади функціонування платіжних систем в Україні та загальний порядок проведення переказу коштів у межах України є Закон України «**Про платіжні системи та переказ коштів в Україні**».

Цим Законом **систему електронних платежів НБУ (далі — СЕП) визначено державною системою міжбанківських розрахунків.**

Основним нормативно-правовим актом НБУ, що визначає загальні вимоги щодо функціонування в Україні СЕП та порядку виконання міжбанківського переказу коштів через кореспондентські рахунки банків-резидентів у національній валюті України, є **Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті**, затверджена постановою Правління НБУ від 16.08.2006 № 320, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 06.09.2006 за № 1035/12909 (зі змінами).

СЕП забезпечує здійснення розрахунків у межах України між банками як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків та інших учасників системи. У СЕП виконуються міжбанківські перекази у файлового режимі та в режимі реального часу. Здійснення банком початкових платежів у файлового режимі є обов'язковим, а в режимі реального часу — за його вибором. Разом з тим учасник системи, який працює в СЕП у файлового режимі, забезпечує приймання платежів у режимі реального часу.

У файлового режимі обмін міжбанківськими електронними розрахунковими документами здійснюється шляхом приймання-передавання документів, сформованих у файл. Тривалість технологічного циклу становить 15–20 хвилин.

У режимі реального часу кошти зараховуються на рахунок отримувача негайно, у момент надходження платежу від відправника до СЕП. Саме це є головною ознакою платіжних систем класу RTGS (real-time gross settlement systems, перевода больших сумм в реальном времени) згідно з міжнародною класифікацією.

Загальні засади функціонування платіжних систем в Україні регулюються законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про поштовий зв'язок», іншими законодавчими актами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України» НБУ створює, координує та контролює створення платіжних систем.

В Україні можуть створюватися внутрішньодержавні банківські та небанківські платіжні системи.

Внутрішньодержавні банківські платіжні системи: системи міжбанківських розрахунків, системи масових платежів та внутрішньобанківські платіжні системи.

НБУ створив та забезпечує функціонування системи міжбанківських розрахунків — **Система електронних платежів (СЕР) та системи роздрібних платежів — Національна системи масових електронних платежів (НСМЕР).**

Порядок діяльності платіжної системи визначається її правилами, встановленими платіжною організацією відповідної платіжної системи. Правила внутрішньодержавної платіжної системи та міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент, мають бути узгоджені платіжною організацією цієї платіжної системи з Національним банком України.

Обов'язковою функцією, яку має виконувати платіжна система, є проведення переказу коштів.

Міжбанківський переказ коштів виконується в строк до трьох операційних днів.

Внутрішньобанківський переказ коштів виконується в строк, встановлений внутрішніми нормативними актами банку, але не може перевищувати двох операційних днів. Переказ коштів здійснюється з використанням платіжних інструментів.

До платіжних інструментів відносяться документи на переказ (розрахункові документи, документи на переказ готівки, міжбанківські роз-

рахункові документи, клірингові вимоги та інші) та спеціальні платіжні засоби (платіжні картки, мобільні платіжні інструменти тощо).

Оброблення та передача в межах України електронних та паперових документів на переказ, документів за операціями із застосуванням спеціальних платіжних засобів та документів на відкликання можуть здійснюватися за допомогою внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем, що діють в Україні.

Міжнародні фінансові установи, зокрема Банк міжнародних розрахунків та Європейський центральний банк, визнають провідну роль платіжних систем та систем розрахунків (далі — платіжні системи) для підтримки фінансової стабільності країни. З огляду на це та з метою сприяння безперервному та ефективному функціонуванню платіжних систем центральні банки світу розпочали здійснювати нагляд (оверсайт) за платіжними системами.

НБУ для визначення основних засад політики щодо здійснення нагляду (оверсайта) за платіжними системами, що функціонують в Україні, схвалив Концепцію запровадження нагляду (оверсайта) за платіжними системами в Україні (постанова Правління НБУ від 15.09.2010 № 426). Належне виконання НБУ функції нагляду (оверсайта) за платіжними системами потребує розвитку національного законодавства. На сьогодні НБУ з метою відображення питань нагляду (оверсайта) за платіжними системами на рівні законів України та закріплення за ним відповідних повноважень підготував пропозиції щодо внесення змін до окремих законів України з врахуванням рекомендацій та стандартів, що розроблені міжнародними фінансовими організаціями.

Здійснення НБУ нагляду (оверсайта) за платіжними системами сприятиме надійному та ефективному функціонуванню платіжних систем, виявленню та попередженню проявів ризиків у платіжних системах, захисту інтересів користувачів платіжних систем та підтримки довіри до платіжних систем з метою поширення безготівкових розрахунків.

Учасники СЕП	01.10.2011	01.01.2012
Всього установ, з них:	759	694
банки України	175	175
філії банків України	518	453
органи Державної казначейської служби України	28	28
установи Національного банку України	37	37
ПрАТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів»	1	1

У 2011 році 91 учасник СЕП (13 % від загальної кількості учасників СЕП) виконував початкові платежі в режимі реального часу.

У 2011 році учасниками СЕП здійснено 332 865 тис. початкових платежів та надіслано електронних розрахункових повідомлень на суму 10 319 654 млн. грн., що на 1 % менше за кількістю та на 30 % більше за сумою, ніж у 2010 році.

Більшість початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень була надіслана до СЕП банками України — 306 950 тис. документів (92,22 % від їх загальної кількості).

У 2011 році частка початкових платежів за сумою платежу до 1 тис. грн. становила 67 % від загальної кількості початкових платежів. Сума цих трансакцій становила менше ніж 1 % від загальної суми проведених через СЕП початкових платежів за цей період.

Учасники системи, урахуваючи свої потреби, самостійно вирішують те, працювати їм за окремим чи консолідованим кореспондентським рахунком.

Найбільшим попитом серед учасників СЕП користувалася третя модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, за якою юридична особа має консолідований кореспондентський рахунок і внутрішньобанківську міжфілійну платіжну систему, яка забезпечує проведення переказу коштів між філіями банку та взаємодію із СЕП для здійснення міжбанківського переказу коштів філіями банку. У 2011 році учасники СЕП, які працювали за цією моделлю, провели 178 297 тис. початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень (54 % від загального обсягу), що на 7 127 тис. (на 3,8 %) менше, ніж у 2010 році.

У 2011 році в середньому за день оброблялося 1 331,5 тис. початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень на суму 41 279 млн. грн., у тому числі:

— у файловому режимі — 1 330 тис. початкових платежів і електронних розрахункових повідомлень на суму 35 805 млн. грн., що менше на 1 % за кількістю та на 26 % за сумою більше, ніж у 2010 році;

— у режимі реального часу — 1,5 тис. початкових платежів і електронних розрахункових повідомлень на суму 5 474 млн. грн., що відповідно на 50 % за кількістю та на 72 % за сумою більше, ніж у 2010 році.

Середньоденний залишок коштів на рахунках учасників СЕП становив 24,2 млрд. гривень. Середньодобовий коефіцієнт обігу коштів за рахунками учасників СЕП становив 1,7.

Аналіз статистичних даних роботи СЕП щодо переказу коштів між банками свідчить про те, що система протягом 2011 року успішно виконувала покладені на неї функції державної системи міжбанківських

розрахунків, задовольняла потреби її учасників у переказі коштів, забезпечувала максимальну швидкість, прозорість, високий рівень безпеки та надійності проведення платежів.

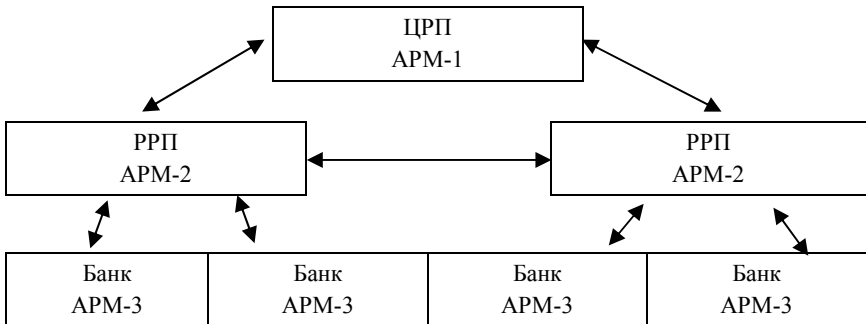
СЕП побудовано як деревоподібну мережеву структуру.

Нижчий рівень — банки.

Середній рівень — РРП — підрозділ регіонального управління НБУ, що обслуговує в СЕП банки-учасники СЕП відповідного регіону.

Верхній рівень — ЦПР — організовує функціонування СЕП в цілому та керує роботою РРП.

Загальна архітектура СЕП

Відповідальність прямих учасників — фінансова й технічна — розповсюджується на установи, для яких вони є посередниками.

Користувачами можуть бути банки-нерезиденти на основі договорів з НБУ.

Безпосередньо клієнтів комбанків СЕП не обслуговує.

Розподіл фінансових ризиків для СЕП:

1. Кредитний ризик в СЕП усунуто, оскільки фактична передача коштів отримувачу здійснюється тільки після списання коштів з рахунку відправника та зарахування їх на рахунок банку одержувача.

2. Ризик ліквідності в системі знижено за допомогою зарахування коштів, що надходять на рахунок банку в режимі реального часу;

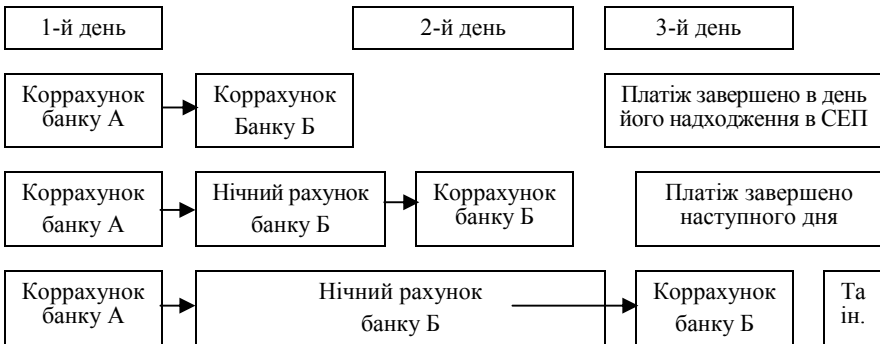
3. Заборона овердрафту на коррахунках банків та усунення двох інших видів (розрахунків та часовий) фінансового ризику знижують можливість розповсюдження ризику в системі, тобто обмежують системний ризик.

Система забезпечує потреби банків у виконанні міжбанківських розрахунків з наданням їх робочого часу не менш 14 годин протягом банківського дня відповідно до «Регламенту функціонування мережі розрахункових палат України та їх взаємодії з банками-учасниками системи електронних платежів».

Вартість трансакції для комбанку, як учасника СЕП, залежить від кількості платіжних документів та загального обсягу платіжної інформації, що передаються через СЕП в місяць.

Комбанк встановлює с РУ НБУ корвідносини, тобто укладає угоду про відкриття (суб)коррахунку.

Схема бухгалтерських проводок внутрішньорегіональних платежів по кредитовому платіжному документу

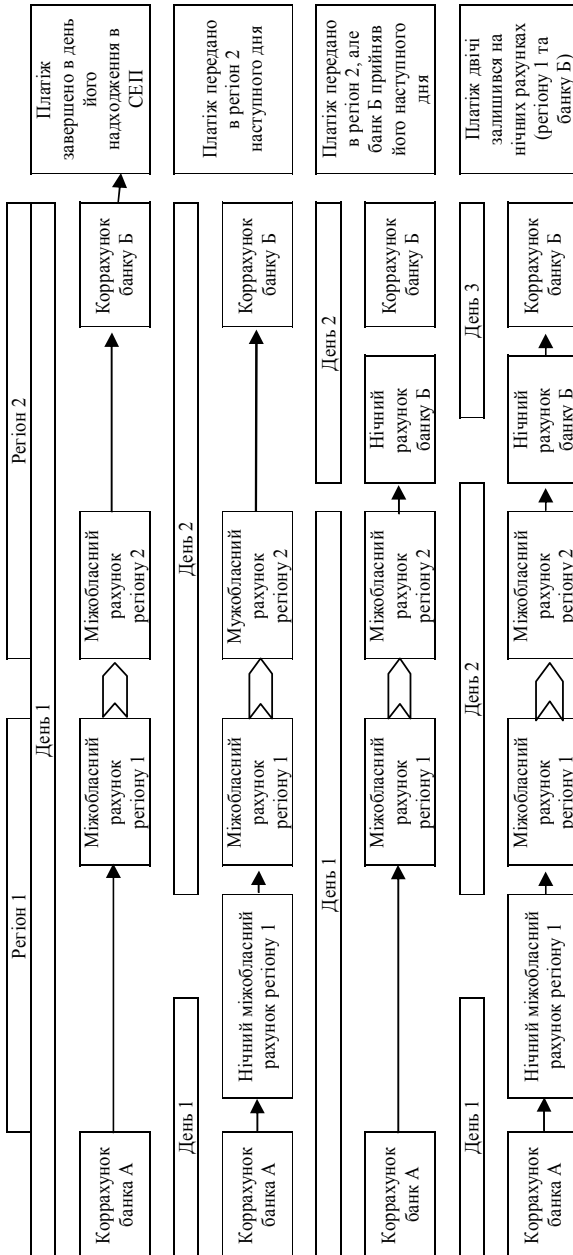

Системи електронних міжбанківських розрахунків можуть використовувати один з двох підходів до обслуговування рахунків учасників:

1. усі абоненти (й рахунки у системі) рівноправні, та їх дії (трансакції) ніяк не корелюють один з одним;
2. у розрахунках безпосередньо беруть участь тільки головні банки, а їх філії виконують розрахунки через головні банки.

Об'єднання коштів кількох банківських установ з наданням можливості їх сумісного використання називається в СЕП консолідованим коррахунком.

Схема бухгалтерських проводок міжрегіональних платежів

Питання для самоконтролю

1. З чим пов'язаний та якими шляхами відбувається процес створення центральних банків?
2. В яких країнах і коли виникли перші центральні банки?
3. Визначить функції центральних банків країн ринкового типу господарювання.
4. Які законодавчі документи закріпили право України на організацію та створення власної банківської системи?
5. Коли була створена банківська система України?
6. Яким законодавчим документом були визначені функції Національного банку України, назвіть основні з них.
7. Які основні операції здійснює Національний банк України?
8. Назвіть кризові ситуації, з якими зіткнулася Україна за роки незалежності.
9. Дайте оцінку діям НБУ під час фінансових та економічних криз.
10. За якими принципами побудована структура НБУ?
11. Надайте характеристику банківській системі України.
12. Дайте поняття грошово-кредитної (монетарної) політики, в чому полягає її сутність.
13. Назвіть та надайте характеристику цілям монетарної політики.
14. Які Ви знаєте методи управління грошово-кредитним ринком?
15. За допомогою яких інструментів РБУ здійснює регулювання грошово-кредитного ринку?
16. На основі чого та з якою метою здійснюється обов'язкове резервування для банків України?
17. В чому полягає сутність проведення процентної політики?
18. Опишіть механізм здійснення рефінансування комерційних банків Національним банком України.
19. Як і з якою метою НБУ проводить операції з цінними паперами на відкритому ринку?
20. Опишіть як Національний банк України проводить операції з управління валютними резервами держави.
21. Що є характерними особливостями при регулюванні імпорту та експорту капіталу Національним банком України?

Бібліографічний список

1. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. / Б. П. Адамик. — Тернопіль : Карт-бланш, 2002. — 278 с.
2. Банківське право: українське та європейське: навч. посіб. / П. Д. Біленчук, О. Г. Диннік, І. О. Лютий, О. В. Скороход; за ред. П. Д. Біленчука. — К.: Атіка, 1999. — 400 с.
3. Долан Эдвин Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика : пер. с англ. / Эдвин Дж. Долан, К. Д. Кэмпбелл, Р. Дж. Кэмпбелл. — СПб.: Санкт-Петербург оркестр, 1994. — 493 с.
4. Карманов С.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000.-464с.
5. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.:МАУП, 2002.-84с.
6. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К.: А.С.К., 2003. — С. 52–61.
7. Кравець В.М., Кравець О.В. Західноєвропейський банківський бізнес: становлення і сучасність: Навчальний посібник. — К.: Знання-Прес, 2003. — 470 с.
8. Масленников В.В. Зарубежные банковские системы: Монография. — М.: Элит-2000, 2001. — 392 с.
9. Міщенко В. І. Центральні банки: організаційно-правові застави / В. І. Міщенко, В. Л. Кротюк. — К.: Знання, 2004. — 372 с.
10. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн. Навчальний посібник. — К.: ЦНД НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2010. — 170с.
11. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/> http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

13. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

14. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>

<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

РОЗДІЛ 3

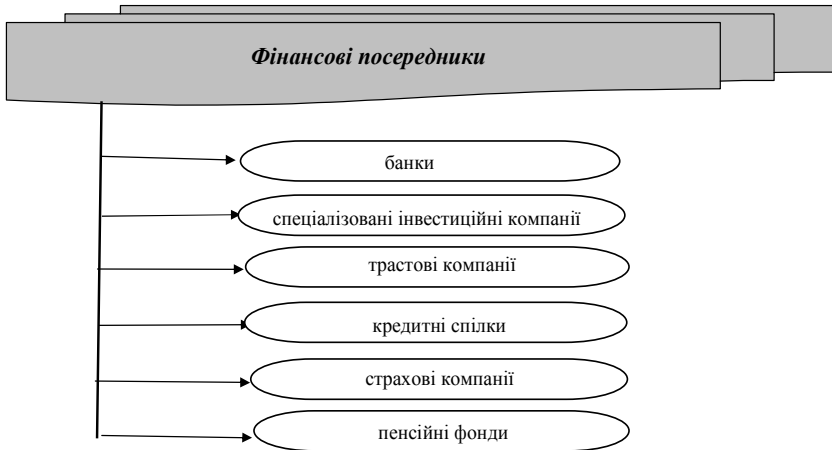
БАНКИ ЯК ПРОВІДНІ СУБ'ЄКТИ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА. ФУНКЦІЇ БАНКІВ

- 3.1. Фінансові посередники на грошовому ринку
- 3.2. Сутність поняття «банк». Види комерційних банків
- 3.3. Функції банків, види банківських операцій
- 3.4. Порядок реєстрації комерційного банку та ліцензування його діяльності.

3.1. ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ НА ГРОШОВОМУ РИНКУ

Фінансові посередники — це спеціалізовані професійні оператори ринку, інвестиційно-кредитні установи, що перерозподіляють ресурси між постачальниками і споживачами фінансового капіталу, між інвесторами/кредиторами та реципієнтами коштів на основі дії принципу зв'язку в динаміці руху активів.

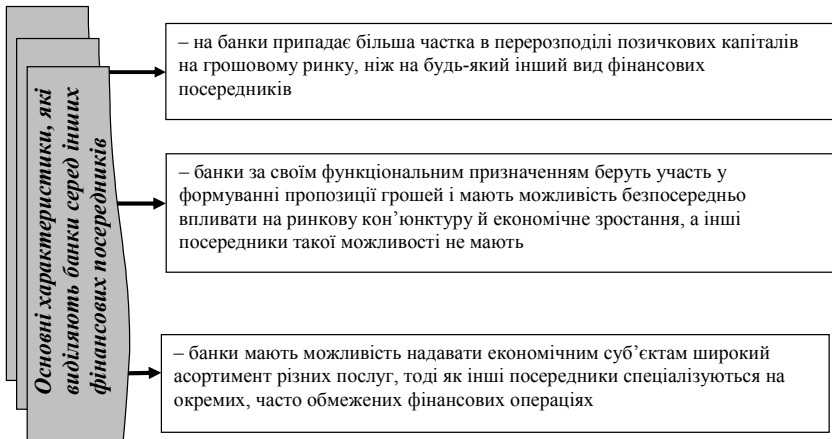

Головне завдання фінансових посередників — спрямовувати рух капіталу (заощаджень) до найефективніших споживачів. Базовою основою їх функціонування є реалізація кредитно-інвестиційних угод (тобто безпосереднє фінансування) та заміна прямого фінансування непрямым через випуск власних вторинних зобов'язань.

Місце банківської системи у економічній системі показано на схемі:

Серед фінансових посередників ключову роль відіграють **банки**. Це проявляється в наступному:

3.2. СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «БАНК». ВИДИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

В економічній літературі відсутнє однозначне трактування поняття «банк», а також його ролі на фінансовому ринку й місця в економічному процесі. Це обумовлено розмаїттям фінансових посередників, а також спектром операцій, які вони проводять у своїй господарській діяльності для задоволення потреб суб'єктів економічних відносин.

Спектр банківської діяльності досить великий, але головне завдання, яке виконує банківська установа, не змінюється, і полягає воно в **акумулюванні тимчасово вільних коштів та перетворенні їх у позичковий капітал**, тобто призначення банківської діяльності полягає у перерозподілі грошової маси від економічних суб'єктів з тимчасово вільними грошовими ресурсами до суб'єктів, які потребують додаткових капіталовкладень. Таким чином, банк виступає свого роду посередником між економічними суб'єктами.

В Україні з 2001 року згідно закону України «Про банки і банківську діяльність» поняття «банк» визначали як юридичну особу, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: по залученню та розміщенню вкладів фізичних та юридичних осіб від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб». Але слід відмітити, що із набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 36, ст. 362*), визначення терміну «банк» викладено в такій редакції:

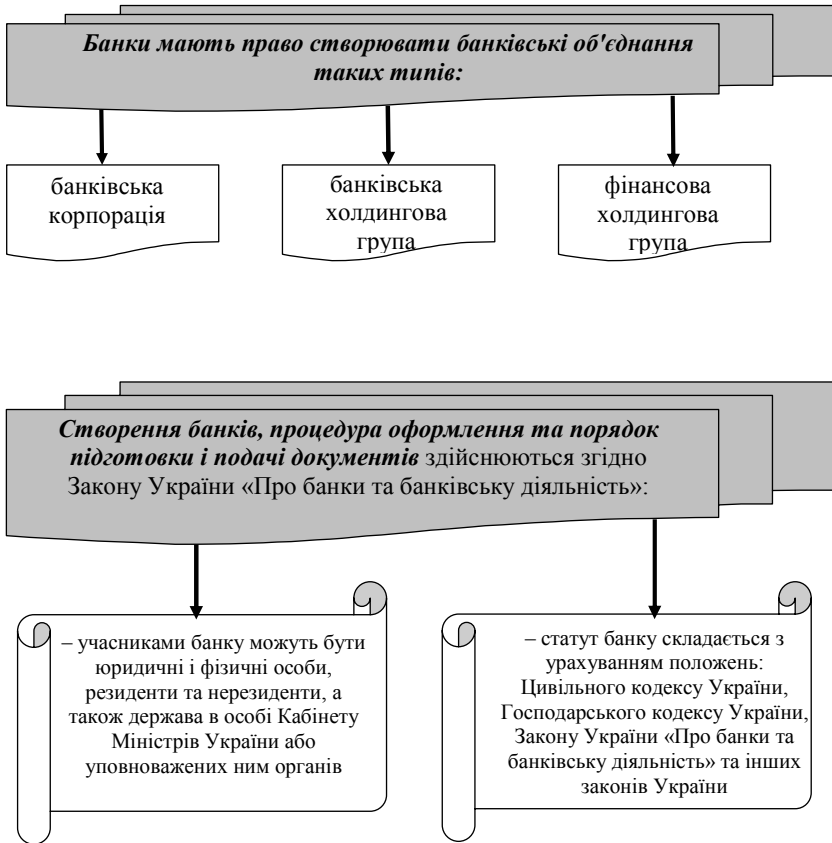
«Банк — юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків» —
 {Визначення терміна в редакції Закону N 3024-VI (3024-17) від 15.02.2011}

У ринковій економіці функціонують різні види банків, які класифікуються за певними ознаками.

*Виділяють функціональну, галузеву і регіональну спеціалізацію банків.

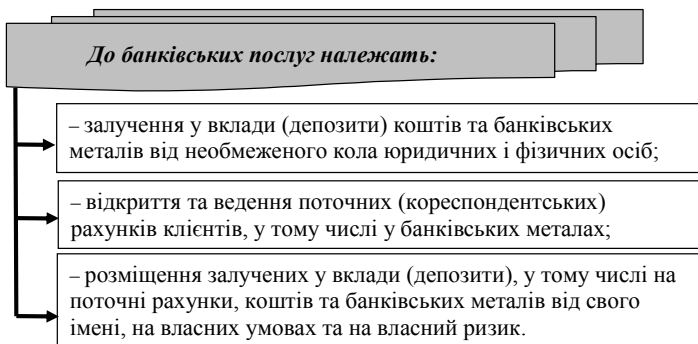
Згідно Закону України «Про банки та банківську діяльність» {Частина перша статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2522-VI (2522-17) від 9.09.2010} банки мають право створювати банківські об'єднання.

Державна реєстрація юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, проводиться відповідно до законодавства з питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про банки та банківську діяльність».

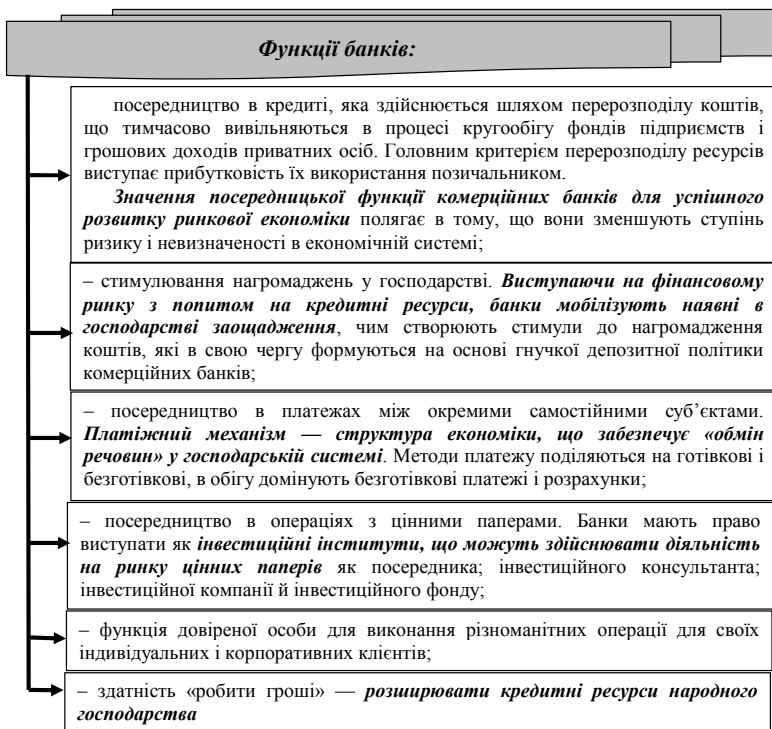
Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в ст. 47 ЗУ «Про банки та банківську діяльність». Банк здійснює свою діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг.

Банківські послуги дозволяється надавати виключно банку.

3.3 ФУНКЦІЇ БАНКІВ, ВИДИ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

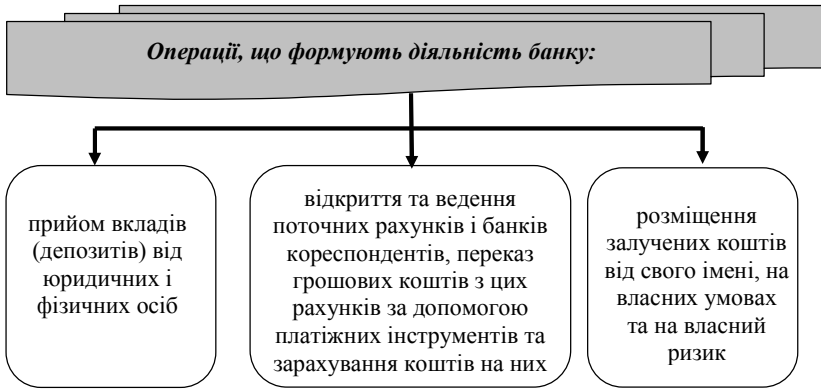
Фундамент, на якому базується робота банку і банківської системи в цілому, будується на систематичному виконанні їх функцій.

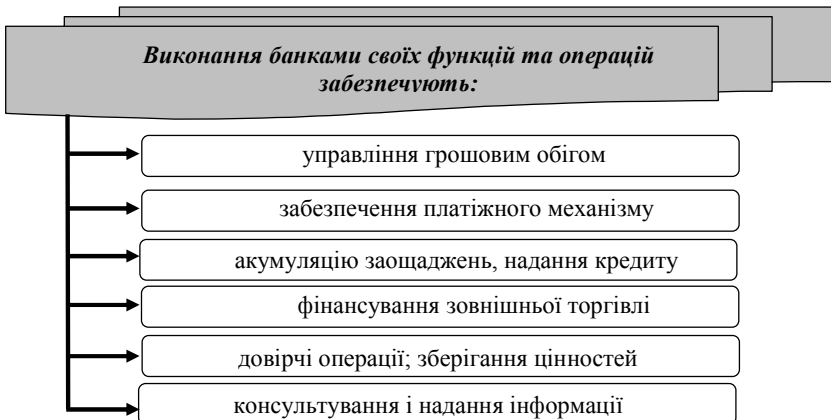
Банки другого рівня можуть здійснювати операції, передбачені законом України «Про банки і банківську діяльність» та на основі отриманого дозволу від НБУ — ліцензії на право здійснення банківських операцій.

Сьогодні комерційний банк може запропонувати клієнту до 500 видів різноманітних банківських продуктів і послуг. Широка диверсифікація операцій дозволяє банкам зберігати клієнтів і залишатися рентабельними навіть при надто несприятливій господарській кон'юнктурі.

Існує певний базовий набір операцій, без якого банк не може існувати і нормально функціонувати.

Отже, всі банки виконують певні функції та операції, систематичне виконання яких і створює той фундамент, на якому базується робота банку і банківської системи в цілому, а переплітаючись між собою, вони створюють потужну базу розвитку фінансово-економічної системи країни.

Можна відмітити, що дуже важлива роль в економіці країни належить кожному окремому банку, а ще важливіша роль належить всій банківській системі.

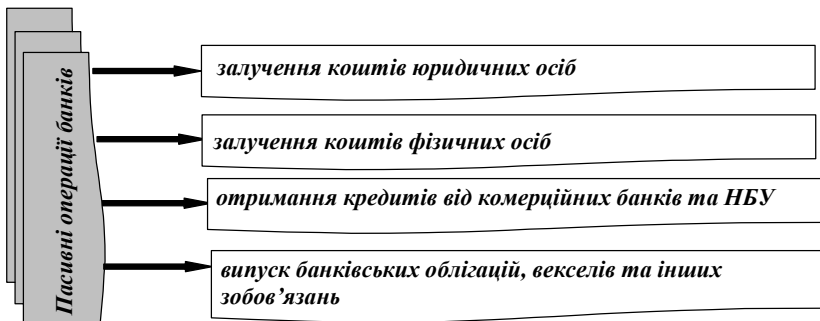
Сьогодні стан розвитку економіки України потребує постійної уваги до банківської системи в цілому і комерційних банків зокрема, проведення політики, спрямованої на створення сприятливих умов для їх стабільного та ефективного функціонування.

Залежно від економічного змісту всі види діяльності комерційних банків прийнято поділяти на дві складові: банківські операції та інші послуги.

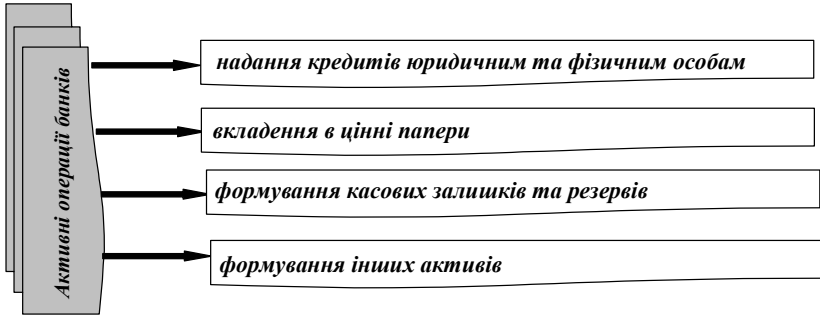
Банківські операції (основні) відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» це операції, здійснювати які у сукупності дозволяється тільки банкам, які мають *банківську ліцензію*.

Пасивні банківські операції передбачають приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб.

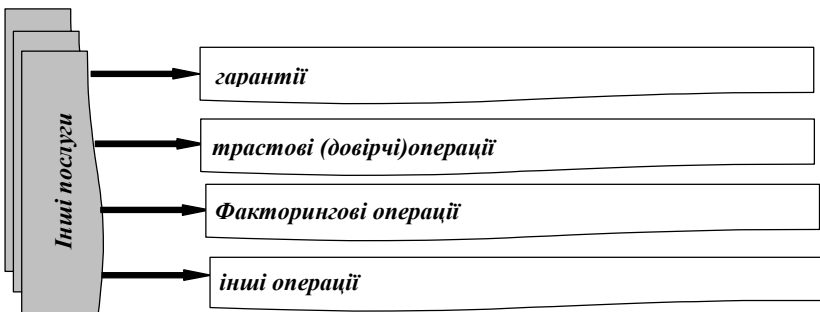

Активні банківські операції пов'язані з розміщенням банками залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Комісійні банківські операції включають відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них.

Інші послуги, що можуть надаватись комерційним банком включають операції та угоди, що може здійснювати не тільки банківська установа на підставі отримання відповідних (не банківських) ліцензій на здійснення окремих операцій.

Загалом до інших послуг, які можуть надавати банки відносять:

- 1) операції з валютними цінностями;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;

4) операції на ринку цінних паперів від свого імені, включаючи андеррайтинг;

5) операції за грошовими вимогами, надання гарантій, порук за грошовими зобов'язаннями;

6) фінансування під відступлення права грошової вимоги (факторинг) та пов'язане з цим ведення обліку грошових вимог клієнтів до боржників, пред'явлення до сплати грошових вимог від імені клієнтів або від свого імені, а також інші операції, спрямовані на одержання коштів від боржника;

7) лізинг;

8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;

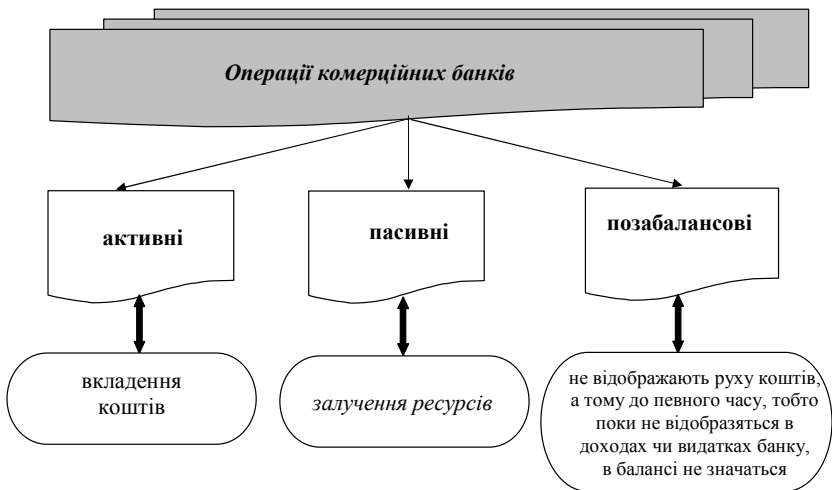
9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;

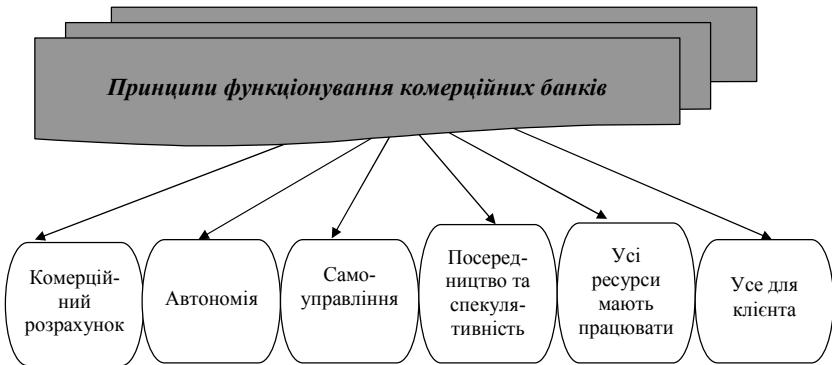
10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;

11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

Свою діяльність щодо надання послуг банк здійснює як правило у процесі проведення пасивних і активних операцій, отже, для них не потрібні додаткові ресурси. Доходи від послуг банки отримують не у вигляді відсотків, а у формі комісійних виплат. Банківські послуги приносять банку стабільний дохід і є практично безризиковим видом діяльності.

За способом відображення у балансі операції комерційних банків також поділяються на три групи.

3.4. ПОРЯДОК РЕЄСТРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА ЛІЦЕНЗУВАННЯ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до розділу III Закону України «Про банки та банківську діяльність» юридична особа набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності виключно після отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про неї до Державного реєстру банків.

Учасниками банку можуть бути юридичні та фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів. Учасниками банку не можуть бути юридичні особи, в яких банк має істотну участь, інститути спільного інвестування, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

Статут банку обов'язково має містити таку інформацію про банк:

- 1) найменування банку (повне та скорочене);
- 2) його місцезнаходження;
- 3) організаційно-правову форму;
- 4) види діяльності, які має намір здійснювати банк;
- 5) розмір та порядок формування статутного капіталу банку, види акцій банку, їх номінальну вартість, форми випуску акцій (документарна або бездокументарна), кількість акцій, що купуються акціонерами;

- 6) структуру управління банком, органи управління, їх компетенцію та порядок прийняття рішень;
- 7) порядок реорганізації та ліквідації банку;
- 8) порядок внесення змін та доповнень до статуту банку;
- 9) розмір та порядок утворення резервів та інших загальних фондів банку;
- 10) порядок розподілу прибутків та покриття збитків;
- 11) положення про аудиторську перевірку банку;
- 12) положення про органи внутрішнього аудиту банку.

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність подає НБУ разом із заявою про погодження статуту такі документи:

- 1) протоколи зборів засновників та установчих зборів, договір про створення банку або рішення про створення державного банку;
- 2) статут банку;
- 3) копії документів, визначених НБУ, необхідних для ідентифікації самого засновника та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю у банку;
- 4) документи, визначені НБУ, що дають змогу зробити висновок про:
 - ділову репутацію самого засновника, а для засновника-юридичної особи також і членів виконавчого органу та/або наглядової ради та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність;
 - фінансовий стан засновника-юридичної особи, а також про майновий стан засновника-фізичної особи;
 - наявність у засновника достатньої кількості власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу;
- 5) документи, що засвідчують повну сплату засновниками внесків до статутного капіталу;
- 6) відомості про структуру власності самої юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та засновника, що набуває істотної участі в ній, відповідно до вимог НБУ;
- 7) відомості за формою, встановленою НБУ, про асоційованих осіб засновника-фізичної особи;
- 8) відомості за формою, встановленою НБУ, про юридичних осіб, у яких засновник-фізична особа є керівником та/або контролером;
- 9) копію тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;

- 10) висновок Антимонопольного комітету України;
- 11) копію платіжного документа про внесення плати за погодження статуту банку, розмір якої встановлюється НБУ.

НБУ приймає рішення про погодження статуту або про відмову в погодженні статуту не пізніше **тримісячного** строку з дня подання повного пакета документів.

НБУ має право відмовити юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у погодженні статуту, у разі якщо:

- 1) подано неповний пакет документів, необхідних для погодження статуту;
- 2) документи містять недостовірну інформацію;
- 3) документи не відповідають вимогам законів України чи нормативно-правових актів НБУ;
- 4) ділова репутація засновника, а для засновника-юридичної особи і членів її виконавчого органу та/або наглядової ради та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в банку, не відповідає вимогам, встановленим НБУ;
- 5) фінансовий стан засновника-юридичної особи та/або майновий стан засновника-фізичної особи не відповідають вимогам, встановленим НБУ;
- 6) засновник не має власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу;
- 7) структура власності самої юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та/або засновника, що набуває істотної участі, не відповідає вимогам щодо її прозорості, встановленим НБУ;
- 8) не надано документи, що підтверджують наявність сплаченого статутного капіталу юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність.

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, зобов'язана **протягом року з дня державної реєстрації** подати НБУ документи для отримання банківської ліцензії.

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, забезпечення інтересів кредиторів, вкладників НБУ видає комерційним банкам ліцензії на здійснення банківських операцій.

Ліцензування — це порядок видачі комерційним банкам, які набули статусу юридичної особи, дозволу на здійснення деяких чи всіх банківських операцій.

Перелік операцій, що підлягають ліцензуванню, визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, для отримання банківської ліцензії подає НБУ разом із заявою про видачу банківської ліцензії такі документи:

- 1) копію свідоцтва про державну реєстрацію;
- 2) копію статуту з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи;
- 3) копії зареєстрованого Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій (для банку, що створюється у формі публічного акціонерного товариства);
- 4) відомості про кількісний склад спостережної ради, правління (ради директорів), ревізійної комісії;
- 5) відомості за формою, визначеною НБУ, що дають змогу зробити висновок про:
 - наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів), у тому числі голови правління, їх професійну придатність та ділову репутацію;
 - професійну придатність головного бухгалтера та керівника служби внутрішнього аудиту;
 - ділову репутацію членів спостережної ради, головного бухгалтера та керівника служби внутрішнього аудиту;
 - наявність організаційної структури та відповідних спеціалістів, необхідних для забезпечення надання банківських та інших фінансових послуг, банківського обладнання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, приміщень, що відповідають вимогам, встановленим НБУ;
- 6) копії внутрішніх положень банку, що регламентують надання банківських та інших фінансових послуг, визначають порядок здійснення внутрішнього контролю та процедуру управління ризиками;
- 7) бізнес-план на три роки, складений згідно з вимогами, встановленими НБУ;
- 8) копію платіжного документа про внесення плати за видачу банківської ліцензії, розмір якої встановлюється НБУ.

НБУ приймає рішення про надання банківської ліцензії чи про відмову в її наданні **протягом двох місяців** з дня отримання повного пакета документів.

У разі реорганізації банку за результатами процедури тимчасової адміністрації рішення про надання банківської ліцензії приймається НБУ протягом трьох днів з дня отримання повного пакета документів.

НБУ має право відмовити у видачі банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у разі якщо:

- 1) подано неповний пакет документів, необхідних для видачі банківської ліцензії;
- 2) документи, подані для видачі банківської ліцензії, містять недостовірну інформацію;
- 3) документи, подані для видачі банківської ліцензії, не відповідають вимогам законів України та нормативно-правових актів НБУ;
- 4) юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, звернулася із заявою про видачу банківської ліцензії після спливу річного терміну з дня її державної реєстрації;
- 5) професійна придатність та/або ділова репутація хоча б одного з керівників юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та/або керівника її служби внутрішнього аудиту не відповідають вимогам, встановленим НБУ;
- 6) як мінімум три особи не призначені членами правління (ради директорів), у тому числі голова правління;
- 7) відсутні банківське обладнання, комп'ютерна техніка, програмне забезпечення, приміщення, що відповідають вимогам, встановленим НБУ.

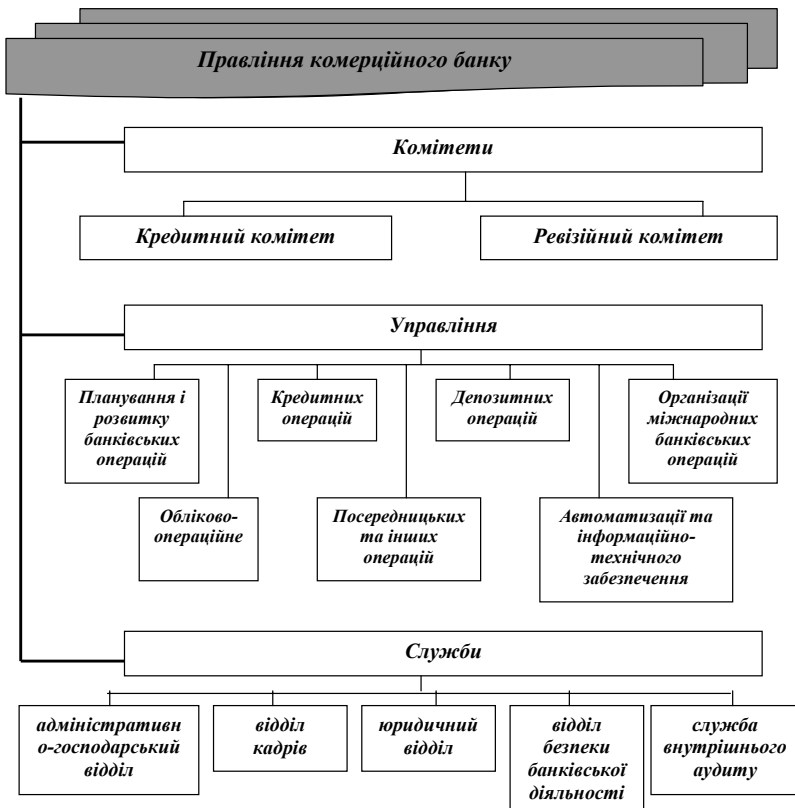
НБУ може відкликати банківську ліцензію виключно у таких випадках:

- 1) якщо було виявлено, що документи, надані для отримання ліцензії, містять недостовірну інформацію;
- 2) якщо банк не виконав жодної банківської операції протягом року з дня отримання банківської ліцензії;
- 3) у разі порушення нормативно-правових актів НБУ, що спричинило значну втрату активів і настання неплатоспроможності банку;

- 4) на підставі висновку тимчасового адміністратора про неможливість приведення банку у правову відповідність з вимогами нормативно-правових актів НБУ;
- 5) недоцільності виконання плану тимчасової адміністрації щодо реорганізації банку.

НБУ негайно повідомляє банк про відкликання у нього банківської ліцензії. Банк протягом трьох днів з моменту отримання рішення зобов'язаний повернути НБУ свою банківську ліцензію.

Типова організаційна структура комерційного банку

Найвищим органом управління комерційного банку є загальні збори товариства, до компетенції яких належить:

— визначення основних напрямів діяльності товариства і затвердження його планів та звіту про їх виконання;

— затвердження річних результатів діяльності банку, порядку розподілу прибутку, строку та порядку виплати дивідендів, визначення порядку покриття збитків;

— затвердження внутрішніх документів товариства, визначення організаційної структури.

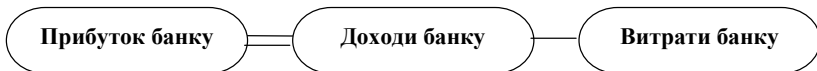
Загальне керівництво діяльністю банку здійснює рада банку (спостережна рада банку), яка контролює діяльність правління банку, а також виконує інші функції, делеговані загальними зборами.

Виконавчим органом банку є правління. Правління вирішує всі питання, пов'язані з поточною діяльністю банку, крім тих, що належать до компетенції загальних зборів і ради банку. Очолює правління голова, який має заступників (менеджерів, які очолюють структурні підрозділи банку). Голова правління несе персональну відповідальність перед акціонерами за результати діяльності банку.

Кредитну стратегію та кредитну політику банку формує кредитний комітет. Він виконує такі функції: затверджує організаційну структуру процесу кредитування, встановлює напрямки диверсифікації кредитного портфеля, аналізує кредитний ризик портфеля та інших суттєвих ризиків, що пов'язані з кредитуванням, оцінює адекватність резервів на можливі втрати за позиками, приймає рішення щодо надання «великих» кредитів та періодичне списання безнадійних позик.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю банку здійснює ревізійний комітет. Без його висновку загальні збори акціонерів не правомочні затвердити баланс.

Головною метою комерційного банку є отримання прибутку, який використовується для створення фондів банку та виплати дивідендів.

Усі доходи (витрати) банку поділяються на операційні: банківські та небанківські.

До банківських доходів (витрат) належать доходи (витрати), безпосередньо пов'язані з банківською діяльністю, визначеною Законом України «Про банки і банківську діяльність». В свою чергу, банківські доходи (витрати) поділяються на: процентні, комісійні, торговельні прибутки (збитки) та інші.

До небанківських доходів (витрат) належать доходи і витрати, які не стосуються основної діяльності банку, але забезпечують здійснення банківських операцій (адміністративні та інші небанківські операційні доходи і витрати).

Доходи і витрати відбиваються в обліку в тому періоді, в якому були зроблені чи здійснені, незалежно від фактичного отримання чи сплати грошових коштів.

Якщо очікується, що економічні вигоди будуть виникати протягом кількох звітних періодів і зв'язок з доходом може бути визначений попередньо, витрати відображаються у звіті про прибутки та збитки на основі систематичних процедур часткового розподілу. У таких випадках витрати розглядаються як знос або амортизація.

Доходи та витрати обліковуються наростаючим підсумком з початку року на рахунках 6 і 7 класу, а прибуток — на рахунках 5 класу. В останній робочий день року рахунки доходів і витрат закриваються. Залишки за цими рахунками відносять на рахунок результатів поточного року і, таким чином, досягається відображення фінансового результату в балансі банку.

На проміжні звітні дати (місяць, квартал) фінансовий результат визначається шляхом порівняння доходів звітного періоду з витратами, при цьому закриття рахунків доходів і витрат не проводиться.

У звіті про фінансові результати на основі облікових даних рахунків 6 та 7 класів наводяться відомості про доходи та витрати банку за звітний період у розрізі видів його діяльності.

Доходи та витрати наводяться у звіті з метою визначення чистого прибутку чи збитку минулого року.

Зміст звіту про фінансові результати комерційного банку

	Найменування статті звіту	Зміст статті звіту
1.1	Процентні доходи	Розділ 60: проценти по коштах, розміщених в НБУ та інших банках; по кредитах суб'єктам господарювання; органам державного управління, фізичним особам; по цінних паперах, крім доходів по операціях з філіями
1.2	Процентні витрати	Розділ 70: проценти по коштах, отриманих від НБУ та інших банків, по депозитах суб'єктів господарської діяльності, бюджетних організацій, фізичних осіб, по цінних паперах власного боргу, інші проценти, крім витрат по операціях з філіями
1	Чистий процентний дохід	Різниця рядків 1.1 — 1.2
2.1	Комісійні доходи	Розділ 61: комісійні доходи від операцій з банками та клієнтами, крім доходів по операціях з філіями
2.2	Комісійні витрати	Розділ 71: комісійні витрати по операціях з банками та клієнтами, крім витрат по операціях з філіями

Продовження табл.

	Найменування статті звіту	Зміст статті звіту
2	Чистий комісійний дохід	Різниця рядків 2.1 — 2.2
3	Дивідендний дохід	Група 630: дивіденди по акціях та інших вкладеннях
4	Чистий торговий дохід	Розділ 62: фінансовий результат від купівлі-продажу іноземної валюти та цінних паперів за вирахуванням резерву під знецінення цінних паперів у портфелі на продаж
5	Прибуток (збиток) від інвестиційних цінних паперів	Різниця між позитивним результатом (рахунок 6394) та негативним результатом (рахунок 7394) від торгівлі інвестиційними цінними паперами
6	Прибуток від фінансових інвестицій в асоційовані та дочірні компанії	6310 + 6311 – 7310 – 7311
7	Інші операційні доходи	Доходи від операційного лізингу, фінансових консультацій, від реалізації основних засобів, штрафи на користь банку
8	Операційний дохід	Сума рядків 1 — 7
9	Загально адміністративні витрати	Розділ 74 (крім групи 740): витрати на телекомунікації, аудит, підготовку кадрів, відрядження, утримання основних засобів, амортизація основних засобів, оперативний лізинг, господарські та експлуатаційні витрати, оплата податків та обов'язкових платежів (крім податку на прибуток), штрафи, пені по господарським операціям
10	Витрати на персонал	Група 740: основна та додаткова заробітна плата персоналу, відрахування на соціальне страхування та інші обов'язкові нарахування, матеріальна допомога
11	Прибуток від операцій	Операційний дохід за вирахуванням витрат на утримання банку (різниця рядків 8 – 9 – 10)
12	Витрати на безнадійні борги	Група 770: відрахування у резерви під заборгованість банків, під заборгованість по кредитах, наданих клієнтам, під знецінення цінних паперів, під сумнівну дебіторську заборгованість з урахуванням повернення раніше списаної заборгованості (група 671)
13	Прибуток до оподаткування	Прибуток від операцій за вирахуванням резервів (різниця рядків 11 – 12)

Закінчення табл.

	Найменування статті звіту	Зміст статті звіту
14	Податок на прибуток	Сума сплаченого та відстроченого податку на прибуток
15	Прибуток після оподаткування	Прибуток до оподаткування, зменшений на суму податку на прибуток (різниця рядків 13 – 14)
16	Непередбачені доходи (витрати)	Різниця між розділами 68 та 78 за вирахуванням податку на прибуток, нарахованого на цю величину
17	Чистий прибуток (збиток) банку	Прибуток від банківської діяльності за звітний період з урахуванням податку на прибуток та непередбачених доходів та витрат (алгебраїчна сума рядків 15 та 16)
18	Чистий прибуток на одну звичайну акцію	Відношення чистого прибутку (рядок 17), зменшеного на дивіденди по привілейованих акціях, до середньорічної кількості звичайних акцій в обігу
19	Скоригований чистий прибуток на одну звичайну акцію	Чистий прибуток на одну звичайну акцію з урахуванням впливу розбавляючих потенційних звичайних акцій

Розподіл прибутку банку здійснюється за результатами діяльності за рік згідно з рішенням загальних зборів акціонерів (пайовиків) банку.

Прибуток, що підлягає розподілу, розраховується таким чином: чистий прибуток після оподаткування за звітний рік збільшується на розмір нерозподіленого і невикористаного прибутку за результатами попереднього фінансового року і зменшується на розмір відрахувань у офіційні резерви, які формуються згідно з чинним законодавством (резервний фонд та загальний резерв).

Решта суми розподіляється на виплату дивідендів власникам і на капіталізацію банку.

Сума чистого прибутку, що залишається для розвитку банківського бізнесу, називається нерозподіленим прибутком.

Протягом року прибуток, як правило, розподіляється у вигляді авансу на основі встановлених зборами акціонерів (пайовиків) пропорцій.

Стратегія комерційного банку — це вчення про його найбільш ефективну діяльність

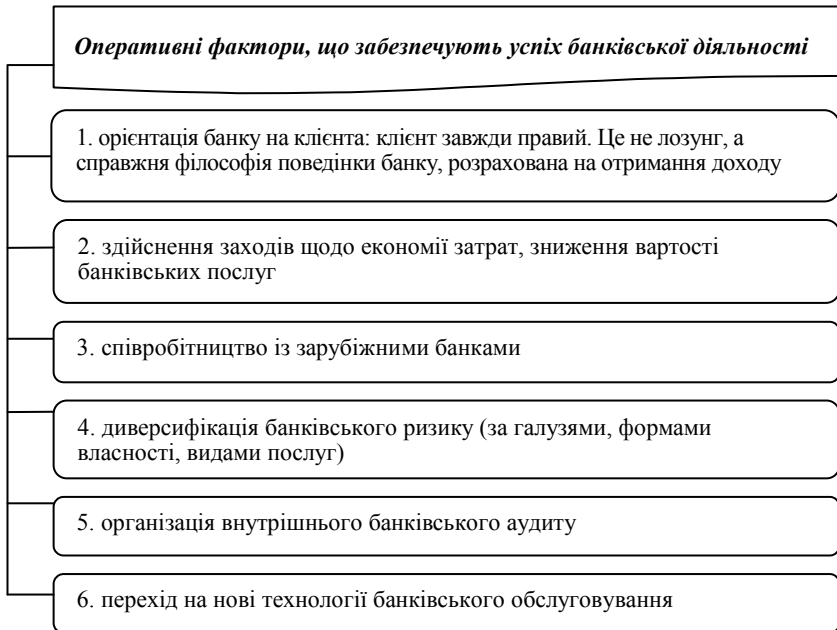
*Стратегічні фактори, що забезпечують
успіх банківської діяльності*

1. Рациональна структура комерційного банку. З позиції стратегії банку важливо організувати структуру управління таким чином, щоб вона відповідала генеральній лінії банку на певному етапі його розвитку.

2. Якість менеджменту та маркетингова активність. Світова практика показує, що західні банки змогли зробити якісний стрибок у своєму розвитку завдяки добре налагодженому менеджменту і маркетингу. Акцент на сучасні методи управління, технології, широкі зв'язки банку із зовнішніми структурами можуть дати і нашим банкам потужний імпульс для розвитку.

3. Кадровий потенціал комерційного банку. В усьому світі банк оцінюють, насамперед, по тому, хто його очолює, яка особистість голови правління (директора), його професійний і моральний рівень, здатність організувати бізнес, його авторитет у діловому світі. Коли кажуть про солідний банк, то мають на увазі такий банк, який забезпечений висококваліфікованими кадрами. І це не випадково. В сучасний банк клієнти ідуть не для того, щоб отримати ту чи іншу фінансову послугу, а для того, щоб скористатись порадою банку як правильно організувати бізнес. Щоб забезпечити таку якість роботи, в банку повинна бути сформована сильна команда, здатна підтримати його високий професійний авторитет.

4. Мотивація до праці банківського персоналу. З позиції стратегії визначальним є питання про мотивацію до праці, зацікавленість банківського персоналу в ефективній роботі. Тут відомі два шляхи: мотивація через примус та страх і мотивація до праці через надію отримати високу винагороду. Останній досягається системою преміювання, різноманітними пільгами своїм працівникам (доплата за проїзд до роботи, харчування, відпочинок тощо). Але головне — це забезпечення високої заробітної плати персоналу: хто піде на іншу роботу, якщо в банку буде створена необхідна атмосфера і забезпечена висока оплата праці.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення та поняття фінансовим посередникам.
2. Які організації та заклади виступають фінансовими посередниками?
3. В чому полягають основні завдання фінансових посередників?
4. Визначить місце банківської системи у економічній системі країни.
5. Чому банки відіграють ключову роль серед інших фінансових посередників?
6. Розкрийте сутність поняття «банк».
7. Охарактеризуйте банки за видами діяльності.
8. Які послуги має право надавати банк, згідно Закону України «Про банки та банківську діяльність»?
9. Визначить основні функції та операції комерційних банків.

10. Основні принципи діяльності комерційного банку
11. Види комерційних банків.
12. Порядок реєстрації комерційного банку.
13. Порядок ліцензування діяльності комерційного банку.
14. Побудова організаційної структури банку.
15. Формування доходів банку.
16. Фінансування витрат банку.
17. Розрахунок прибутку банку.

Бібліографічний список

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG2763.html
2. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Банківські операції: Підр. / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.
4. Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек.н. проф. Мороза А.М. — К.: Ельтон, 1993. -336 с.
5. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред. проф. Р.І.Тиркала. —Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.
6. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К. : А.С.К., 2003. — С. 52–61.
7. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 376 с.
8. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
9. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800

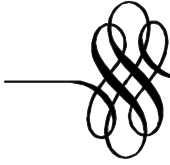
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

10. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

11. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>

<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

12. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. — 504 с.

РОЗДІЛ 4

**ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ПО ОБСЛУГОВУВАННЮ
ПЛАТІЖНОГО ОБІГУ**

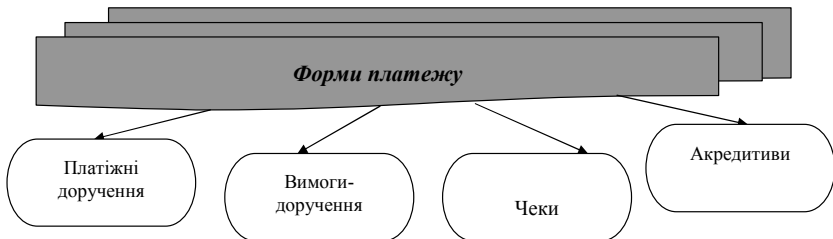
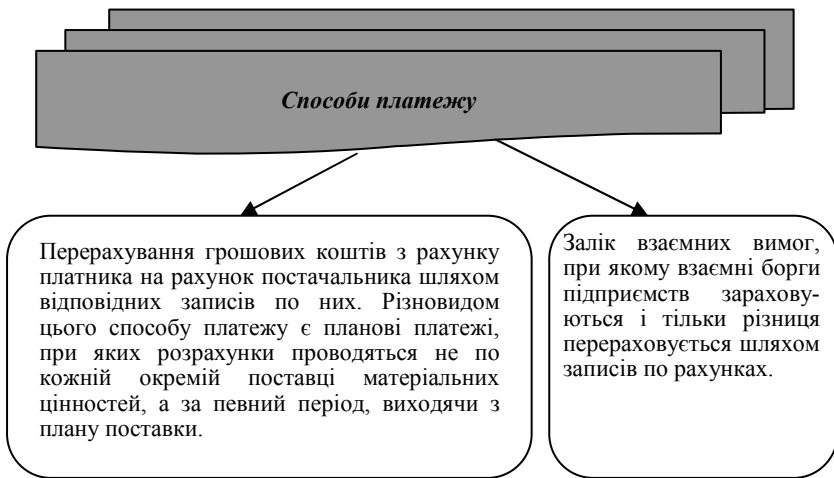
- 4.1. Основи організації грошових розрахунків та порядок оформлення розрахункових документів
- 4.2. Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика.
- 4.3. Порядок відкриття рахунків у банках.
- 4.4. Організація готівкових грошових розрахунків.

**4.1. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ
ТА ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ РОЗРАХУНКОВИХ ДОКУМЕНТІВ**

Організаторами та основними виконавцями розрахункових операцій є банки.

Безготівкові розрахунки поділяються на іногородні та місцеві, а також розрізняються за способом платежу і формою.

Відповідно до Інструкції № 7 «Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України» підприємства та установи банків здійснюють розрахунки при дотриманні таких умов:

1. Кошти підприємств підлягають обов'язковому зберіганню в банках, за винятком залишків готівки в їх касах у межах встановленого банком ліміту та норм витрат з виручки, які передбачені діючим порядком ведення касових операцій у народному господарстві України.

2. Безготівкові розрахунки між підприємствами здійснюються у національній валюті України через банк шляхом перерахування коштів з рахунку платника на рахунок одержувача коштів.

3. Кошти з рахунку клієнта списуються за розпорядженнями його власника крім випадків, у яких чинним законодавством передбачене

безспірне стягнення та безакцептне списання коштів. У безакцептному порядку проводиться списання:

- за виконавчим листом суду та арбітражу;
- недоїмок по податках, недоплат у державні цільові фонди, позабюджетні фонди;
- платежів за розпорядженням державних податкових адміністрацій;
- платежів державного обов'язкового і державного соціального страхування, до Пенсійного фонду;
- за розпорядженням Антимонопольного комітету і КРУ;
- за розпорядженням підприємств по результатах розгляду претензій, що стосуються доарбітражного врегулювання господарських спорів у тому випадку, якщо боржник визнав претензію.

4. Розрахункові документи приймаються банком до виконання тільки в межах наявних коштів на рахунок клієнта.

5. Платежі проводяться, як правило, після відвантаження товарно-матеріальних цінностей, виконання робіт чи надання послуг або одночасно з ними. В окремих випадках може бути проведена попередня оплата. Платежі проводяться за рахунок власних коштів платника, а в окремих випадках за рахунок кредиту банку.

6. Платежі одного клієнта за рахунок коштів іншого не допускаються, за винятком випадків уступки вимоги і переведення боргу відповідно до Цивільного Кодексу України та в інших випадках, передбачених чинним законодавством.

7. Банк на договірній основі здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів і виконує їх розпорядження щодо перерахування коштів з рахунків.

8. Підприємства самостійно обирають форми розрахунків, передбачені інструкцією № 7 «Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України» та вказують їх при укладенні між собою договорів.

9. Взаємні претензії за розрахунками між платником та одержувачем коштів розглядаються сторонами в претензійно-позовному порядку без участі банку.

Клієнт, виходячи із своїх технічних можливостей, може подавати до банку розрахункові документи як у паперовій формі, так і у вигляді електронних розрахункових документів (електронних повідомлень) каналами зв'язку. Спосіб подання документів до банку передбачено в договорі на розрахунково-касове обслуговування.

Розрахункові документи приймаються банками до виконання без обмеження їх максимального або мінімального розміру суми. Платежі з

рахунків клієнтів виконуються банками у межах залишків коштів на початок операційного дня.

Розрахункові документи, які подаються клієнтами в банк у паперовій формі, повинні мати такі реквізити:

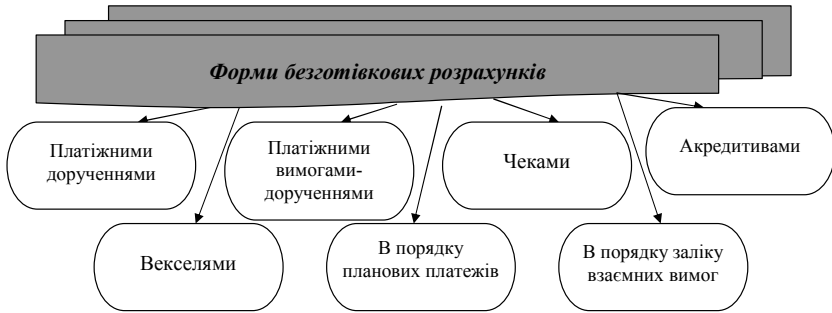
- а) назву документа;
- б) номер документа, число, місяць, рік його виписки;
- в) назви платника та одержувача коштів;
- г) назви банків платника та одержувача, їх місцезнаходження та умовні номери за МФО;
- д) суму платежу цифрами та літерами;
- е) призначення платежу;
- є) на першому примірнику — відбиток печатки та підписи відповідальних осіб платника або (та) одержувача коштів;
- ж) підрозділи бюджетної класифікації та строк настання платежу (у разі перерахування коштів до бюджету);
- з) суму податку на додану вартість або напис «без податку на додану вартість».

У разі, якщо хоча б один з вищезазначених реквізитів (якщо вони передбачені формою документа) не заповнений або заповнений неправильно, банк такий документ до виконання не приймає. На всіх примірниках паперових розрахункових документів банк в обов'язковому порядку в правому верхньому куті проставляє дату надходження цих документів. Якщо документи надійшли після закінчення регламентованого банком часу роботи з клієнтами, на них, крім того, проставляється штамп «Вечірня». Дата виконання розрахункового документа проставляється в правому нижньому куті.

У разі, якщо дата розрахункового документа збігається з датою проводки його банком, дата отримання банком документа у правому верхньому куті не проставляється.

Банк одержувача зобов'язаний зарахувати кошти на рахунки клієнтів не пізніше наступного робочого дня після отримання інформації від розрахункової палати.

4.2. ФОРМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

1.

Платіжне доручення — це доручення підприємства обслуговуючому його банку про перерахування певної суми зі свого рахунку на рахунок іншого підприємства

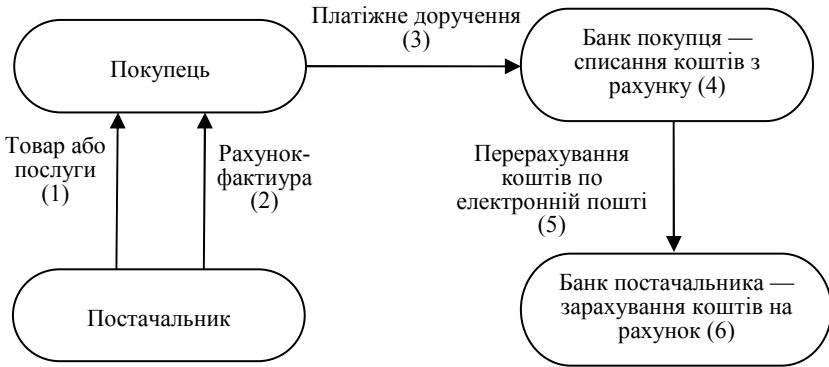
Платіжними дорученнями можуть проводитися:

- розрахунки за отримані товари та надані послуги;
- авансові платежі;
- розрахунки по нетоварних операціях;
- попередня оплата товарів і послуг.

Платіжне доручення дійсне 10 календарних днів.

Окрім звичайних платіжних доручень, у розрахунках використовуються гарантовані банком платіжні доручення. Вони застосовуються при перерахуванні окремим громадянам пенсій, аліментів, зарплати, авторського гонорару; при перерахуванні підприємствам у регіони, де немає банків, коштів на виплату зарплати, набір робочої сили, заготівлю сільгосппродукції у населення тощо; при зарахуванні на рахунки в банках торговельної виручки, податків.

Сума втраченого гарантованого платіжного доручення може бути відновлена на рахунку через 15 днів після депонування коштів за заявою платника.

Техніка розрахунків за допомогою звичайних платіжних доручень проста: банк платника списує зазначену в дорученні суму з рахунку платника і зараховує на рахунок одержувача коштів. Якщо одержувач коштів обслуговується іншою установою банку, то кошти перераховуються через коррахунки.

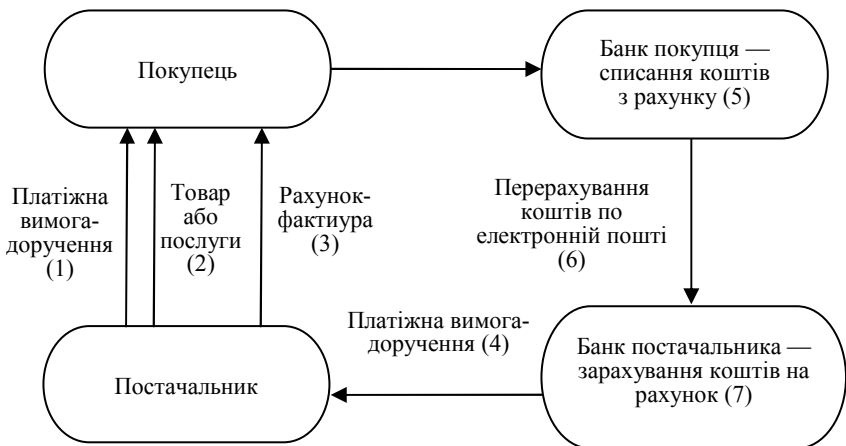
2.

Платіжна вимога-доручення — це вимога постачальника до покупця оплатити на підставі направлених йому поза банком розрахункових і відвантажувальних документів вартість поставленої за договором продукції, виконаних робіт і наданих послуг

Платник, вирішивши оплатити платіжну вимогу-доручення, здає його до свого банку, оформивши його своїми підписами та відбитком печатки. Строк задачі вимоги-доручення до банку платника передбачається в договорі, але не повинен перевищувати 20 днів. Про відмову повністю або частково оплатити платіжну вимогу-доручення платник повідомляє безпосередньо постачальника в порядку і строки, передбачені договором.

Платник може відмовитися від акцепту в повній сумі, якщо:

- постачальник пред'явив вимогу за незамовлені, не передбачені договором товари та послуги;
- товари відвантажені не за належною адресою або достроково без згоди покупця;
- до закінчення строку акцепту документально встановлено, що товари, які надійшли, недоброякісні, некомплектні, нестандартні, пониженої сортності;
- товари оплачені раніше та інше.

Часткова відмова від оплати може бути заявлена, коли згадані причини стосуються лише частини суми вимоги, а саме:

- поряд із замовленими товарами постачальник відвантажив незамовлені;
- допущена арифметична помилка в рахунку;
- частина товарів виявилася недоброякісною та інше.

У заяві про відмову від акцепту через недоброякісність, некомплектність, понижену сортність товарів зазначаються номер і дата акта прийняття товару за якістю чи комплектністю. Один примірник акта прийняття товару за якістю платник зобов'язаний вислати постачальнику не пізніше дня заявлення відмови від акцепту.

3.

Розрахунковий чек — це письмове доручення банку провести перерахування коштів з рахунку чекодателя (платника) на рахунок чекодержателя (отримувача коштів)

Чеки поділяються на два види:

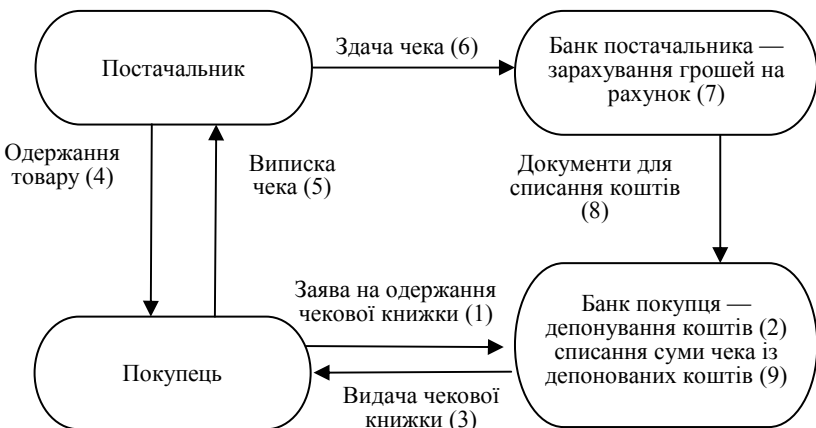
- чеки для розрахунків між юридичними особами;
- чеки для розрахунків між фізичними та юридичними особами.

Чеки формуються у чековій книжці по 10, 20, 25 аркушів. Строк дії чекової книжки, що застосовується в розрахунках між юридичними особами, один рік. За погодженням з банком строк дії невикористаної чекової книжки може подовжуватися. Строк дії чека з такої книжки — 10 днів, не враховуючи дня його виписки. Строк дії розрахункового чека, виданого фізичній особі для розрахунків з юридичною, — три місяці.

У розрахунках фізичної особи з підприємствами чеком дозволяється отримувати чекодателем здачу готівкою, але не більше 20 % від суми чека. Якщо сума здачі більша, то чек потрібно переоформити. Невикористаний чек його власник може здати в банк для зарахування грошей на рахунок або отримання готівки. На юридичних осіб це не поширюється.

Ліміт чекової книжки — це максимальна сума, на яку платник може виписати чек (чеки) з цієї книжки.

Банк видає чекову книжку клієнту на підставі його заяви.

Якщо в чековій книжці після закінчення строку її дії залишилися невикористані чеки, то вони повертаються до банку і погашаються ним. За бажанням клієнта можна продовжити термін дії книжки.

Якщо чеки з чекової книжки використані, а ліміт залишився невикористаним, банк може видати нову книжку на цю суму.

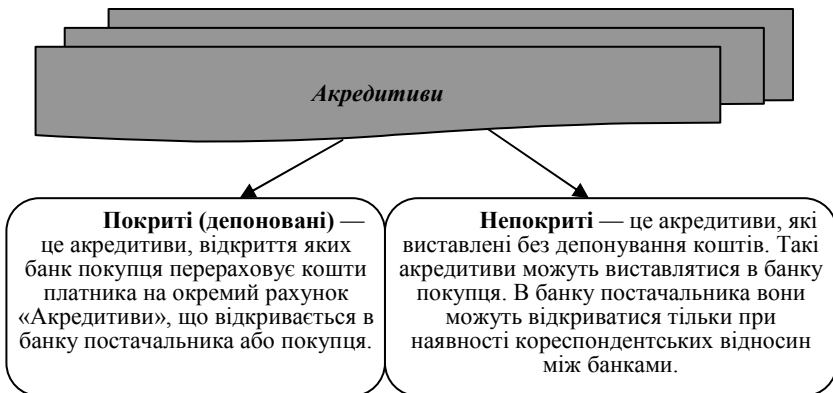
4.

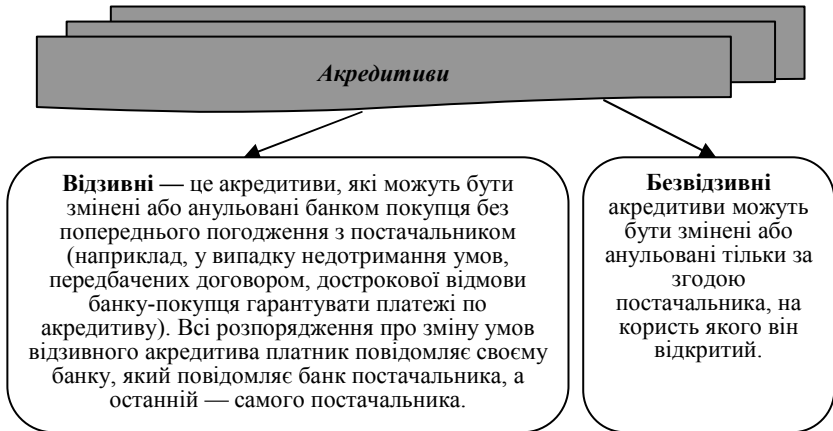
Особливість акредитивної форми розрахунків полягає в тому, що рух грошових коштів випереджає рух матеріальних цінностей

Відкриття (виставлення) акредитиву проводиться за рахунок власних коштів покупця або кредиту банку. Дозволяється також виставлення акредитива частково за рахунок власних коштів і кредиту банку. Кожний акредитив призначений для розрахунків тільки з одним постачальником і не може бути переадресованим.

Строк дії акредитива встановлюється у договорі між постачальником і покупцем у межах 15 днів з дня відкриття, не враховуючи термін проходження документів спецз'язком між банками. У зв'язку зі змінами умов поставки і відвантаження продукції строк може бути продовжений на 10 днів.

Акредитиви можуть відкриватися в банку покупця або постачальника.

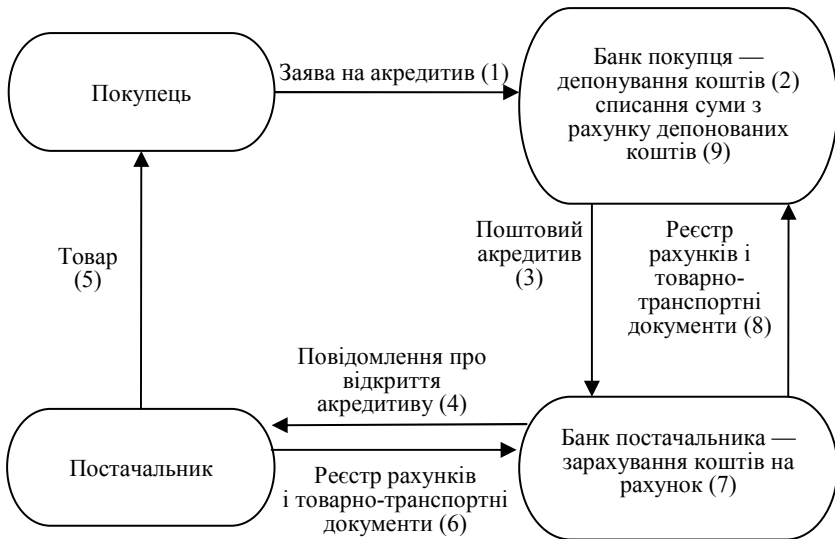
Строк дії і порядок розрахунків по акредитиву встановлюється в договорі між платником і постачальником, в якому слід вказати:

- найменування банку покупця;
- вид акредитива і спосіб його виконання;
- перелік документів, які повинні бути подані постачальником для отримання коштів по акредитиву;
- строк подання документів після відвантаження товару.

Для відкриття акредитиву платник подає обслуговуючому банку заяву, в якій вказує:

- номер договору, за яким відкривається акредитив;
- строк дії акредитива;
- найменування постачальника;
- найменування банку-постачальника;
- місце виконання акредитива;
- повне і точне найменування документів, проти яких проводяться виплати по акредитиву, строк їх подання;
- вид акредитива;
- для відвантаження яких товарів відкривається акредитив;
- строк відвантаження;
- сума акредитива;
- спосіб реалізації акредитива.

Порядок розрахунків з використанням акредитивів:

Якщо платник виставив покритий акредитив у банку постачальника, то за заявою покупця на виставлення акредитива і його платіжного доручення гроші перераховуються до банку постачальника на рахунок «Акредитиви». В банку платника цей акредитив обліковується на позабалансовому рахунку «Акредитиви до оплати».

При виставленні покритого акредитива в банку платника сума акредитива депонується в банку платника на рахунку «Акредитиви», а прийняті до оплати акредитиви в банку постачальника обліковуються на позабалансовому рахунку «Акредитиви до оплати». Для отримання коштів по акредитиву в тому випадку, коли акредитив покритий і виставлений в банку постачальника, постачальник, відвантаживши товари, подає реєстр рахунків, відвантажувальні та інші, передбачені умовами акредитива, документи в обслуговуючий банк.

Реєстр рахунків подається постачальником банку в чотирьох примірниках. Перший використовується як меморіальний ордер, другий повертається постачальнику як розписка в прийнятті реєстру рахунків, третій та четвертий з доданими товарно-транспортними документами і відміткою банку відсилаються банку покупця для вручення платнику (четвертий примірник) і для відображення операцій по рахунку «Акредитиви до оплати» (третій примірник).

Якщо гроші в сумі виставленого акредитива задепоновані в банку покупця на рахунку «Акредитиви», то розрахунки проводяться так. По мірі відвантаження товарів постачальник подає своєму банку реєстри рахунків (у трьох примірниках) та інші документи, передбачені умовами акредитиву. Третій примірник реєстру банк постачальника повертає постачальнику, а перший та другий — разом з документами направляються спецзв'язком банку покупця. На основі першого примірника банк списує гроші з рахунку «Акредитиви» і перераховує їх постачальнику. Другий примірник реєстру з іншими документами передається платнику. Банк постачальника після отримання грошей від банку покупця списує кошти з рахунку «Акредитиви до сплати».

При виставленні непокритого акредитиву депонування коштів не проводиться, але гарантія платежу при цьому акредитиві є і досягається за рахунок банківської гарантії.

При отриманні заяви на виставлення такого акредитиву банк покупця суму непокритого акредитива оприбутковує на позабалансовому рахунку «Гарантії і поручительства, видані банком». Якщо такий акредитив виставлений в банку постачальника, то банк покупця дає дозвіл банку постачальника, де відкритий коррахунок банку покупця відповідної суми списувати зі свого коррахунку.

Зарахування грошей постачальнику при непокритому (гарантованому) акредитиві здійснюється банком постачальника після перевірки отриманого реєстру та інших документів, що підтверджують відвантаження товару, та після списання коштів з коррахунку банку покупця. При цьому два примірники реєстру і доданих до нього документів по виконаному акредитиву банк постачальника направляє спецзв'язком банку покупця, де перший примірник слугує підставою для списання грошей з покупця, а другий разом з оплаченими з акредитива документами передається покупцю.

Після перевірки дотримання умов акредитива банк покупця повертає банку постачальника витрати, пов'язані з виконанням акредитива. Ці витрати відшкодовуються на умовах, передбачених міжбанківським договором.

Якщо банк покупця не може списати кошти з рахунку покупця, за умови, що виконання акредитива здійснювалось за рахунок кредиту, банк до вирішення питання згідно з договором відносить заборгованість на рахунок «Суми нестягнені по банківських гарантіях, наданих підприємствам і організаціям». Одночасно на суму виплачених постачальнику коштів проводиться списання з рахунку «Гарантії і поручительства, видані банком».

При виставленні непокритого акредитива в банку покупця списання коштів на суму відвантажених товарів проводиться з рахунку покупця,

а у разі відсутності на ньому грошей операції здійснюються в порядку, викладеному для непокритого акредитива, виставленого в банку постачальника.

Платежі з акредитива проводяться в межах строку його дії повною сумою акредитива або частинами. Видача з акредитива готівки не допускається.

Акредитив може закритися достроково за згодою постачальника і покупця, якщо акредитив безвідзивний, або однією стороною, якщо він відзивний.

5.

*Розрахункова діяльність комерційного банку полягає у **виконанні доручень клієнтів по оплаті векселів:***

— ***інкасування векселів** (послуга, що надається векселедержателю).*

— ***доміциляція векселів** (послуга, що надається векседавцю).*

***Інкасування векселя** — це виконання банком доручення векселедержателя на стягнення платежу з боржника*

Інкасування — платна послуга. Приймавши на інкасо вексель, комерційний банк повинен своєчасно переслати його до комерційного банку за місцем платежу і повідомити платника про інкасування векселя.

Сплативши вексель, комерційний банк платника письмово повідомляє про це банк векселедержателя, а сам вексель вручає платнику.

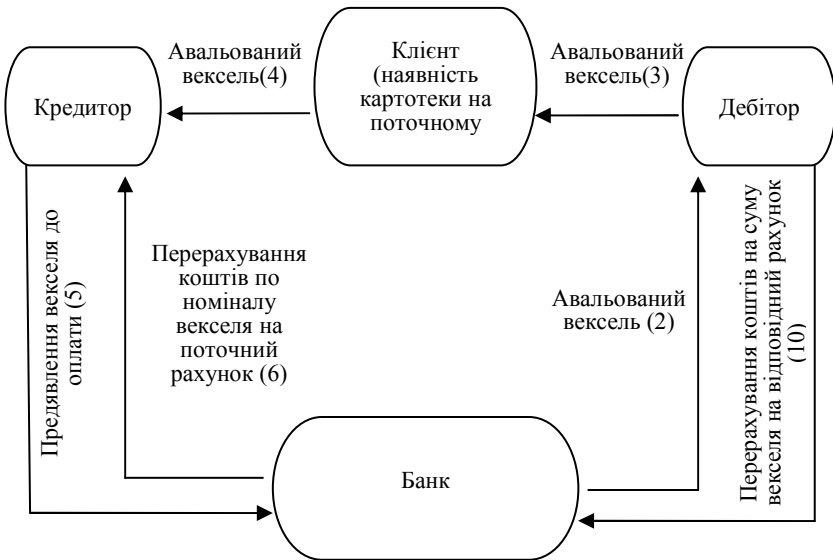
Якщо вексель не оплачений у день настання строку платежу, комерційний банк повинен на наступний день передати його нотаріусу для протесту. Комерційний банк несе відповідальність за наслідки неперед'явлення векселя до протесту.

Неоплачений вексель разом з актом протесту повертається банком векселедержателю на його вимогу.

Усі витрати по пересилці, протесту, зберіганню векселів відшкодовуються банку векселедержателем понад комісійних винагород.

Доміциляція векселя — це доручення векседавця банку сплатити по векселю в установлений строк за рахунок завчасно внесеної в банк суми або стабільного залишку грошей, що повинні бути на рахунку

Свою згоду бути доміциліатом банк висловлює на лицьовому боці векселя відповідним написом.

6.

Розрахунки в порядку планових платежів. У разі рівномірних і постійних поставок товарів і наданих послуг покупці можуть розраховуватися з постачальниками в порядку планових платежів, при яких розрахунки здійснюються періодично за домовленістю сторін

Перерахування планових платежів проводиться платіжними дорученнями.

Планові платежі можуть виконуватися щоденно або періодично, в строки, погоджені між постачальником і покупцем. Строк укрупненого планового платежу призначається, як правило, на середній робочий день розрахункового періоду.

Суми кожного планового платежу встановлюються сторонами на наступний місяць (квартал), виходячи з періодичності платежів і обсягу поставок чи надання послуг.

При щоденних планових платежах їх розміри визначаються діленням суми поставок за місяць на кількість робочих днів банку в цьому періоді. При безперервному циклі виробництва і реалізації продукції сума планового платежу може розраховуватися, виходячи з числа календарних днів у місяці.

На кожний плановий платіж банку подається окремий документ.

Періодично, але не рідше одного разу на місяць покупець і постачальник уточнюють свої розрахунки на основі фактичного відпуску товару чи надання послуг і проводять перерахунки в порядку, обумовленому в угоді. При цьому різниця, яка виникла, може перераховуватися окремим дорученням або враховуватися при черговому плановому платежі. Уточнення розрахунків доцільно прилучати до останнього платежу місяця з тим, щоб на звітну дату взаємна заборгованість сторін була мінімальною.

7.

***Розрахунки, основані на заліку взаємних вимог.** При цій формі розрахунків кожне підприємство є одночасно і покупцем, і постачальником різних видів товарів чи послуг*

За даних умов доцільно використовувати такий спосіб розрахунків, як залік взаємних боргів, після чого кожне підприємство отримує або сплачує тільки різницю (сальдо). Переваги подібних розрахунків полягають в тому, що вони скорочують потребу в грошових коштах на суму зарахованих боргів. Розрахунки по сальдо між двома підприємствами проводяться на основі угоди. Особливості таких постійно діючих розрахунків полягають в тому, що її учасники направляють розрахункові документи за відпущені товари чи надані послуги не в банк, а один одному. Ці документи не підлягають негайній оплаті. По закінченні строку, обумовленого договором, складається акт звірки розрахунків і в по-

рядку, передбаченому договором, проводяться розрахунки шляхом виписки платіжних доручень, вимог-доручень, векселів.

За несвоєчасне виконання та порушення правил виконання грошових зобов'язань застосовуються такі санкції:

— за затримку платежу стягується пеня в розмірі, передбаченому договором;

— у випадку затримки зарахування коштів на рахунок клієнта банк сплачує на користь одержувача коштів пеню в розмірі, передбаченому договором на розрахунково-касове обслуговування клієнтів. Розмір передбаченої пені визначається від суми простроченого платежу і не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період, за який нараховується пеня;

— у випадку перевищення банком, що обслуговує відправника коштів, нормативного строку проходження платежів з нього (банку) в безакцептному порядку стягується пеня Державною податковою адміністрацією і відправниками грошей з розрахунку 120 % облікової ставки НБУ від суми недоплати, розрахованої за кожний день затримки платежу. Нормативний строк проходження документів — три дні в межах одного регіону і сім днів — між регіонами;

— за необґрунтованість безакцептного і безспірного списання коштів, недостовірність даних, зазначених у розрахункових документах, згідно з цивільним законодавством повинна застосовуватися санкція у вигляді відшкодування заподіяних збитків від безакцептного, безспірного списання.

Крім того, в договорах між підприємствами може передбачатися відповідальність у вигляді штрафів на випадок необґрунтованого списання коштів на користь суб'єктів господарської діяльності.

4.3. ПОРЯДОК ВІДКРИТТЯ РАХУНКІВ У БАНКАХ

Суб'єкти господарювання мають право самостійно обирати банк для розрахунково-касового обслуговування і за усіма видами операцій можуть користуватись послугами одного або декількох комерційних банків.

Поточні рахунки відкриваються підприємствам усіх видів та форм власності для зберігання грошових коштів та здійснення розрахунків за всіма видами їх діяльності. Види діяльності, якими може займатись підприємство перелічені у його статуті або в документі, що його замінює.

Для відкриття поточного рахунку підприємство надає установі банку такі документи:

1. Заяву на відкриття поточного рахунку встановленого зразка. Заява підписується керівником та головним бухгалтером підприємства.
2. Копію свідоцтва про державну реєстрацію в органі державної виконавчої влади або в іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально чи органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію.
3. Копію належним чином зареєстрованого статуту (положення), засвідчену нотаріально.
4. Копію документа, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік.
5. Картку із зразками підписів осіб, яким відповідно до чинного законодавства чи установчих документів підприємства надано право розпорядження рахунком та підпису платіжних документів. У картку включається також зразок відбитку печатки, присвоєної підприємству.
6. Копію документа про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, засвідчену нотаріально або органом, що видав відповідний документ.

Поточні рахунки, як і інші рахунки, мають мультивалютний характер. Тому якщо в статуті зазначено, що підприємство здійснює зовнішньоекономічну діяльність, то банк може відкрити йому поточний рахунок в іноземній валюті.

Поточні рахунки можуть відкриватися також приватним (фізичним) особам. Вони носять платіжний характер і призначені для здійснення розрахунків приватної особи з фізичними та юридичними особами, тобто для обслуговування руху грошових коштів, що виникає при надходженні доходів приватної особи та їх використанні.

Для відкриття рахунку приватна особа надає банку такі документи: заяву на відкриття рахунку; картку із зразком підпису; паспорт або документ, що його замінює; довідку про ідентифікаційний код платника податку.

Порядок проведення операцій на рахунках регулюється чинним законодавством України, нормативними актами НБУ та інструкцією № 3 «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті». Виконання операцій за поточними рахунками здійснюється на підставі розрахункових документів у безготівковій та готівковій формах.

Поточні рахунки в установах банку можуть закриватися за таких умов:

- заяви власника рахунку;
- рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації підприємства;
- відповідного рішення суду або арбітражного суду про ліквідацію підприємства чи визнання його банкрутом;
- на підставах, передбачених угодою про розрахунково-касове обслуговування між установою банку та власником рахунку.

Бюджетні рахунки відкриваються підприємствам (їх відокремленим підрозділам), яким виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджету для цільового їх використання. Ці рахунки відкриваються на підставі платіжного доручення фінансового органу, органу Державного казначейства, відповідного розпорядника бюджетних коштів.

Кредитні рахунки відкриваються на договірній основі як юридичним, так і фізичним особам в будь-якій установі банку, яка має право видавати кредити, з дотриманням чинного законодавства. Кредитні рахунки призначені для обліку кредитів, які надані шляхом оплати розрахункових документів чи перерахування на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитної угоди.

Депозитні рахунки підприємствам відкриваються на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та установою банку на визначений у договорі строк. Кошти на депозитні рахунки перераховуються з поточного рахунку і після закінчення строку зберігання повертаються на поточний рахунок. Відсотки за депозитними вкладками перераховуються в такому самому порядку або зараховуються на поповнення депозиту. Проведення розрахункових операцій та видача коштів готівкою з депозитного рахунку забороняється.

***Міжбанківські кореспондентські відносини** — це договірні відносини між банками, мета яких — здійснення платежів і розрахунків за дорученням один одному. Вони регламентуються угодою про кореспондентські відносини між банками, які знаходяться як усередині країни, так і за її межами*

Кореспондентські відносини встановлюються комерційним банком (установою) з регіональним управлінням НБУ на підставі укладеного між ними договору про відкриття кореспондентського рахунку для проведення міжбанківських розрахунків комерційного банку з іншими банками.

У разі проведення міжбанківських розрахунків через прямі кореспондентські відносини комерційний банк відкриває кореспондентський рахунок в іншому комерційному банку, який здійснює банківські операції за його дорученням на підставі укладеної угоди.

Кореспондентські відносини можуть бути як односторонні, так і взаємні.

*Комерційні банки, які встановили між собою кореспондентські відносини називаються **банками-кореспондентами***

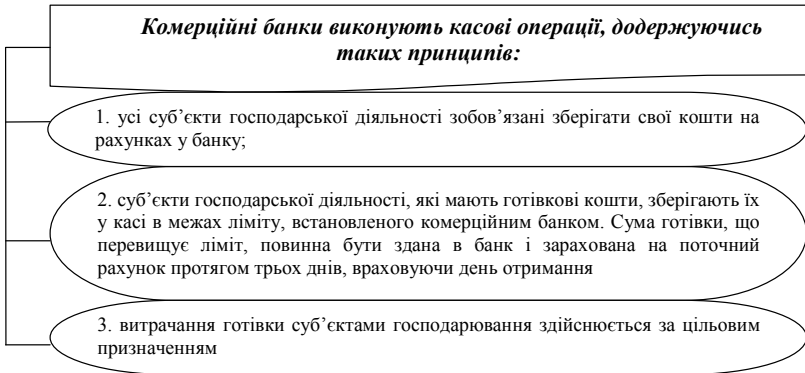
Рахунок «Лоро» — рахунок, відкритий комерційним банком банку-кореспонденту.

Рахунок «Ностро» — рахунок даного комерційного банку в банку-кореспонденті. Рахунок «Ностро» одного комерційного банку є рахунком «Лоро» для банку-кореспондента.

Дозвіл на встановлення прямих кореспондентських відносин надає регіональне управління НБУ.

4.4. ОРГАНІЗАЦІЯ ГОТІВКОВИХ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ

Касові операції банку полягають в тому, що вони здійснюються прийомом від клієнтів готівки, її видачу з кас банків, а також організацію обігу готівки між клієнтом і банком.

Касові операції регламентуються Інструкціями НБУ № 1, № 4, а також Положенням про порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні (затверджено постановою НБУ 13.10.97 № 334).

Кошти на виплати, пов'язані з оплатою праці та виплатою дивідендів (доходу), всі підприємства та індивідуальні підприємці мають одержувати виключно з кас банків. При цьому ними повинна забезпечуватись систематична і повна сплата податків та обов'язкових платежів до державних цільових фондів. Підприємства, що мають готівкову виручку, зобов'язані здавати її до банку для зарахування на їх рахунки.

Здавання виручки може здійснюватися шляхом:

а) безпосередньої передачі коштів самим клієнтом до кас установ банку, які можуть бути денними і вечірніми;

б) інкасації виручки інкасаторським апаратом НБУ або комерційних банків;

в) здачі готівки на підприємство зв'язку і подальшим переказом її на поточні рахунки підприємств.

Готівка, видана під звіт на відрядження, але не витрачена, має бути повернена до каси підприємства не пізніше трьох робочих днів після закінчення відрядження, а готівка, видана на будь-які інші цілі, — деся-

ти робочих днів з дня видачі її під звіт і здана до каси банку не пізніше наступного дня.

У разі неповернення у зазначений строк готівка, починаючи з наступного дня, включається до суми фактичного залишку готівки в касі на кінець дня, і одержана сума порівнюється із встановленим лімітом залишку готівки в касі.

Приймання готівки касами підприємств проводиться за прибутковими касовими ордерами, видача — за видатковими касовими ордерами або належно оформленими платіжними (розрахунково-платіжними) відомостями.

Кожне підприємство, що має касу, веде одну касову книгу, аркуші якої мають бути пронумеровані, прошнуровані й опечатані сургучною або мастиковою печаткою. Контроль за правильним веденням касової книги покладається на головного бухгалтера підприємства.

Підприємства торгівлі та сфери обслуговування населення при здійсненні касових операцій з готівкою для нормальної роботи (видачі здачі громадянам) повинні забезпечувати постійну наявність у своїх касах розмінної монети різних номіналів (у розмірі не менше 10 % від суми встановленого ліміту залишку готівки в касі).

За порушення діючої практики обігу готівки застосовуються санкції, визначені Указом Президента України «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки»:

— для підприємств — за перевищення встановлених лімітів залишку готівки в касах стягується штраф у двократному розмірі сум, що перевищують ліміт каси;

— за неопробування або неповне опробування — у п'ятикратному розмірі неопробуваної суми;

— для комерційних банків — за невстановлення лімітів залишків кас у п'ятидесятикратному розмірі неоподаткованого мінімуму доходів громадян за кожний випадок.

Щоб задовольнити потреби клієнтів у готівкових грошах, у касі банку повинна підтримуватися оптимальна сума готівки. Коли сума готівки завищена, банк несе додаткові витрати, тому що ці кошти не працюють і не приносять прибутку. Якщо ж сума готівки менша за потрібну, то це позначається на ліквідності банку.

Основні джерела надходження готівки в касу банку — це торгова виручка.

Основне джерело відтоку готівки з каси банку — це видача грошей на заробітну плату. Приплив і відтік готівки здійснюються нерівномірно, що змушує банки прогнозувати ці процеси.

Якщо очікується перевищення витоку готівки над її надходженням, то комерційний банк може отримати готівку від НБУ. Для цього він подає заявку в НБУ за три дні. Дозвіл на підкріплення операційної каси, який дає регіональне управління НБУ, дійсний чотири дні. Банки отримують готівку по чеку. Сума готівки, отримана комерційним банком по чеку, списується з його коррахунку. НБУ стягує плату за касове обслуговування комерційних банків у розмірі 1 %.

Якщо в банку є надлишок готівки, то він з дозволу НБУ може реалізувати її іншому банку. Операція з продажу готівки проходить по коррахунках обох банків у НБУ. В інших випадках надлишок готівки зараховується на коррахунок комерційного банку в НБУ. Касові операції банків трудомісткі і витратні, тому за надання послуг, пов'язаних з касовим обслуговуванням, банки, як правило, стягують плату зі своїх клієнтів згідно з договором на розрахунково-касове обслуговування клієнтів.

Питання для самоконтролю

1. *Основи організації грошових розрахунків.*
2. *Порядок оформлення розрахункових документів та їх приймання установами банків.*
3. *Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика.*
4. *Порядок відкриття рахунків у банках.*
5. *Міжбанківські кореспондентські відносини.*
6. *Організація готівкових грошових розрахунків.*

Бібліографічний список

1. Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 29.03.2004р. №22. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена по-

становою Правління Національного банку України від 12.11.2003р №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

4. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Про організацію операційної діяльності в банках України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України 18.06.2003 № 254. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

6. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

7. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. / Б. П. Адамик. — Тернопіль : Карт-бланш, 2002. — 278 с.

8. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.

9. Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек.н.проф.Мороза А.М. — К.:Ельтон, 1993.-336 с.

10. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред.проф. Р.І.Тиркала.—Тернопіль: Карт-бланш, 2001.-314 с.

11. Банківське право: українське та європейське: навч. посіб. / П. Д. Біленчук , О. Г. Диннік, І. О. Лютий , О. В. Скороход ; за ред. П. Д. Біленчука. — К. : Атіка, 1999. — 400 с.

12. Долан Эдвин Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика : пер. с англ. / Эдвин Дж. Долан, К. Д. Кэмпбелл, Р. Дж. Кэмпбелл. — СПб. : Санкт-Петербург оркестр, 1994. — 493 с.

13. Карманов С.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000.-464с.

14. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік і прийняття рішень в банках: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.:КНЕУ, 2002.-404с.

15. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.:МАУП, 2002. —84с.

16. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К. : А.С.К., 2003. — С. 52-61.

17. Кравець В.М., Кравець О.В. Західноєвропейський банківський бізнес: становлення і сучасність: Навчальний посібник. — К.: Знання-Прес, 2003. — 470 с.

18. Міщенко В. І. Центральні банки: організаційно–правові засади / В. І. Міщенко, В. Л. Кротюк. — К. : Знання, 2004. — 372 с.
19. Національний банк і грошово–кредитна політика : підруч. / ред. А. М. Мороз. — К. : КНЕУ, 1999. — 190 с.
20. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 376 с.
21. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення / В. В. Пасічник ; ред. А. О. Селіванова. — К. : Ін Юре, 2000. — С. 238.
22. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: [http://aub.org.ua/
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112](http://aub.org.ua/http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112)
23. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284
24. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>
25. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-ІІІ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>
26. Ющенко В.А., Савченко А.С., Цокол С.Л., Новак І.М., Страхарчук В.П. Платіжні системи. — К.: Національний банк України, 1998. -224с.
27. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. — 504 с.

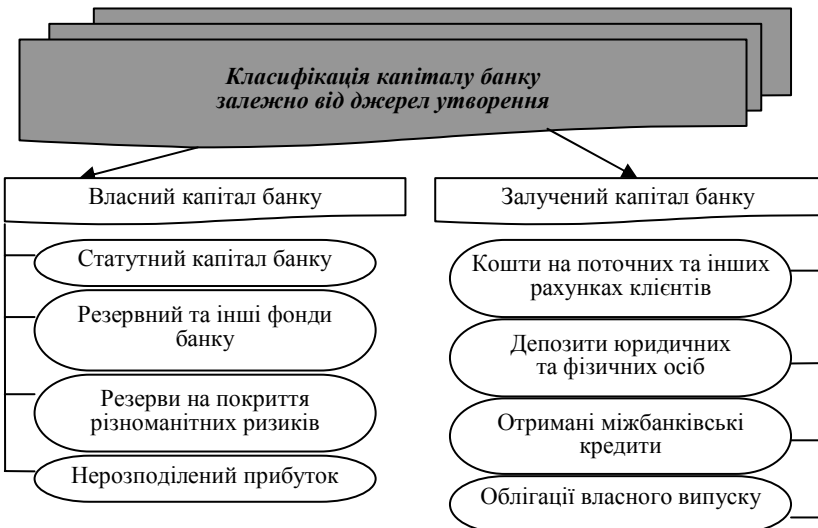
РОЗДІЛ 5

ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ПО ЗАЛУЧЕННЮ ТА ЗАПОЗИЧЕННЮ КОШТІВ

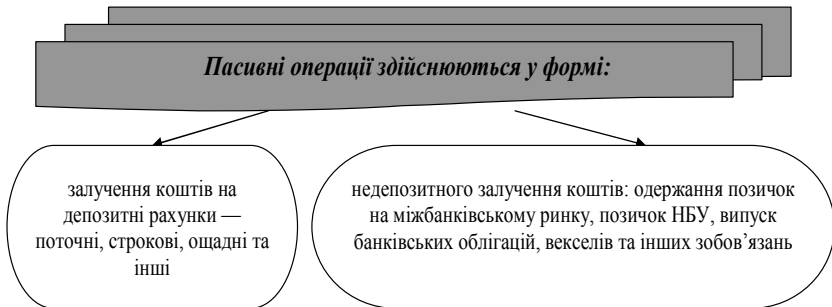
- 5.1. Капітал комерційного банку, його склад та структура
- 5.2. Власний капітал комерційного банку та його формування
- 5.3. Залучений капітал комерційного банку та його характеристика
- 5.4. Управління залученим капіталом комерційного банку

5.1. КАПІТАЛ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ, ЙОГО СКЛАД ТА СТРУКТУРА

Капітал комерційного банку — це сукупність грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення активних операцій

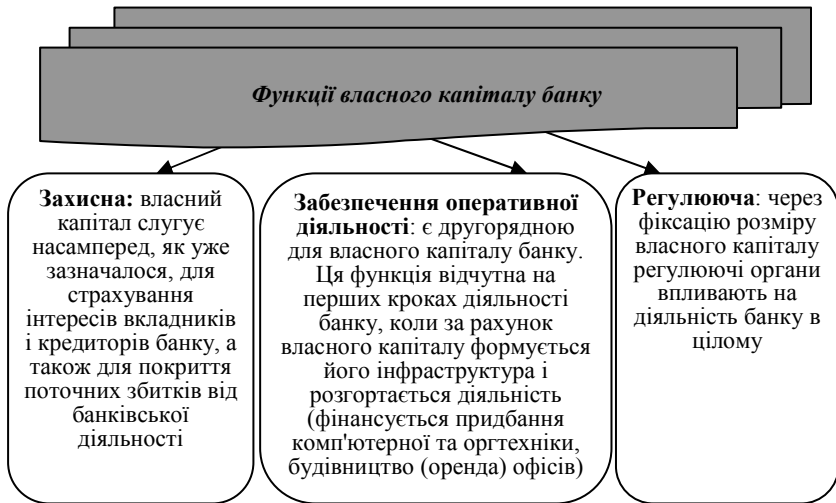
Пасивні операції — це операції, за допомогою яких комерційні банки формують свої ресурси. Вони забезпечують формування ресурсів банку, необхідних йому зверх власного капіталу для здійснення нормальної діяльності, забезпечення ліквідності та одержання доходу

5.2. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА ЙОГО ФОРМУВАННЯ

Власний капітал банку — це грошові кошти, внесені акціонерами банку, а також кошти, утворені в процесі подальшої діяльності банку.

Призначення банківського капіталу виражається в його функціях:

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом.

1. Статутний капітал формується під час організації нового банку шляхом випуску і реалізації акцій. Статутний капітал банку формується лише за рахунок власних коштів акціонерів. Забороняється формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів, коштів, отриманих у кредит і під заставу. Перший випуск акцій банку має повністю складатися з простих акцій. Реєстрація і реалізація банком-емітентом першого випуску акцій звільняється від оподаткування на операції з цінними паперами.

Для отримання права на повторну емісію акцій банк має бути беззбитковим, не підлягати санкціям НБУ, не мати прострочену заборгованість перед бюджетом і кредиторами. Для реєстрації випуску акцій банк-емітент складає проспект емісії. При першій емісії його готують засновники, при наступній — правління банку. В проспекті емісії міс-

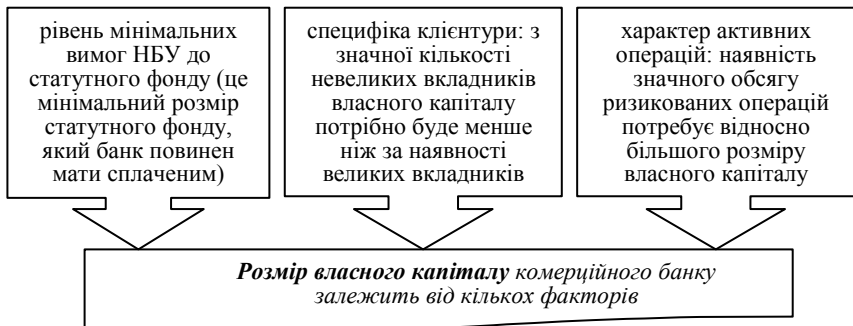
тяться дані про банк, його фінансовий стан, інформація про попередні випуски цінних паперів. Проспект емісії повинен бути затверджений незалежною аудиторською компанією.

2. Резервний фонд — це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, покриття збитків від банківської діяльності, а також виплати дивідендів по привілейованих акціях, якщо недостатньо прибутку. Наявність коштів в ньому забезпечує стійкість комерційного банку, зменшує вірогідність його банкрутства. Розмір резервного фонду та щорічних внесків до нього встановлюється зборами акціонерів і фіксується в установчих документах, але він не може бути меншим 25 % статутного фонду, а розмір відрахувань — меншим 5 % чистого прибутку.

Коли резервний фонд досягає встановленої величини, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів з резервного фонду відрахування від чистого прибутку на його формування відновлюються.

3. Спеціальні фонди (фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів), які призначені для виробничого та соціального розвитку банку. Порядок формування і використання цих коштів визначається статутними документами банку. Формуються ці фонди за рахунок прибутку. Елементом резервного капіталу є загальні резерви, призначені для покриття можливих збитків за операціями банку. Їх відмінність від резервного фонду полягає в тому, що вони мають більш конкретне призначення (наприклад, створюються для зниження негативних наслідків у зв'язку з неповерненням кредитів, виникненням збитків від операцій з валютою та цінними паперами, що знаходяться у розпорядженні банку). Загальні резерви створюються з чистого прибутку, що залишається у банку після сплати податків.

4. Нерозподілений прибуток — залишається після розподілу чистого прибутку на сплату податків, формування резерву та виплату дивідендів власникам і призначається на капіталізацію, тобто на розширення банківського бізнесу.

Українська методика визначення капіталу банку і розрахунку його достатності впливає з рекомендацій Базельського комітету, що розроблені у грудні 1987 р. Капітал банку поділяють на основний (капітал І рівня) та додатковий (капітал II рівня).

Капітал банку складається з суми основного та додаткового капіталу за мінусом відвернень з урахуванням основних засобів. Склад основного, додаткового капіталу та відвернень визначається НБУ. При розрахунках розмір додаткового капіталу не повинен перевищувати розмір основного капіталу, як це визначено міжнародними стандартами. Мінусування вартості основних засобів здійснюється тільки тоді, коли вони перевищують суму основного й додаткового капіталів за мінусом відвернень.

Капітал банку — сума власних коштів банку, що становить фінансову основу його діяльності та джерело ресурсів. Капітал банку покликаний підтримувати довіру клієнтів до банку. Для вирішення питання достатності власних коштів банку для його нормального функціонування органи нагляду за банківською системою встановлюють нормативні вимоги до капіталу [12].

Основними причинами підтримання банками показників достатності капіталу вище мінімально встановлених значень є:

1. **Конкурентоспроможність.** Наявність додаткового (понад мінімально встановлений рівень) капіталу позитивно впливає на їх рейтинг, який присвоюють рейтингові агентства. У зв'язку з цим багато банків, активно працюючих на міжнародних ринках, підтримують розмір показника достатності капіталу на рівні, вищому за рівень мінімальних вимог відповідно до першого компонента Базеля II.

2. **Гнучкість.** Зміни макроекономічної ситуації, виду і масштабу діяльності можуть спричинити коливання розміру капіталу. Циклічний розвиток ринку й економічної ситуації також може вплинути на розмір показника достатності капіталу. Щоб зберегти гнучкість і протистояти таким змінам, банк повинен підтримувати капітал на рівні, вище мінімально встановленого.

3. **Ефективність.** Залучення додаткового капіталу може виявитися дуже витратним для банку, що особливо актуальне у випадках, якщо таке залучення потрібно здійснити в стислі терміни або за несприятливих ринкових умов.

4. **Обачність.** Зниження показника достатності капіталу нижче мінімально встановленого рівня означає порушення закону, у зв'язку з чим наглядові органи повинні негайно вжити коригуючих заходів. Така ситуація надзвичайно серйозна, що може мати як короткострокові, так і довгострокові фінансові наслідки, які варто завчасно унеможливити.

5. **Впевненість.** Існують ризики як специфічні для окремого банку, так і ризики загального характеру, пов'язані з поточним рівнем економічного розвитку, які не були своєчасно виявлені і можуть бути для банку неприємним сюрпризом. Підтримуючи капітал на рівні вище мінімально встановленого, банк може захистити себе від впливу чинників, не врахованих першим компонентом Базеля II або внутрішньобанківською стратегією управління достатністю капіталу.

Нормативні вимоги органів нагляду до капіталу банку полягають у: визначенні складу базового капіталу (капіталу першого рівня) і допоміжного капіталу (капіталу другого рівня); класифікації балансових активів за ступенем ризику; класифікації позабалансових активів за ступенем ризику; встановлення коефіцієнтів для визначення достатності капіталу [12].

Базельський комітет із банківського нагляду і регулювання опублікував проєкт регулятивного документа в 1987 р. Пропозиція комітету була прийнята в березні 1988 р. Остаточна редакція Базельського документа про капітал була прийнята в липні 1988 р. На підставі цього документа, регулюючи банківську діяльність, органи США прийняли свої власні положення щодо достатності капіталу з урахуванням ризику.

Уперше визначення капіталу було подано в документі «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу» (International Convergence Capital Measurement and Capital Standards, Базель I) в 1988 р.

Базель I встановлює однакові вимоги для визначення структури капіталу (капіталу 1-го рівня і 2-го рівня, співвідношення між ними), шкали зважування по ризику для балансових активів, системи перерахунку позабалансових статей і стандарту мінімального відношення капіталу 1-го і 2-го рівня до активів зважених на ризик.

Прийнятий у Базелі за основу документ допускав відмінності в національних методах бухгалтерського обліку і контролю, а також мав гнучкість у підході до його реалізації, маючи за мету зміцнення міжнародної банківської системи шляхом введення мінімальних стандартів капіталу. Проте регулюючі органи прагнули не виходити за ці рамки.

Базельська угода ґрунтується певною мірою на тому припущенні, що не варто покладатися на ринкові сили і чекати, що вони доведуть коефіцієнт достатності капіталу банків до оптимального рівня, капітал необхідно регулювати. Регулятивний капітал повинен покривати збитки, особливо не прогнозовані, що пов'язані з діяльністю банку. Незаперечним є також твердження Базельської угоди щодо необхідності постійної підтримки достатнього рівня регулятивного капіталу для збереження довіри до банківської системи з боку громадськості.

Про необхідність визначення регулятивного капіталу вперше подано в Угоді 1988 р. і роз'яснено в прес-релізі від 27 жовтня 1997 р. про «Інструменти, прийнятні для включення в капітал 1-го рівня», і донині залишається незмінним, крім змін, передбачених параграфами 37-39 і 43. При цьому уразі застосування стандартизованого підходу щодо врахування кредитного ризику при розрахунку капіталу, загальні резерви, як зазначено в параграфах 381-383 Угоди, можуть бути включені до капіталу 2-го рівня, але в розмірі не більше 1,25 % від активів, зважених на ризик. Капітал 3-го рівня був представлений в «Доповненні до Угоди про достатність капіталу в цілях обліку ринкових ризиків» (Amendment to Capital Accord to Incorporate Market Risk) в 1996 р.

У 2004 р. Базельським комітетом з банківського нагляду було прийнято нову Угоду про достатність капіталу, відому як Базель II.

Положення нової редакції Угоди про достатність капіталу в різних країнах вже враховані в національному законодавстві.

Слід зазначити, що Базель II не замінює попередні редакції Угоди про капітал, а лише доповнює її. Із формальної точки зору Базель II є черговою поправкою до Угоди, а не новим самостійним документом. Тому в Базелі II не подається ні порядок розрахунку регулятивного капіталу, ні вказівки щодо мінімально необхідного значення адекватності капіталу — ці вимоги лишаються незмінними з попередніх версій документа. Водночас у Базелі II окреслився новий концептуальний підхід до нагляду взагалі та до поняття адекватності капіталу зокрема.

Капітал, що визнається органами нагляду як джерело покриття неочікуваних збитків (регулятивний капітал), складається з акціонерного капіталу і нерозподіленого прибутку (капітал 1-го рівня, або основний капітал), і додаткового капіталу (капітал 2-го рівня, або «підлеглий» капітал).

Банки можуть залучати і так званий капітал 3-го рівня, заснований на короткострокових субординованих запозиченнях, який за певних умов може використовуватися для дотримання мінімальних вимог до достатності капіталу. На рисунку наведено структуру капіталу, встановлену Базельським комітетом з метою дотримання банками мінімальних вимог до достатності капіталу.

Капітал 1-го рівня. Компонентами банківського балансу, які відповідають характеристикам капіталу, є звичайні акції, нерозподілений прибуток та некумулятивні привілейовані акції, що не підлягають викупу. Цей капітал вважається основною частиною власних коштів банку, або первинним капіталом. Склад капіталу 1-го рівня є загальним для всіх банківських систем і завжди повністю зазначається у публічній звітності. Цей капітал відіграє найважливішу роль з точки зору розміру прибутку банку, його конкурентоздатності та здатності банку витримувати ризику. Його розглядають як резерв найвищої якості.

Складові регулятивного капіталу банку згідно з Базелем II [12]

Регулятивний капітал банку		
Капітал 1-го рівня (Tier 1)	Капітал 2-го рівня (Tier 2) (не більше 100 % капіталу 1-го рівня)	Капітал 3-го рівня (не більше 250 % капіталу 1-го рівня)
<p>Компоненти</p> <ul style="list-style-type: none"> — Сплачений статутний капітал — Розкриті резерви, створені з прибутку — Гібридні інструменти першого рівня (до 15 % капіталу 10го рівня) (Hybrid Tier 1) 	<p>Компоненти</p> <ul style="list-style-type: none"> — Довгостроковий субординований борг (до 50 % 1-го рівня) (Lower Tier 2) — Результати переоцінки основних засобів — Загальні резерви — Резерви, які не розкриті у звітності, яка публікується* — Нереалізований прибуток переоцінки пайових цінних паперів (45 % від величини) — Гібридні інструменти (позиковий / власний капітал) (Upper Tier 2) 	<p>Компоненти</p> <ul style="list-style-type: none"> — Короткостроковий субординований борг — Чистий прибуток торгового портфеля (який враховується згідно із законодавством ЄС)
<p>Капітал найвищої якості: може використовуватися без резервування на покриття збитків</p>		

* Резерви, які не розкриті у звітності, що публікується, і є частиною капіталу 2-го рівня, ймовірно зникнуть з фінансової звітності банків після того, як будуть впроваджені Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards, IFRS, МСФЗ), розроблені Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності (International Accounting Standards Board, IASB), оскільки нерозкриті резерви в принципі не повинні відображатися у фінансовій звітності, підготовленій відповідно до МСФЗ.

Капітал 2-го рівня. При оцінці рівня достатності капіталу основна частина власних коштів може бути доповнена іншими компонентами балансу, хоча вони і не відповідають зазначеним вище вимогам, а саме: капітальні зобов'язання, що мають бути погашені чи містять обов'язкові вимоги до майбутніх доходів, незалежно від їх фактичного отримання. До капіталу 2-го рівня включаються інструменти, що мають характеристики як капіталу, так і зобов'язань, наприклад: резерв переоцінки активів, загальний резерв, резерви на покриття витрат, інструменти гібридного капіталу (кумулятивні акції, що підлягають викупу), субординований строковий борг.

Обов'язкові положення, що містяться у Базельській угоді, таким чином визначають умови, за яких ті чи інші інструменти включаються до капіталу 2-го рівня.

Резерви переоцінки активів включаються до капіталу 2-го рівня за умови їх обґрунтованої оцінки та повного врахування вірогідності коливань цін та примусового продажу. Резерви переоцінки виникають такими шляхами:

1. У деяких країнах банкам дозволяється проводити переоцінку основних засобів (як правило, власних приміщень) відповідно до зміни їх ринкової вартості.

2. Резерви переоцінки можуть виникати в результаті тривалого володіння звичайними акціями, врахованими у балансі за початковою вартістю придбання. З метою обліку потенційних коливань таких резервів зазвичай застосовується 55 відсоткова знижка до різниці між їх початковою балансовою та ринковою вартістю.

3. Загальні резерви/резерви на можливі втрати за позиками, які створюються для відшкодування майбутніх непередбачуваних втрат, також відповідають визначенню капіталу 2-го рівня. Величина цих резервів, що включається до суми капіталу 2-го рівня, не може перевищувати 1,25 % (у виняткових випадках 2 %) величини активів, до яких вони відносяться.

4. Гібридні (боргові/дольові) інструменти можуть враховуватися як частина капіталу 2-го рівня, якщо вони не мають забезпечення, є субординованими та повністю оплачені; не підлягають викупу без попередньої згоди органів нагляду; є частиною втрат, що не тягнуть за собою припинення ринкових операцій банку. Крім того, такий капітальний інструмент повинен надавати можливість відкладати виконання зобов'язань з обслуговування у випадку, якщо прибуток банку не дозволяє здійснити відповідні платежі.

5. Субординований строковий борг, який може розглядатися як капітал 2-го рівня, включає звичайні незабезпечені субординовані боргові інструменти з мінімальним початковим фіксованим терміном не менше п'яти років. Протягом останніх п'яти років перед настанням терміну погашення та перед включенням до капіталу 2-го рівня вони повинні дисконтуватися у розмірі 20 % на рік. Загальна сума субординованого строкового боргу, що включається до капіталу 2-го рівня, не може перевищувати 50 % первинного капіталу банку.

Капітал 3-го рівня. У 1995 р. Базельський комітет представив концепцію капіталу 3-го рівня, що дозволяє банкам, за умови схвалення національними органами регулювання та нагляду, розв'язувати проблеми ринкових ризиків, у тому числі за рахунок випуску короткострокового субординованого боргу. Таким чином, капітал 3-го рівня дозволяється лише для покриття ринкових ризиків, у тому числі пов'язаних з валютними та торговельними операціями. Згідно з установленими обмеженнями капітал 3-го рівня повинен мати термін не менше двох ро-

ків. Крім того, передбачається, що ані відсотки, ані основна сума боргу не можуть бути виплачені, якщо в результаті платежу загальний капітал банку стає менше обов'язкових мінімальних вимог.

Міжнародні директиви достатності капіталу, які спочатку були визначені в Базельських документах, у подальшому були включені до директив ЄС. Директиви Ради 86/635/ЄС від 8 грудня 1986 р. щодо річних звітів та консолідованих рахунків банків та інших фінансових установ і 89/299/ЄС від 17 квітня 1989 р. «Про власні кошти кредитних установ» визначають капітал в ув'язці з його достатністю. Директива 2006/49 ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 р. стосовно достатності капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ регламентує порядок надання дозволів інвестиційним компаніям та здійснення ними своєї діяльності. Директива 2006/48 ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 р. стосовно заснування та подальшої діяльності кредитних установ регламентує порядок заснування та подальше здійснення діяльності кредитних установ з урахуванням нових вимог Базельського комітету з банківського нагляду (Базель II).

Міжнародний фінансовий ринок відчутно змінився протягом останнього десятиріччя минулого століття і продовжує змінюватись і надалі. Значна диференціація і ускладнення форм фінансових інструментів поклали задовольнити потреби сучасної економіки. Різноманіття акцій, облигацій, різних «вторинних цінних паперів» досягає великих розмірів. Реальні фінансово-економічні труднощі протягом останніх десятиріч, а також необхідність мобілізації капіталу, яка не задовольняється наявними фінансовими інструментами, підштовхують учасників ринку капіталу до винаходу все нових і нових форм фінансових інструментів.

Властивості інструмента гібридного капіталу повинні передбачати не більше одного підвищення ставки протягом існування такого інструмента. Узгоджений спред між початковим і підвищеним значеннями базових індексів повинен бути зафіксований на дату оцінки і відображати різницю між початковою ціною та ціною на дату оцінки.

Інструменти гібридного капіталу 1-го рівня (Hybrid Tier 1) мають обмеження у розмірі 15 % капіталу 1-го рівня, за виключенням вартості «гудвілу». Для визначення допустимої суми цих інструментів суму неінноваційного капіталу 1-го рівня множать на 17,65 %. Отримане число визначається із співвідношення 15 % до 85 % (тобто $15/85 = 17,65$).

Проте, як і раніше, Базельський комітет із банківського нагляду знову підтверджував, що загальний акціонерний капітал, тобто звичайні акції, і резерви або нерозподілений прибуток є ключовими елементами капіталу. Акціонерний капітал дозволяє банку поглинати втрати і постійно є доступним для цієї мети. Цей елемент капіталу краще всього дозволяє банкам зберегти ресурси у період труднощів. Тому акціонер-

ний капітал є базою щодо визначення достатності основного капіталу з урахування вимог ринку.

Право голосу, яке мають звичайні акції, також є важелем ринкової дисципліни в управлінні банком. Ураховуючи зазначене, акціонерний капітал, резерви або нерозподілений прибуток, який захищає прибуток акціонерів, повинні бути домінуючою формою у капіталі 1-го рівня. Для забезпечення органів нагляду і учасників ринку достатньою інформацією щодо гарантій підтримки цілісності капіталу Базельський комітет із банківського нагляду дійшов висновку, який було визначено в доповіді «Покращання прозорості банків», що банки повинні періодично публікувати інформацію щодо компонентів капіталу 1-го рівня і його основних характеристик.

Що стосується капіталу 2-го рівня, то частка коштів залучених до капіталу з використанням інструментів капіталу верхнього 2-го рівня (Upper Tier 2), може бути не більше частки капіталу нижнього 2-го рівня (Lower Tier 2), тобто довгострокового субординованого боргу.

Наприклад, банк має 75 євро звичайних акцій, 15 євро некумулятивних привілейованих акцій, 5 євро міноритарної участі в звичайних акціях консолідованого дочірнього банку і 10 євро вартості «гудвілу». Чиста сума неінноваційного капіталу 1-го рівня складе 75 євро + 15 євро + 5 євро — 10 євро = 85 євро. Дозволена сума Hybrid Tier 1, яку банк може включити до капіталу 1-го рівня, складає 85 євро \times 17,65 % = 15 євро. Якщо банк емітує Hybrid Tier 1 до даного ліміту, загальна сума капіталу 1-го рівня складе 85 євро + 15 євро = 100 євро. Частка Hybrid Tier 1 по відношенню до всього капіталу 1-го рівня буде дорівнювати 15 % [12].

Капітал верхнього 2-го рівня (Upper Tier 2) має такі характеристики. За рівнем старшинства боргу він нижче капіталу нижнього 2-го рівня (Lower Tier 2) і вище незабезпеченого боргу. Він постійний, проте може бути відізваний від інвесторів шляхом виконання опціону «колл».

У момент настання дати виконання опціону дозволено підвищення ставки купона, проте вона не може бути вищою за рівень відсоткової ставки за казначейськими білетами США з відповідним терміном погашення (це стосується випусків інструментів гібридного капіталу деномінованих у доларах США).

Капітал верхнього 2-го рівня (Upper Tier 2) може випускатися як напряму, так і через SPV-емітента. Купони за цими інструментами виплачуються тільки за умов достатності в емітента зарезервованих коштів.

В інших випадках виплати купонів переносяться на наступний платіжний період. Купони є кумулятивними, тобто «відкладені» купони можуть бути виплачені за умов припинення збитків.

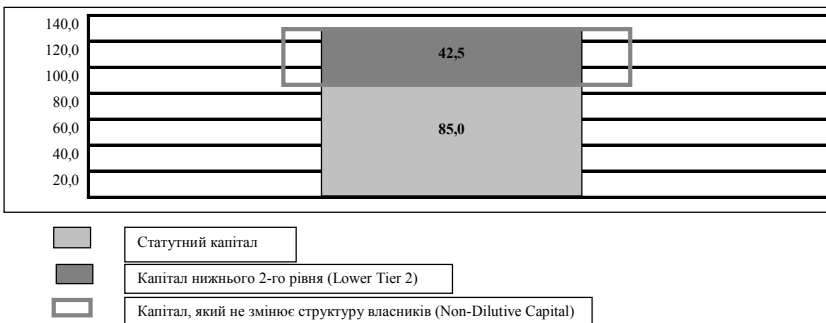
До капіталу верхнього 2-го рівня (Upper Tier 2) також зараховуються інноваційні інструменти з властивостями капіталу 1-го рівня Hybrid Tier 1, в разі перевищення їх обсягів 15 % нормативу.

Збільшення капіталу 1-го і 2-го рівня покращує нормативні показники банків та дозволяє їм нарощувати активи. Також залучення додаткових коштів для збільшення капіталу 1-го рівня дозволяє банкам збільшити обсяг капіталу нижчого 2-го рівня (Lower Tier 2). Вартість залученого боргового капіталу, як правило, є нижчою ніж акціонерного, що позитивно впливає на загальну вартість капіталу, а особливо якщо він не обкладатиметься податком.

За допомогою зазначених фінансових інструментів можна максимально збільшити розмір капіталу банку без зміни структури власників банку, тобто однією з характеристик інструментів гібридного капіталу є не розмиття структури капіталу (Non-Dilutive Capital).

Якщо нормативними документами регуляторних органів дозволено збільшення капіталу за рахунок довгострокового субординованого боргу, то потенційні можливості збільшення капіталу банку за умов, що частка кожного з власників не буде змінена обмежені. Наприклад, банк із статутним капіталом \$85 мільйонів може додати тільки \$42,5 мільйона капіталу за рахунок довгострокового субординованого боргу, оскільки він має обмеження до 50 % капіталу 1-го рівня.

Схема максимізації капіталу банку без зміни структури власників (Non-Dilutive Capital) тільки за рахунок довгострокового субординованого боргу [12]

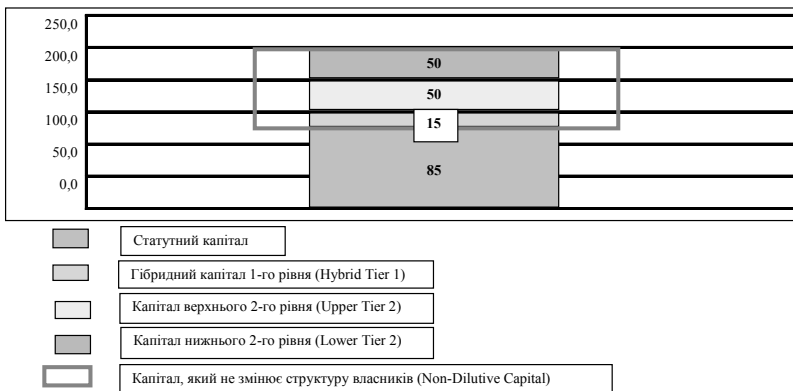
Випуск інноваційних інструментів, які можна зарахувати до капіталу 1-го рівня значно розширює можливості збільшення капіталу як 1-го, так і 2-го рівня.

Наприклад, банк із статутним капіталом \$85 мільйонів може додати \$15 мільйонів капіталу за рахунок інструментів гібридного капіталу 1-го рівня та \$50 мільйонів капіталу за рахунок довгострокового субординованого боргу, оскільки обмеження щодо його врахування (50 %) буде розраховуватись від загальної суми капіталу 1-го рівня, який включає як статутний капітал, так і інструменти гібридного капіталу 1-го рівня.

За рахунок інших інструментів гібридного капіталу 2-го верхнього рівня можна збільшити капітал ще на \$50 мільйонів, ураховуючи обмеження в розмірі 100 % капіталу 1-го рівня.

Таким чином, загальна сума збільшення капіталу банку складатиме \$115 мільйонів, при цьому частка кожного власника не зміниться.

Схема максимізації капіталу банку без зміни структури власників (Non-Dilutive Capital) [12]

До будь-яких інструментів, які кваліфіковані або випущені відповідно до вимог національного законодавства щодо капіталу 1-го рівня, емісія яких перевищує 15 % обмеження, застосовується правило «grandfathering».

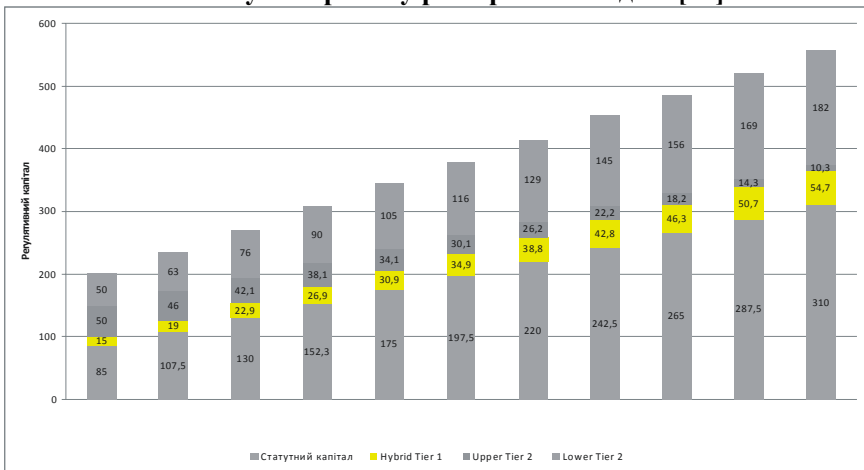
З метою мінімізації витрат випуску інноваційних інструментів, які відповідають умовам капіталу 1-го рівня, вигідно випускати їх у розмірах, які перевищують 15 % ліміт.

Надлишок цих інструментів розглядається як капітал 2-го верхнього рівня, і в подальшому зі збільшенням статутного капіталу може бути врахований в рамках 15 % ліміту у капіталі 1-го рівня, тим самим одночасно посилюючи капітал нижнього 2-го рівня.

Наприклад, якщо емісія інноваційних інструментів, які відповідають умовам капіталу 1-го рівня, становить \$65 млн., це дозволяє при збільшенні статутного капіталу на \$225 млн. (\$310 мінус \$85) збільшити гібридний капітал 1-го рівня до встановленого ліміту за рахунок гібридних інструментів капіталу верхнього 2-го рівня на \$39,7 млн. (\$54,7 мінус \$15).

При цьому довгостроковий субординований борг у рамках 50 % ліміту капіталу 1-го рівня збільшується на \$132 млн. (182-50).

Ефект збільшення регулятивного капіталу при емісії інноваційних інструментів, які мають властивості гібридного капіталу 1-го рівня у розмірі 65 млн. дол. [12]

Розмір збільшення капіталу за рахунок інструментів гібридного капіталу більш наочно показують розрахунки коефіцієнтів капіталу.

Від банків вимагається суворе дотримання нормативних значень коефіцієнтів достатності капіталу 1-го рівня і загального обсягу капіталу, що є жорсткими лімітами, які заборонено порушувати.

Проте допускається перевищення інших коефіцієнтів. У цьому випадку «надлишки» капіталу будь-якого рівня включаються до наступного рівня капіталу.

Наприклад, гібридний капітал 1-го рівня понад 15 % ліміту розглядає як капітал верхнього 2-го рівня. У свою чергу, капітал нижнього 2-го рівня понад 50 % ліміту — як субординований борг.

Розподіл інноваційних і неінноваційних цінних паперів

Інноваційні	Неінноваційні
Структура	
Безстрокові, з можливістю затримки виплати дивідендів та без їх накопичення	Безстрокові, з можливістю затримки виплати дивідендів та без їх накопичення
Викуп можливий тільки після 10 років	Викуп можливий тільки після 5 років
Можливе збільшення терміну, після якого можна викупати власні акції (розмір змінюється залежно від країни)	Не можливе підвищення терміну, після якого можна викупати власні акції
Інвестори	
Інституційні	Роздрібні
Умовою викупу є «штучний» термін настання погашення зобов'язання	
Розуміють, що дата викупу не встановлена і відповідно вимагають дивіденди	Прагнуть прибутку та високих купонів
Ціна розраховується вище свопового спреду	Ціна вказується у вигляді фіксованого купона, яка в деяких випадках прив'язана до свопового спреду

Коефіцієнти капіталу та порядок їх розрахунку

Коефіцієнт капіталу всього (мінімум 8 %)	=	Власний капітал / Активи, зважені на ризик	Капітал нижнього 2-го рівня	}	Капітал нижнього 2-го рівня не може перевищувати 50 % капіталу 1-го рівня	Капітал 2-го рівня не може перевищувати 100 % капіталу 1-го рівня
Коефіцієнт капіталу 1-го рівня (мінімум 4 %)	=	Капітал 1-го рівня / Активи, зважені на ризик	Капітал верхнього 2-го рівня	}		
Коефіцієнт гібридного капіталу 1-го рівня (мінімум 15 %)	=	Гібридний капітал 1-го рівня / Загальний капітал 1-го рівня	Гібридний капітал 1-го рівня	}	Гібридний капітал 1-го рівня не може перевищувати 15 % капіталу 1-го рівня	
Коефіцієнт капіталу нижнього 2-го рівня (мінімум 50 %)	=	Капітал нижнього 2-го рівня / Капітал 1-го рівня	Неакціонерний капітал 1-го рівня	}	Максимум 35 % (ліміт не закріплено Базельською угодою)	
Коефіцієнт капіталу 2-го рівня (мінімум 100 %)	=	Загальний капітал 2-го рівня / Капітал 1-го рівня	Статутний капітал 1-го рівня	}	Мінімум 50 % всього капіталу і резервів	

Термін «гібридні інструменти» найчастіше у європейській практиці використовується для охоплення трьох широких категорій:

- інноваційні інструменти, тобто інструменти з пільгами щодо погашення, як наприклад, «ступеневі» інструменти;
- неінноваційні інструменти, тобто інструменти, які не мають пільг щодо погашення;
- некумулятивні безстрокові привілейовані акції, які CEBS іноді розглядає як «базовий капітал 1-го рівня».

Регулятор має повноваження і владу, щоб впливати на діяльність банків шляхом встановлення нормативу адекватності регулятивного капіталу банків. Політика регулятора щодо капіталу в частині гібридної його складової полягає у:

- контролі випусків інструментів гібридного капіталу та процедури погашення гібридних інструментів;
- обґрунтуванні структури гібридних інструментів, в частині їх включення до капіталу банків;
- можливості обмеження включення тих чи інших гібридних інструментів до капіталу банку, а також при заміні одних інструментів на інші — еквівалентні за своїми ознаками.

Рейтингові агентства розглядають інструменти гібридного капіталу фінансової установи дотримуючись позиції національних регуляторів щодо аналізу вмісту капіталу і ризику неплатежу за інструментом. На думку фахівців рейтингових агентств, усім інструментам гібридного капіталу, що емітовані фінансовими компаніями, притаманний високий рівень ризику несплати у разі невиконання емітентом мінімальних вимог до капіталу, які встановлені національним регулятором.

Рейтингові агентства повинні адекватно оцінити той чи інший інструмент, забезпечуючи інформацією всіх зацікавлених учасників ринку.

Підхід Standard & Poor's (S&P) ґрунтується на методологічних підходах аналізу гібридних цінних паперів, які враховують позицію регулятора. Фахівці рейтингового агентства пропонують виділяти три категорії гібридних цінних паперів для фінансових компаній.

**Класифікація гібридних цінних паперів
відповідно до методики S&P [12]**

Категорія	Врахування в капіталі	Види гібридних цінних паперів
Категорія 1. «Високий вміст капі- талу»	До 50 % скоригованого акціонерного капіталу (<i>раніше — до 35 % скоригованого загального капіталу</i>)	1. Короткострокові обов'язково конвертовані цінні папери (до 3 років). 2. Високоякісні гібриди з купонами участі
Категорія 2. «Помірний вміст капіталу»		
Категорія 2.1. «Стиійкий (strong)»	1. До 33 % скоригованого акціонерного капіталу (<i>раніше — до 25 % скоригованого загального капіталу</i>). 2. і 3. До 18 % скоригованого акціонерного капіталу (<i>раніше — до 15 % скоригованого загального капіталу</i>)	1. Безстрокові (perpetual) привілейовані акції 2. В основному безстрокові інструменти капіталу 1-го рівня, що допускають затримку. 3. Страхові довготермінові гібридні інструменти (термін погашення 20 років і більше) з затримуючим купоном (coupon deferability)
Категорія 2.2. «Достатній (adequate)»	До 12 % скоригованого акціонерного капіталу (<i>раніше — до 10 % скоригованого загального капіталу</i>)	1. Більшість інструментів ви-ої категорії капіталу 2-го рівня (Upper Tier 2). 2. Привілейовані акції, термін життя яких обмежений (limitedlife preferred shares). 3. Страхові гібридні інструменти (терміном погашення до 20 років) із затримуючим купоном
Категорія 3. «Мінімальний вміст капіталу»	Не включається до скоригованого загального капіталу	1. Строкові гібридні інструменти з терміном погашення до 5 років. 2. Аукціонні привілейовані цінні папери (Auction-preferred securities). 3. Субординований борг без затримки (Nondeferrable subordinated debt). 4. Інструменти з опціоном пут (put)

Дослідивши кожну категорію інструментів гібридного капіталу та їх роль у формуванні капіталу банку, доцільно навести методику S&P щодо визначення загального капіталу банку.

Визначення загального капіталу банку (підхід S&P) [12]

Категорія	Характеристика категорії
Скоригований акціонерний капітал (adjusted common equity — ACE)	Скоригований акціонерний капітал складається з простих акцій, резервів, нерозподіленого прибутку, переоцінки. Виключаються із скоригованого капіталу акціонерів такі статті: нематеріальні активи; резерви від непланової переоцінки активів, які не доступні під час стресових ситуацій; капітал неконсолідованих (окремих) філій.
Скоригований загальний капітал (adjusted total equity — ATE)	Скоригований загальний капітал (ATE) дорівнює скоригованому капіталу акціонерів (ACE) плюс інструменти гібридного капіталу в таких межах: 1. Категорія 1 «Високий вміст капіталу» — до 50 % ACE; 2. Категорія 2.1 «Стійкий» — до 33 % ACE (до 18 % для гарантованих привілейованих цінних паперів США); 3. Категорія 2.2 «Достатній» — до 12 % ACE; 4. Категорія 3 «Мінімальний вміст капіталу» — 0 % . Загальна частка інструментів гібридного капіталу в скоригованому загальному капіталі (ATE) має бути в межах 35 % від ATE. Частка інструментів гібридного капіталу категорії 2 «Помірний вміст капіталу» обмежується 25 % від ATE. Виключаються із скоригованого загального капіталу такі статті: нематеріальні активи, резерви від переоцінки активів, капітал неконсолідованих (окремих) філій

Отже, методика S&P передбачає використання як кількісних параметрів, так і якісних характеристик оцінки капіталу банку.

З метою якісного аналізу капіталу досліджується:

1. Нереалізовані капітальні прибутки (збитки) і приховані резерви (або недоліки).
2. Доступність до капіталу і ліквідності з боку третіх осіб.
3. Природу та повноваження міноритарних акціонерів.
4. Дивідендну політику.
5. Потенційну можливість генерації прибутків та отримання необхідного рівня рентабельності.
6. Стратегію щодо залучення капіталу, контролю за ним і напрямами його інвестування.

Отже, відповідно до методики Fitch, цінні папери можуть бути включені для розрахунку капіталу лише в тому випадку, якщо їм притаманна хоча б одна з таких основних ознак: (1) можливість абсорбції втрат (збитків) або (2) обов'язкова конвертація до інструмента акціоне-

рного капіталу. В іншому випадку цінні папери, що випущені з метою включення до капіталу, розглядаються Fitch виключно як борг і не зараховуються до капіталу.

Наприклад, 100-річна облигація з фіксованим прибутком (straight 100-year bond) може бути зовсім без вмісту капіталу і навіть не вважатися субординованим цінним папером, який не дозволяє затримку виплати відсотків.

Виділення класів капіталоємності гібридних інструментів відповідно до Fitch [12]

Клас, ступінь капіталоємності	Термін	Вміст капіталу, %	Вміст боргу, %	Рівень субординованості
Клас Е — найвищий вміст капіталу	Понад 20 років	100	0	Привілейовані акції (молодший субординований борг для банків)
Клас D — високий вміст капіталу	10-20 років	75	25	Субординований борг або прирівняний до нього (молодший субординований борг корпорацій і страхових компаній)
Клас С — середній вміст капіталу	8-9 років	50	50	Не застосовується (п.а.)
Клас В — низький рівень капіталу	6-7 років	25	75	Не застосовується (п.а.)
Клас А — капітал відсутній (борг)	Менше 5 років	0	100	Старший (привілейований) борг

До додаткових ознак інструментів гібридного капіталу, що визначають ступінь його капіталоємності, Fitch відносить такі:

- постійність/термін до погашення (permanence/maturity), в тому числі можливість дострокового погашення за ініціативою емітента (call features);
- якість механізмів відстрочки, включаючи можливість подовження даних періодів, їх характеристики (кумулятивність або некумулятивність) або існування будь-яких обмежень або виконання обов'язкових умов (triggers), які могли б обмежити або збільшити здатність емітента щодо такої відстрочки;
- підпорядкованість/ранжування цінних паперів, ступінь результативності абсорбції втрат;
- механізми захисту інвестора, як, наприклад, угоди і перехресний захист (тобто цінним паперам з істотним захистом інвестора більшою мірою притаманні характеристики боргу).

Обмеження на присутність гібридних інструментів у капіталі. Fitch визначив ліміт на суму кредиту на капітал інструментів гібридного капіталу, який складає 30 % від можливого капіталу. Цей ліміт поширюється як на окремі фінансові компанії, так і на фінансові групи. Частка кредиту на капітал, що перевищує встановлену межу, вважається боргом.

Існує декілька причин щодо обмеження присутності інструментів гібридного капіталу в капіталі компанії.

Приклад розрахунку можливої гібридної складової в капіталі емітента [12]

Припустимо, Емітент А має акціонерний капітал і нерозподілений прибуток 1000 у.о. Для даного прикладу будемо вважати це основним капіталом емітента. З метою розрахунку максимально можливого врахування гібридних цінних паперів у капіталі банку слід розділити 1000 на 70 % , оскільки ліміт на суму кредиту на капітал інструментів гібридного капіталу складає 30 % від можливого капіталу. Таким чином отримуємо 1429 у.о., що є максимальним обсягом регулятивного капіталу при основному капіталі в 1000 у.о. Отже, на 429 у.о. емітент може збільшити капітал за рахунок інструментів гібридного капіталу у разі здійснення емісії останніх, що відповідатиме необхідним умовам.

По-перше, більшість гібридних цінних паперів мають характеристики боргу незалежно від фінансового стану компанії емітента. Таким чином, з метою врахування інструментів гібридного капіталу в регулятивному капіталі, необхідно враховувати відповідальність керівництва компанії-емітента за виконання графіка періодичних (купонних) платежів. Це дозволить, незважаючи на умови відстрочки, уникнути можливої кризи ліквідності та/або зберегти доступ компанії-емітента на фінансові ринки до і після можливої реструктуризації.

По-друге, гібридні інструменти, як правило, мають або встановлений договором, або ефективний термін погашення порівняно із простими акціями, яким не притаманне право вимагати або очікувати погашення (викупу).

По-третє, більшість гібридних інструментів мають на меті отримати податкові переваги за діючого режиму оподаткування.

Таким чином компанія-емітент є дуже вразливою до змін існуючого режиму оподаткування, в результаті яких можуть утворитись несприятливі наслідки для неї.

Отже, нехтування лімітами щодо врахування гібридних інструментів у капіталі може знизити маневреність компанії-емітента, враховуючи наведені вище їх характеристики.

Підхід R&I (Японія). Рейтингове агентство R&I (Японія) виділяє п'ять класів гібридних цінних паперів, враховуючи такі чинники:

- фіксація терміну обігу цінного паперу;
- можливість відстрочки;
- черговість погашення у випадку банкрутства емітента.

З метою максимально об'єктивної оцінки гібридних цінних паперів рейтингове агентство R&I, крім безпосередньо характеристик даних інструментів, здійснює аналіз діяльності компанії-емітента, використовуючи кількісні та якісні параметри (наприклад, сфера діяльності, конкурентоздатність, позиція на ринку, можливість реагування на зміни в операційному середовищі — мобільність, якість активів, відповідність структури активів і пасивів компанії).

Розподіл гібридних інструментів за вмістом капіталу (підхід R&I) [12]

Клас	Вміст капіталу, %	Клас гібридних інструментів
	0	Звичайні облигації, які не мають забезпечення (straight bond)
Клас 1	10	Дуже довготермінові (very-long-term) субординовані облигації, привілейовані акції (з можливістю погашення (call option) після п'яти років). Відсотки (дивіденди) акумулюються, передбачена можливість їх затримки
Клас 2	30	Вічні субординовані облигації, привілейовані акції (з можливістю погашення після п'яти років). Відсотки (дивіденди) акумулюються, передбачена можливість їх затримки
Клас 3	50	Вічні субординовані облигації, привілейовані акції (без можливості погашення). Відсотки (дивіденди) акумулюються, передбачена можливість їх затримки
Клас 4	70	Привілейовані акції (без можливості погашення). Відсотки (дивіденди) не акумулюються, передбачена можливість їх затримки
Клас 5	90	Привілейовані акції з правом обов'язкової конвертації в капітал протягом трьох років. Дивіденди не акумулюються, однак передбачена можливість їх затримки
	100	Звичайні акції

Відповідно до обсягів постійного розширення банківського бізнесу і нарощування їхніх активів виникає необхідність збільшення їх капіталу для забезпечення подальшого зростання. Значення показників достатності капіталу більшості банків України останніми роками знизилися. Хоча в більшості випадків показники достатності капіталу, як і раніше, вищі за регулятивні вимоги (мінімальні вимоги) до достатності капіталу, встановлені Базельською угодою, банкам необхідно підтримувати показники на високому рівні, що обумовлено досить високими ризиками операційного середовища, істотною концентрацією ризиків, у деяких випадках суттєвими ризиками за операціями з пов'язаними особами і високими темпами зростання. Порівнюючи темпи приросту чистих активів і капіталу, досить чітко відслідковується тенденція відставання капіталу, і як наслідок — зменшення показника достатності капіталу з 15,11 % у 2003 р. до 13,92 на 01.01.2008 р.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» (стаття 30. Структура капіталу банку) капітал банку включає: основний капітал і додатковий капітал.

Основний капітал банку включає сплачений і зареєстрований статутний капітал і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів. Розкриті резерви включають й інші фонди такої самої якості, які повинні відповідати визначеним у законодавстві критеріям. У законі зазначено, що Національний банк України має право визначати своєю постановою інші статті балансу банку для включення до додаткового капіталу, а також умови і порядок такого включення. Додатковий капітал не може бути більшим 100 % основного капіталу.

Порядок розрахунку регулятивного капіталу для українських банків визначено Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, яка затверджена постановою Правління Національного банку України від 28. 08.2001 р. № 368 (розділ II. «Регулятивний капітал банку»).

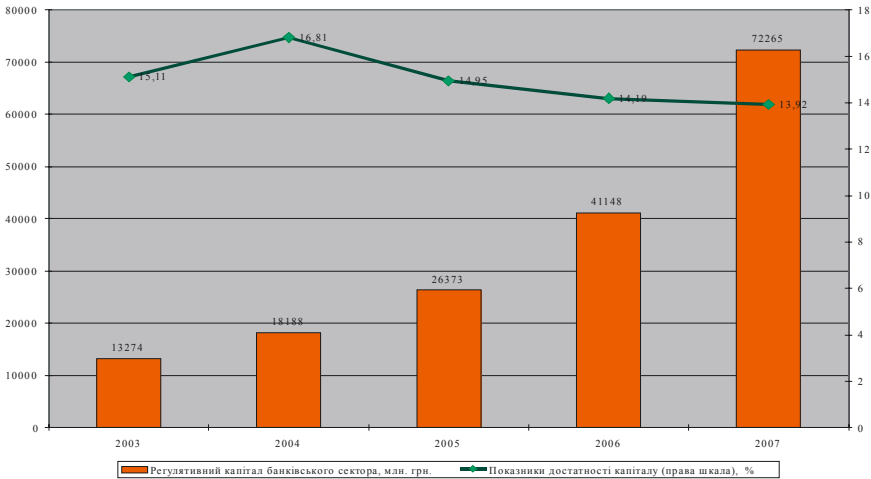
Згідно з Інструкцією регулятивний капітал банку складається з основного (1-го рівня) капіталу та додаткового (2-го рівня) капіталу.

Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки.

Додатковий капітал має менш постійний характер та його розмір піддається змінам.

Основний капітал, капітал 1-го рівня, складається з фактично сплаченого зареєстрованого статутного капіталу.

Регулятивний капітал та адекватність регулятивного капіталу банківського сектору України (01.01.2004 до 01.01.2008 р.) [12]

За підсумками року на підставі фінансової звітності розмір статутного капіталу коригується на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок і в межах валових доходів або валових витрат банку відповідно до методики, визначеної Національним банком.

Також до нього включаються розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку (резерви, що оприлюднені банком у фінансовій звітності), зокрема дивіденди, що направлені на збільшення статутного капіталу; емісійні різниці (емісійний дохід) — сума перевищення доходів, отриманих підприємством від первинної емісії (випуску) власних акцій та інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав); резервні фонди, що створюються згідно із законами України; загальні резерви, що створюються під невизначений ризик при проведенні банківських операцій.

Ці складові включаються до капіталу 1-го рівня лише за умови, що вони відповідають таким критеріям:

- відрахування до резервів і фондів здійснено з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;
- призначення резервів і фондів та рух коштів по цих резервах і фондах окремо розкрито в оприлюднених звітах банку;
- фонди мають бути в розпорядженні банку з метою необмеженого і негайного їх використання для покриття збитків;

- будь-яке покриття збитків за рахунок резервів і фондів проводиться лише через рахунок прибутків і збитків.

Загальний розмір основного капіталу визначається з урахуванням розміру можливих збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів і зменшується на суму: недосформованих резервів під можливі збитки за: кредитними операціями; операціями з цінними паперами; дебіторською заборгованістю; простроченими понад 30 днів і сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями; коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів, або зареєстровані в офшорних зонах; нематеріальних активів за мінусом суми зносу; капітальних вкладень у нематеріальні активи; збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження; збитків поточного року.

Додатковий капітал, капітал 2-го рівня, включає:

- резерви під стандартну заборгованість інших банків;
- резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;

- підтверджену аудитором (аудиторською фірмою) за результатами звітного фінансового року суму збільшення (за результатами переоцінки) вартості основних засобів, які є власністю банку і належать до нерухомого майна, що забезпечує технологічне здійснення банківських функцій. Повідомлення про суму збільшення вартості основних засобів, яку включено до регулятивного капіталу, банки зобов'язані подати Національному банку не пізніше п'яти робочих днів з часу такого включення. У розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу/ платоспроможності (Н2) до часу підтвердження аудитором (аудиторською фірмою) результату переоцінки основних засобів сума збільшення вартості основних засобів не враховується;

- результат поточного року (прибуток), що зменшений на суму доходів, неотриманих понад 30 днів з дати їх нарахування (крім доходів за державними цінними паперами та цінними паперами, емітованими Національним банком). У цьому разі сума неотриманих нарахованих доходів, що приймається до коригування, зменшується на суму сформованого резерву за простроченими і сумнівними до отримання нарахованими доходами. Якщо прибуток поточного року менше загальної суми коригування, то на суму такої різниці зменшується розмір основного капіталу банку;

- субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал);
- нерозподілений прибуток минулих років;
- прибуток звітного року, що очікує затвердження.

Капітал 1-го рівня: нормативи європейських країн

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Обставини, за яких виплата купонів зупиняється	Великобританія	Франція	Німеччина	Голландія	Італія	Бельгія	Норвегія	Іспанія	Греція	Португалія	Швеція	Фінляндія
Обставини, за яких виплата купонів зупиняється	Коефіцієнт достатності капіталу нижче нормативу	Не виплачуються на звичайні акції	Недостатньо грошей для виплати	Черозоділений коефіцієнт достатності капіталу нижче нормативу	Власні кошти менше 5%, а капітал та резерви = 0	Власні кошти менше 8%	Мінімум результуючого капіталу 4,2%, власні кошти менше 8,2%	Консолідована звідність показує на збитки	Недостатньо грошей для виплати	Готівка та резерви = 0	Коефіцієнт достатності капіталу нижче нормативу, достатньо резервів для виплати	Коефіцієнт достатності капіталу нижче нормативу, достатньо резервів для виплати
Чий опціон вступає в силу?	Залежно від згоди сторін	Емітента	Емітента	Емітента та ЦБ	Емітента, Необхідний дозвіл ЦБ	Залежно від згоди сторін	Емітент визначає можливість використання наявних резервів	Емітента, Необхідний дозвіл ЦБ	Залежно від згоди сторін	Емітента, Необхідний дозвіл ЦБ	Необхідний дозвіл ЦБ	Необхідний дозвіл ЦБ
Не кумулятивність	Ні/так (прямий результат трансакцій може акумулюватися, якщо передачений резерв)	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так	Так
Мінімальний період дії перед підвищенням ціни купона	10 років	10 років	Норматив відсутній	10 років	10 років	10 років	10 років	5 років	10 років	Не дозволено	10 років	10 років
Мінімальний термін погашення	Безстрокові / NC 5	Безстрокові / NC 5	5 років	Безстрокові / NC 5	Безстрокові / NC 10	Безстрокові / NC 5	Безстрокові / NC 10	Безстрокові / NC 5	Безстрокові / NC 10	Безстрокові	Безстрокові / 5 років	Безстрокові
Можливість уникнення подвійного оподаткування	Через КСН чи емісію на пряму	Через КСН	Через КСН чи емісію на пряму	Через віддання в США чи емісію на пряму	Через віддання в США чи емісію на пряму	Через віддання в США чи емісію на пряму	Емісія на пряму	Через КСН	Через КСН	Через КСН	Емісія на пряму	Емісія на пряму

Капітал верхнього 2-го рівня: нормативи європейських країн

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Великобританія	Франція	Німеччина	Голландія	Італія	Бельгія	Норвегія	Іспанія	Португалія	Швеція	Фінляндія	
Обставини, за яких виплата купона можлива, звичайно, після невиплати дивидендів на звичайні акції	Пересення купона на виплати можливе, звичайно, після виплати дивидендів на звичайні акції	Нездатність банку	Якщо виплата купона не приведе до виконання зоб'язк за звінстю	Невиплата дивидендів на акції та статутний капітал на мінімально допустимому рівні	Ніяких окремих подій не передбачено	Порушення норм достатності капіталу	Консолідована звітність показує на збитки	Нездатність банку	Пересення виплати можливе, звичайно, після виплати дивидендів на звичайні акції	Коефіцієнт достатності капіталу нижче нормативу	
Чий опціон вступає в силу?	Залежно від згоди сторін	Емітента	Емітента або автономне вибачення опціона	Емітента, якщо є збитки	Емітента	Емітента, Необхідний дозвіл ЦБ	Емітента, Необхідний дозвіл ЦБ	Емітента	Емітента, Необхідний дозвіл ЦБ	Емітента, Необхідний дозвіл ЦБ	
Кумулятивний чи не кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	Кумулятивний	
Мінімальний період дії перед підвищенням ціни купона	5 років	5 років	10 років	10 років	5 років	5 років	5 років	10 років	5 років	5 років	
Рівень субординації боргу	Старше акцій та преференцій акцій, підпорядкованих капіталу нижнього 2-го рівня	На одному рівні з усім підпорядкованим боргом	На одному рівні з капіталом нижнього 2-го рівня	Може бути на одному рівні з капіталом нижнього 2-го рівня	Старше акцій та преференцій акцій, підпорядкованих капіталу нижнього 2-го рівня	На одному рівні з усім безстроковим боргом	Старше акцій та преференцій акцій, підпорядкованих капіталу нижнього 2-го рівня	Старше акцій та преференцій акцій, підпорядкованих капіталу нижнього 2-го рівня	Підпорядкований капіталу нижнього 2-го рівня	На одному рівні з усім боргом	
Максимальний розмір підвищення ставки купона	1,00 %	Максимальний розмір не встановлений	1,00 % або 50 % від процентної ставки при випуску на рівні казначейства США	Підвищення ставки купона не передбачено	1,50 %	0,75 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	

З метою підвищення рівня капіталізації на умовах субординованого боргу, з подальшим урахуванням цих коштів до капіталу банку 2-го рівня, банки можуть залучати незабезпечені кошти юридичних і фізичних осіб як резидентів, так і нерезидентів (далі — Інвестор).

Кошти залучаються як у національній, так і в іноземній валюті (валюті 1-ї групи Класифікатора іноземних валют). Строк діяльності такого банку повинен становить не менше одного року.

Залучення коштів на умовах субординованого боргу у вигляді позик, кредитів, депозитів юридичних осіб може здійснюватися як шляхом укладення прямих договорів між банком-боржником та Інвестором (далі — угода), так і шляхом випуску банком-боржником облігацій (далі — договір). Проте заміна облігацій на прямі договори або, навпаки, не допускається протягом усього періоду дії угоди (договору).

Мінімальна сума залучених коштів на умовах субординованого боргу шляхом випуску облігацій для врахування цих коштів до капіталу банку становить 100 тис. грн.

У разі залучення коштів на умовах субординованого боргу від однієї особи в сумі більше ніж 2 млн. грн. кошти залучаються шляхом укладення прямих договорів.

Банк має право залучати кошти на умовах субординованого боргу в іноземній валюті, якщо він отримав письмовий дозвіл Національного банку на здійснення операцій з валютними цінностями в частині залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України та/або залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках України.

У разі залучення коштів на умовах субординованого боргу банк зоб'язаний здійснити ідентифікацію особи, у якої залучає ці кошти, згідно з вимогами законодавства України.

У разі залучення коштів на умовах субординованого боргу від нерезидента в іноземній валюті такий договір підлягає обов'язковій реєстрації в Національному банку відповідно до Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам.

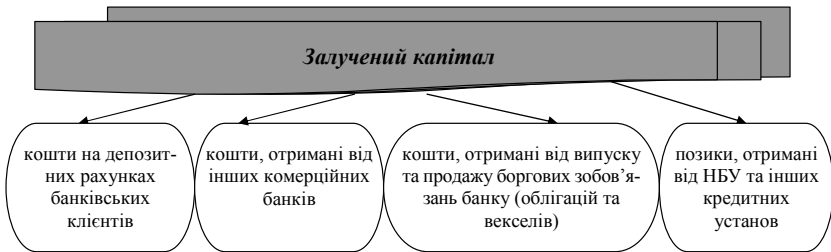
Клопотання про надання дозволу на врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку банк-боржник подає до НБУ.

Рішення про надання/скасування Дозволу приймає Комісія НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків із зазначенням конкретного строку дії Дозволу або його скасування.

У разі залучення коштів на умовах субординованого боргу шляхом випуску облігацій серед обмеженого кола юридичних осіб (розміщення облігацій шляхом закритого продажу) у Дозволі має міститися повний перелік цих осіб.

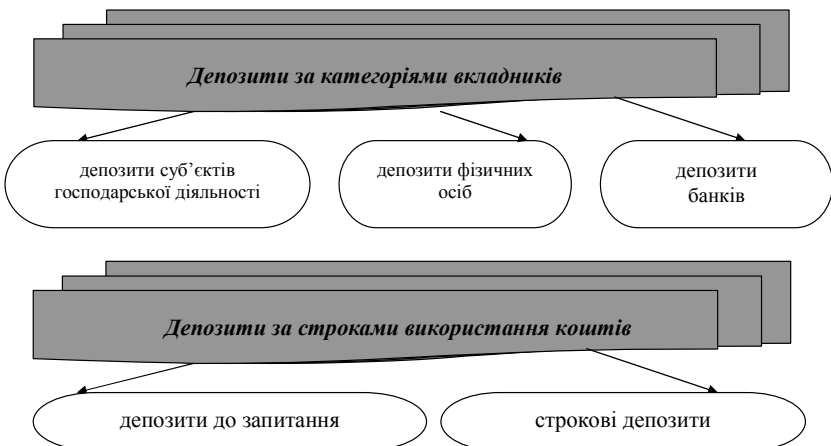
5.3. ЗАЛУЧЕНИЙ КАПІТАЛ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА

Залучений капітал — це кредиторська заборгованість банку, що виникла внаслідок попередніх операцій і яка має бути погашена у визначений термін

Комерційні банки залучають вільні грошові кошти юридичних та фізичних осіб шляхом виконання депозитних операцій.

Депозит (вклад) — це грошові кошти, які внесені у банк клієнтами, зберігаються на їх рахунках і використовуються згідно з укладеною угодою та банківським законодавством

Депозити до запитання — це кошти, що залучені на депозит без визначеного строку погашення та поповнюються і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах. Депозити до запитання розміщуються у банку на поточних, кореспондентських та бюджетних рахунках клієнтів і використовуються ними для здійснення поточних розрахунків. **Депозити до запитання** є нестабільними: у будь-який час кошти з цих рахунків за вимогою клієнтів можуть бути вилучені шляхом видачі готівки, виконання платіжних доручень, сплати чеків або векселів. За користування залишками коштів на клієнтських рахунках банки нараховують відсотки за низькими ставками або зовсім не сплачують відсотки.

Строкові депозити — це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку протягом строку, який визначається у депозитній угоді.

Строкові депозити мають такі особливості: чітко встановлений строк зберігання; оформляються депозитною угодою; не використовуються для здійснення поточних платежів; при достроковому вилученні депозиту банк застосовує штрафні санкції.

За строковими депозитами сплачується високий депозитний процент, рівень якого залежить від терміну вкладу, виду внеску, облікової ставки НБУ, загальної динаміки ставок грошового ринку.

Однією з форм строкових депозитів **депозитні та ощадні сертифікати**, які класифікують за такими ознаками:

- спосіб випуску (у разовому порядку і серіями);
- спосіб оформлення (іменні і на пред'явника);
- термін обертання (строкові і до запитання);
- умови сплати процентів (авансом, з регулярною сплатою відсотків по закінченні розрахункового періоду та з виплатою відсотків в день погашення сертифіката).

Облігація — це цінний папір, що емітується банком для залучення коштів. Власники облігацій фактично надають банку довгострокову позику, за що отримують фіксований прибуток по ній протягом терміну дії позики. З настанням терміну погашення облігації банк повертає власнику номінальну вартість даної облігації.

Банківський вексель на відміну від сертифікату може бути використаний власником як платіжний засіб за товари і послуги, причому новий власник векселя може передати його третій особі шляхом індосаменту. Для придбання банківського векселя покупець перераховує кошти на рахунок банку-продавця, після чого останній виписує бланк векселя на ім'я покупця із зазначенням дати зарахування грошей. Погашення банківського векселя відбувається шляхом його викупу після закінчення строку обертання або ж дострокового викупу векселя. У банківському векселі вказу-

ється розмір прибутку у вигляді процента до номіналу, що одержує власник векселя. Це означає, що продається вексель за номіналом, а викуповується банком за ціною продажу.

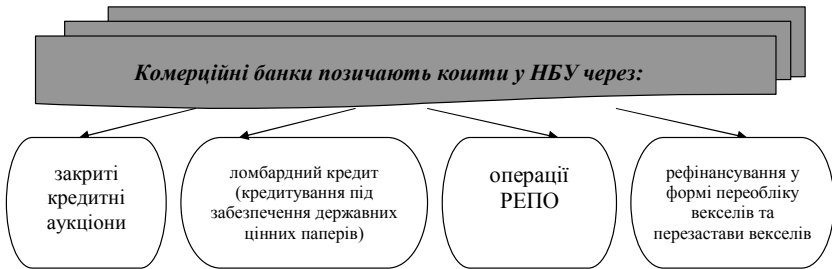
Міжбанківський кредит — це позичковий капітал комерційного банку, що передається іншому банку у тимчасове користування на умовах повернення і платності. Кредитними ресурсами торгують комерційні банки, у яких в окремі періоди часу є надлишок ресурсів.

Комерційні банки залучають міжбанківські кредити для:

- розширення своєї кредитної діяльності з клієнтами;
- отримання прибутку на купівлі-продажу ресурсів;
- регулювання банківської ліквідності та виконання вимог щодо обов'язкового резервування;
- встановлення більш тісних ділових стосунків між банками.

Кредитні відносини між комерційними банками здійснюються на договірних засадах шляхом укладання кредитних договорів, в яких обумовлюється сума кредиту, термін, рівень відсоткової ставки, порядок погашення.

Часто використовуються міжбанківські депозити (овернайт) на термін не більше одного операційного дня без урахування неробочих днів банку, мета яких полягає у підтримці поточної ліквідності. Сплата процентів за депозитом овернайт здійснюється одночасно з його поверненням.

Операції РЕПО (*repurchase agreement*) — операції з цінними паперами, які складаються з двох частин і при яких укладається єдина генеральна угода між учасниками ринку (НБУ та комерційними банками) про продаж-купівлю державних цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного продажу-купівлі у визначений термін або на вимогу однієї із сторін за заздалегідь обумовленою ціною

Економічна сутність кредитів НБУ полягає у тому, що на макрорівні через кредитування комерційних банків здійснюється емісія грошей в обіг і розширюється обсяг сукупної грошової маси в економіці, а на мікрорівні кредити НБУ сприяють підтриманню комерційними банками своєї ліквідності на необхідному рівні та зміні структури їхніх активів на користь кредитування своїх клієнтів.

5.4. УПРАВЛІННЯ ЗАЛУЧЕНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

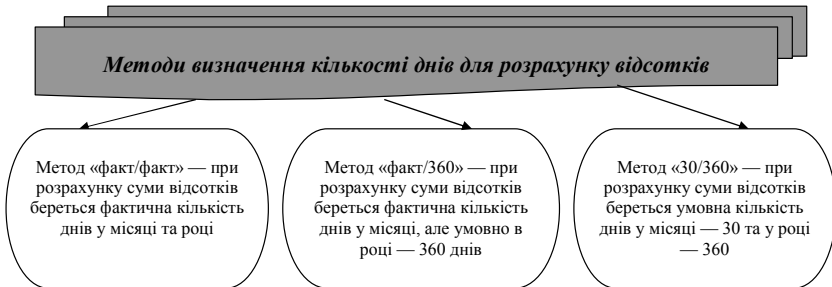
Комерційний банк відкриває клієнту строковий або ощадний депозитний рахунок на підставі таких документів:

- депозитної угоди;
- картки зі зразками підписів та відбитком печатки (для юридичних осіб);
- паспорта або документа, що його замінює, і зразка підпису (для фізичних осіб).

Згідно з депозитною угодою можуть бути передбачені додаткові надходження грошей на депозитні рахунки. Строкові депозити не використовуються для здійснення поточних платежів. Якщо вкладник бажає змінити суму вкладу — збільшити або зменшити, то він може розірвати депозитну угоду і переоформити свій строковий вклад на нових умовах. Часткове вилучення коштів з депозиту передбачено тільки для окремих типів ощадних вкладів (пенсійних, для зарахування заробітної плати).

Після закінчення депозитної угоди закриття депозиту здійснюється на основі оформлення меморіального ордеру. Повернення депозиту і сплата відсоткового доходу юридичним особам здійснюється тільки через перерахування коштів на поточний рахунок, а фізичним особам — шляхом виплати готівки або перерахування коштів на поточний рахунок. Дострокове закриття депозитного рахунку можливе на підставі заяви або клопотання вкладника.

За користування залученими коштами комерційні банки сплачують вкладникам відсотковий дохід, який може виплачуватись авансом, періодично (щомісяця, раз у квартал, за підсумками року) та після закінчення строку дії депозиту. Відсотки підлягають нарахуванню щомісяця, не пізніше, ніж в останній робочий день місяця. Нараховані, але не сплачені відсотки відносять до нарахованих витрат. Нараховані за депозитами відсотки відображаються в балансі на перше число наступного місяця як зобов'язання банку, а в звіті про прибутки і збитки — як понесені витрати.

Незалежно від методу розрахунку відсотків при визначенні кількості днів враховується перший день і не враховується останній день угоди.

Умови щодо нарахування відсотків визначаються депозитною (кредитною) угодою. Результати розрахунків показують, що для вкладника вигідний метод «факт/360», а для позичальника — метод «30/360».

Комерційні банки можуть здійснювати нарахування процентів вкладникам як за простими, так і складними відсотками.

Прості відсотки обчислюються за формулою:

$$V = \frac{P \times k \times n}{T \times 100},$$

де: V — сума відсотків за період у n днів;

P — сума номіналу депозиту;

k — річна відсоткова ставка;

n — кількість днів розрахункового періоду;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Нарощена сума депозиту розраховується таким чином:

$$S = P \left(1 + \frac{k \cdot n}{T \cdot 100} \right)$$

де: S — нарощена сума депозиту наприкінці розрахункового періоду n, тобто номінал депозиту плюс відсотки;

P — сума номіналу депозиту;

k — річна відсоткова ставка;

n — кількість днів розрахункового періоду;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Нарощену суму депозиту при застосуванні складних відсотків за період не більше одного року визначимо за формулою:

$$S = P * \left(1 + \frac{K * n}{m * T * 100}\right)^m$$

де: S — нарощена сума депозиту наприкінці періоду m, тобто номінал депозиту плюс капіталізовані відсотки;

P — сума номіналу депозиту;

K — річна відсоткова ставка, % ;

n — кількість днів за розрахунковий період;

m — кількість періодів (разів) нарахування складного відсотку;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Сума складних відсотків за розрахунковий період обчислюється так:

$$V = S - P$$

$$V = P * \left(\left(1 + \frac{K * n}{m * T * 100}\right)^m - 1 \right)$$

де: S — сума відсотків за розрахунковий період;

P — сума номіналу депозиту;

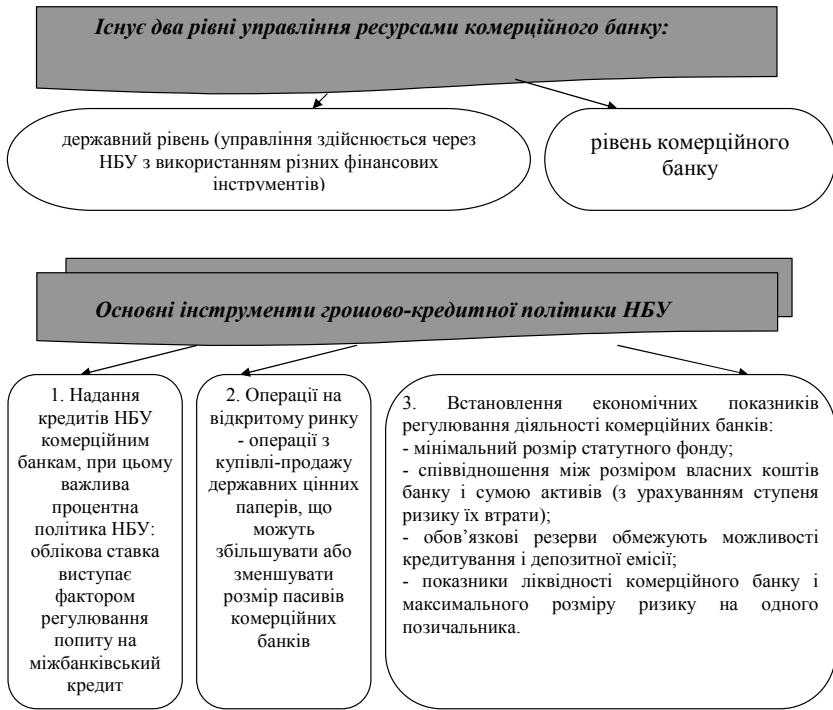
K — річна відсоткова ставка, % ;

n — кількість днів за розрахунковий період;

m — кількість періодів (разів) нарахування складного відсотку;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Управління банківськими ресурсами — це діяльність, пов'язана із залученням грошових коштів вкладників та інших кредиторів, визначенням розміру і відповідної структури джерел грошових коштів у тісному зв'язку з їх розміщенням

В процесі управління ресурсами комерційний банк повинен вирішувати такі завдання:

1. Виконувати вимоги НБУ щодо дотримання встановлених економічних нормативів.
2. Не допускати наявності в банку коштів, які не приносять доходу, крім тієї її частини, яка забезпечує формування обов'язкових резервів.
3. Підтримувати певне співвідношення між власними і залученими коштами. Надмірна наявність залучених коштів збільшує ризик і підвищує потенційну загрозу неплатоспроможності банку. Переважне формування банківських ресурсів за рахунок власного капіталу веде до втрати певною групою акціонерів контролю над банком, зниження рівня виплати дивідендів та ринкової вартості акцій.
4. Забезпечувати одержання банком прибутку за рахунок залучення якомога «дешевших» ресурсів.

5. Забезпечувати взаємозв'язок і взаємоузгодженість між депозитними операціями і операціями по видачі позик за їх строками та сумами.

6. Особливу увагу в процесі організації депозитних операцій приділяти строковим депозитам, які в найбільшій мірі забезпечують підтримку ліквідності балансу банку.

7. Постійно намагатись, щоб резерви вільних (не залучених в активні операції) коштів на депозитних рахунках були мінімальними (резерв вільних банківських ресурсів визначається як різниця між залишками коштів на поточних та інших депозитних рахунках і величиною позичкової заборгованості).

8. Здійснювати заходи щодо розвитку банківських послуг і підвищенню якості та культури обслуговування клієнтів, що буде сприяти залученню вільних грошових коштів.

При управлінні залученими ресурсами комерційні банки використовують такі показники:

Середній строк зберігання вкладів = середній залишок коштів за квартал *
кількість днів у періоді /
оборот за видатками

Осідання вкладів = (залишок коштів на кінець періоду - залишок коштів на початок періоду) / оборот за приходом

Оборотність вкладів =
оборот за видатками /
середньоквартальний
залишок коштів

Питання для самоконтролю

1. *Склад та характеристика ресурсів комерційного банку.*
2. *Поняття власного капіталу банку.*
3. *Формування власного капіталу банку.*
4. *Характеристика залученого капіталу комерційного банку.*
5. *Порядок та умови здійснення депозитних операцій комерційного банку.*
6. *Розрахунок простих та складних відсотків.*
7. *Управління ресурсами комерційного банку.*

Бібліографічний список

1. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003р №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Про порядок визначення та формування обов'язкових резервів для банків України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 21.04.2004 № 172. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Про організацію операційної діяльності в банках України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України 18.06.2003 № 254. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.
7. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред.проф. Р.І.Тиркала.—Тернопіль: Карт-бланш, 2001.-314 с.
8. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерській облік і прийняття рішень в банках: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення лисципліни. — К.:КНЕУ, 2002.-404с.
9. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 376 с.
10. Регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Законодавчі та нормативні акти/ за ред.к.е.н. Голодець І.В. — К.: «Екобуд», 2003.-231с.
11. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. — Суми : Університетська книга, 2007. — 314 с.
12. Міщенко В.І., Крилова В.В., Салтинський В.В., Приходько О.Г. Гібридний капітал банку: світовий досвід, перспективи впровадження в Україні. — К.: НБУ, ЦНД, 2009. — 180с.

13. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
14. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284
15. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>
16. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

РОЗДІЛ 6

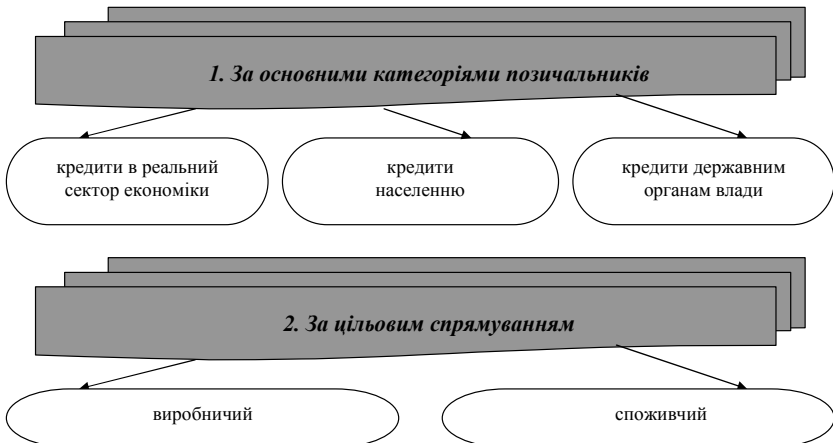
АКТИВНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

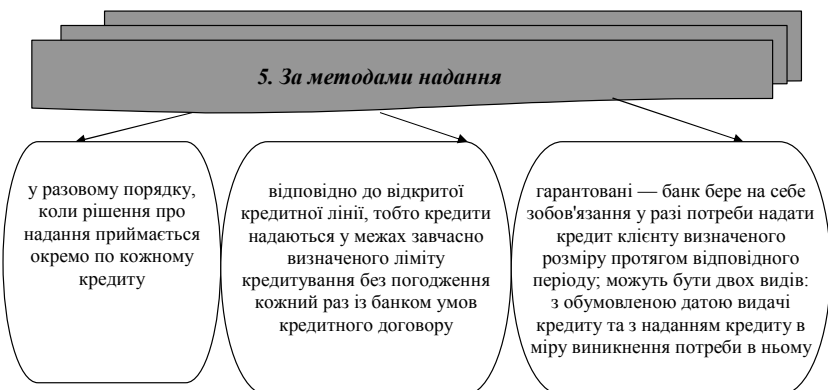
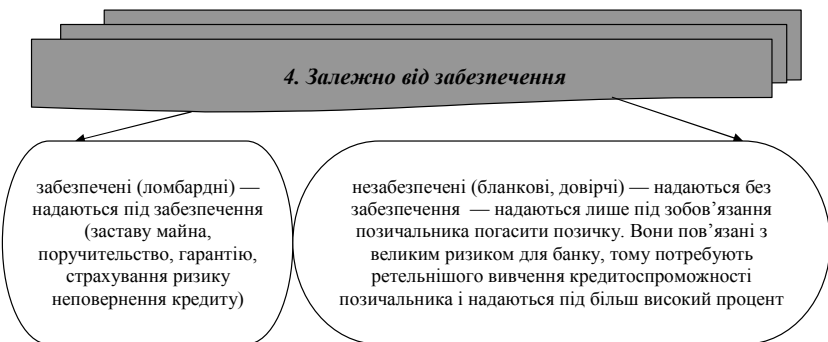
- 6.1. *Поняття банківського кредиту та його класифікація.*
- 6.2. *Кредитна угода та етапи процесу кредитування.*
- 6.3. *Способи нарахування відсотків за кредитами.*
- 6.4. *Формування та використання резерву на покриття можливих втрат за позиками комерційних банків.*

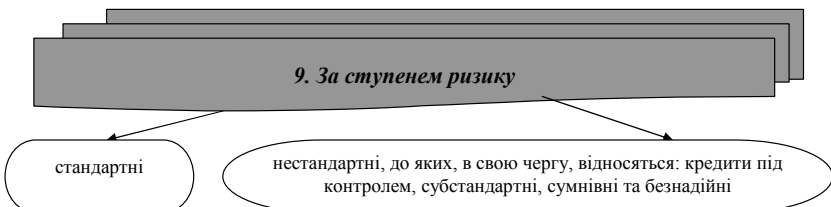
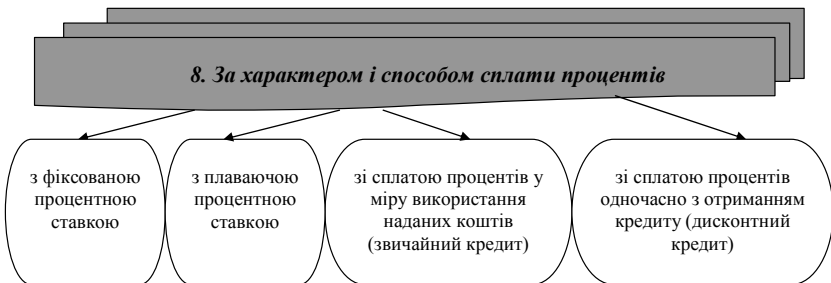
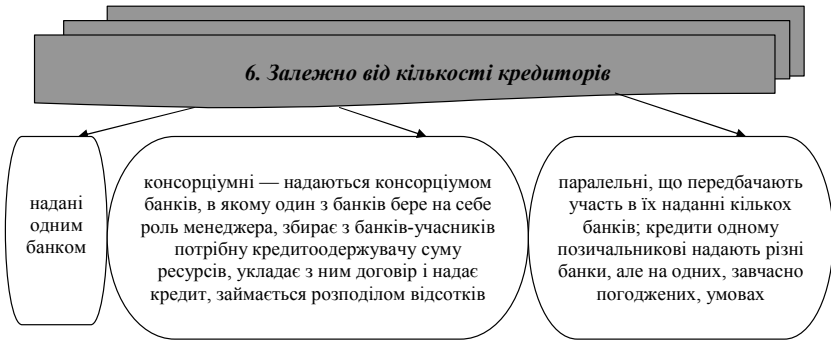
6.1. ПОНЯТТЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ

Банківський кредит — це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання

Класифікація кредитів комерційних банків:

6.2. КРЕДИТНА УГОДА ТА ЕТАПИ ПРОЦЕСУ КРЕДИТУВАННЯ

Кредитні правовідносини між кредитором і позичальником регламентуються на підставі кредитних договорів.

***Кредитний договір** — це юридичний документ, що визначає взаємні обов'язки і відповідальність між банком і клієнтом з нагоди одержання останнім кредиту*

Основні положення типових форм кредитних угод:

1. Опис суб'єктів угоди — визначається, хто позичальник, хто кредитор, та юридичні права сторін, що підписують договір.

2. Опис умов кредитування — вказані сума і строк кредиту, порядок його видачі та погашення. Банк перевіряє обґрунтованість суми кредиту і вносить поправки до неї з урахуванням залучення власних коштів позичальника. Строк користування кредитом встановлюється на основі оборотності кредитованих цінностей та окупності витрат. Погашення кредиту передбачається на конкретну дату або в розстрочку.

3. Зобов'язання позичальника повернути суму кредиту та сплатити проценти за користування кредитом. Банк визначає ставки залежно від: попиту і пропозиції на кредитному ринку, облікової ставки НБУ, характеру наданого забезпечення, строків користування позикою, ризику кредитованого заходу. Плата за кредит встановлюється так, щоб сума відсотків покривала витрати банку по залученню коштів та забезпечувала отримання відповідного прибутку.

4. Опис забезпечення кредиту з посиланням на угоди, що є частинами кредитного договору (договір застави, гарантії, поручительства, страхова угода).

5. Обмежувальні умови, до яких відносяться: захисні та негативні. Захисні статті — перелік дій чи умов, яких повинен дотримуватись позичальник протягом дії кредитного договору (зобов'язання періодично подавати банку звітну документацію, надавати працівникам банку інформацію про свою господарську діяльність). Негативні статті — список умов, які не повинен допустити позичальник (заборона отримання додаткових кредитів, передачі в заставу третім особам активів, надання гарантії, невиплати дивідендів, заробітної плати вище встановленого рівня, злиття з іншими компаніями);

6. Права суб'єктів угоди. Банк залишає за собою право вимагати дострокового погашення кредиту у випадку порушень умов кредитної угоди. Позичальник може домагатися перенесення строків погашення позички, підвищення суми позички, права достроково погашати кредит.

7. Санкції за порушення умов угоди. Порушення з боку позичальника карається шляхом стягнення пені, яка нараховується на суму боргу або на суму кредиту, або на суму порушення. Банк може заперечити проти надання наступної суми кредиту, вимагати дострокового погашення кредиту, відмовитись від подальшого співробітництва з клієнтом, ініціювати процедуру банкрутства підприємства. Порушення умов кредитної угоди з боку банку теж тягне за собою фінансові санкції. Зазначають, хто буде відшкодовувати витрати на вирішення спорів.

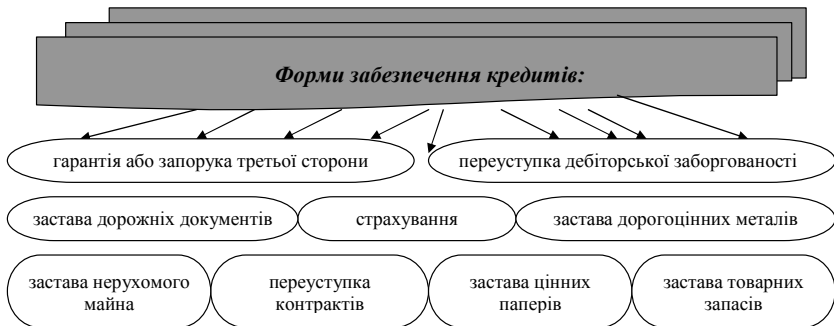
8. Строк набуття угодою чинності.

9. Можливості зміни умов угоди.

10. Юридичні адреси суб'єктів угоди, підписи уповноважених осіб, скріплені печатками.

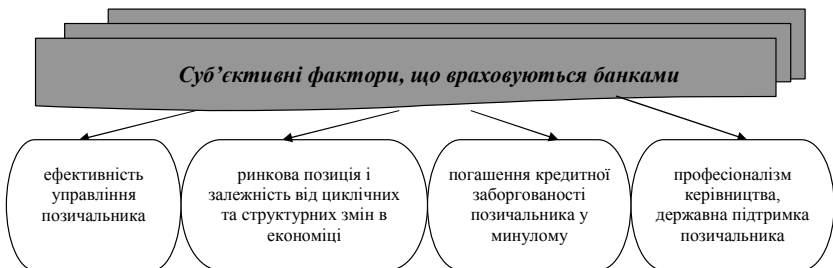
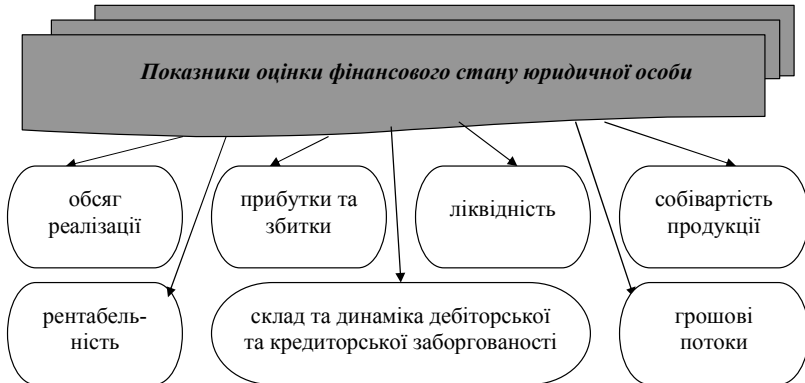
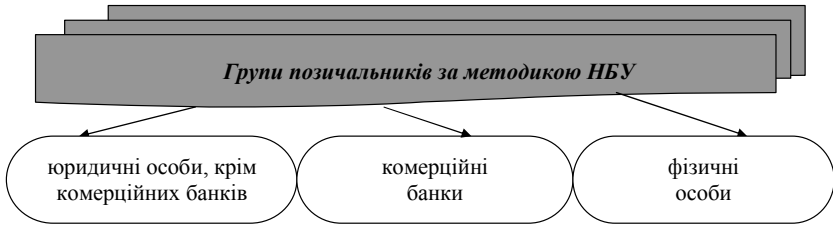
Кредитний договір укладається в письмовому вигляді і не може змінюватися в односторонньому порядку. Кредити надаються після укладання кредитного договору. Умови договору визначаються для кожного клієнта індивідуально, з тим щоб ступінь ризику був мінімальний. Зміст і перелік умов кредитного договору визначаються за згодою сторін і включають розмір кредиту, умови надання і погашення позичок, розмір відсоток за кредит та інші умови, які не суперечать чинному законодавству. Договір укладається на один рік і більше, якщо клієнт користується кредитами постійно або об'єктом кредитування є основні засоби, або на більш короткий термін при тимчасовій потребі в коштах або наданні окремого кредиту. Кредитний договір вступає в силу з дати надання кредиту позичальнику (дата надходження коштів на рахунок позичальника або дата сплати платіжних документів з позичкового рахунку позичальника) і діє до повного погашення кредиту та сплати відсотків за його користування.

Кредитний ризик — це ризик несплати позичальником кредиту основного боргу і процентів за його користування. Звідси, під кредитним ризиком слід розуміти ймовірність, а точніше загрозу втрати банком частини своїх ресурсів, недотримання прибутків або збільшення витрат у результаті здійснення певних фінансових операцій

Кредитоспроможність позичальника — це його здатність своєчасно погасити кредит.

Кредитоспроможність позичальника, на відміну від його **платоспроможності**, не фіксує неплатежі за минулий період чи на певну дату, а прогнозує здатність до погашення боргу на найближчу перспективу

Для оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи комерційні банки розраховують такі показники:

1. Коефіцієнт загальної ліквідності (КЛ1), який характеризує, наскільки обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками можна погасити за рахунок усіх мобілізованих оборотних активів:

$$\text{КЛ1} = (\text{Розділ II активу} + \text{Розділ III активу}^*) / (\text{Розділ IV пасиву} + \text{Розділ V пасиву}^{**})$$

* Витрати майбутніх періодів включаються до складу поточних активів у тій частині, яка буде використана (списана) протягом 12 місяців з дати балансу.

** Доходи майбутніх періодів включаються до складу поточних зобов'язань у тій частині, яка буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу.

Ця інформація зазначається у Примітках до фінансової звітності.

Нормативне значення КЛ1 не менше 2,0 — 2,5.

2. Коефіцієнт абсолютної (термінової) ліквідності (КЛ2), який показує, яка частина поточних (короткострокових) зобов'язань може бути погашена негайно:

$$\text{КЛ2} = \text{Грошові кошти та їх еквіваленти} / (\text{Розділ IV пасиву} + \text{Розділ V пасиву}^{**})$$

** Доходи майбутніх періодів включаються до складу поточних зобов'язань у тій частині, яка буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу.

Ця інформація зазначається у Примітках до фінансової звітності.

Нормативне значення КЛ2 не менше 0,2 — 0,25.

3. Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів (КЗ), який характеризує розмір залучених коштів на 1 грн. власних коштів:

$$\text{КЗ} = (\text{Розділ II пасиву} + \text{Розділ III пасиву} + \text{Розділ IV пасиву} + \text{Розділ V пасиву}) / \text{Розділ I пасиву}$$

Нормативне значення КЗ не більше 1,0.

4. Коефіцієнт фінансової незалежності (КН), який свідчить про питому вагу власних коштів у загальній сумі заборгованості:

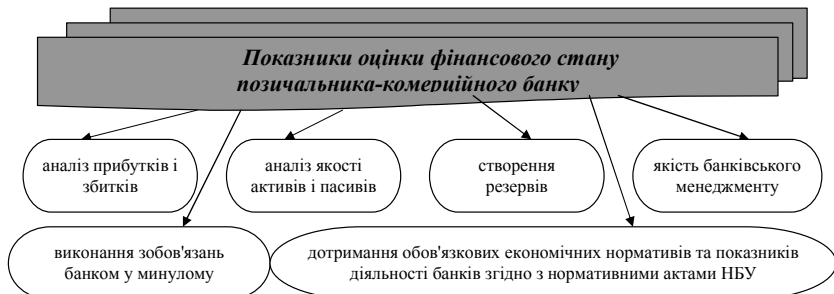
$$\text{КН} = \text{Розділ I пасиву} / (\text{Розділ II пасиву} + \text{Розділ III пасиву} + \text{Розділ IV пасиву} + \text{Розділ V пасиву})$$

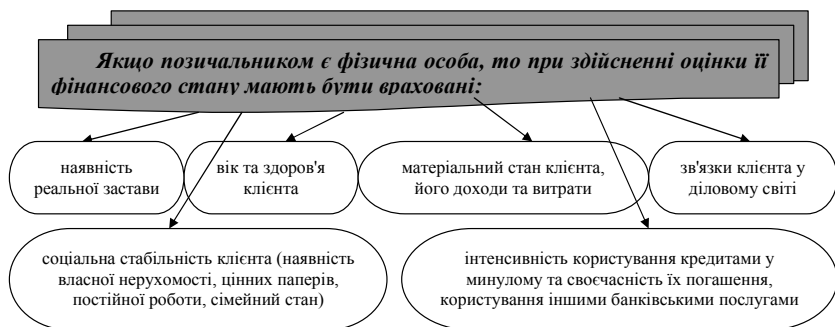
Нормативне значення КН не менше 0,2.

5. Коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ), що характеризує ступінь мобільності використання власних коштів:

$$\text{КМ} = (\text{Розділ I пасиву} - \text{Розділ I активу}) / \text{Розділ I пасиву}$$

Нормативне значення КМ не менше 0,5.

На першому етапі клієнт має подати такі документи:

1. Анкету позичальника за формою, визначеною банком.
2. Копії установчих документів, а також інші документи, що підтверджують правоздатність (для юридичних осіб) і дієздатність (для фізичних осіб) клієнта.
3. Копію статуту.
4. Копію свідоцтва про реєстрацію (перереєстрацію).
5. Копії ліцензій на деякі види підприємницької діяльності.
6. Техніко-економічне обґрунтування одержання кредиту з розрахунком строку окупності та рентабельності об'єкта кредитування із зазначенням спрямування позичкових коштів та розрахунку затрат та надходжень на весь термін користування позикою.

7. Копії контрактів та угод, що стосуються кредиту: контракти на придбання та реалізацію товарно-матеріальних цінностей, послуг та виконання робіт, накладні, митні декларації.

8. Завірений податковою адміністрацією бухгалтерський баланс (форма № 1), звіт про фінансові результати (форма № 2), звіт про рух грошових коштів (форма № 3), звіт про власний капітал (форма № 4) на останню звітну дату, а також річні баланси за весь період діяльності підприємства, при необхідності — розшифровка окремих статей балансу.

9. Документи щодо забезпечення кредиту:

— застава майна — опис закладеного майна, угоди на придбання заставлених ТМЦ, накладні, що підтверджують право власності (техпаспорти, техталони — у разі застави транспортних засобів);

— застава нерухомості — довідка-характеристика з Бюро технічної інвентаризації, довідка з нотаріальної контори, угода купівлі-продажу (передачі, дарування) чи свідоцтво про приватизацію;

— гарантія (поручительство) — угода гарантії (поручительства), документи по гаранту;

— страхування — страховий поліс, угода страхування, умови страхування, документи по страховій компанії.

10. Довідку з обслуговуючого банку про наявність рахунків позичальника.

11. Відомості за кредитами, отриманими в інших банках.

До документів, перерахованих у пп. 2 — 4, 7 додаються також оригінали для звірвання.

На четвертому етапі після підписання кредитної угоди працівник кредитного відділу оформляє бухгалтерські документи, які містять вказівки щодо відкриття позичкового рахунку та видачі кредиту. Ці документи повинні містити дозвільні підписи керівника банку або уповноважених ним для виконання зазначених операцій посадових осіб.

Оформлені згідно банківських вимог документи передаються в обліково-операційний відділ для виконання:

— розпорядження кредитного відділу;

— примірник кредитної угоди;

— договір застави (або інша форма забезпечення);

— строкове зобов'язання;

— картка із візрцями підписів керівника і головного бухгалтера та відбитком печатки підприємства, посвідчена в установленому порядку.

6.3. СПОСОБИ НАРАХУВАННЯ ВІДСОТКІВ ЗА КРЕДИТАМИ

Суму кредиту разом з відсотками обчислюють за формулою:

$$KB = CK * \left(1 + \frac{k * n}{T * 100\%}\right)$$

де: KB — сума кредиту з відсотками;
СК — початкова сума кредиту;
к — річна відсоткова ставка;
n — кількість днів розрахункового періоду;
Т — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Суму відсотків можна обрахувати за такою формулою:

$$CB = \frac{CK * k * n}{T * 100\%},$$

де: СВ — сума відсотків;
СК — сума кредиту;
к — річна відсоткова ставка;
n — кількість днів нарахування;
Т — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Для визначення кількості днів для розрахунку процентів використовуються такі методи:

1. Метод (факт/факт), при якому береться фактична кількість днів у місяці та році.
2. Метод (факт/360), при якому береться фактична кількість днів у місяці, але умовно в році — 360 днів.
3. Метод (30/360), при якому береться умовна кількість днів у місяці та році.

При розрахунку процентів враховується перший день і не враховується останній день договору.

Якщо m є кількість разів нарахування складного процента, то майбутню вартість можна обрахувати за формулою:

$$MB = CK * \left(1 + \frac{K}{m}\right)^{mn},$$

де: MB — нарощена сума кредиту, тобто сума кредиту разом з нарахованими відсотками;

СК — початкова сума кредиту;

K — річних відсоткова ставка;

n — кількість років;

m — кількість разів нарахування складного відсотка протягом року.

Для нарахування складних відсотків застосовується така формула:

$$MB = CK * (1 + K)^n,$$

де: MB — нарощена сума кредиту, тобто сума кредиту разом з капіталізованими відсотками;

СК — початкова сума кредиту;

K — річних відсоткова ставка;

n — кількість років.

Іноколи виникає необхідність не тільки у визначенні майбутньої вартості, але і в зворотній дії, тобто в обчисленні початкової суми, виходячи із відомої її вартості в майбутній момент часу. *Процес обрахунку початкової вартості інвестицій, на яку вже нараховані складні проценти, називається дисконтуванням.* Отже, теперішня вартість майбутніх доходів — це просто зворотне значення майбутньої вартості, визначеної з допомогою складного процента.

Якщо

$$MB = CK * (1 + K)^n,$$

то $TB = \frac{MB}{(1 + K)^n},$

де: ТВ — теперішня вартість майбутнього доходу;
МВ — майбутній дохід;
К — процент або дисконтна ставка, річних;
n — кількість років або періодів.

Формула визначення майбутньої вартості анuitету така:

$$MBA = AP * \frac{(1 + K)^n - 1}{K},$$

де: MBA — майбутня вартість анuitету на кінець визначеного періоду;
АП — анuitетні платежі;
К — річна ставка процента;
n — кількість років або періодів.

Формула розрахунку теперішньої вартості анuitету, що базується на виплаті n раз серії різноманітних платежів:

$$TBA = AP * \frac{(1 + K)^n - 1}{K * (1 + K)^n},$$

де TBA — теперішня вартість анuitету;
АП — анuitетні платежі;
К — річна ставка дисконту;
n — кількість років або періодів.

6.4. ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗЕРВУ НА ПОКРИТТЯ МОЖЛИВИХ ВТРАТ ЗА ПОЗИКАМИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Комерційні банки формують резерв для покриття можливих збитків, що можуть бути завдані в результаті їх кредитної діяльності.

Резерви формуються для відшкодування можливих втрат за основним боргом (без процентів та комісій) за всіма видами наданих кредитів у національній та іноземній валютах, включаючи депозити, кредити іншим банкам, суб'єктам господарювання (овердрафт, враховані векселі, факторингові операції, фінансовий лізинг), гарантії та поручительства.

Резерв використовується на покриття безнадійної заборгованості, яка виникла внаслідок кредитної діяльності банку.

Резерв під кредитні ризики розподіляється на резерв під стандартну заборгованість за кредитами та резерв під нестандартну заборгованість за кредитами.

Резерв формується у тій валюті, в якій обліковується заборгованість, на відміну від попереднього варіанта, коли всі резерви формувались у національній валюті.

З метою нарахування резерву комерційний банк здійснює класифікацію наданих кредитів і депозитів та оцінку кредитних ризиків з урахуванням таких критеріїв: — оцінки фінансового стану позичальника; — погашення позичальником кредитної заборгованості за основним боргом та процентів за нею.

Відповідно до перелічених критеріїв кредитний портфель банків класифікується за такими групами:

Клас позичальника	Погашення заборгованості		
	добре	слабке	недостатне
А	Стандартний	Під контролем	Субстандартні
Б	Під контролем	Субстандартний	Сумнівний
В	Субстандартний	Сумнівний	Безнадійний
Г	Сумнівний	Безнадійний	Безнадійний
Д	Безнадійний	Безнадійний	Безнадійний

Методику віднесення того чи іншого підприємства до кожного класу банк розробляє самостійно і керується нею в процесі кредитування.

Резерв має бути сформовано щодо кожної групи кредитів у повному обсязі відповідно до сум фактичної заборгованості за групами ризику та встановленого рівня резерву з розподілом за видами валют.

Групи кредитів	Рівень резерву (ступінь ризику), %
Стандартні	2
Під контролем	5
Субстандартні	20
Сумнівні	50
Безнадійні	100

Комерційний банк використовує резерви на погашення безнадійної кредитної заборгованості за основним боргом, яка обліковується на балансових рахунках як сумнівна.

Безнадійна кредитна заборгованість відшкодовується за рахунок резерву під нестандартну заборгованість. Безнадійна заборгованість позичальника, визнаного банкрутом у встановленому порядку, списується за рахунок резерву під нестандартну заборгованість після прийняття арбітражним судом рішення про визнання позичальника банкрутом.

Питання для самоконтролю

1. *Сутність поняття «банківський кредит».*
2. *Класифікація банківських кредитів.*
3. *Умови та порядок укладання кредитної угоди.*
4. *Засоби захисту від кроеридтеного ризику.*
5. *Способи нарахування відсотків за кредитами.*
6. *Формування та використання резерву на покриття можливих втрат за позиками банків.*

Бібліографічний список

1. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003р №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Про організацію операційної діяльності в банках України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України 18.06.2003 № 254. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Про єдину інформаційну систему «Реєстр позичальників»: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 27.06.2001 № 245. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.
7. Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек.н.проф.Мороза А.М. — К.:Ельтон, 1993.-336 с.
8. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред.проф. Р.І.Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.

9. Банківське право: українське та європейське: навч. посіб. / П. Д. Біленчук, О. Г. Диннік, І. О. Лютий, О. В. Скороход; за ред. П. Д. Біленчука. — К.: Атіка, 1999. — 400 с.

10. Карманов Є.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000.-464с.

11. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навчальний посібник: Навчальне видання. — К.: Знання; КОО, 2000. — 215 с.

12. Масленников В.В. Зарубежные банковские системы: Монография. — М.: Элит-2000, 2001. — 392 с.

13. Марчук Р.П., Попов О.І., Онисьєв В.А. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М-во освіти і науки України, Держ. ком. України з питань регулятор. політики та підприємництва, Укр. акад. бізнесу та підприємництва. — К.: Бізон, 2008

14. Регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Законодавчі та нормативні акти/ за ред.к.е.н.Голодець І.В. — К.: «Екобуд», 2003.-231с.

15. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112

16. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:

<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

17. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу:

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

18. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-ІІІ [Електронний ресурс] — Режим доступу:

<http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>

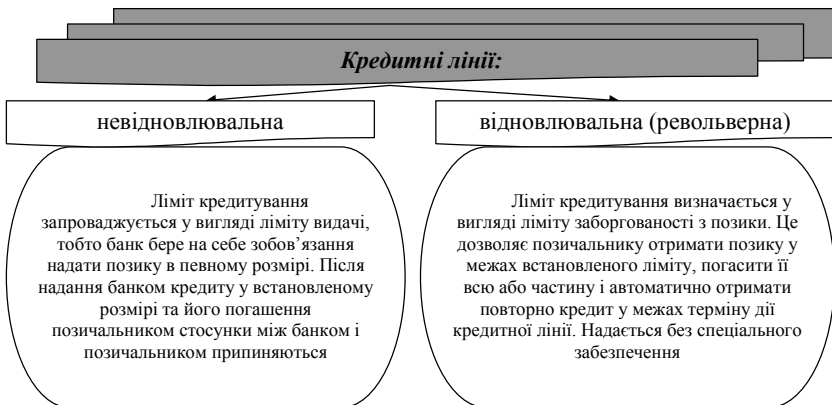
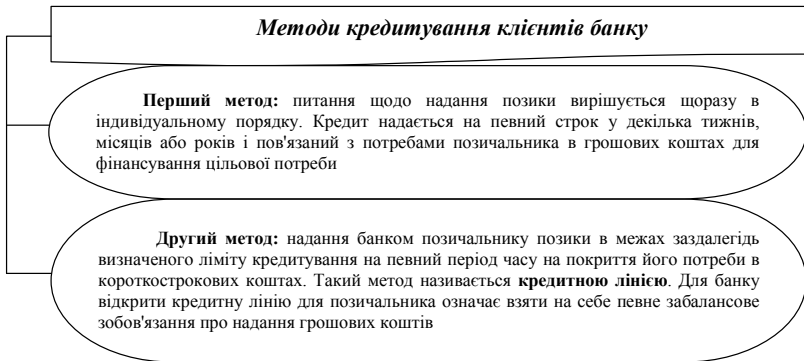
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

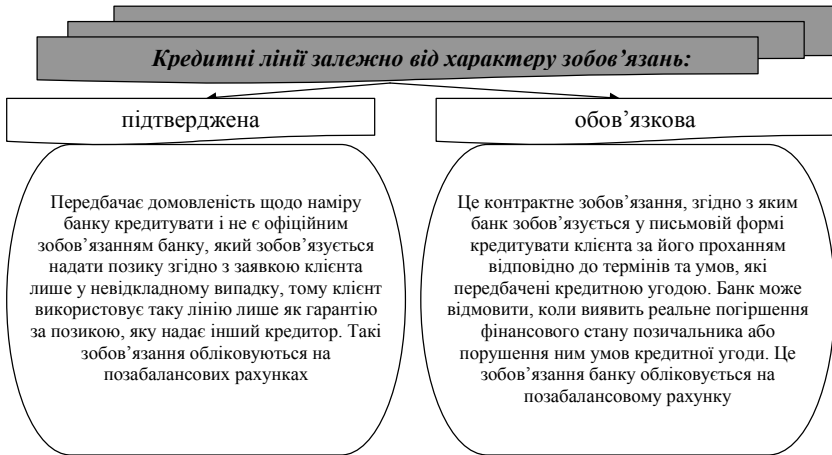
РОЗДІЛ 7

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАЦІЙ З НАДАННЯ І ПОГАШЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ КРЕДИТІВ

- 7.1. Методи кредитування клієнтів банків
- 7.2. Форми позичкового рахунку
- 7.3. Окремі види кредитних операцій

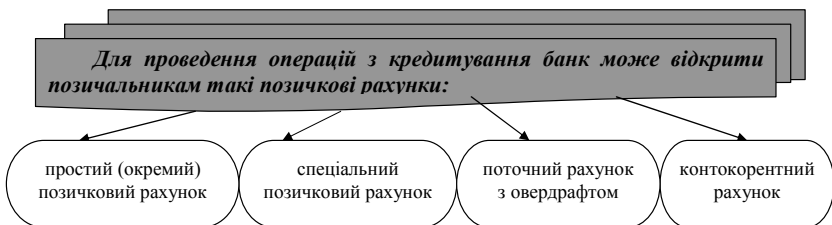
7.1. МЕТОДИ КРЕДИТУВАННЯ КЛІЄНТІВ БАНКУ

7.2. ФОРМИ ПОЗИЧКОВОГО РАХУНКУ

Метод кредитування, який включає організаційні і технічні умови кредитування, обумовлює форму позичкового рахунку. Форма позичкового рахунку визначає режим функціонування рахунку, тобто порядок документального оформлення операцій щодо видачі та погашення кредиту і їх відображення в обліку.

Характерна ознака кредитування за простим позичковим рахунком є :

— **разовий характер кредиту**, кожна видача кредиту оформляється документально на основі заявки позичальника та пакета необхідних документів, автоматично контролюється цільове використання кредиту.

При кредитуванні за спеціальним позичковим рахунком клієнту відкривається кредитна лінія. В договорі про її відкриття обумовлюється максимальна сума кредиту, якою може користуватись позичальник протягом встановленого строку. На стадії оплати товарів відпадає необхідність кожний раз надавати в банк заяву на отримання позики (як у випадку простого позичкового рахунку). Подібна практика економить клієнтам банку час, необхідний для одержання позики, а самому банку — час на аналіз кредитоспроможності позичальника.

Овердрафт безпосередньо пов'язаний з поточним рахунком клієнта. При наявності відповідної угоди банк дозволяє власнику поточного рахунку здійснювати платежі на суму, яка перевищує кредитовий залишок на поточному рахунку, але в межах встановленого ліміту. В кредитному договорі по овердрафту обумовлюється розмір і строки сплати за користування кредитними ресурсами. Процент по овердрафту нараховується, як правило, щомісяця на непогашений дебетовий залишок. Банк заробляє відсотки по овердрафту тільки тоді, коли клієнт користується даною послугою, але є деякі недоліки: банк повинен тримати гроші для кредитування, хоча клієнт їх може і не взяти; банк втрачає можливість прокредитувати іншого клієнта.

Крім строкового відсотка банк стягує з позичальника комісію, яка є винагородою банку за втрачену можливість розмістити задепоновані кошти в інші активи. В банківській практиці для цього нараховують так званий «процент очікування», який встановлюється у розмірі від 1/3 до 1/5 строкової ставки за фактично використані кредитні ресурси. Він нараховується на різницю між встановленим лімітом кредитування і фактичною сумою уже використаних позичальником кредитних ресурсів.

Всі господарські операції підприємств, які кредитуються по **контокоренту**, концентруються на позичковому рахунку, який є єдиним активно-пасивним рахунком. У цьому випадку поточний рахунок підприємства як самостійний лицьовий рахунок закривається. На контокоренті щоденно фіксуються всі надходження і списання коштів. Коли зобов'язання клієнта тимчасово перевищують його вимоги і на рахунку недостатньо коштів для покриття від'ємного сальдо, клієнту надається контокорентний кредит в межах встановленого ліміту.

В даний час ця форма рахунку не використовується комерційними банками, оскільки її застосування не передбачено затвердженим планом рахунків для комерційних банків.

7.3. ОКРЕМІ ВИДИ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Кредити, пов'язані з вексельним обігом

Комерційні банки проводять операції з обліку векселів, видавати кредити під заставу векселів, надавати послуги клієнтам при отриманні платежів і виплаті заборгованості по векселях.

Обліковий кредит надається банками при обслуговуванні платіжного обороту клієнта. Умовою прийняття векселів до обліку в комерційних банках є їх висока ліквідність, яка визначається надійністю платника за векселем, строком погашення боргового зобов'язання. Оскільки векселі, як правило, виставляються на строк не більше 90 днів, обліковий кредит є короткостроковим. Обліковуючи вексель, банк отримує його у своє розпорядження і стає кредитором-векселедержателем. Векселі, які обліковуються банком, повинні мати не менше двох підписів — векселедавця та першого векселедержателя. Кількість передавальних написів свідчить про надійність векселя (чим більше, тим краще). За достроковий платіж банк утримує з номінальної суми векселя певну винагороду на свою користь, тобто вексель оплачується зі знижкою, яка називається **дисконтом**.

Сума дисконту розраховується за формулою:

$$C = \frac{N \times k \times n}{T \times 100\%},$$

де: С — сума дисконту;
N — номінальна сума векселя;
k — річна облікова ставка;
n — строк у днях (від дня обліку до дня платежу);
T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Акцептний кредит надається векселедавцю і виступає як гарантійна послуга. Векселедавець, виставляючи вексель, вказує платника, який повинен акцептувати його. Клієнт виставляє тратту на банк, котрий її акцептує за умови, що до настання строку платежу по векселю клієнт внесе в банк необхідну для погашення векселя суму. Позичальник (векселедавець) може використати акцептований банком вексель як платіжний засіб для купівлі товарів або облікувати його в іншому банку. Облік векселя може бути здійснено в банку, який його акцептував. У цьому випадку банк стає не тільки гарантом, але й безпосереднім кредитором клієнта. За здійснення акцептної операції банк стягує комісію. Якщо позичальник до настання строку платежу по векселю не вніс до банку суму коштів, необхідних для погашення векселя, то вексель в цьому випадку оплачується за рахунок банку. Таким чином, гарантійна послуга перетворюється на кредитну і згідно з вексельним правом банк виставляє зворотню вимогу до векселедавця з подальшим примусовим стягненням боргу з позичальника.

Авальний кредит застосовується банками як гарантійна послуга. Він має покрити зобов'язання клієнта, якщо останній не зможе виконати їх самостійно. Аваль може бути здійснено при видачі векселя або на будь-якому наступному етапі його обігу. У разі несплати платником пред'явленого йому векселя векселедержатель звертається з пропозицією про оплату до банку-аваліста. Після оплати авальованого векселя банк-аваліст набуває право регресної вимоги проти особи, за яку він надав аваль, а також проти всіх зобов'язаних за векселем осіб (акцептант, векселедавець, індосант).

Авальний кредит існує у вигляді різноманітних форм гарантій або доручень:

- доручень по кредиту;
- гарантій платежу;
- гарантій постачання.

По авальному кредиту нараховується комісія, а також сплачується процент.

Кредити під заставу цінних паперів

Приймаючи в забезпечення кредиту цінні папери, банки повинні враховувати:

- якість цінних паперів, на яку впливає безліч факторів, котрі не завжди можна врахувати в момент прийняття цих паперів у заставу;
- ліквідність цінних паперів;
- характеристику емітента і вид цінних паперів, що ним емітовані;
- ризики, характерні для цінних паперів.

Для одержання кредиту позичальник подає до банку заяву разом з реєстром цінних паперів, які передаються в заставу. Якщо банк прийняв рішення про надання кредиту, то укладається кредитний договір і договір застави. Розмір кредиту встановлюється у процентах до вартості застави на момент укладання кредитної угоди. Цей процент визначається по кожному виду цінних паперів. Його розмір прямо пропорційно залежить від ліквідності цінних паперів: чим ліквідність вища, тим і процент кредиту від вартості застави вищий. Дивіденди, які надходять від акцій, що передані в заставу, повинні перераховуватися на рахунок клієнта. Позичкові кошти не повинні використовуватися на покупку нових цінних паперів. Погашення кредиту під цінні папери здійснюється з регресією платежів: за бажанням позичальника — достроково; за вимогою кредитора — з попереднім повідомленням позичальника.

Іпотечний кредит

Іпотека — це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

Предметом іпотеки при наданні кредиту можуть бути: житлові будинки, квартири, виробничі споруди, магазини, земельні ділянки тощо, що є власністю позичальника і не є об'єктом застави за іншою угодою.

Ресурси для надання іпотечного кредиту можуть надходити з двох джерел: залучені ресурси комерційних банків та кошти, отримані за рахунок реалізації іпотечних облігацій (заставні листи).

Іпотечні облігації — це довгострокові цінні папери, які емітуються фінансовими і нефінансовими інститутами під забезпечення нерухомістю, і приносять твердий процент. У багатьох країнах іпотечні облігації є значною частиною ринку цінних паперів.

Механізм надання іпотечного кредиту такий: позичальник звертається до банку за кредитом під забезпечення нерухомості, землі. Банк вимагає від клієнта виписку з реєстру для того, щоб дізнатись про вартість застави і наявність чи відсутність інших заставних прав на неї. Такий реєстр, в якому фіксується інформація про власників майна, землі, зміни у власності, про видані та погашені іпотечні кредити, ведеться державними органами. Задоволення вимог кредиторів відбувається у порядку черговості запису їх номерів у реєстрі. Тому банки зацікавлені бути першими в списку кредиторів. Також важливо правильно оцінити вартість застави, щоб за рахунок реалізації майна можна було б погасити заборгованість.

Лізинговий кредит

Лізинговий кредит — це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту.

Об'єктом лізингу є рухоме майно (машини, обладнання, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка тощо) та нерухоме майно (будинки, споруди, система телекомунікацій).

Механізм лізингу: на прохання клієнта банк закупає за власні гроші певне майно і бере на себе практично всі зобов'язання власника, включаючи відповідальність за збереження майна, внесення страхових платежів, оплату майнових податків.

Клієнт на прохання якого було куплене майно, укладає з банком строковий договір оренди, в котрому визначаються, поряд з іншими умовами, розмір орендної плати і періодичність її внеску. Орендна плата складається з двох величин: вартості майна і комісійної винагороди за лізингові послуги, що дорівнює відсотку за кредит.

Прибуток банку від лізингових операцій складається з лізингового відсотка і залишкової вартості майна до моменту закінчення строку оренди; податкових пільг, зв'язаних з інвестуванням в устаткування.

Відсоткова плата за лізингову послугу нижча від позичкового відсотка, тому клієнту вигідніше користуватись лізингом, ніж брати грошову позику для купівлі коштовного обладнання.

Сільськогосподарський кредит

Кредити сільськогосподарським підприємствам на поточні потреби включають кредити на покриття сезонних витрат, а саме: заготівлю кормів, добрив, робочу силу та пальне, а також на купівлю тварин.

Особливістю кредитування сільськогосподарських підприємств є те, що **банки повинні кредитувати весь кругообіг коштів позичальника**. Лише у цьому випадку може бути впевненість, що банківські кошти не будуть «заморожені» на якійсь стадії виробництва.

Забезпеченням позичок можуть слугувати (крім звичайних видів майна) врожай та сільськогосподарська техніка.

Надання сільськогосподарського кредиту проводиться шляхом оплати з позичкового рахунку розрахункових документів за товарно-матеріальні цінності і послуги, що купують сільськогосподарські підприємства. Погашення кредиту відбувається з поточного рахунку сільськогосподарського підприємства в розмірах і строки, зазначені в кредитному договорі. Строки погашення позичок встановлюються на ті квартали, в яких вихід продукції за планом перевищує планові витрати та приріст залишків матеріальних цінностей.

Сільськогосподарським підприємствам, які, крім виробничої діяльності, займаються ще й заготівельною, може надаватись авансовий кредит, тобто кредит готівкою для розрахунків з громадянами за куплену у них сільськогосподарську продукцію, а також для покриття заготівельних витрат. Розмір авансового кредиту розраховується на кожний місяць або квартал, виходячи з одноденної потреби в готівкових грошах для розрахунків з громадянами, господарських витрат у готівковій формі, пов'язаних з веденням цих закупок та потреби в готівкових грошах у днях. Ця потреба залежить від умов ведення заготівель, віддаленості заготівників від банку. Її розмір встановлюється, як правило, в межах 1-7 днів.

Споживчий кредит

Споживчий кредит — це позичка, яка надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам — резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

У залежності від цільового спрямування споживчі кредити поділяються на:

— поточні потреби (придбання товарів тривалого користування та послуг); — витрати капітального характеру.

Для одержання кредиту на поточні потреби позичальник подає банку:

— паспорт;
— заяву на одержання кредиту, де зазначаються об'єкти кредитування, сума кредиту, строк погашення, забезпечення;
— документи, що підтверджують платоспроможність позичальника (довідка з місця роботи про суму заробітку та суму утримань, за наявності інших доходів — документи, що підтверджують їх одержання).

Споживчий кредит на витрати капітального характеру потребує від населення надання банкам звітів про цільове використання одержаних коштів.

Комерційні банки можуть надавати споживчий кредит під такі об'єкти:
— на капремонт садових будиночків, будинків у сільській місцевості, на будівництво гаражів, покупку квартир, господарче улаштування;
— на будівництво індивідуальних будинків;
— на купівлю у громадян індивідуальних жилих будинків, реконструкцію і капремонт таких будинків.

Для одержання кредиту в установі банку позичальник подає банку:

— паспорт;
— заяву на одержання кредиту, де зазначаються об'єкти кредитування, сума кредиту, строк погашення, забезпечення;
— документи, що підтверджують платоспроможність позичальника;
— договір застави майна чи поручительства;
— витяг з рішення органу місцевої влади про виділення земельної ділянки під забудову;
— дані проектно-кошторисної документації про вартість будинку, завірені районним архітектором.

До споживчого кредиту належить і кредит ломбардів, тобто кредитних установ, які надають грошові позички під заставу предметів особистого та домашнього споживання. Розмір кредиту залежить від виду речей, що надаються у заставу, їх ринкової вартості та встановленої ломбардом межі забезпечення.

Однією з форм **споживчого кредиту** є **кредитна картка**, умовою отримання якої є платоспроможність клієнта. По кожній картці встановлюється ліміт кредитування. Від операцій з кредитними картками банк отримує дохід, який складається з:

- комісії, що стягується з торговельних організацій при оплаті рахунків за надані власнику кредитної картки товари;
- щорічної плати клієнтів за кредитні картки (якщо така встановлена);
- процента за кредит, що надається власникам кредитних карток у межах ліміту кредитування.

Консорціумний кредит

Консорціумне кредитування здійснюється з метою забезпечення гарантії повернення великих кредитів, зменшення рівня ризику при кредитуванні проектів, які потребують значних капітальних вкладень.

Банківський консорціум — це тимчасове об'єднання банків, які створюються для координації дій при проведенні різного роду банківських операцій або для кредитування однієї, але великої угоди.

Координує дії учасників **головний банк (лідер)**, який представляє інтереси консорціуму, але діє в межах повноважень, які отримує від інших учасників консорціуму. За організацію консорціуму банк-лідер отримує спеціальну винагороду, крім відсотків та комісійних, що покривають його витрати.

Взаємовідносини між учасниками консорціуму та позичальниками регулюються кредитним договором, який містить такі статті:

- перелік учасників консорціумної угоди;
- сума та термін кредиту;
- періодичність і порядок надання кредитів;
- процентна ставка, порядок нарахування та сплати процентів;
- умови дострокового погашення;
- порядок компенсації позичальником можливого збільшення вартості проекту;
- санкції за порушення умов договору;
- підписи та печатки всіх учасників угоди.

Кредит може надаватись таким чином:

— за допомогою акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку;

— шляхом гарантування загальної суми кредиту головним банком або групою банків, а кредитування здійснюється у міру виникнення потреби у позичці;

— шляхом зміни гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків до участі у консорціумній угоді.

В угоді щодо **паралельного кредиту** беруть участь два або більше банків, кожний з яких самостійно веде переговори з позичальником, а потім вони узгоджують між собою умови кредитування, щоб у підсумку укласти кредитні договори з позичальником на однакових умовах. Кожний банк самостійно надає позичальнику визначену частку кредиту. Повернення кредиту і сплата процентів здійснюються позичальником кожному банку-кредитору окремо.

Питання для самоконтролю

1. Методи кредитування клієнтів банку.
2. Форми позичкових рахунків.
3. Кредити, пов'язані з вексельним обігом.
4. Кредити під заставу цінних паперів.
5. Іпотечне кредитування.
6. Лізингове кредитування.
7. Сільськогосподарське кредитування.
8. Споживче кредитування.
9. Консорціумне кредитування.

Бібліографічний список

1. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. Про організацію операційної діяльності в банках України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України 18.06.2003 № 254. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Про єдину інформаційну систему «Реєстр позичальників»: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 27.06.2001 № 245. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.
7. Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек.н.проф. Мороза А.М. — К.:Ельтон, 1993.-336 с.
8. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред.проф. Р.І.Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.
9. Банківське право: українське та європейське: навч. посіб. / П. Д. Біленчук, О. Г. Диннік, І. О. Лютий, О. В. Скороход; за ред. П. Д. Біленчука. — К.: Атіка, 1999. — 400 с.
10. Карманов С.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000. — 464 с.
11. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навчальний посібник: Навчальне видання. — К.: Знання; КОО, 2000. — 215 с.
12. Масленников В.В. Зарубежные банковские системы: Монография. — М.: Элит-2000, 2001. — 392 с.
13. Марчук Р.П., Попов О.І., Онисьєв В.А. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М-во освіти і науки України, Держ. ком. України з питань регулятор. політики та підприємництва, Укр. акад. бізнесу та підприємництва. — К.: Бізон, 2008
14. Регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Законодавчі та нормативні акти/ за ред. к.е.н. Голодець І.В. — К.: «Екобуд», 2003.-231с.
15. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112

16. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284
17. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>
18. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

РОЗДІЛ 8

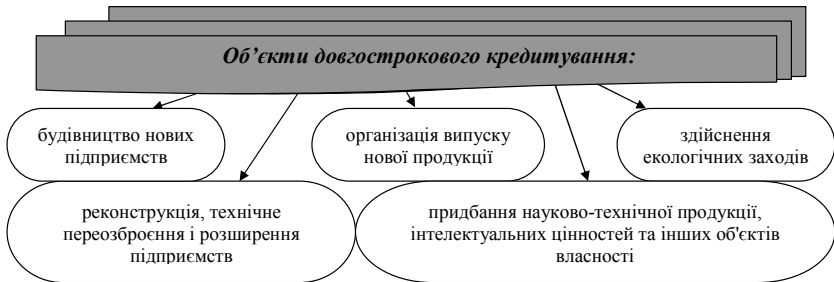
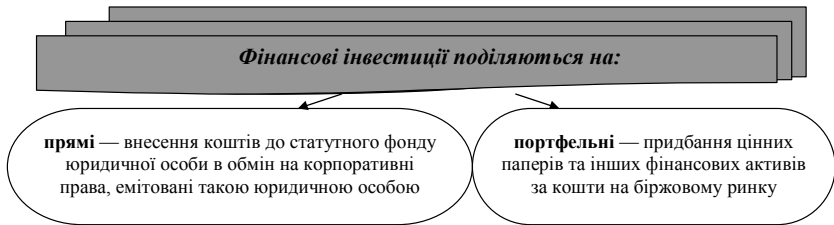
ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

8.1. *Поняття та види банківських інвестицій.*

8.2. *Діяльність банку на ринку цінних паперів.*

8.3. *Посередницькі операції банку на фондовому ринку.*

8.1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ БАНКІВСЬКИХ ІНВЕСТИЦІЙ

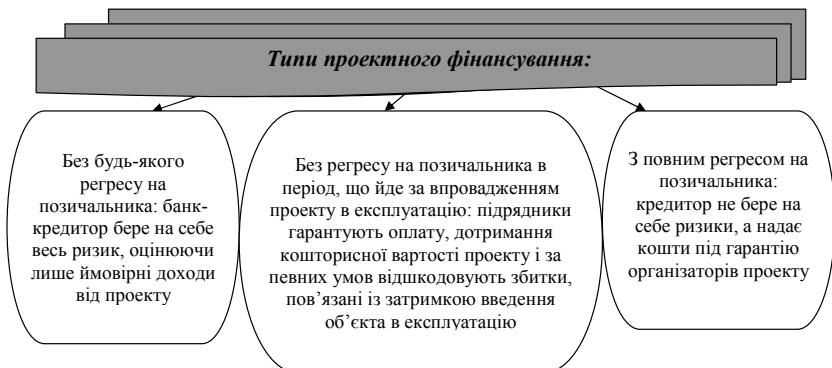

У процесі надання довгострокового кредиту потенційний позичальник, окрім стандартного переліку документів, **має подати за узгодженням з банком такі матеріали:**

- проектно-кошторисну документацію;
- основні техніко-економічні показники проекту;
- контракт на будівництво;
- документи на право землекористування;
- позитивне рішення екологічної експертизи;
- план технічного переозброєння.

Проектне фінансування — це таке фінансування інвестиційних проектів, коли основним забезпеченням наданих коштів є сам проект, тобто доходи, які в майбутньому отримає підприємство, що здійснює будівництво чи реконструкцію. Тобто, проектне фінансування ґрунтується на життєздатності самого проекту без урахування платоспроможності його учасників та їх гарантій.

При проектному фінансуванні джерелом погашення заборгованості виступають грошові потоки, які генеруються в результаті реалізації проекту. Для прийняття рішення про таке фінансування висувається вимога участі у проекті значної частки власних коштів замовника.

8.2. ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Професійна діяльність на ринку цінних паперів — це підприємницька діяльність з перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів й організаційного, інформаційного, технічного та іншого обслуговування випуску обігу цінних паперів, що є, як правило, ключовим або переважним видом діяльності.

Професійну діяльність на ринку цінних паперів здійснюють юридичні і фізичні особи тільки на підставі **спеціальних дозволів (ліцензій)**, що видаються в порядку, встановленому чинним законодавством і нормативними документами Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку.

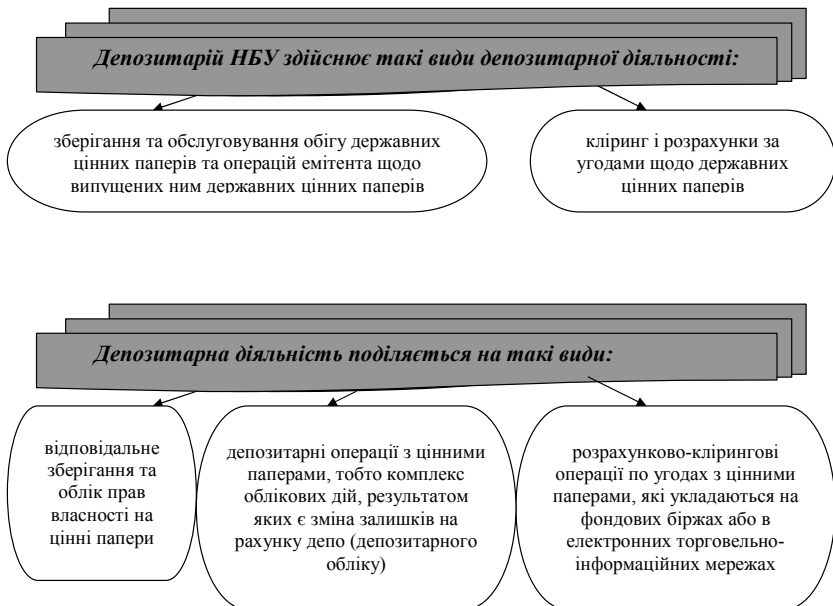

Діяльністю по випуску цінних паперів визначається виконання торговцями цінних паперів за дорученням від імені та за рахунок емітента обов'язків по організації передплати на цінні папери або їх реалізації іншим способом. При цьому торговець може брати на себе зобов'язання викупити в емітента нереалізовані цінні папери.

Обігом цінних паперів називають укладання та виконання угод щодо цінних паперів, яке не пов'язане з їх випуском.

Торгівля цінними паперами — це здійснення угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінними паперами проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів (брокерська діяльність), або від свого імені і за свій рахунок з метою перепродажу третім особам (дилерські чи комерційні операції).

Депозитарна діяльність комерційного банку на ринку цінних паперів — це надання послуг щодо зберігання цінних паперів та обліку прав власності на цінні папери, а також обслуговування угод з цінними паперами. Вона може здійснюватися юридичними особами, що одержали в установленому порядку дозвіл Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку на здійснення депозитарної діяльності.

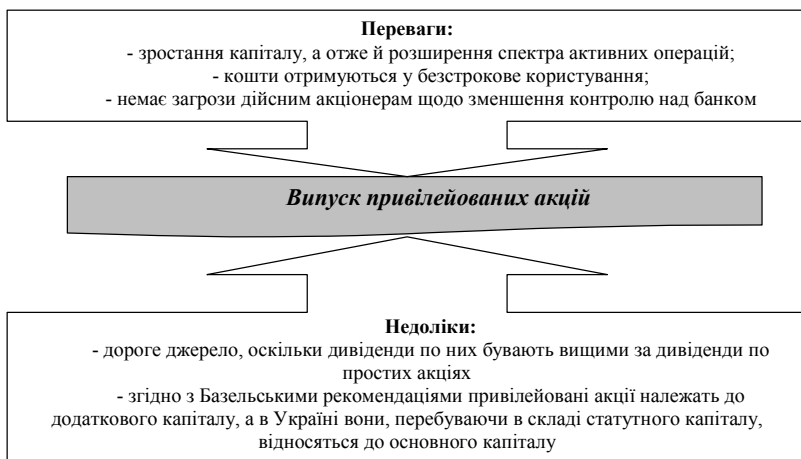
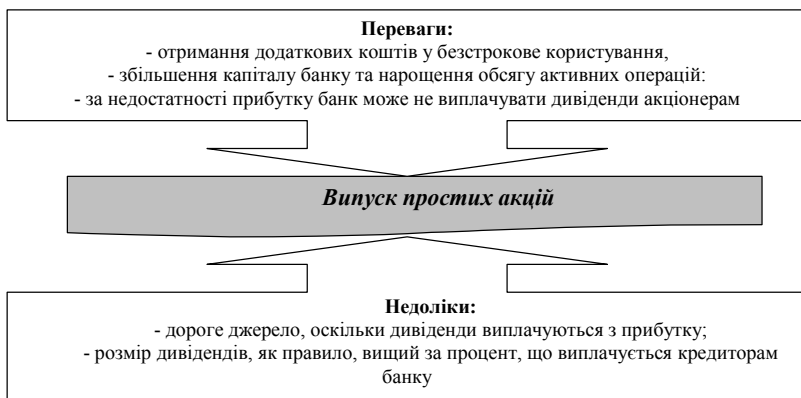

Комерційні банки здійснюють **діяльність з управління цінними паперами**, тобто таку, що ведеться від свого імені за винагороду на підставі відповідного договору протягом терміну, визначеного стосовно управління переданими у володіння цінними паперами, які належать на правах власності іншій особі, в інтересах цієї особи або визначених цією особою третіх осіб.

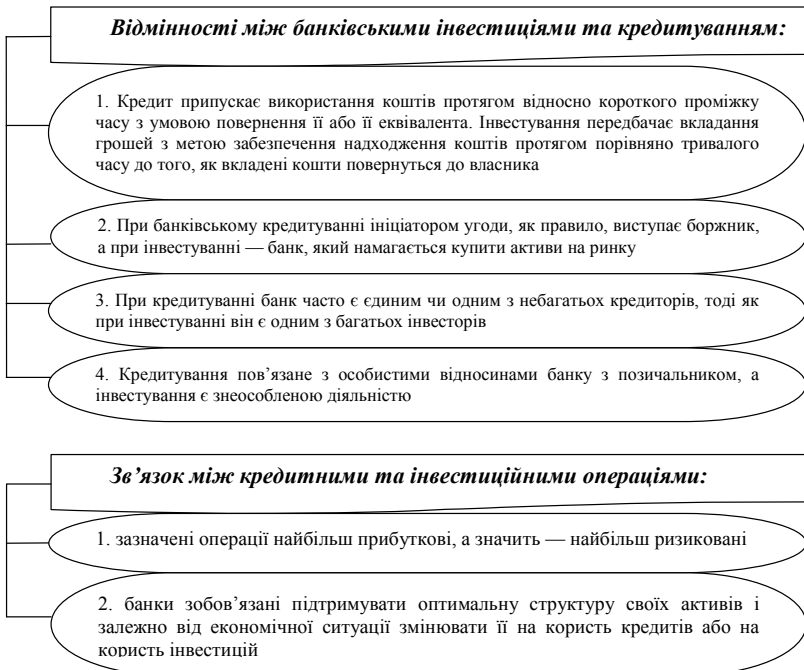
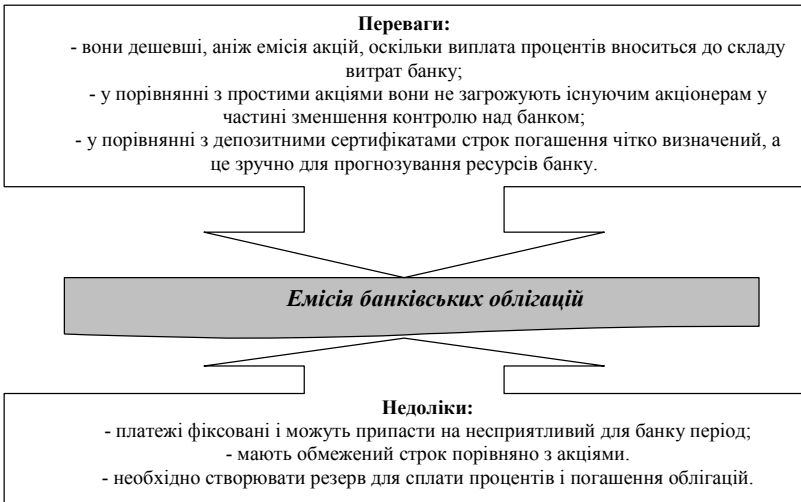
Усі **випуски цінних паперів банками** незалежно від розміру випуску та кількості інвесторів, підлягають **державній реєстрації** у Міністерстві фінансів України. Таким чином підвищується відповідальність банків-емітентів перед покупцями цінних паперів та знижується ризик, пов'язаний з фінансовими зловживаннями та махінаціями.

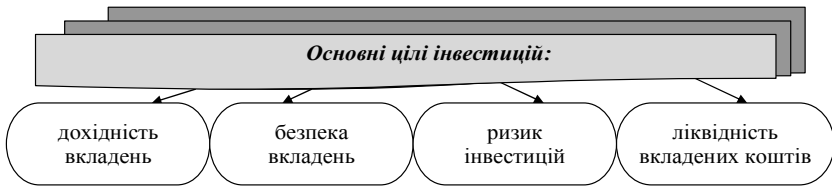
Процес випуску акцій містить такі етапи:

1. Прийняття рішення про емісію.
2. Випуск проспекту емісії, який готують спеціалісти банку. У проспекті визначаються вид акції, обсяг емісії, витрати на неї, тривалість. Проспект емісії готується: при першій емісії — засновниками банку, при наступних емісіях — Правлінням банку. Проспект емісії має надавати таку інформацію:
 - характеристика емітента;
 - органи управління банком та вищі посадові особи;
 - опис ділової активності, діяльності емітента;
 - інформація про емісію;
 - фактори ризику.
3. Затвердження проспекту емісії Правлінням банку та його посвідчення незалежною аудиторською компанією.
4. Реєстрація проспекту емісії в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку.
5. Публікація проспекту емісії в пресі.
6. Розміщення цінних паперів. Відбувається такими способами:
 - вільний продаж;
 - капіталізація власних коштів;
 - обмін акцій попереднього випуску.
7. Реєстрація підсумків випуску.
8. Публікація підсумків емісії у пресі.

Емісія банківських облігацій має такі самі вимоги, що й емісія акцій. Комерційним банкам суворо заборонено випускати облігації для поповнення статутного капіталу та покриття збитків банку. Реалізація облігацій може здійснюватися шляхом їх продажу за договорами або обміну на раніше випущені облігації. На відміну від іпотеки, що забезпечується землею та нерухомістю, банківські облігації не мають реального забезпечення. Вони носять середній та довгостроковий характер.

Сукупність цінних паперів, придбаних банком шляхом активних операцій з метою отримання прибутків, складає його **інвестиційний портфель**. У цю сукупність входять зобов'язання, які обертаються на ринку у вигляді акцій, облігацій та векселів.

Участь банку в капіталі акціонерного товариства дозволяє отримувати **дивіденди на вкладений капітал**, а також бути співвласником даного товариства.

Номинальна вартість акції не має нічого спільного з курсовою ціною (продажна ціна у певний період часу), по якій продають і купують акції на біржі. Курсову ціну акції там визначають попит та пропозиція. За акціями не існує терміну погашення, тому їх можна розглядати як довічну ренту.

Ціну акції можна визначити, дисконтуючи суму дивідендів за нескінченний період:

$$P = \frac{D}{(1+K)^1} + \frac{D}{(1+K)^2} + \dots + \frac{D}{(1+K)^n},$$

де: P — ціна акції;

D — постійний річний дивіденд на акцію;

K — річна ставка дисконту (очікувана ставка доходу).

Дисконтна ставка — це відсоткова ставка, яка застосовується до майбутніх платежів, щоб врахувати ризик і непевність, пов'язану з фактором часу. Очікувана ставка дисконту залежить від основної реальної норми процента, який існує для інвестицій з мінімальним ризиком, від премії за кредитний ризик, від очікуваного рівня інфляції і від строку погашення цінного паперу. Якщо в майбутньому інфляція буде більшою, ніж очікувалось, то кредитори програють, а позичальники виграють, якщо інфляція буде меншою, чим очікувалось, то виграють кредитори, а позичальники програють.

Попереднє рівняння можна трансформувати у вигляді простої формули:

$$P = \frac{D}{K}.$$

Власники привілейованих акцій регулярно одержують фіксовані дивіденди від компаній, які випускають акції. Тому **ціну привілейованої акції** легко визначити за вказаною формулою.

Складнішим є **визначення ціни звичайної акції**. За звичайними акціями величина дивідендів заздалегідь не фіксується і відсутні гарантії на їхнє одержання. Розмір дивідендів зумовлений величиною прибутку компанії.

Якщо розмір дивідендів не змінюється, то ціна акції розраховується за вказаною вище формулою.

У тому випадку, коли розмір дивідендів постійно зростає, формула ціни акції трансформується:

$$P = \frac{D_0(1+g)}{(K-g)} = \frac{D_1}{(K-g)},$$

де: P — ціна звичайної акції;

D_0 — останній сплачений дивіденд на акцію;

D_1 — дивіденд на акцію через рік;

K — річна очікувана ставка доходу (ставка дисконту);

g — постійний очікуваний темп приросту дивіденду.

Комерційні банки можуть купувати боргові цінні папери на дату їх випуску або після цієї дати протягом строку їх дії. **Боргові цінні папери можуть бути придбані за номіналом, з надбавкою (премією) або знижкою (дисконтом).**

Премія — це перевищення ринкової вартості (вартості придбання) облігації над її номінальною вартістю без врахування нарахованих на час придбання відсотків (купона).

Дисконт — це різниця між номінальною вартістю облігації та її ринковою вартістю (вартістю придбання), якщо ринкова вартість нижча номінальної без врахування нарахованих на час придбання відсотків.

Формула розрахунку ціни купівлі-продажу однієї облигації така:

$$V = H + P,$$

де V — ціна купівлі-продажу;

H — номінальна вартість однієї облигації;

P — премія або дисконт

Виходячи з бажаної дохідності можна розрахувати курсову різницю по одній облигації за формулою:

$$P = \frac{D * T * 360 - k * H * n}{k * n + T},$$

де: P — премія або дисконт;

D — дохід по облигації;

C — бажана дохідність облигації;

k — C : 100 % ;

n — кількість днів до погашення;

H — номінальна вартість однієї облигації.

T — максимальна кількість днів у році за умовами угоди.

Формула розрахунку дохідності облигації при придбанні така:

$$C = \frac{(D - P) * T}{V * n} * 100\%,$$

де: C — дохідність облигації, % ;

D — дохід по облигації;

P — премія або дисконт;

V — ціна придбання облигації;

n — кількість днів до погашення;

T — максимальна кількість днів у році за умовами угоди.

Розглянуті вище формули застосовуються для облигацій з термінами погашення до 1 року.

Для визначення ціни облігації з терміном погашення понад 1 рік застосовується така формула:

$$P = \frac{D}{(1+k)} + \frac{D}{(1+k)^2} + \dots + \frac{D}{(1+k)^n} + \frac{N}{(1+k)^n},$$

де: P — вартість облігації;

N — номінальна вартість облігації;

D — річний купонний дохід на облігацію;

K — річна очікувана ставка доходу на облігацію (або дохід на облігацію при її погашенні);

n — термін розміщення облігації.

Таким чином, **ціна облігації** складається із суми теперішньої вартості грошового потоку майбутніх відсоткових платежів плюс теперішня вартість суми облігації, яка погашається при настанні строку. Ціна облігації може бути вищою за номінал і нижчою від нього. Вона прямо пропорційна купонній відсотковій ставці та обернено пропорційна ставці очікуваного доходу.

При розрахунку ціни облігації враховують такі фактори:

- скільки разів протягом року нараховуються відсотки купонного доходу;
- за якою ставкою оподатковується купонний дохід за облігацією та очікуваний дохід за облігацією при її погашенні;
- за який час до отримання наступного купонного доходу купується облігація.

Якщо купонний дохід нараховується m разів протягом року, то тоді замість річної ставки дисконту використовується ставка $K1$, розрахована на менший інтервал часу, що дає змогу врахувати реінвестування відсотків протягом року:

$$K1 = K / m.$$

Здебільшого у біржових зведеннях наводять не ринкову ціну облігації, а її курс, що дорівнює відсотковому співвідношенню ринкової ціни та номіналу. Це роблять для того, щоб відбити попит на певну облігацію і очікуваний дисконт. Наприклад, облігація номіналом 1000 грн. продається за курсом 85. Це означає, що її ринкова ціна складає 850 грн.

**Найважливішою характеристикою облигації є її дохідність.
Розрізняють такі види дохідності:**

Купонна — визначається відносно номіналу і показує, який відсоток нараховується щорічно власникові облигації. Ця ставка встановлюється згідно з умовами випуску

Поточна — визначає відсоток, який щорічно одержує власник облигації на інвестований капітал. Розраховується як відсоткове співвідношення між річним купонним доходом від облигації і тією ціною, за якою інвестор її придбав. Розрізняють дохідність, що наводиться у біржових зведеннях, і дохідність для певного інвестора: у першому випадку використовується поточний курс цінного паперу, у другому випадку у знаменнику записують курс, за яким облигацію купив інвестор

Повна — характеризує не тільки поточний дохід за облигацією, а й вигравш (збиток), що його одержує інвестор, погашаючи облигацію за ціною, вищою або нижчою за ціну купівлі

Активні операції комерційних банків включають також облік і дисконт векселів.

Вексель — це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання терміну визначену суму грошей власнику векселя.

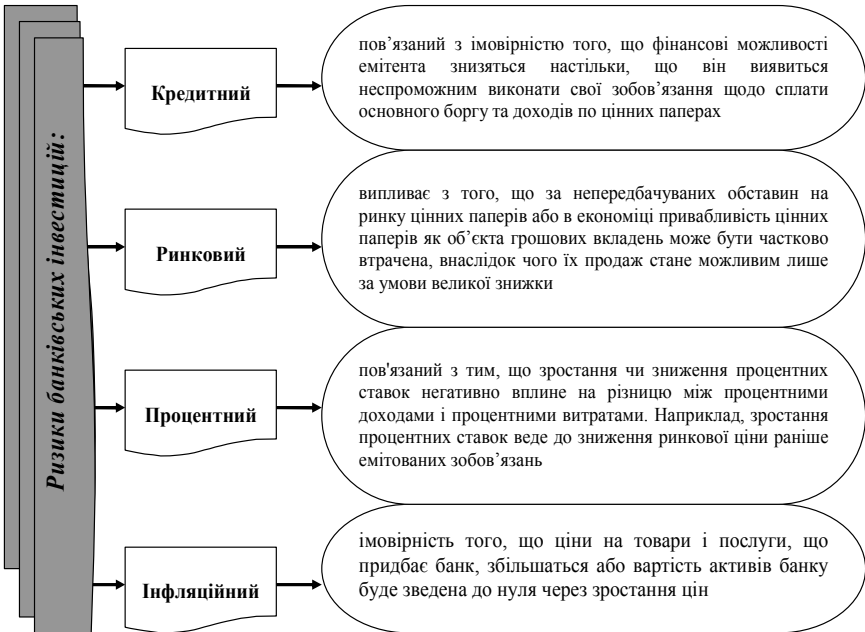
Якщо векселедержатель зацікавлений у достроковому поверненні коштів, відвернутих у розрахунках, він може продати боргове зобов'язання комерційному банку. Вексель передається банку при наявності повного передаточного напису — індосаменту, який означає перехід права одержання платежу по векселю до банку.

За достроковий платіж банк утримує з номінальної суми векселя певну винагороду на свою користь, тобто вексель оплачується із знижкою. Різниця між сумою, яку банк заплатив, придбавши вексель, і сумою, яку він отримав за цим векселем у строк платежу, називається врахуванням або дисконтом.

Нарахування суми дисконту здійснюється за формулою:

$$D = \frac{H * k * n}{T * 100\%},$$

де: Д — сума дисконту;
 Н — номінальна сума векселя;
 к — річна ставка дисконту;
 n — строк у днях від дня обліку до дня платежу;
 Т — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Основним засобом зменшення ризику є диверсифікація вкладень, коли капітал розподіляється між великою кількістю цінних паперів. При цьому цінні папери купуються різних видів, різної якості та з різним терміном погашення. За допомогою диверсифікації неможливо повністю позбавитись ризику, але можна його зменшити.

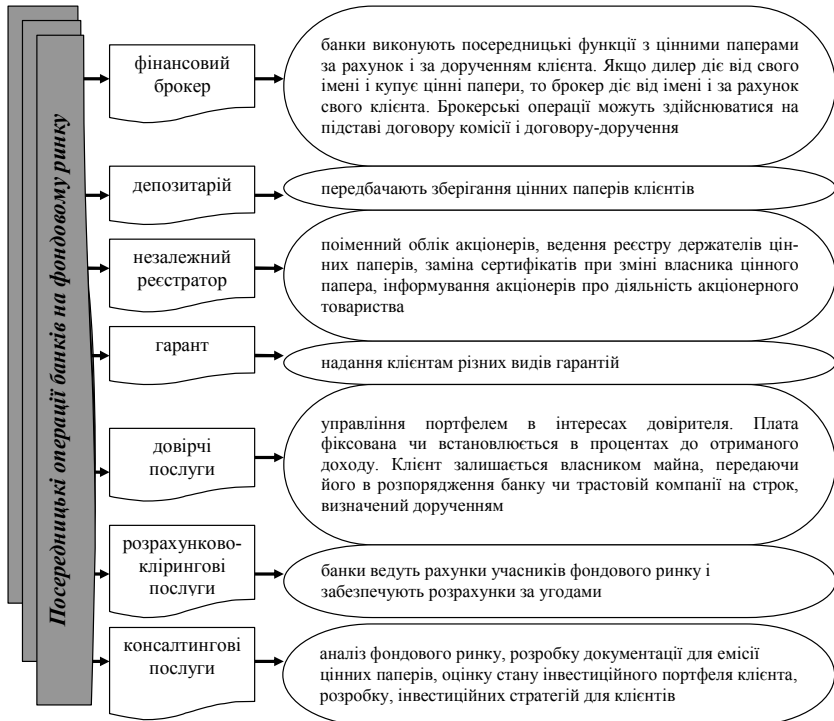
При диверсифікації рекомендується обмежити вкладення коштів у певний вид цінних паперів в розмірі 10 % від загальної вартості інвестиційного портфеля. Коли інвестиційний портфель досягне такого стану, що інвестор забезпечить необхідне досягнення інвестиційних цілей, він вважається збалансованим.

8.3. ПОСЕРЕДНИЦЬКІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

Часто всі посередницькі послуги надаються в комплексі, за що банк отримує винагороду у вигляді комісії.

Комісійні встановлюються в процентному відношенні до суми угоди.

Окрім комісійної винагороди, банк може стягувати плату за обслуговування.

Питання для самоконтролю

1. *Поняття банківських інвестицій.*
2. *Види банківських інвестицій.*
3. *Довгострокове кредитування як форма участі банку в інвестиційному процесі.*
4. *Діяльність комерційного банку на ринку цінних паперів.*
5. *Емісійні операції комерційного банку.*
6. *Формування банківського портфелю цінних паперів.*
7. *Управління портфелем цінних паперів банку.*
8. *Посередницькі операції комерційного банку на фондовому ринку.*

Бібліографічний список

1. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 29.03.2004р. №22. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Про організацію операційної діяльності в банках України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України 18.06.2003 № 254. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.
7. Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек.н. проф. Мороза А.М. — К.: Ельтон, 1993. — 336 с.
8. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред. проф. Р.І.Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.
9. Банківське право: українське та європейське: навч. посіб. / П. Д. Біленчук, О. Г. Диннік, І. О. Лютий, О. В. Скороход; за ред. П. Д. Біленчука. — К.: Атіка, 1999. — 400 с.
10. Долан Эдвин Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика : пер. с англ. / Эдвин Дж. Долан, К. Д.
11. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерській облік і прийняття рішень в банках: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.:КНЕУ, 2002.-404с.
12. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.: МАУП, 2002. — 84с.
13. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К.: А.С.К., 2003. — С. 52-61.

14. Міщенко В. І. Центральні банки: організаційно-правові засади / В. І. Міщенко, В. Л. Кротюк. — К.: Знання, 2004. — 372 с.
15. Національний банк і грошово-кредитна політика: підруч. / ред. А.М.Мороз. — К.: КНЕУ, 1999. — 190с.
16. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 376 с.
17. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
18. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&catid=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&catid=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&catid=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&catid=36800
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&catid=58284
19. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>
20. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>
21. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення / В. В. Пасічник ; ред. А. О. Селіванова. — К.: Ін Юре, 2000. — С. 238.
22. Регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Законодавчі та нормативні акти/ за ред. к.е.н. Голодець І.В. — К.: «Екобуд», 2003. — 231 с.
23. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. — Суми : Університетська книга, 2007. — 314 с.

РОЗДІЛ 9

ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

- 9.1. Здійснення розрахунків в іноземній валюті по зовнішньоекономічних угодах.
- 9.2. Фінансування експортно-імпортних угод.
- 9.3. Посередницькі операції комерційних банків з іноземною валютою.

9.1. ЗДІЙСНЕННЯ РОЗРАХУНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ ПО ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ УГОДАХ

Згідно з чинним законодавством міжнародні розрахунки, пов'язані з експортом та імпортом товарів, наданням послуг, іншими комерційними угодами, здійснюються резидентами України лише через уповноважені банки.

Міжнародні розрахунки за комерційними угодами виконуються банками у вільно конвертованій валюті.

Зовнішньоекономічний контракт — це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором країни, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав і обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності

Умови, які повинні бути передбачені в контракті:

1. умови поставки товарів відповідно до міжнародних правил;
2. ціна та загальна вартість контракту (визначаються ціна одиниці виміру товару і загальна вартість товарів за контрактом та валюта платежу).
3. умови платежів, тобто спосіб, порядок і строки фінансових розрахунків і гарантії виконання сторонами взаємних платіжних зобов'язань.

Валюта ціни — це валюта, в якій встановлюється ціна контракту, а валюта платежу — це валюта, в якій здійснюється платіж. Валюта ціни не обов'язково повинна збігатись з валютою платежу. В останньому випадку в контракті обумовлюється курс переведення однієї валюти в іншу

Встановлення валютних курсів називається **котируванням валюти**.

Воно буває двох видів:

— **пряме** (визначає кількість національної валюти за одиницю іноземної);

— **непряме** (зворотнє) (визначає кількість іноземної валюти, що виражається в одиницях національної валюти).

Співвідношення між двома валютами, яке випливає з курсів цих валют до третьої валюти, називається **крос-курс**

Згідно з законодавством України:

1. Виручка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їхні валютні рахунки в уповноважених банках у терміні виплати заборгованостей, зазначені в контракті, але не пізніше 90 календарних днів з дати митного оформлення продукції, що експортується. Перевищення зазначеного терміну потребує індивідуальної ліцензії НБУ.

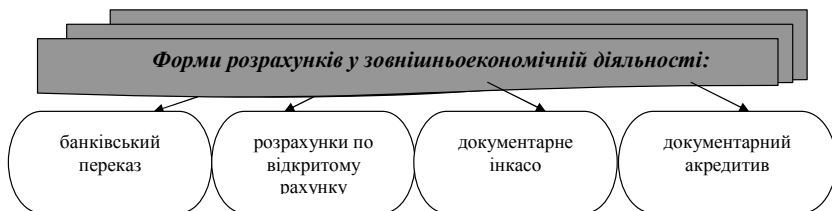
2. Імпортні операції резидентів, які здійснюються на умовах відстрочення поставки в разі, коли таке відстрочення перевищує 90 календарних днів з моменту здійснення авансового платежу, або виставлення векселя на користь постачальника продукції, що імпортується, потребує індивідуальної ліцензії НБУ. При застосуванні розрахунків щодо імпортних операцій резидентів у формі документарного акредитива термін, який передбачений вище (90 днів), діє з моменту здійснення уповноваженим банком платежу на користь нерезидента.

3. Резиденти, які купують іноземну валюту через уповноважені банки, для забезпечення виконання зобов'язань перед нерезидентами повинні здійснювати перерахування таких сум протягом 5 робочих днів з моменту зарахування таких сум на валютні рахунки резидентів.

4. Порушення резидентами термінів, передбачених у пунктах 1 і 2, тягне за собою стягнення пені за кожний день прострочення у розмірі 0,3 % від суми неоподаткованої виручки в іноземній валюті, перерахованої в грошову одиницю України за валютним курсом НБУ на день виникнення заборгованості.

5. У разі порушення резидентами термінів, передбачених у пункті 3, придбана валюта продається уповноваженими банками протягом 5 робочих днів на міжбанківському валютному ринку України. При цьому позитивна курсова різниця, що може виникнути за такою операцією, щоквартально направляється до Державного бюджету. Негативна курсова різниця відноситься на результати господарської діяльності резидента.

6. У випадку перевищення строків, зазначених у пунктах 1 і 2, у випадку виконання резидентами договорів виробничої кооперації, консигнації, комплексного будівництва, поставки складних технічних виробів і товарів спеціального призначення НБУ може надавати індивідуальні ліцензії.

Форми розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності:

1.

Банківський переказ — це доручення клієнта банку перерахувати грошові кошти на користь іншої особи. У міжнародних розрахунках банк здійснює переказ коштів за допомогою свого банку-кореспондента. Бажано, щоб цей банк-кореспондент знаходився в країні, де отримуються кошти

У зовнішньоекономічних розрахунках банківський переказ використовується для оплати:

- боргових зобов'язань по раніше одержаних кредитах, авансових платежах;
- рекламаций за поставку неякісної продукції;
- авансових платежів;
- розрахунків нетоварного характеру.

2.

Розрахунки по відкритому рахунку полягають у продажу товарів у кредит, при цьому в експортера немає гарантій одержання платежу від імпортера. Застосовуються тоді, коли існують регулярні і стабільні ділові відносини між покупцем і виробником (наприклад, асоційованими членами транснаціональних корпорацій) і немає законодавчих обмежень

Розрахунки по відкритому рахунку передбачають, що експортер відвантажує на адресу покупця товар, надсилає йому відповідні документи та записує суму у дебет рахунку покупця. Цей рахунок відкривається не в банку, а ведеться підприємством-постачальником. Імпортер повинен оплатити одержані товари протягом заздалегідь обумовленого строку, причому він розпоряджається товарами на свій розсуд.

3.

Інкасо означає операції, здійснювані банками на підставі одержаних інструкцій з документами з метою:

- одержання акцепту або платежу залежно від угоди;
- видачі комерційних документів проти акцепту або проти платежу;
- видачі документів на інших умовах

Документи, за якими здійснюються операції по інкасо:

фінансові — документи, по яких здійснюються розрахунки за контрактом (переказні векселі, чеки, платіжні розписки або інші документи)

комерційні — документи, що надають право власності на товар і супроводжують його (відвантажувальні документи, документи на право власності)

Існує два види інкасо:

чисте (означає інкасо фінансових документів, що не супроводжуються комерційними документами)

документарне (інкасо фінансових документів, що супроводжуються комерційними документами, або інкасо лише останніх документів)

4.

Акредитив являє собою угоду, відмежовану від договору купівлі-продажу або іншого контракту, на якому він може базуватися

Застосування акредитивів у міжнародних розрахунках регулюється Уніфікованими правилами і звичаями для документарних акредитивів, які розроблені Міжнародною Торговою Палатою і затверджені в 1993 р. Ці Уніфіковані правила визначають документарний акредитив як угоду, згідно з якою банк, що діє на прохання та на підставі інструкції свого клієнта, повинен зробити платіж третій особі або за наказом клієнта сплатити чи акцептувати, чи неогоціювати (тобто купити чи взяти на облік) тратти проти передбачених документів, якщо було додержано всіх умов акредитива.

Документарний акредитив — це грошове зобов'язання банку, яке виставляється на підставі доручення його клієнта-імпортера на користь експортера

Банк, який видає зобов'язання, повинен виконати платіж експортеру або забезпечити здійснення платежу іншим банком. Коли банк виставляє акредитив, він надає гарантію платежу від імені свого клієнта. Тому банк погоджується на виставлення акредитива тільки у випадку, коли він довіряє своєму клієнту.

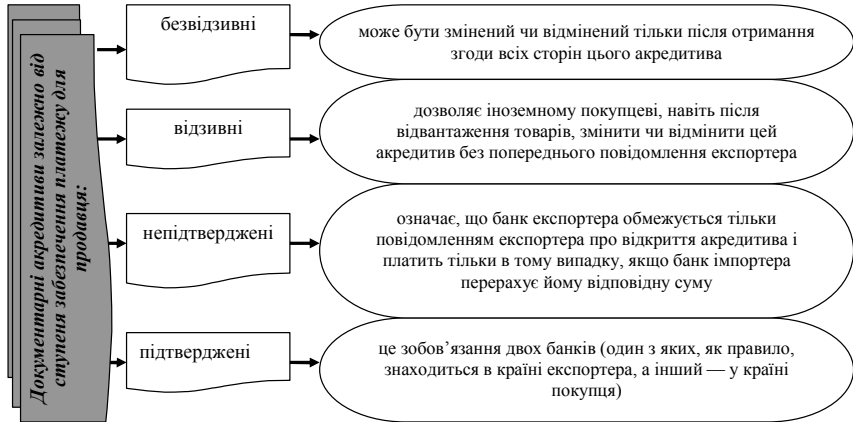

Схема розрахунків за допомогою акредитива така. Після укладення контракту, в якому передбачена акредитивна форма розрахунків, імпортер звертається до свого банку з проханням виставити акредитив на експортера. Банк виставляє акредитив і тим самим гарантує платіж експортеру за умови, що будуть дотримані умови акредитива. Банк імпортера просить банк експортера повідомити останнього про виставлення акредитива. Банк експортера слідкує за дотриманням умов акредитива (зазначених банком імпортера). При цьому банк експортера не приймає на себе жодних зобов'язань щодо гарантії платежу за акредитивом. Цю гарантію надає тільки банк імпортера.

Банк імпортера може попросити банк експортера додати до вже існуючого підтвердження своє підтвердження акредитива. Підтвердження акредитива банком експортера буде означати, що банк експортера також стає гарантом платежу за акредитивом при дотриманні умов останнього. Підтверджений акредитив має гарантію двох банків (одного — в країні імпортера, а іншого — в країні експортера). Після відвантаження товарів експортер подає у зазначений в акредитиві банк документи, що відповідають умовам акредитива (транспортні документи, копії рахунків-фактур).

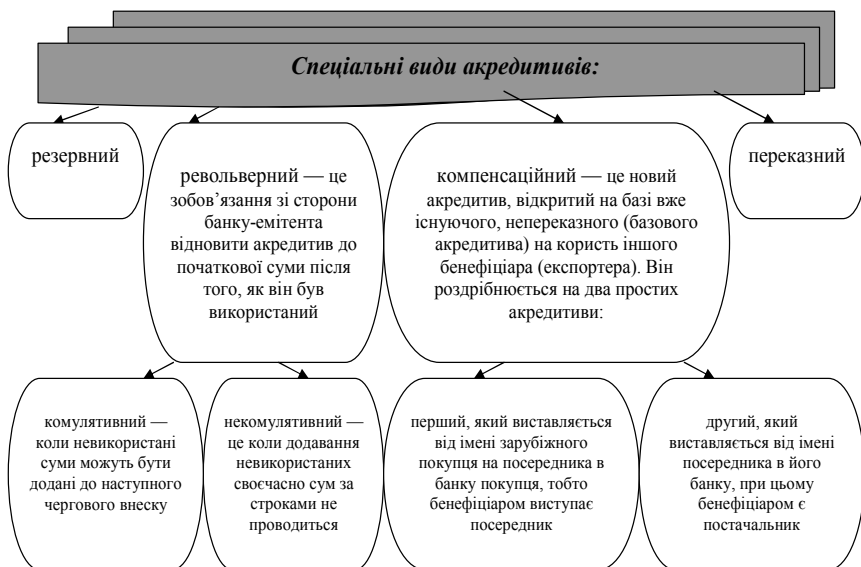
Документарні акредитиви можуть передбачати подання експортером разом з іншими документами переказного векселя, випсаного постачальником на:

- банк імпортера;
- імпортера;
- інший банк, зазначений в акредитиві.

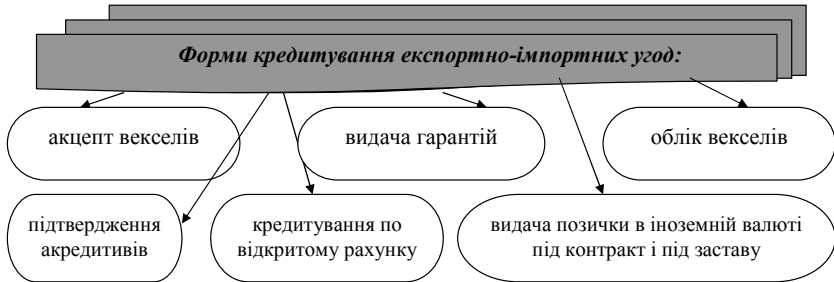
Якщо документи подані експортером і на думку перевіряючого банку оформлені правильно, постачальник може вибрати один із способів платежу залежно від того, що передбачено умовами акредитива:

- негайний платіж по векселю;
- відстрочений платіж по векселю;
- акцепт векселя;
- облік векселя.

Ця форма розрахунків гарантує отримання платежу експортером при додержанні останнім умов акредитива і дозволяє імпортеру отримати короткостроковий кредит, якщо умови платежу передбачають акцепт чи облік торгового чи банківського векселя. Експортер також може отримати платіж достроково шляхом обліку строкового векселя.

9.2. ФІНАНСУВАННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ УГОД

Підтвердження акредитива застосовується як форма кредитування імпортера і виражається в тому, що банк, який обслуговує імпортера, повинен: або перевести в банк експортера на свій коррахунок суму коштів, зазначену в акредитиві; або якщо на цьому рахунку достатньо коштів для виконання акредитива, послати повідомлення оплатити акредитив зі свого коррахунку без додаткового переказу грошей.

Кредитування по відкритому рахунку: такий рахунок відкривається в комерційному банку, що обслуговує експортера. По цьому рахунку встановлюється ліміт кредитування або кредитна лінія, в межах яких здійснюються платежі експортеру. На цей рахунок надходять платежі від імпортера.

Умови надання кредиту:

- наявність гарантії вітчизняного банку або гарантії зарубіжного ділового партнера;
- наявність забезпечення. Як забезпечення по кредитах в іноземній валюті банк може приймати акредитиви або платіжні гарантії, виставлені іноземними банками-кореспондентами на користь позичальника чи його гаранта.

Джерело погашення кредиту — виручка в іноземній валюті.

Для отримання кредиту позичальник подає до банку заяву, в якій зазначається така інформація:

- мета, сума, термін кредиту;
- найменування і кількість товару, що купують, його вартість, країна придбання і валюта платежу (валюта, в якій товар оплачується), валюта ціни (валюта, в якій товар оцінюється);
- економічне обґрунтування кредиту;

— джерела погашення кредиту в іноземній валюті.
До заяви додаються:

- гарантійний лист банку чи іноземного партнера;
- техніко-економічне обґрунтування кредиту, включаючи кошторис витрат по кредитованому проекту і розрахунок окупності кредитованих витрат;
- графік поставки імпортного товару;
- розрахунок строків погашення кредиту і сплати процентів.

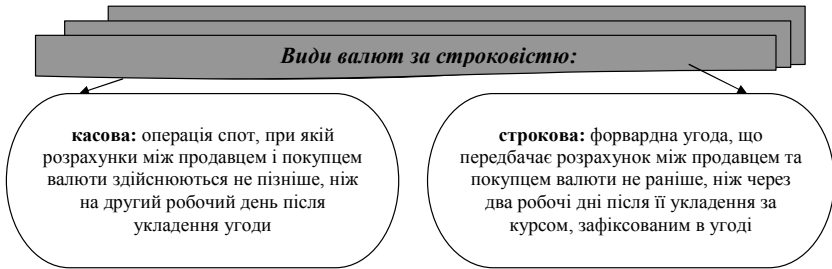
Кредитування під заставу. Заставою можуть виступати грошові вимоги до покупців в іноземній валюті і сама іноземна валюта, яка є у позичальника.

9.3. ПОСЕРЕДНИЦЬКІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ІНОЗЕМНОЮ ВАЛЮТОЮ

Іноземна валюта — це іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законними платіжними засобами на території відповідної держав, а також платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземки валюті або монетарних металах

Валютні операції — це операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, та операції, пов'язані з ввезенням (вивезенням), переказуванням і пересиланням на територію України або за її межі валютних цінностей

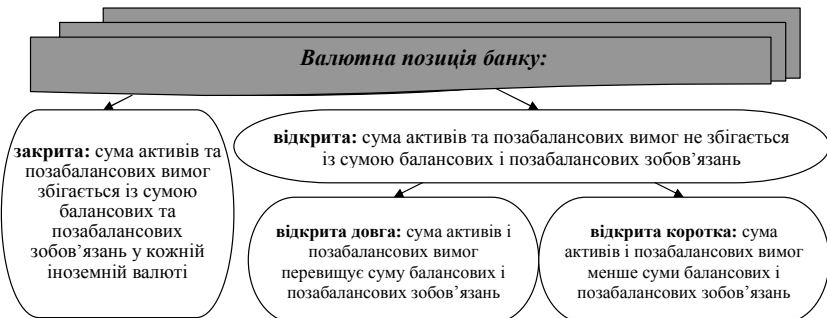

І касовою і строковою угодою передбачається фіксація певного валютного курсу в момент її укладення.

Касові угоди укладаються за поточним ринковим курсом — **спот-курсом** валюти, а тому й сам ринок таких контрактів називають спотовим. Валютний курс, за яким здійснюються контракти на ринку строкових угод, називається форвардним курсом, а ринок відповідно — **форвардним**.

Валютна позиція банку — це співвідношення між сумою активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті

Експозиція щодо конкретної валюти — це різниця між сумою активів у іноземній валюті і пасивів у тій самій валюті. Експозиція визначає розмір валютного ризику, на який наражається банк внаслідок незбалансованості активів і пасивів в іноземній валюті. Чим більший розмір експозиції, тим більший валютний ризик існує в банку, і навпаки

Операції, які впливають на розмір відкритої валютної позиції банку:

купівля (продаж) готівкової та безготівкової іноземної валюти, як поточні так і строкові операції (на умовах своп, форвард, опціон), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів та форм розрахунків

одержання (сплата) іноземної валюти у вигляді доходів або витрат та нарахування доходів і витрат, які враховуються на гривневих рахунках

купівля (продаж) основних засобів та товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту

надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду:

погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті (списання, якої здійснюється з гривневого рахунку витрат)

інші обмінні операції з іноземною валютою (виникнення вимог в одній валюті при розрахунках за ними в іншій валюті, в т.ч. і національній)

Збалансованість активів і пасивів у іноземній валюті є одним із методів управління валютним ризиком:

— **довга валютна позиція** приносить прибутки в разі підвищення курсу іноземної валюти і завдає збитків у разі його зниження;

— **коротка валютна позиція** приносить прибутки в разі зниження курсу іноземної валюти, але завдає збитків при підвищенні курсу.

Управління валютною позицією банку здійснюється на основі хеджування: структурне балансування валютних потоків; зміна строків валютних платежів (випередження та відставання), дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті.

Обмеження величини валютної позиції також може бути досягнене методами штучного хеджування, які базуються на проведенні позабалансових операцій, таких як строкові валютні угоди, форвардні валютні контракти, валютні ф'ючерси, валютні опціони та валютні своп-контракти.

Для європейських умов, коли котирування показує кількість валюти за один долар США, короткотерміновий (до року) форвардний курс можна розрахувати за формулою:

$$\Phi K_{\epsilon/\delta} = CK_{\epsilon/\delta} * \left[\frac{1 + K_{\epsilon} * \frac{n}{T}}{1 + K_{\delta} * \frac{n}{T}} \right],$$

де: $\Phi K_{\epsilon/\delta}$ — форвардний курс валюти до долара США;

$CK_{\epsilon/\delta}$ — спот-курс валюти до долара США;

K_{ϵ} — річна відсоткова ставка за даною валютою;

K_{δ} — річна відсоткова ставка за долларом США;

n — форвардний період у днях;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Для розрахунку довготермінових форвардних курсів використовується формула:

$$\Phi K_{\epsilon/\delta} = CK_{\epsilon/\delta} * \frac{(1 + K_{\epsilon})^n}{(1 + K_{\delta})^n}$$

Валютні опціони дають власникам право (але не зобов'язання) купувати чи продавати в майбутньому визначену кількість іноземної валюти по фіксованому курсу обміну. Існує два типи валютних опціонів — опціони покупця і опціони продавця. Опціон покупця дає право купувати, опціон продавця дає право продавати.

Призначення валютних опціонів полягає в захисті власника від несприятливих коливань валютних курсів. Водночас, якщо валютний курс змінився у сприятливому для власника напрямку, то опціон дає можливість скористатись перевагами. У цьому разі власник може обміняти валюту за вигіднішим ринковим курсом, не користуючись опціоном. Валютний опціон обмежує валютний ризик учасника ринку, пов'язаний зі змінами валютних курсів. Розмір ризику при використанні опціону як інструменту страхування валютних ризиків обмежується розміром оп-

ціонної премії. Премія, тобто вартість опціону, залежить від співвідношення спот-курсу валюти в момент укладення угоди та курсу опціону, а також від тривалості періоду дії опціону.

Питання для самоконтролю

1. *Поняття зовнішньоекономічного контракту.*
2. *Котирування валюти. Крос-курс.*
3. *Форми розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності.*
4. *Кредитування експортно-імпортних угод.*
5. *Посередницькі операції комерційних банків з іноземною валютою.*
6. *Поняття іноземної валюти та валютних операцій.*
7. *Валютна позиція банків.*
8. *Касові та строкові валютні операції.*

Бібліографічний список

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом» 28.11.2002 №249-IV // ВВР України. — 2003. — №1. — ст. 2
2. Про Сорок рекомендацій з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей (FATF): Постанова Кабінету Міністрів України і Правління НБУ від 28.08.2001 р. №1124. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 29.03.2004р. №22. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003р №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
5. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>

http://aub.org.ua/index.php?option=com_archive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112

7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:

<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

8. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

9. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>

<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

10. Про систему електронної пошти Національного банку України: Положення затв. постановою Правління Національного банку України від 30.06.1993 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

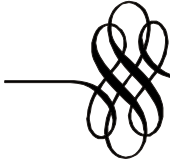
11. Про організацію операційної діяльності в банках України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 № 254. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

12. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

13. Про єдину інформаційну систему «Реєстр позичальників»: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 27.06.2001 № 245. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

14. Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму: Указ Президента України від 22.07.2003 №740. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

15. Аналіз діяльності комерційного банку. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент»/ за ред. проф. Бутниці Ф.Ф. та проф. Герасимовича А.М. — Житомир: ПП «Рута», 2001. — 384с.
16. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.: МАУП, 2002. — 84с.
17. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К.: А.С.К., 2003. — С. 52-61.
18. Кравець В.М., Кравець О.В. Західноєвропейський банківський бізнес: становлення і сучасність: Навчальний посібник. — К.: Знання-Прес, 2003. — 470 с.
19. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навчальний посібник: Навчальне видання. — К.: Знання; КОО, 2000. — 215 с.
20. Масленников В.В. Зарубежные банковские системы: Монография. — М.: Элит-2000, 2001. — 392 с.
21. Марчук Р.П., Попов О.І., Онисьєв В.А. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М-во освіти і науки України, Держ. ком. України з питань регулятор. політики та підприємництва, Укр. акад. бізнесу та підприємництва. — К.: Бізон, 2008
22. Фінансова безпека банківської діяльності [Текст] : навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Безпека банків» / [уклад. С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар]; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 180 с.
23. Чернявський С.С., Користін О. Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: навч. посіб. [для студ. ВНЗ] / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К.: Хай-Тек Прес, 2010. — 271 с.
24. Ющенко В.А., Савченко А.С., Цокол С.Л., Новак І.М., Страхарчук В.П. Платіжні системи. — К.: Національний банк України, 1998.-224с.

РОЗДІЛ 10

**ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ
КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

10.1. Сутність фінансового аналізу діяльності комерційних банків

10.2. Аналіз фінансового стану банків

10.3. Аналіз фінансових результатів діяльності банків

10.4. Аналіз ефективності діяльності комерційних банків

10.5. Економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків

**10.1. СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ
ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

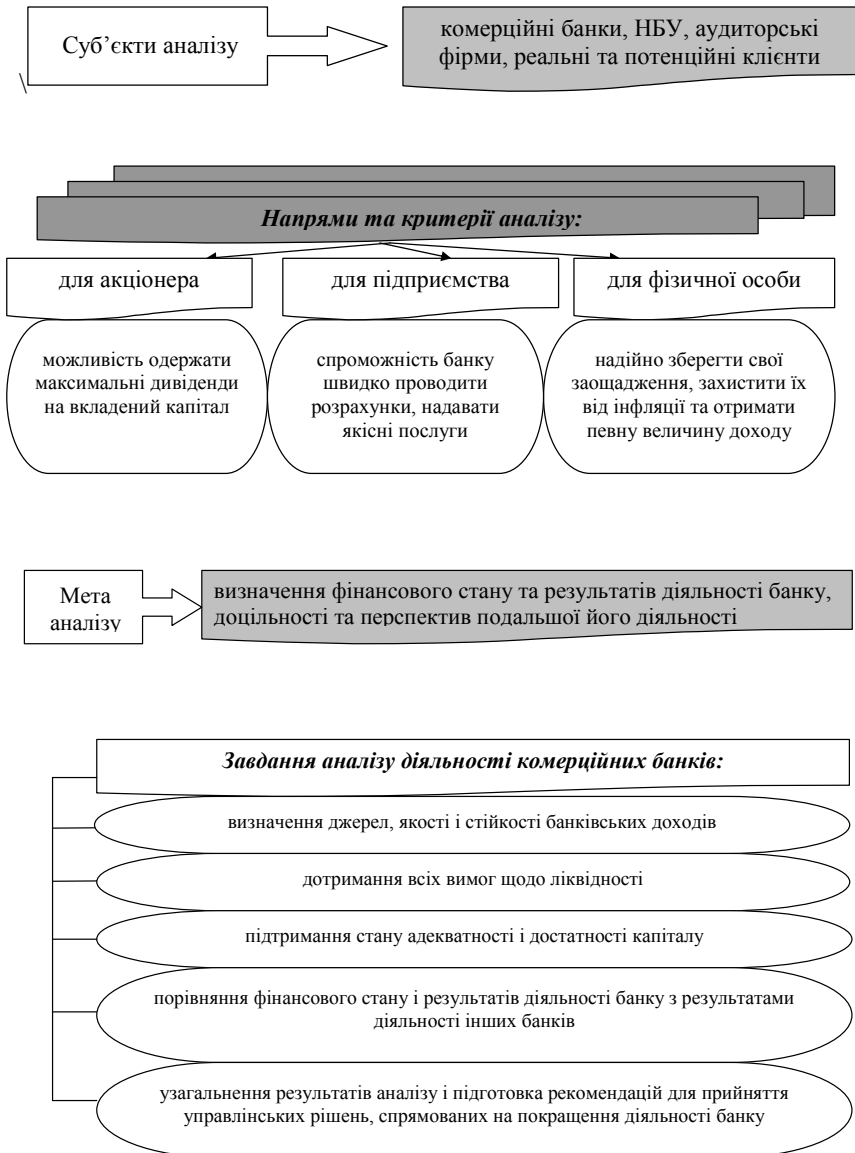
У Законі України «Про банки і банківську діяльність» в главі 10 «Банківська таємниця та конфіденційність інформації» проголошено, що «інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню», а також «інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю».

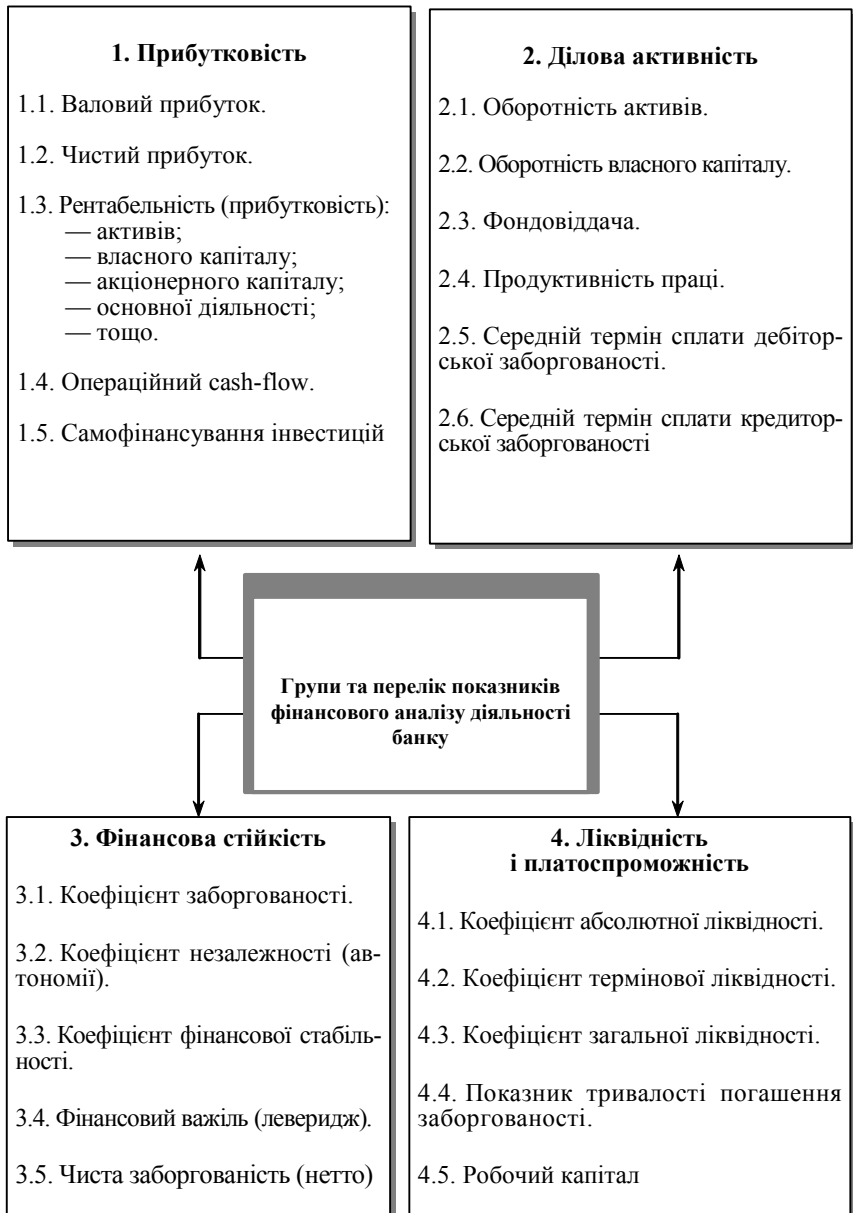
Отже, внутрішній та зовнішній аналіз мають кілька суттєвих відмінностей. Ці види аналітичної роботи різняться за цілями, складом інформаційної бази, суб'єктами аналізу, спрямованістю та інструментарієм досліджень.

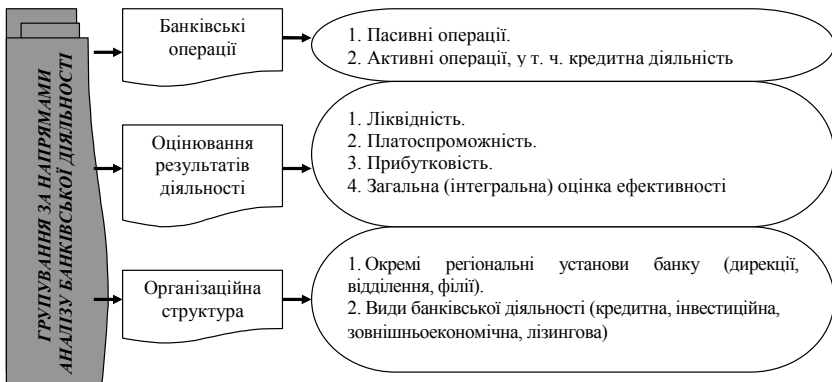
**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОГО
ТА ВНУТРІШНЬОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ**

№ з/п	Ознака	Зовнішній аналіз	Внутрішній аналіз
1	Суб'єкти	НБУ, партнери, клієнти, фінансові органи	менеджери різних рівнів
2	Об'єкти	банк у цілому	структурні підрозділи, окремі проекти і операції
3	Цілі	оцінка фінансового стану банку	аналітичне забезпечення управлінського процесу та виявлення резервів
4	Типологія	ретроспективний	перспективний, стратегічний, оперативний
5	Доступність інформаційної бази та результатів	загальнодоступні	комерційна таємниця
6	Періодичність проведення	періодично відповідно до інтервалів складання публічної фінансової звітності	постійно

10.2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКІВ

Основним інформаційним джерелом аналізу є баланс комерційного банку.

Баланс — це звіт про фінансовий стан банку, який відображає його активи, пасиви та власний капітал у грошовому виразі на певну дату

Структура балансу комерційного банку (статті активу та пасиву подаються у порядку зменшення їх ліквідності)

Склад та зміст статей балансу банку

№	Найменування статті балансу	Зміст статті балансу та зв'язок з розділами плану рахунків
АКТИВИ		
1	Грошові кошти та залишки в НБУ	Розділ 10 «Грошові кошти», коррахунок в НБУ, депозити до запитання та строкові в НБУ
2	Казначейські та інші цінні папери, що рефінансує та емітує НБУ	Розділ 14 «Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ» за вирахуванням резервів під знецінення цих цінних паперів
3	Кошти в інших банках	Розділ 15 «Кошти в інших банках»: коррахунки, строкові депозити, кредити іншим банкам за вирахуванням резервів під заборгованість інших банків
4	Цінні папери в торговому портфелі банку, в портфелі на продаж	Розділ 30 «Цінні папери в торговому портфелі», розділ 31 «Цінні папери в портфелі банку на продаж», за вирахуванням резерву під знецінення цих цінних паперів
5	Кредити та заборгованість клієнтів	Розділи 20, 21, 22 «Кредити суб'єктам господарчої діяльності, органам деру правління, фізичним особам», включаючи сумнівні та прострочені за вирахуванням резервів под. заборгованість по кредитах (розділ 24)
6	Цінні папери до погашення	Розділ 32 «Цінні папери в портфелі банку до погашення», за вирахуванням резервів під їх знецінення

№	Найменування статті балансу	Зміст статті балансу та зв'язок з розділами плану рахунків
7	Фінансові інвестиції у асоційовані та дочірні компанії	Розділи 41 та 42 «Фінансові інвестиції» за вирахуванням отриманих та нарахованих дивідендів
8	Основні засоби та нематеріальні активи	Розділи 43 «Нематеріальні активи», 44 «Основні засоби», 45 «Необоротні матеріальні активи» за вирахуванням їх зносу
9	Нараховані доходи до отримання	Рахунки нарахованих доходів за відсотками в розділах 12, 14, 15, 20, 21, 22, 30, 31, 32 за вирахуванням резервів під заборгованість за нарахованими доходами
10	Інші активи	Розділи 11 «Банківські метали», 34 «Товарно-матеріальні цінності», витрати майбутніх періодів, дебіторська заборгованість з господарської діяльності, по операціях з клієнтами та банками, по податках, по розрахунках з робітниками банку за вирахуванням резервів під цю заборгованість
11	Всього активів	Сума строк 1 — 10
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
12	Кошти банків	Розділи 13 та 16: залучені депозити (строкові та до запитання) НБУ та інших банків, кредити, отримані від НБУ та інших банків
13	Кошти клієнтів	Розділи 25 та 26: депозити (до запитання та строкові) суб'єктів господарювання, бюджетних організацій, фізичних осіб, а також кредиторська заборгованість банку по операціях з клієнтами
14	Інші депозити	Групи 332, 333, 334: ощадні сертифікати, емітовані банком
15	Цінні боргові папери, емітовані банком	Групи 330, 331: векселі та інші цінні папери власного боргу, а також акцепти по переказних векселях
16	Нараховані витрати до сплати	Рахунки нарахованих витрат по відсотках в 25, 26 та 33 розділах
17	Інші зобов'язання	Розділ 36 «Інші пасиви банку»: доходи майбутніх періодів, субординований борг, кредиторська заборгованість банку по господарській діяльності, податкам, операціям з фінансовими інструментами по розрахунках з робітниками, акціонерами
18	Усього зобов'язань	Сума строк 12 — 17

№	Найменування статті балансу	Зміст статті балансу та зв'язок з розділами плану рахунків
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ		
19	Статутний капітал	Фактично сплачений статутний капітал (рахунок 5000 — рахунок 5001)
20	Капіталізовані дивіденди	Рахунок 5003: дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу
21	Акції, викуплені в акціонерів	Рахунок 5002: власні акції, викуплені в акціонерів банку
22	Емісійні різниці	Рахунок 5010: позитивна різниця між ціною розміщення власних акцій та їх номінальною вартістю
23	Резерви	Рахунки 5020, 5021: резерви, створені за рахунок прибутку за рішенням акціонерів або відповідно до законодавства
24	Результати переоцінки	Група 510: уцінка або дооцінка основних засобів та нематеріальних активів у зв'язку з їх реальною вартістю
25	Нерозподілений прибуток	Групи 503,504: прибуток (збиток) минулих років, що залишився, та прибуток (збиток) минулого року, що очікує затвердження зборами акціонерів
26	Сума переоцінки вибулих необоротних активів	
27	Усього власного капіталу	Сума 19 + 20 – 21 + 22 + 23 + 24 + 25
28	Усього пасивів	18 + 27

Вертикальний аналіз балансу банку полягає у розрахунку процентного співвідношення (частки) балансових статей у загальній сумі активів та пасивів. При цьому балансові статті можна об'єднати у більші групи, наприклад, у робочі активи (вкладення, що приносять доход), високоліквідні активи (грошові кошти на коррахунках та в касі банку), залучені кошти (поточні та строкові депозити клієнтів), позичені кошти (кредити та депозити банків).

Це дозволяє оцінити рівень ліквідності банку (шляхом порівняння частки робочих активів та грошових коштів), визначити нишу, в якій він працює (за розподілом вкладень банку у різні банківські операції), активність банку на ринку ресурсів (порівняння залучених та позичених коштів).

Приклад структурного аналізу балансу банку

Номер строки	Групи статей активів та пасивів	№ статей балансу	Сума (тис. грн.)	Частка в активах чи пасивах, %	Частка в групі, %
1	Активи всього		527 150	100	
2	Грошові кошти	1	87 620	16	
3	Робочі активи, в т.ч.	2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7	368 590	70	100
3.1	вкладення у кредити		337 690		91
3.2	вкладення у цінні папери		27 400		8
3.3	інвестиції		3 500		1
4	Основні засоби	8	41 980	8	
5	Інші активи	9 + 10	39 420	6	
6	Пасиви всього, в т.ч.		527 150	100	
7	Зобов'язання всього	18	441 440	85	100
8	Залучені кошти	13 + 14	321 700		73
9	Позичені кошти	12	64 860		15
10	Інші зобов'язання	15 + 16 + 17	54 840		12
11	Капітал	27	85 710	15	

Відображення інформації в балансі досягається за допомогою методу подвійного запису, зумовленого бухгалтерським рівнянням:

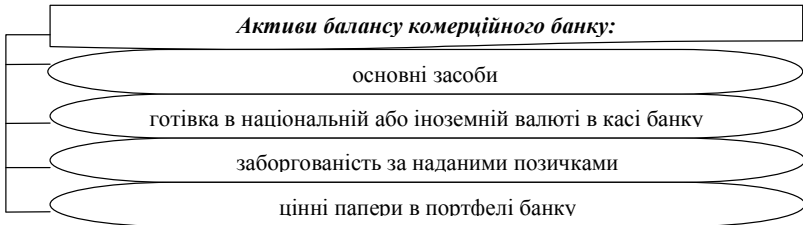
$$A = П = З + K,$$

де: А — активи, П — пасиви, З — зобов'язання, К — капітал

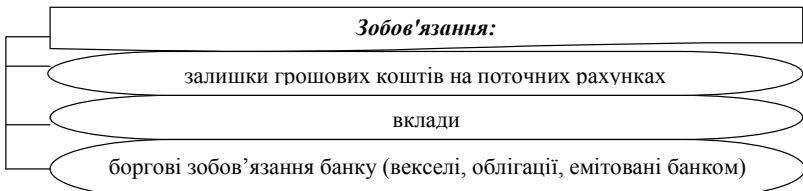
Це рівняння відображає фінансовий стан банку.

Фінансовий стан — це наявність економічних ресурсів, що належать банку, і весь капітал, який протистоїть їм на певний момент часу

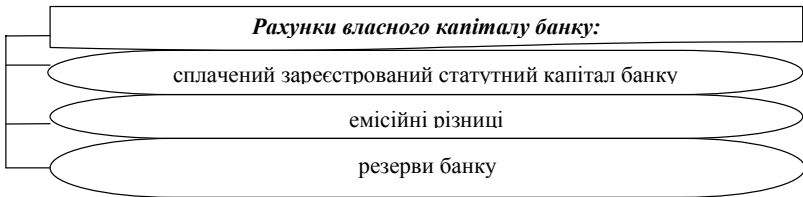
Активи банку — це ресурси, що контролюються банком, які набуто в результаті попередніх операцій і які повинні принести дохід чи іншу економічну вигоду в майбутньому; це економічні ресурси, що перебувають у розпорядженні банку, використання яких, ймовірно, принесе в майбутньому дохід

Зобов'язання (залучений капітал) — це кредиторська заборгованість банку, що виникла в результаті попередніх операцій і яка має бути погашена у визначений термін. Зобов'язання банку передбачають зменшення доходів, які пов'язані з придбанням активів або отриманням послуг від інших осіб внаслідок раніше проведених операцій

Власний капітал банку — це різниця між активами та зобов'язаннями, тобто частина активів, яка сформована за рахунок власних джерел банку

Різниця між банківськими активами і зобов'язаннями складає реальну величину власного капіталу комерційного банку.

Комерційний банк є платоспроможним, якщо величина його власного капіталу більша, ніж 0.

Неплатоспроможний банк — це такий банк, який має нульову чи негативну величину власного капіталу.

Матриця видів фінансового аналізу діяльності комерційних банків

Вертикальний аналіз	Трендовий аналіз
Горизонтальний аналіз	Аналіз фінансових коефіцієнтів

Вертикальний аналіз дає змогу оцінювати зміни структури активів та пасивів протягом часу, проводити співставлення з іншими банківськими установами

Коефіцієнтний аналіз балансу проводиться з використанням трьох основних коефіцієнтів:

Коефіцієнт ліквідних активів:

$\text{Кла} = \text{Готівка та прирівняні до неї кошти} + \text{міжбанківські активи} - \text{міжбанківські пасиви} - \text{позички від НБУ}$

Може розраховуватися як відсоток до загальних (або робочих) активів

Коефіцієнт співвідношення позик та депозитів:

Кспд = Активи з нормальним ризиком (дисконти, позики та авізо) / Основні депозити (включаючи до «запитання», термінові та ощадні депозити за винятком короткотермінових грошового ринку та довготермінових запозичень)

Кспд характеризує здатність банку залучати депозити для підтримки своїх кредитних операцій та його можливість давати в кредит ці депозити

Вищий коефіцієнт означає більш високі елементи ризику, оскільки він може відображати нижчу ліквідність, уразливість від дій кредиторів, негативні економічні умови, наслідки впливу депозитів.

Низький рівень співвідношення відображає недостатні можливості кредитування або небажання прийняття існуючого ризику при наданні позик.

«Нормальний» рівень залежить від країни, однак 70-80 % є помірним співвідношенням між ліквідністю (вимагає меншого коефіцієнта) та доходністю (потребує більш високого коефіцієнта).

Якщо у всієї фінансової системи показник перевищує 100 % , тоді у промисловості можуть бути структурні проблеми, наприклад, при рефінансуванні центробанком торговельних операцій чи привілейованому кредитуванні. Незабезпечені кредити мають бути покриті за рахунок відповідних контрактивних рахунків. Вони мають прийняти форму забезпечення під збитки за позиками, що віднімаються із останніх надходжень і, таким чином, із резерву капіталу. Також важливо, що «позики», які використані в цьому коефіцієнті, мають бути чистими від резерву під збитки.

Коефіцієнт достатності капіталу — подає «реальний» капітал як відсоток загальних активів, зважених на ризик. І капітал, і активи мають бути повністю очищені від відповідних забезпечень під збитки за позиками та нематеріальних активів.

Цей коефіцієнт показує межу захисту кредиторів та вкладників банку від непередбачених збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності. Це показник того, наскільки банк протистоїть економічним скрутам та складностям

Цей коефіцієнт розглядається наглядовими органами та кредитними аналітиками як один із ключових показників економічного стану банку.

Повний підрахунок достатності капіталу включає зваження кожної категорії активів на коефіцієнт ризику, виключення з них нематеріальних активів та дебіторської заборгованості відповідних контрагентів та нематеріальних активів з активів та капіталу, і додання потенційних зобов'язань до зважених на ризик активів.

Дохідні активи до загальних активів:

$$\text{Кдза} = \frac{\text{Доходні активи (процентні депозити, розміщення цінних паперів, позики, авізо та інструменти капіталу)}}{\text{Загальні активи}}$$

Цей показник має показувати, наскільки продуктивно керівництво використовує активи

Однак деяке «непродуктивне» використання є цілком нормальним, оскільки в той час, як приміщення та обладнання не можуть прямо давати прибуток, вони необхідні для підтримання операційної діяльності банку. Крім того, вимоги резервування можуть призвести до того, що банк не матиме згоди використовувати деякі активи.

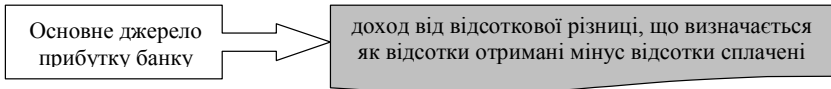
Цей коефіцієнт не вимірює ефективності використання активів.

Співвідношення резервів під збитки за позиками та загальних позик.

Цей коефіцієнт характеризує якість банківського портфеля позик та покриття безнадійних боргів

10.3. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Прибуток — це різниця між доходами та витратами банку

Аналіз структури базується на відсоткових значеннях кожного рядку по відношенню до загального підсумку. Зміни відносної важливості статей протягом часу показують зміни питомої ваги операцій банку.

Наприклад, підвищена залежність від доходу від комісії може сигналізувати про проблеми банку щодо основних надходжень від процентної різниці і про те, що керівництво, можливо, намагається підняти дохід від плати за послуги через надання нетрадиційних послуг.

Коефіцієнтний аналіз передбачає аналіз структури за рахунок віднесення доходів та витатків до відповідних статей балансу

$$ROA = \text{Чистий прибуток} * 100 \% / \text{Середні загальні активи}$$

ROA (показник рентабельність активів) характеризує ефективність використання всіх ресурсів, які банк отримав у своє розпорядження

$$ROE = \text{Чистий прибуток} * 100 \% / \text{Середній капітал}$$

ROE (показник рентабельності капіталу) характеризує дохідність капіталу учасників

При цьому **узагальнюючим показником** банківської діяльності є **дохід на капітал**, а **показник доходу на активи** є **частковим показником**, який відображає внутрішню політику банку, професіоналізм його апарату, який підтримує оптимальну структуру активів та пасивів з точки зору доходів та витрат.

Для збільшення доходу на активи застосовуються такі заходи:

збільшується ставка відсотків за активними операціями та зменшується ставка відсотків за залученими коштами

збільшується частка власних коштів банку в загальній сумі його коштів (показник платоспроможності)

зменшується співвідношення власних та залучених коштів

Вимірювання ефективності діяльності банку визначається за допомогою таких показників:

Чистий спред (%) = (Проценти отримані * 100 % / Позики) –
– (Проценти сплачені * 100 % / Процентні депозити)

Цей коефіцієнт повинен враховувати тільки активи та пасиви, до яких застосовуються процентні ставки. Таким чином, він виключає вплив безпроцентних депозитів «до запитання», капіталу та невиконаних вимог резервування на чисті отримані проценти, і — звідси — на прибуток банку. Це ізолює вплив процентної ставки на прибуток банку і цим самим дає більш глибоке розуміння джерел прибутку банку та наслідків уразливості надходжень

Чиста процентна маржа (%) = (Доходи від процентів –
Витрати на проценти) * 100 % / Середні загальні активи

Цей коефіцієнт визначає здатність банку приносити прибуток — його дохід від процентної різниці як процент середніх загальних активів

Інший операційний дохід до загальних активів (%) =
= Інший операційний дохід * 100 % / Середні загальні активи

Цей коефіцієнт показує залежність від «нетрадиційного доходу». Збільшення цього коефіцієнта може показувати здорову диверсифікацію в платні фінансові послуги чи нездорове намагання досягти спекулятивного прибутку, щоб замаскувати недостатність основного банківського доходу від процентів

Чистий операційний дохід до загальних активів (%) =
= (Чистий операційний дохід + Інший операційний дохід) *
* 100 % / Середні загальні активи

Цей коефіцієнт відрізняється від коефіцієнта доходу на активи на розмір непроцентних операційних витрат, сплачених податків та непередбаченого доходу чи збитку

Чистий дохід на одного працюючого = Прибуток після оподаткування / Загальна чисельність працівників

Цей показник суттєво відрізнятиметься при співставленні банку з невеликою кількістю працівників (але з високою заробітною платою) і банку з великою чисельністю низькокваліфікованих працівників (з низькою заробітною платою)

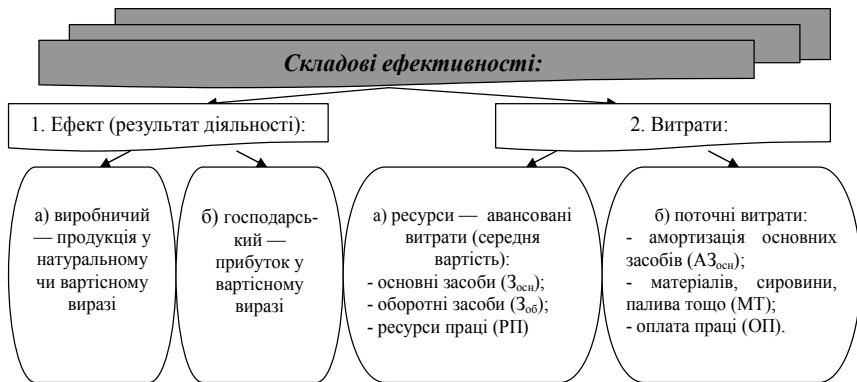
Чиста операційна маржа (%) = (Доход на доходні активи +
+ Відповідна комісія) / 100 % / Всі фінансові активи – Витрати на проценти * 100 / Всі пасиви, що фінансуються

Посередницька (операційна) маржа може бути визначена як різниця між вартістю залучення коштів та доходом на доходні активи, плюс дохід від відповідних комісійних та зборів. Різниця визначає кількість коштів, що виділені банківською системою на посередництво між тими, хто надає кошти, і тими, хто їх використовує

Чистий дохід до витрат на утримання персоналу = Прибуток після оподаткування / Витрати на утримання працівників

Цей коефіцієнт вимірює окупність витрат на утримання працівників. Він дає змогу деяким чином порівнювати організації різного типу. Він показує чистий ефект рішень щодо працівників, незважаючи на те, чи ці рішення спрямовані на низьку кваліфікацію та низьку заробітну плату (або на високі видатки для висококваліфікованих працівників)

10.4. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Приймаючи за ефект національний дохід (НД), розраховують показники ефективності економіки в цілому:

$$1. \text{ Ресурсні: } E_{\text{рес}} = \frac{НД}{\Phi_{\text{осн}} + \Phi_{\text{об}} + РП}$$

$$2. \text{ Поточних витрат: } E_B = \frac{НД}{А\Phi_{\text{осн}} + МТ + ОП}$$

За ефект приймається ВВП як узагальнюючий показник соціально-економічного розвитку країни, що характеризує кінцеві результати економічної діяльності

При визначенні **ефективності банківської системи** як складової інституціонального сектору «**фінансові корпорації**» системи національних рахунків за ефект приймається величина відповідної доданої вартості, що дорівнює різниці між сумою одержаних процентів, за виключенням виплачених процентів, з одного боку, та проміжним споживанням у вигляді поточних витрат на придбання товарів і послуг — з іншого.

Використовується така схема розрахунку ефекту у вигляді чистого прибутку:

1. Процентний дохід.
2. Процентні витрати.
3. Чистий процентний дохід (або процентна маржа): $3 = 2 - 1$.
4. Непроцентний дохід.
5. Поточний дохід: $5 = 4 + 3$.
6. Непроцентні витрати.
7. Поточний результат (ефект) до виключення резерву на покриття витрат по позиках: $7 = 5 - 6$.
8. Резерв на покриття витрат по позиках.
9. Доходи (збитки) від операцій з цінними паперами.
10. Прибуток до оподаткування: $10 = 7 - 8 \pm 9$
11. Податки.
12. Непередбачені доходи (збитки).
13. Чистий прибуток (збиток) — ефект діяльності: $13 = 10 - 11 \pm 12$

А. Абсолютні

Назва показника	Позначення
1. Загальні активи	ЗА
2. Кошти на коррахунках	ККР
3. Кошти в касі	КА
4. Кошти на поточних рахунках	КПР

Назва показника	Позначення
5. Зобов'язання	З
6. Процентні доходи	W
7. Процентні витрати	V
8. Активи ризикові	AP
9. Доходи	Д
10. Витрати	В
11. Прибуток	Пр
12. Позики	Кр
13. Капітал	К

Б. Відносні

Назва показника	Розрахунок	Економічна інтерпретація
а) загальні:		
1. Загальний показник ефективності банківської діяльності	$e = \frac{Д}{V_{ВП} + V_{ОЗ} + V_i}$	де: $V_{ВП}$ — витрати на оплату праці працівників банку; $V_{ОЗ}$ — утримання будівель і устаткування; V_i — інші витрати
б) часткові:		
1. Ефективність витрат праці	$e_{ВП} = \frac{Д}{V_{ВП}}$	Скільки грошових одиниць приносить 1 грошова одиниця вкладень в робочу силу (продуктивність праці)
2. Ефективність використання основних засобів (утримання будівель і устаткування)	$e_{ОЗ} = \frac{Д}{V_{ОЗ}}$	Скільки грошових одиниць приносить 1 грошова одиниця вкладень в основні засоби (фондовіддача або капіталовіддача)
3. Ефективність інших витрат	$e_{iВ} = \frac{Д}{V_i}$	Скільки грошових одиниць приносить кожна грошова одиниця інших витрат
в) показники ліквідності		
1. Коефіцієнт покриття	$+ \frac{\text{Ліквідні засоби} + \text{Поточні А} + \text{Інші А}}{\text{Короткострокова заборгованість}} \times 100 \%$	Забезпеченість оборотними засобами залучених засобів $K_{\text{покр}} > 1$ — банк : кредитор $K_{\text{покр}} < 1$ — банк : боржник

Назва показника	Розрахунок	Економічна інтерпретація
2. Норма грошових резервів	$H = \frac{\text{Залучені засоби «до запитання»}}{\text{Зал. зас. «до зап»} - \text{Ліквідні засоби}}$	Рівень забезпечення ліквідними засобами рахунків «до запитання»
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_{\text{ал}} = \frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти}}{\text{Поточні зобовязання}}$	Характеризує оперативну платоспроможність (у короткостроковий період)
4. Показник тривалості погашення заборгованості	$K_t = \frac{\text{Позичковий капітал (нетто)}}{\text{Cash flow (операційний)}}$	Характеризує платоспроможність у короткостроковому та середньостроковому періодах
г) показники платоспроможності		
1. Платоспроможність та інші	$HЗ = (K : AP) \times 100 \%$	Характеризує ступінь пориття власними коштами банку ризикових активів
д) показники прибутковості		
1. Прибутковість активів	$ROA = \frac{\text{Пр}}{\text{ЗА}} \times 100 \%$	Характеризує ефективність використання всіх ресурсів, які банк отримав у своє розпорядження
2. Прибутковість капіталу	$ROE = \frac{\text{Пр}}{\text{К}} \times 100 \%$	Характеризує прибуток у розрахунку на 100 грошових одиниць капіталу банку
3. Рентабельність витрат	$PB = \frac{\text{Пр}}{\text{В}_{\text{поточ}}} \times 100 \%$	Характеризує окупність витрат банку: показує розмір прибутку на 100 грошових одиниць витрат банку
4. Рентабельність операційної діяльності	$P_{\text{ОП.Д}} = \frac{\text{Пр}_{\text{оп}}}{\text{Кр}} \times 100 \%$	Розраховується по кредитах в цілому та по короткострокових та довгострокових — зокрема
е) інші показники		
1. Маржа прибутку	$MP = \frac{\text{Пр}}{\text{Д}} \times 100 \%$	Виражає частку прибутку в доході банку

Назва показника	Розрахунок	Економічна інтерпретація
2. Чистий спред	$\text{ЧС} = \left(\frac{W}{K_p} - \frac{V}{3} \right) \times 100 \%$	Показує різницю між процентною ставкою по виданих кредитах і процентною ставкою по залучених коштах
3. Коефіцієнт достатності капіталу	$K_{\text{д.к}} = \frac{AP}{K} \times 100 \%$	Характеризує співвідношення ризикових активів і капіталу банку
4. Чиста процентна маржа	$\text{ЧПМ} = \left(\frac{W - V}{3A} \right) \times 100 \%$	Визначає основну здатність банку мати прибуток — його прибуток від процентної різниці як процент загальних активів
5. Віддача статутного капіталу	$\text{Від}_{\text{ф.ст}} = \frac{\text{Пр}}{\text{Ф}_{\text{ст}}} \%$	Скільки грошових одиниць прибутку приносить кожна грошова одиниця статутного фонду
6. Співвідношення наданих кредитів і фондів	$K = \frac{K_p}{\Phi} \%$	Скільки одиниць коштів у позичках припадає на кожен одиницю фондів
7. Коефіцієнт беззбитковості	$K_0 = \frac{BK}{B} \%$	Рівень покриття власним капіталом витрат і збитків
8. Рівень нетрадиційних доходів	$P_{\text{н.д}} = \frac{\text{До інші}}{A} 100 \%$	Збільшення цього показника може свідчити, з одного боку, про позитивну диверсифікацію платних послуг, з іншого — про намагання одержати спекулятивні прибутки для покриття дефіциту основного W

Джерелами підвищення ефективності банківської діяльності є:

1. Підвищення дохідності банку шляхами оптимізації структури балансу — активів і пасивів.
2. Оптимізація структури доходів і витрат.
3. Оптимізація співвідношення показників щодо структури капіталу банку (власні та залучені кошти).
4. Визначення мінімально допустимої процентної маржі.
5. Виявлення тенденцій у дохідності кредитних операцій.
6. Планування мінімальної дохідної маржі для прогнозування орієнтовного рівня процентів за активними та пасивними операціями.
7. Оптимізація співвідношення наданих кредитів і фондів.
8. Регулювання чисельності персоналу.

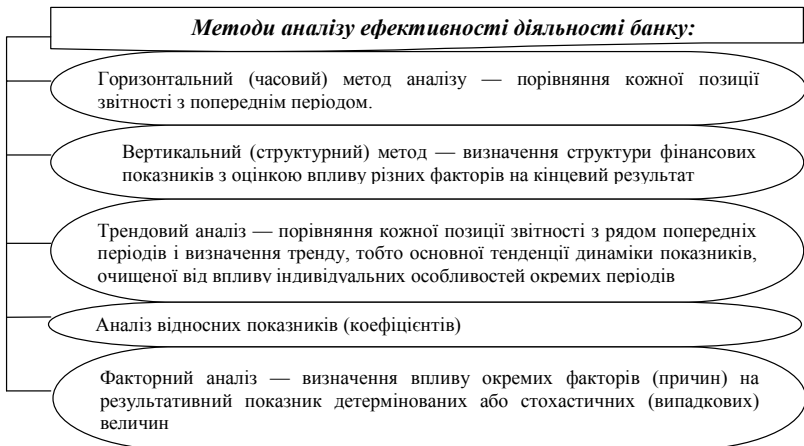
9. Підтримка ліквідності.

10. Управління банківським ризиком і його мінімізація згідно з обраною стратегією «дохідність \leftrightarrow ризик».

11. Підвищення числа та еластичності банківських послуг, їх якості, швидкості, безпеки, зручності й гарантованості щодо клієнта.

Необхідність у проведенні аналізу ефективності діяльності банку виникає:

1. При фінансовому плануванні.
2. При здійсненні аудиту.
3. При визначенні платоспроможності за напрямками:
 - оцінка якості менеджменту в банку;
 - ситуацій на ринку;
 - фінансового стану в самому банку.
4. Під час прийняття рішень про санацію чи банкрутство банку або перед проведенням реорганізації.
5. Під час прийняття рішень про емісію облігацій чи акцій.
6. В рамках внутрішнього фінансового контролінгу для потреб керівництва, щоб знати реальний стан справ у банку.

Напрями аналізу:

I. Аналіз динаміки середнього рівня ефективності (Е) в розподілі по банківських установах за допомогою індексів:

1) змінного складу: $I_{з.с} = \frac{\sum E_1 d_1}{\sum E_0 d_0} = \frac{\bar{E}_1}{\bar{E}_0}$;

2) фіксованого складу: (вплив на динаміку середнього рівня ефективності змін її рівня в окремих банківських установах): $I_{ф.с} = \frac{\sum E_1 d_1}{\sum E_0 d_1}$;

3) структурних зрушень (вплив на динаміку середнього рівня ефективності змін у розподілі витрат по банківських установах): $I_{с.з} = \frac{\sum E_0 d_1}{\sum E_0 d_0}$;

II. Отримання додаткового ефекту за рахунок більш інтенсивного використання витрат (економії ресурсів і поточних витрат).

Розмір відносної економії:

- ресурсів — $PC_1 - PC_0 \times I_D$;
- поточних витрат — $Впот1 - Впот0 * I_D$;
- капіталу банку — $K_1 - K_0 \times I_D$.

де I_D — індекс зміни доходу банку.

Від'ємний результат розрахунку показує відносну економію, додатний — перевитрати.

III. Вплив на динаміку ефекту (доходу) змін ефективності та витрат (капіталу).

$$\Delta D_E = (E_1 - E_0) \times K_1,$$

$$\Delta D_K = (K_1 - K_0) \times E_0.$$

IV. У ході аналізу ефективності використовується взаємозв'язок частинних показників ефективності з відповідними мультиплікаторами.

Як приклад можна навести взаємозв'язок показників прибутковості акціонерного капіталу $ROE = ROA \times МК$:

$$ROE = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}};$$

- прибутковості активів: $ROA = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Сумарні активи}}$;
- мультиплікатора акціонерного капіталу:

$$MK = \frac{\text{Сумарні активи}}{\text{Акціонерний капітал}}$$

(показує співвідношення обсягу розміщених коштів банку та акціонерного капіталу).

Для розрахунку впливу на динаміку прибутковості акціонерного капіталу (ROE) пов'язаних з ним величин використовують метод ланцюгових підстановок. Так, динаміка ROE за рахунок обох факторів визначається за формулами:

а) відносна зміна: $I_{ROE} = \frac{ROA_1 \times MK_1}{ROA_0 \times EM_0}$;

б) абсолютний розмір зміни:

$$\Delta_1 = ROE_1 - ROE_0 = ROA_1 \times MK_1 - ROA_0 \times MK_0,$$

у тому числі

- за рахунок динаміки ROA:

відносна зміна: $I_{ROE(ROA)} = \frac{ROA_1 \times MK_1}{ROA_0 \times MK_1}$;

абсолютна зміна: $\Delta_2 = ROA_1 \times MK_1 - ROA_0 \times MK_1$;

- за рахунок динаміки МК:

відносна зміна: $I_{ROE(EM)} = \frac{ROA_0 \times MK_1}{ROA_0 \times MK_0}$;

абсолютна зміна: $\Delta_3 = ROA_0 \times MK_1 - ROA_0 \times MK_0$.

Взаємозв'язок між показниками:

$$I_{ROE} = I_{ROA} \times I_{MK},$$

$$\Delta_1 = \Delta_2 + \Delta_3.$$

V. Роль окремих факторів у розвитку ефективності банківської діяльності визначається за допомогою виробничої функції:

$$D = A \times K^\alpha \times L^\beta,$$

де K — капітал банку;

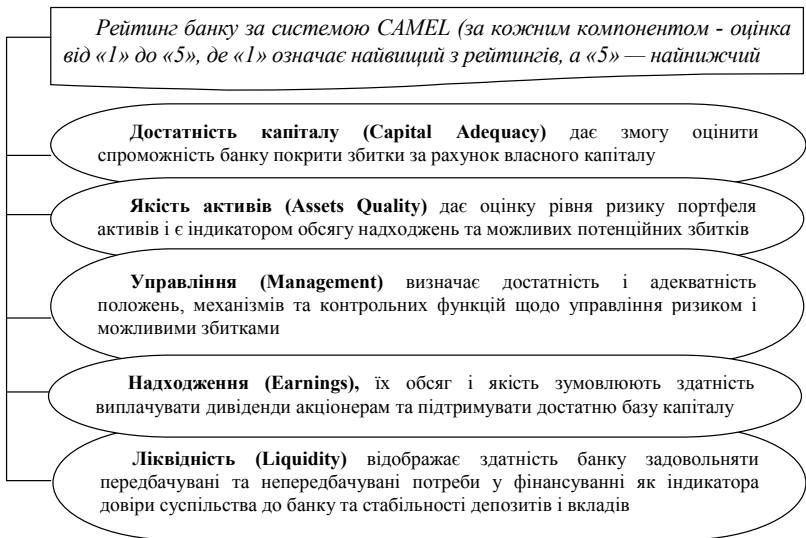
L — чисельність зайнятих (витрати праці);

α і β — характеризують залежність обсягу й динаміки доходів банку від обсягу та динаміки факторів банківської діяльності K та L (α — характеризує приріст доходу банку на одиницю зміни K при фіксованому L ; β — приріст доходу банку на одиницю зміни L при фіксованому K).

Збільшення K і L в n разів призведе до збільшення D в $n^{(\alpha + \beta)}$ разів.

Якщо:

- $(\alpha + \beta) > 1$ — рівень доходу випереджає рівень факторів діяльності. Це свідчить про наявність інтенсивних джерел зростання результатів банківської діяльності.
- $(\alpha + \beta) = 1$ — рівень доходу відбувається в міру зростання факторів діяльності. Це екстенсивний шлях розвитку.
- $(\alpha + \beta) < 1$ — дохід банку зростає повільніше, ніж фактори банківської діяльності. Зменшується сумарна ефективність банківських ресурсів, що порушує нормальні умови функціонування банку.

Для кожного з компонентів устанавлюються правила визначення числового рейтингу.

1. Відмінно (надійно) — відображає дуже високий рівень результатів діяльності без жодного дійсного чи потенційного недоліку.

2. Добре — відображає високий рівень результатів діяльності, що може підтримуватися у стабільному оточенні (середовищі). Існують лише незначні недоліки.

3. **Гранично** — відображає стан, який може бути серйозно вражений у нестабільному оточенні.

4. **Погано** — діяльність банку потенційно може завдавати шкоди його загальній платоспроможності.

5. **Незадовільно** — діяльність банку загрожує його загальній платоспроможності.

Комплексна оцінка «1» показує, що банк загалом надійний. Банк вважається стабільним та добре керованим, і через це очікується, що він в змозі протистояти коливанням у бізнесі.

Комплексна оцінка «2» загалом має те саме визначення, що й оцінка «1», хоча помічені вади істотніші за ті, що притаманні установам з оцінкою «1».

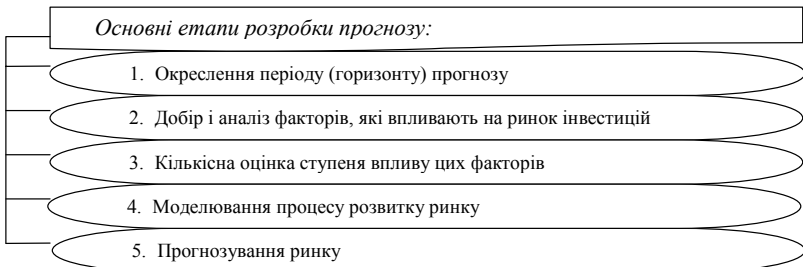
Комплексна оцінка «3» свідчить, що банк може протистояти несприятливим умовам, але в разі неефективності заходів щодо ліквідації недоліків перебуватиме під загрозою.

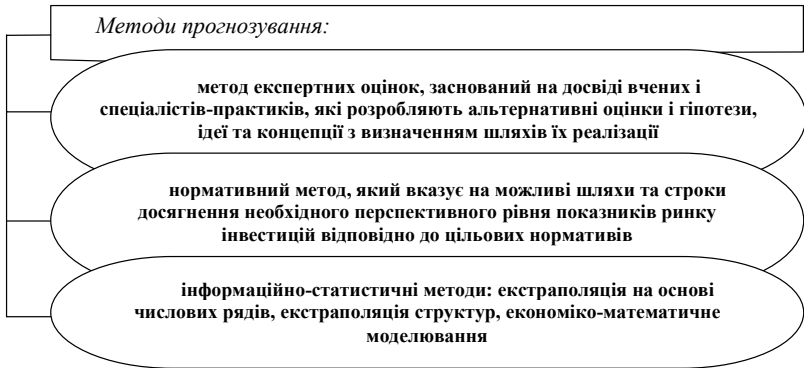
Комплексна оцінка «4» вказує на банк із серйозними проблемами, а також на існування потреби вжити невідкладних заходів щодо платоспроможності, яка перебуває під загрозою.

Комплексна оцінка «5» вказує на банк, близький до неплатоспроможності або фактично неплатоспроможний, щодо якого може розглядатися питання про ліквідацію чи реорганізацію.

Узагальнення результатів аналізу ефективності є базою статистичного прогнозування.

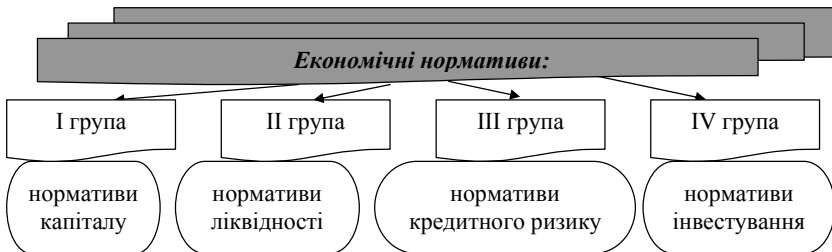
Економічне прогнозування — це спосіб науково обґрунтованого передбачення основних напрямів розвитку економічної системи або їх окремих елементів. При цьому з'ясовуються основні шляхи та перспективи розвитку, можливі структурні зміни, виявляються альтернативні шляхи розвитку, оцінюються наслідки.

10.5. ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Згідно із **Законом України «Про банки і банківську діяльність»** з метою захисту інтересів клієнтів і забезпечення фінансової надійності НБУ встановлює для всіх комерційних банків **економічні нормативи**. Порядок розрахунку економічних нормативів регламентується **Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні**, затвердженою Постановою НБУ № 368 від 28.08.2001р.

Норматив	Методика розрахунку	Нормативне значення
Нормативи капіталу		
Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1)	Сума основного і додаткового капіталу за мінусом балансової вартості таких активів: акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж та на інвестиції; вкладення в капітал інших банків у розмірі 10 % і більше їх статутного капіталу та в дочірні установи; кошти, які вкладені в інші банки на умовах субординованого боргу.	Не менше 120 млн.грн. Регулятивний капітал банку не може бути менше його статутного капіталу.
Норматив адекватності регулятивного капіталу / платоспроможності (Н2)	Н2 відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. <hr/> регулятивний капітал банку <hr/> сумарні активи і позабалансові інструменти, зважені за ступенем кредитного ризику та зменшені на суму створених резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав	не менше 10 % . Для банків, що розпочинають операційну діяльність: протягом перших 12 місяців діяльності (з дня отримання ліцензії) — не менш 15 % ; протягом наступних 12 місяців — не менш 12 % ; надалі — не менш 10 % .
Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3)	Н3 відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій. <hr/> регулятивний капітал банку <hr/> сукупні активи банку, зменшені на суму створених резервів	не менше 9 %
Нормативи ліквідності		
Норматив миттєвої ліквідності (Н4)	Н4 встановлює мінімально необхідний обсяг високоліквідних активів для забезпечення виконання поточних зобов'язань протягом одного операційного дня. <hr/> високоліквідні активи (сума готівкових коштів у касі та на кореспондентських рахунках) <hr/> поточні зобов'язання банку	не менше 20 %

Норматив	Методика розрахунку	Нормативне значення
Норматив поточної ліквідності (Н5)	<p>Н5 встановлює мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця.</p> <hr/> <p>активи банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно)</p> <hr/> <p>зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно)</p>	не менше 40 %
Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	<p>Н6 встановлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року.</p> <hr/> <p>ліквідні активи з кінцевим строком погашення до одного року</p> <hr/> <p>зобов'язання з кінцевим строком погашення до одного року</p>	не менше 60 %
Нормативи кредитного ризику		
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	<p>Н7 встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.</p> <hr/> <p>сума всіх вимог банку та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента</p> <hr/> <p>регулятивний капітал банку</p>	не більше 25 %
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	<p>Н8 встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.</p> <hr/> <p>сума всіх великих кредитів, наданих банком щодо всіх контрагентів або груп пов'язаних контрагентів, з урахуванням усіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цих контрагентів</p> <hr/> <p>регулятивний капітал банку</p>	<p>не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу банку.</p> <p>Якщо Н8 перевищує це значення, то вимоги до Н2 автоматично підвищуються</p>

Норматив	Методика розрахунку	Нормативне значення
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручителств, наданих одному інсайдеру (Н9)	<p>Н9 встановлюється для обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого та непрямого впливу на діяльність банку. Цей вплив зумовлює те, що банк проводить операції з інсайдерами на умовах, не завжди вигідних для банку.</p> <p>сума всіх зобов'язань інсайдера (або групи пов'язаних інсайдерів) перед банком і всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цих інсайдерів</p> <hr/> <p>статутний капітал банку</p>	не більше 5 %
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручителств, наданих інсайдерам (Н10)	<p>Н10 встановлюється для обмеження сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів, оскільки надмірний обсяг призводить до концентрації ризиків і загрожує збереженню регулятивного капіталу банку.</p> <p>сукупна заборгованість зобов'язань усіх інсайдерів перед банком і 100 % суми позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо всіх інсайдерів</p> <hr/> <p>статутний капітал банку</p>	не більше 30 %
Нормативи інвестування		
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	<p>Н11 встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з інвестуванням в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати окремої юридичної особи.</p> <p>розмір коштів, які інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів окремо за кожною установою</p> <hr/> <p>регулятивний капітал банку</p>	не більше 15 %
Норматив загальної суми інвестування (Н12)	<p>Н12 встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного із здійсненням банком інвестиційної діяльності. Н12 характеризує використання капіталу банку для придбання акцій (паїв/часток) будь-якої юридичної особи.</p> <p>сума коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів будь-якої юридичної особи</p> <hr/> <p>регулятивний капітал банку</p>	не більше 60 %

Розрахунок економічних нормативів банки проводять на підставі щоденних балансів. При цьому звітними є дані про дотримання економічних нормативів, що розраховані:

- а) за щоденними розрахунками: Н1, Н7, Н8, Н9, Н10, Н4;
- б) за формулою середньозваженої величини (за місяць): Н3, Н11, Н12;
- в) за станом на 1-е, 11-е та 21-е число кожного місяця: Н2, Н5, Н6.

***Регулятивний капітал** є одним з найважливіших показників діяльності банків, призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків*

Регулятивний капітал банку складається з основного (1-го рівня) капіталу та додаткового (2-го рівня) капіталу. Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Додатковий капітал має менш постійний характер та його розмір піддається змін

Загальна сума капіталу, невідкоригованого на основні за-
соби, визначається за формулою:

$$K1 = OK + ДК - В,$$

де: ОК — основний капітал,
ДК — додатковий капітал,
В — відвернення.

При розрахунку сума додаткового капіталу не повинна перевищувати суму основного капіталу

Відкоригований капітал банку визначається як:

$$K = K1 - (O3 - K1),$$

де: O3 — основні засоби,

(O3 - K1) — перевищення капітальних витрат над сумою капіталу банку.

Якщо O3 > K1, то до розрахунку приймається позитивна різниця. Якщо O3 < K1, до розрахунку приймається 0.

Отже, мінусування вартості основних засобів здійснюється тільки тоді, коли вони перевищують суму основного й додаткового капіталів за мінусом відвернень

Коефіцієнти ризику активів комерційного банку (у %) поділяються на 5 груп, а саме:

0 — кошти на кореспондентському рахунку в НБУ, банкноти та монети в касі; банківські метали;

10 — кредити, надані центральним органам державного управління;

20 — кредити, надані місцевим органам влади, боргові цінні папери центральних органів державного управління та місцевих органів влади;

50 — кошти до запитання в інших банках, строкові депозити, які розміщені в інших банках;

100 — операції з цінними паперами, кредити, які надані клієнтам банку, пролонгована, прострочена та сумнівна заборгованість, дебітори, основні засоби та товарно-матеріальні цінності.

Якщо на умовах субординованого боргу кошти залучені строком на п'ять років, то сума субординованого боргу враховується до капіталу банку зі щорічним зменшенням розміру цих коштів на 20 відсотків на кінець кожного року за таким графіком:

Строк до закінчення дії угоди	Сума, що враховується до капіталу
Від 5 до 4 років	100 %
Від 4 до 3 років	80 %
Від 3 до 2 років	60 %
Від 2 до 1 року	40 %
Менше 1 року	20 %

Якщо на умовах субординованого боргу кошти залучені на строк понад п'ять років, то банк може здійснювати часткове погашення субординованого боргу, але не раніше ніж через п'ять років від дати його залучення. Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, мають враховуватися до капіталу банку в останні п'ять років дії угоди з урахуванням розміру амортизації від залишкової суми субординованого боргу, що обліковується на рахунку 3660 «Субординований борг банку».

Наприклад:

Строк, на який залучено кошти, 7 років (з 01.02.2003 до 31.01.2010).

Сума залучених коштів на умовах субординованого боргу, на яку отримано Дозвіл на врахування до капіталу банку, — 600 000 грн.

Розрахунок суми, що враховується до капіталу, здійснюється так:

- з 01.02.2003 до 31.01.2005 — 100 % — 600 000 грн.;
- з 01.02.2005 до 31.01.2006 — 100 % — 600 000 грн.;
- з 01.02.2006 до 31.01.2007 — 80 % — 480 000 грн.;
- з 01.02.2007 до 31.01.2008 — 60 % — 360 000 грн.;
- з 01.02.2008 до 31.01.2009 — 40 % — 240 000 грн.;
- з 01.02.2009 до 31.01.2010 — 20 % — 120 000 грн.

Ліквідність банку — це його здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та виконання зобов'язань банку.

Ліквідними активами є кошти в касі, які відкриті в НБУ та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти.

Кредитоспроможність — наявність передумов для одержання кредиту і здатність повернути його.

Кредитоспроможність позичальника визначається за показниками, що характеризують його здатність своєчасно розраховуватися за раніше одержаними кредитами, його поточне фінансове становище, спроможність у разі потреби мобілізувати кошти з різних джерел і забезпечити оперативну конверсію активів у ліквідні кошти.

Кредитний ризик, що прийняв банк на одного контрагента або групу пов'язаних контрагентів **вважається великим**, якщо сума всіх вимог банку до цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів і всіх позабалансових зобов'язань, наданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, становить 10 % і більше регулятивного капіталу банку

Інсайдери — особи, які здатні здійснювати прямий або непрямий вплив на діяльність банку, може призвести до значних проблем, оскільки в цих випадках визначення платоспроможності контрагента не завжди здійснюється об'єктивно.

До інсайдерів — фізичних осіб належать:

- а) власники істотної участі;
- б) управлінський персонал банку, працівники внутрішнього аудиту; члени ревізійної комісії;
- в) контролери;
- г) асоційовані особи: рідні брати та сестри, батьки, чоловік, дружина або повнолітні діти тих керівників банку, контролерів банку і керівників установ — акціонерів банку, які є власниками істотної участі банку.

До інсайдерів — юридичних осіб належать:

- а) власники істотної участі;
- б) афілійовані особи:
установа, що має істотну участь у банку;
установа, в якій банк є власником істотної участі;
- в) споріднені особи: установа, у якій власником істотної участі є особа, яка водночас є власником істотної участі в банку; установа, керівники якої є одночасно керівниками банку;
- г) асоційована особа — юридична особа, в якій керівником є батьки, брати й сестри, дружина, чоловік або діти тих керівників і контролерів банку, а також установ — акціонерів банку, які є власниками істотної участі в банку.

Прямі інвестиції банків — це внесення банками власних коштів або майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права (акції, пайові свідоцтва), емітовані такою юридичною особою.

Банки мають право здійснювати прямі інвестиції (за рахунок власних коштів і від власного імені) лише на підставі письмового дозволу НБУ, що надається згідно з правилами, установленими відповідними нормативно-правовими актами НБУ.

Банки мають право здійснити інвестицію без письмового дозволу НБУ, якщо:

інвестиція в будь-яку юридичну особу становить не більше ніж 5 % регулятивного капіталу банку;

юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключно діяльність з надання фінансових послуг;

регулятивний капітал банку повністю відповідає вимогам для інвестицій, установленим нормативно-правовими актами НБУ.

Банку забороняється інвестувати кошти в підприємство, установу, статутом яких передбачено повну відповідальність його власників.

НБУ здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків і встановлює спеціальні вимоги стосовно певного виду діяльності банків.

Банк набуває статусу спеціалізованого, якщо більше 50 % його активів є активами одного типу, пов'язаного з іпотекою, інвестиційною діяльністю, кліринговою діяльністю, а також статусу ощадного банку, — якщо більше 50 % його пасивів є вкладками фізичних осіб.

Спеціальні вимоги щодо діяльності банків

Банки	H1	H2	H3	H4	H7	H8	H9	H10	H12
Спеціалізовані ощадні				не менше 30 %	не більше 5 %		не більше 2 %	не більше 20 %	
Спеціалізовані іпотечні				не менше 30 %	не більше 5 %		не більше 2 %	не більше 20 %	
Спеціалізовані розрахункові (клірингові)		не менше 20 %	не менше 12 %	не менше 90 %		не більше 100 %			не більше 10 %
Спеціалізовані інвестиційні		не менше 20 %	не менше 12 %						не більше 90 %
Уповноважені, що залучають кошти фізичних осіб для фінансування житлового будівництва	не менше 35 % та 5 млн свро	не менше 18 %	не менше 12 %	не менше 30 %					

Банкам забороняється додаткове залучення вкладів фізичних осіб або продовження дії договорів з фізичними особами у разі порушення хоча б одного з економічних нормативів.

Співвідношення вкладів фізичних осіб до регулятивного капіталу для всіх новостворених банків має становити:

протягом першого року діяльності — не більше ніж 50 % ;

протягом другого року діяльності — не більше ніж 100 % .

Надалі, якщо банк має високий і стабільний рівень надходжень, що забезпечує його прибуткову діяльність, основні показники фінансової діяльності банку відповідають нормативним вимогам або перевищують їх, то він може залучати вклади фізичних осіб без цих обмежень.

Розрахунок економічних нормативів банки (юридичні особи) проводять на підставі щоденних балансів.

При цьому звітними є дані про дотримання економічних нормативів, що розраховані:

а) за щоденними розрахунками: H1, H7, H8, H9, H10, H4;

б) за формулою середньозваженої величини (за місяць): H3, H11, H12;

в) за станом на 1-е, 11-е та 21-е число кожного місяця: H2, H5, H6.

Форми звітності банків поділяються на щоденні, щодакдні, щомісячні, кварталні та річні.

1. До щоденної форми звітності належить форма N 1Д «Баланс банку». Разом із щоденним балансом (файл 01) надається відповідна інформація за спеціальним файлом 42 для розрахунку таких економічних нормативів: Н1; Н7; Н8; Н9; Н10; Н11.

2. До щодокадних форм звітності належать такі:
«Звіт про залишки коштів, що розміщені в інших банках та залучені від інших банків»;

«Звіт про структуру активів та пасивів за строками»;

«Інформація про врахування субординованого боргу до розрахунку капіталу банку».

Щодокади надається відповідна інформація за спеціальними файлами 26 та А7 — для розрахунку таких економічних нормативів: Н2; Н5; Н6.

3. До щомісячних форм звітності належать такі:

«Звіт про дотримання економічних нормативів та лімітів відкритої валютної позиції»;

«Звіт про класифіковані кредитні операції та сформовані резерви за кредитними операціями»;

«Звіт про формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями»;

«Звіт про формування резерву на відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості»;

«Звіт про операції банків з цінними паперами та сформовані під них резерви за звітний місяць»;

«Звіт про формування банками резерву за простроченими та сумнівними до отримання нарахованими доходами»;

«Звіт про двадцять найбільших кредиторів банку»;

«Звіт про концентрацію ризиків за активними операціями банку з контрагентами та інсайдерами»;

«Звіт про найбільших (прямих та опосередкованих) учасників контрагентів банку»;

«Звіт про концентрацію ризиків за пасивними операціями банку».

4. До кварталних форм звітності належать такі:

«Звіт про афілійованих осіб банку»;

«Звіт про двадцять найбільших учасників банку».

«Інформація про суб'єктів господарської діяльності, у яких власник істотної участі в банку має участь, що перевищує 10 % »

5. До річних форм звітності належать такі:

«Звіт про дотримання економічних нормативів на основі консолідованої фінансової звітності».

Усі форми звітності, крім форми «Звіт про дотримання економічних нормативів та лімітів відкритої валютної позиції», подаються електронною поштою.

Формування та дотримання комерційним банком обов'язкових резервів

Обов'язкові мінімальні резерви — це один із активних інструментів, за допомогою якого НБУ визначає потребу та здійснює регулювання грошової маси в обігу. Також обов'язкові резерви дозволяють комерційним банкам підтримувати ліквідність на певному рівні та забезпечувати своєчасні платежі за вимогами клієнтів.

Обов'язковому резервуванню підлягають усі кошти юридичних та фізичних осіб, залучені комерційними банками на їх баланс як у національній, так і в іноземній валюті.

До залучених банками коштів належать кошти, що знаходяться на депозитних, розрахункових, поточних, бюджетних рахунках юридичних і фізичних осіб, а також кошти інших загальнобанківських рахунків

НБУ зобов'язує комерційні банки тримати суму обов'язкових резервів у визначеному розмірі на коррахунках щоденно і забороняє зараховувати на покриття обов'язкових резервних вимог готівку в касі і облігації внутрішньої державної позики.

Обсяг обов'язкових резервів визначається комерційним банком кожен день у розмірі встановленого відсотку від середньоарифметичних залишків залучених банком коштів.

Питання для самоконтролю

1. Мета і завдання економічного аналізу діяльності банку.
2. Напрями і критерії аналізу.
3. Структура балансового звіту банку та його аналіз.
4. Капітал, активи та зобов'язання банку.
5. Платоспроможність банку.
6. Коефіцієнтний аналіз.
7. Аналіз прибутків та збитків банку.
8. Аналіз прибутковості банку.
9. Аналіз ефективності діяльності банку.
10. Чистий спред, чиста процентна маржа.

11. Аналіз виконання банком економічних нормативів регулювання діяльності банку.
12. Нормативи капіталу.
13. Нормативи ліквідності.
14. Нормативи ризику.
15. Формування та дотримання комерційним банком норми обов'язкових резервів.
16. Ефективність банківської системи.
17. Комплексний аналіз діяльності банку.
18. Абсолютні та відносні показники ефективності банківської діяльності.

Бібліографічний список

1. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 29.03.2004р. №22. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003р №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1028.722.39&nobreak=1>
4. Про систему електронної пошти Національного банку України: Положення затв. постановою Правління Національного банку України від 30.06.1993 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Аналіз діяльності комерційного банку. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент»/ за ред. проф. Бутниці Ф.Ф. та проф. Герасимовича А.М. — Житомир: ПП «Рута», 2001. — 384 с.
6. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред. проф. Р.І.Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001.-314 с.
7. Інформація АУБ про фінансові результати діяльності комерційних банків. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.Ufc.com.ua>
8. Карманов Є.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000. — 464 с.

9. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерській облік і прийняття рішень в банках: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.:КНЕУ, 2002.-404с.

10. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.:МАУП, 2002. — 84с.

11. Регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Законодавчі та нормативні акти/ за ред. к.е.н. Голодець І.В. — К.: «Екобуд», 2003.-231с.

12. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. — Суми : Університетська книга, 2007. — 314 с.

13. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. — К.: КНЕУ, 2004. — 468с.

14. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112

15. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:

<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

16. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

17. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

РОЗДІЛ 11

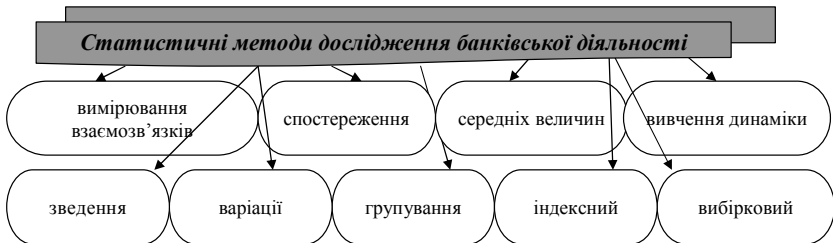
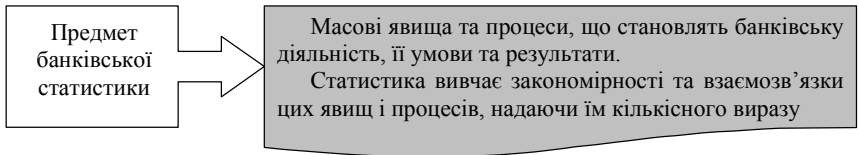
БАНКІВСЬКА СТАТИСТИКА

11.1. Предмет, метод і завдання банківської статистики

11.2. Статистика ресурсів комерційних банків

11.3. Статистика доходів і витрат банку

11.1. ПРЕДМЕТ, МЕТОД І ЗАВДАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СТАТИСТИКИ

Завдання банківської статистики:

- контроль за виконанням планових показників банку та додержання нормативів НБУ;
- аналіз якості планування та нормування банківської діяльності;
- своєчасне виявлення внутрішніх часткових диспропорцій у діяльності окремих банківських установ;
 - виявлення внутрішньобанківських резервів підвищення ефективності діяльності банку, зокрема зіставлення його показників
 - з показниками провідних банківських установ;
 - забезпечення органів управління різних рівнів і державної статистики даними про банківську діяльність;
 - організація та проведення одноразових обстежень за допомогою вибіркового методу;

- одержання та обробка інформації про діяльність вітчизняних і зарубіжних банківських установ; проведення порівняльного аналізу;
- статистичне забезпечення маркетингу банківської діяльності;
- характеристика результатів діяльності банку, зокрема із залучення та використання коштів;
- пропаганда результатів статистичного дослідження банківської діяльності на ринку банківських послуг;
- аналіз надійності банку з точки зору суб'єктів ринку банківських послуг;
- визначення та оцінка рейтингу банку.

11.2. СТАТИСТИКА РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Брутто-кошти (БК) — це загальний обсяг коштів банку.

Імобілізовані кошти (І) — це частина брутто-коштів, яка не може бути використана для вкладень з метою одержання прибутку.

Нетто-кошти (НК) — це частина брутто-коштів, яка може бути використані як кредитні ресурси: $НК = БК - І$.

Аналіз формування динаміки нетто-коштів здійснюють-ся на основі таких показників:

$$\text{Коефіцієнт іммобілізації: } H_1 = \frac{I}{BK}.$$

$$\text{Коефіцієнт нетто-коштів: } H_{нк} = \frac{НК}{BK}.$$

У процесі формування НК аналізується динаміка коефіцієнта нетто-коштів під впливом факторів у динамічному ряді

Індекс коефіцієнта нетто-коштів змінного складу:

$$I_{нк}^{з.с} = \frac{\sum K_{нк1} \times d_1}{\sum K_{нк0} \times d_0},$$

де d — частка брутто-коштів окремих підрозділів банку в загальному обсязі:

$$\Delta_1 = \overline{K_{нк1}} - \overline{K_{нк0}}.$$

Індекс коефіцієнта нетто-коштів фіксованого складу:

$$I_{\text{кнк}}^{\text{ф.с}} = \frac{\sum K_{\text{нк}_1} \times d_1}{\sum K_{\text{нк}_0} \times d_1},$$

$$\Delta_2 = \overline{K_{\text{нк}_1}} - \sum K_{\text{нк}_0} \times d_1.$$

Індекс коефіцієнта нетто-коштів структурних зрушень:

$$I_{\text{кнк}}^{\text{с.з.}} = \frac{\sum K_{\text{нк}_0} \times d_1}{\sum K_{\text{нк}_0} \times d_0},$$

$$\Delta_3 = \sum K_{\text{нк}_0} d_1 - K_{\text{нк}_0} d_0.$$

Для оцінки достатності власного капіталу банку використовується **коефіцієнт співвідношення власного капіталу (ВК) і залучених коштів (ЗК):**

$$K_1 = \frac{\text{ВК}}{\text{ЗК}} \times 100 \%.$$

Він показує, скільки власних коштів вистачить для забезпечення надійного зберігання коштів вкладників і кредиторів

Порядок розрахунку коефіцієнта K_1 має суттєві недоліки: не враховується рівень ризикованості активних операцій, в які вкладаються банківські ресурси; не беруться до уваги специфіка та призначення складових елементів власного капіталу, а також залучених коштів.

Для **поглибленої оцінки власного капіталу** комерційного банку використовуються такі коефіцієнти:

$$K_2 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Пасиви банку}};$$

$$K_3 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи банку}};$$

$$K_4 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Ризикові активи}}.$$

А також **коефіцієнт платоспроможності**, що визначається як співвідношення нормативного власного капіталу (НВК) і сумарних активів, зважених щодо відповідності коефіцієнтів ризику ($A_{\text{кл}}$):

$$K_5 = \frac{\text{НВК}}{A_{\text{кл}}} \times 100 \%.$$

Статистичне обґрунтування управлінських рішень стосовно депозитної політики ґрунтується на результатах статистичного аналізу за такими напрямками:

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ОБСЯГУ ТА СТРУКТУРИ ПАСИВІВ В АБСОЛЮТНОМУ ВИРАЖЕННІ (горизонтальний аналіз)

Статті пасиву	Обсяг у базовому періоді, Y_0 , тис. грн	Обсяг у звітному періоді, Y_1 , тис. грн	ΔY , тис. грн	T_p % зростання	$T_{пр}$ %	Обсяг розміру 1 %, 1 тис. грн
Власні кошти Залучені кошти			$\Delta Y = Y_1 - Y_0$	$\frac{Y_1}{Y_0} \times 100 \%$	$T_p - 100 \%$	$1\% = \frac{\Delta Y}{T_{пр}}$
Всього						

**АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СТРУКТУРИ ПАСИВІВ
У ВІДНОСНОМУ ВИРАЖЕННІ (вертикальний аналіз)**

Статті пасиву	$d_0, \%$	$d_1, \%$	$\Delta d = d_1 - d_0$ в. п.	$T_{зр} = \frac{d_1}{d_0} \times 100\%$	$T_{пр} = T_p - 100\%$	$(\Delta d)^2$ в. п.
Власні кошти... Залучені кошти...						
Всього	100 %	100 %				$\Sigma(d_1 - d_0)^2$

Узагальнюючий показник структурних зрушень у балансі:

$$K_{ст.зр} = \sqrt{\frac{\sum (d_1 - d_0)^2}{n}},$$

де n — кількість статей пасиву;

$K_{ст.зр}$ показує, як структура балансу звітного періоду відрізняється від базового в середньому по всіх статтях

Узагальнюючий показник пропорційності розподілу власних і залучених коштів — коефіцієнт концентрації:

$$K_{конц} = \frac{1}{2} \times \sum |d_{вл.к} - d_{зк}|$$

Завдання статистичного аналізу кредитної діяльності:

Організація статистичних обліку та звітності кредитних операцій

Розробка системи показників, які характеризують кредитні відносини

Виявлення статистичних закономірностей розвитку кредитних відносин

Послідовне вдосконалення методики розробки та аналізу системи статистичних показників з урахуванням досягнень економічної науки

Напрями управління активами:

підтримання платоспроможності банку, тобто здатності надавати готівку для запланованих та випадкових потреб і виконувати зобов'язання в разі їх виникнення

запобігання несанкціонованим ризикам, що можуть завдати збитків (процентний, валютний, кредитний, ліквідності, акціонерний, товарний, економічний, фіскальний, правовий)

ефективність і оптимізація прибутковості банку шляхом запобігання наявності непрацюючої готівки, тобто такої, що не приносить прибутку, і максимізація показників прибутковості банківських операцій шляхом фінансування операцій мінімально можливими ресурсами при оптимальних цінах на банківські продукти

Керувати ризиком — означає чинити дії, спрямовані на підтримання такого його рівня, що відповідає поставленим на даний момент цілям управління

Основні види ризиків:

1. **Кредитний ризик:** можливість невиконання позичальником своїх зобов'язань.

2. **Процентний ризик:** можливість коливань ринкових процентних ставок.

3. **Ризик ринку цінних паперів:** можливість знецінювання цінних паперів.

4. **Валютний ризик:** коливання курсів валют при купівлі-продажу валюти, видачі валютних кредитів.

5. **Ризик при формуванні депозитів:** дострокове вилучення вкладів.

6. **Ризик при нових видах діяльності.** За великої розбіжності в термінах і розмірах платежів за факторингом банк наражається на ризики, пов'язані з прорахунками у створенні певного резерву по цих операціях.

7. **Ризик лізингових угод.** Невід'ємною частиною банківської стратегії є хеджування: розробка заходів щодо зниження або попередження виявленого ризику.

В процесі аналізу активів за ризиком ліквідності розраховується **обсяг класифікованих активів** $A_{\text{кл}}$ за формулою:

$$A_{\text{кл}} = \sum A_i \cdot r_i ;$$

де A_i — обсяг окремих статей активів балансу;

r_i — рівень ризику ліквідності по статтях.

Система статистичних показників кредитної діяльності

Інформаційно-аналітичне забезпечення менеджменту кредитної діяльності банків включає такі показники:

1. Обсяг погашених позичок — **кредитовий оборот** — загальний $КО_{\text{заг}}$, в тому числі по рахунку прострочених позичок — $КО_{\text{пр}}$.
2. **Залишок позичок загальний** ($З_{\text{заг}}$), в тому числі по рахунку прострочених позичок ($З_{\text{пр}}$), на початок періоду ($З_{\text{п}}$), на кінець періоду ($З_{\text{к}}$).
3. **Обсяг виданих позичок** — V .

Балансовий зв'язок між цими показниками: $З_{\text{п}} + V = КО + З_{\text{к}}$.

На основі цих абсолютних показників обчислюються такі **відносні показники**:

1. **Середній залишок позичок** за певний період за наявності даних на початок і кінець періоду за формулою: $\bar{З} = \frac{З_{п} + З_{к}}{2}$,

а за наявності даних на більш ніж дві дати та через значні відрізки часу — за формулою: $\bar{З} = \frac{1/2 З_1 + З_2 + \dots + 1/2 З_n}{n - 1}$.

2. **Частка несвоєчасно повернутих позичок** ($\Pi_{\text{пн}}$) в загальному обсязі погашених позик ($\Pi_{\text{заг}}$) визначається за формулою: $d_{\text{пн}} = \frac{\Pi_{\text{пн}}}{\Pi_{\text{заг}}} \times 100$.

3. **Частка простроченої заборгованості** в загальному обсязі заборгованості визначається за формулою: $d_{\text{з.пр}} = \frac{З_{\text{пр}}}{З_{\text{заг}}} \times 100$.

4. **Частка кредитового обороту за простроченими позичками** ($\text{КО}_{\text{пр}}$) в загальному обсязі кредитового обороту ($\text{КО}_{\text{заг}}$) визначається за формулою: $d_{\text{кр}} = \frac{\text{КО}_{\text{пр}}}{\text{КО}_{\text{заг}}}$.

5. **Частка кредитів, наданих одному чи певній групі клієнтів** (КР_i) визначається за формулою: $d_{\text{кр}_i} = \frac{\text{КР}_i}{\sum \text{КР}_i}$.

6. **Частка розміру окремої позички** (КР_i) в загальному обсязі власного капіталу банку (ВК) визначається за формулою: $d_i = \frac{\text{КР}_i}{\text{ВК}}$.

7. **Середня тривалість прострочених позичок** визначається за формулою: $T_p = \frac{\bar{З}_{\text{пр}} \cdot Д}{\text{КО}_{\text{пр}}}$.

Ці показники використовуються для аналізу **оборотності кредитної маси** — важливої характеристики кредитної діяльності.

Рівень **оборотності позики** вимірюється двома показниками: кількістю оборотів, які здійснила позика за певний період, та середньою тривалістю користування позикою.

Кількість оборотів позики або **швидкість обороту** (S) визначається так: $S = \frac{КО}{\bar{З}}$.

Швидкість обороту позики характеризує середню кількість оборотів, які здійснила короткострокова позика за певний період.

Тривалість користування короткостроковою позикою або **час обороту** (t) визначається за формулою: $t = \frac{\bar{З} \times Д}{КО}$,

де $Д$ — кількість днів у періоді.

Він характеризує середню кількість днів користування позикою та є зворотною величиною щодо швидкості обороту позики: чим менше тривалість користування позикою, тим менше розмір позик, які необхідні банку для кредитування одного й того ж обсягу діяльності.

Якщо відома тривалість користування позикою, то кількість оборотів позики можна визначити на основі взаємозв'язку цих показників за формулою: $S = \frac{Д}{t}$.

Індекс швидкості обороту позик змінного складу:

$$I_S^{з.с} = \frac{\sum S_1 d_1}{\sum S_0 d_0} = \frac{\bar{S}_1}{\bar{S}_0},$$

де S_0, S_1 — швидкість обороту позик в окремих групах клієнтів або відділеннях банку відповідно в базовому та звітному періодах (d — питома вага залишків позик у цих групах у загальному обсязі залишків).

Індекс швидкості є відношенням середнього рівня швидкості обороту позики по сукупності клієнтів або підрозділів банку у звітному періоді до рівня базового періоду

Індекс швидкості фіксованого складу:

$$I_S^{\text{ф.с}} = \frac{\sum S_1 d_1}{\sum S_0 d_1}.$$

Він показує, як змінилась середня швидкість обороту позик по банку у звітному періоді порівняно з базовим тільки за рахунок зміни швидкості в окремих підрозділах банку.

Індекс швидкості структурних зрушень:

$$I_S^{\text{с.з}} = \frac{\sum S_0 d_1}{\sum S_0 d_0}.$$

Індекс показує, як змінилася середня швидкість обороту позик по банку в цілому тільки за рахунок зміни розподілу залишків позик між підрозділами банку, тобто за рахунок зміни питомої ваги позик по підрозділах банку.

Індекси часу обігу кредитів розраховуються за аналогічно побудованими формулами, в яких за вагу приймається частка кредитового обороту окремих підрозділів банку.

Факторами, що формують динаміку кредитового обороту, є швидкість обороту кредитів і середній залишок позик.

Абсолютний розмір зміни кредитового обороту за рахунок динаміки швидкості обороту кредитів визначається за формулою:

$$\Delta KO_s = (S_1 - S_0) \bar{Z}_1,$$

за рахунок динаміки середніх величин позик — за формулою:

$$\Delta KO_s = (\bar{Z}_1 - \bar{Z}_0) S_0.$$

Факторами, що впливають на швидкість обороту кредитної маси, є динаміка кредитового обороту та середніх залишків позик. **Динаміка швидкості обороту позик під впливом кредитового обороту** обчислюється за формулою:

$$\Delta S'_{\text{ко}} = \frac{KO_1 - KO_0}{\bar{Z}_1},$$

за рахунок динаміки середніх залишків позик —

$$\Delta S_3 = \frac{KO_0}{\bar{Z}_1} - \frac{KO_0}{\bar{Z}_0}.$$

Кредитний ризик — імовірність неповернення позичальником отриманого кредиту та процентів за користування позикою в результаті фінансових ускладнень, фінансового краху чи шахрайства

Вихідними даними для **оцінки кредитного ризику** виступають:

— ступінь ризику (r_i) який диференціюється в розподілі кредитів за ступенем ризику;

— обсяги кредитів в цьому розподілі — KP_i .

На основі цих показників розраховуються обсяги класифікованих кредитів або кредитів з урахуванням ступеня ризику за формулою:

$$KP_{\text{кл}} = \sum KP_i \times r_i.$$

Обсяги класифікованих кредитів є базою для визначення обсягу резервів на покриття ризиків по кредитних операціях.

На основі наведених даних здійснюється аналіз рівня ризику по окремих регіональних установах банку.

Для цього розраховуються **середні рівні ризику по окремих установах**, а також по банку в середньому за формулою:

$$r_i = \frac{\sum KP_{\text{кл}}}{\sum KP_i}$$

Групи кредитних операцій за кредитним ризиком виділяються:

«Стандартні» кредитні операції — за якими кредитний ризик є незначним і становить 2 % чистого кредитного ризику.

«Під контролем» — операції, за якими кредитний ризик є незначним, але може збільшитися внаслідок виникнення несприятливої для позичальника ситуації та становить 5 % чистого кредитного ризику

«Субстандартні» — операції, за якими кредитний ризик є значним, надалі може збільшуватись і становить 20 % чистого кредитного ризику, а також є ймовірність несвочасного погашення заборгованості в повній сумі та в строки, що передбачені кредитним договором

«Сумнівні» — операції, за якими виконання зобов'язань з боку позичальника / контрагента банку в повній сумі (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) під загрозою, ймовірність повного погашення кредитної заборгованості низька та становить 50 % чистого кредитного ризику

«Безнадійні» — операції, ймовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника / контрагента банку (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) практично відсутня, ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості за ними (100 %)

МЕТОДИ АНАЛІЗУ АКТИВІВ БАНКУ

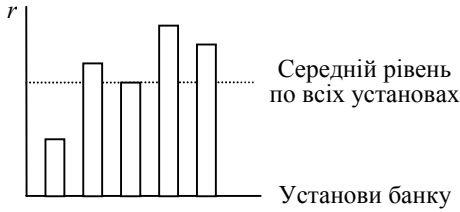
I. Аналіз структури активів	Методи аналізу					
	Ознаки	Установи банку				
		А	Б	В	Г	Д
	1) За ознакою дохідності активів: 1. Дохідні активи: — кредити фізичних і юридичних осіб — міжбанківські кредити — цінні папери — операції з валютою — факторинг, лізинг та ін. 2. Недоходні активи: — гроші, в т. ч. в касі — кор. рахунки в НБУ, в ін. банках — безпроцентний кредит — основні засоби та кап. вклади — дебітори та ін.					
	В цілому	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
	2) За рівнем ліквідності 1. Абсолютно ліквідні: — кор. рахунок — готівка в касі — валюта — кошти в банках коресп. 2. Високоліквідні: — видані кредити — операції з цінними паперами — факторинг — лізинг — вкладення в спільну діяльність 3. Низьколіквідні — прострочена заборгованість — суми, нестягнені по банківських гарантіях — опротестовані векселі					
	В цілому	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

2. Аналіз пропорційності розподілу дохідних активів банку по установах банку	Установи банку	Загальний обсяг активів	Доходні активи	Питома вага активів	Питома вага доходів активів	$K_{\text{лок}} = d_{\text{АД}}/d_{\text{А}}$	Ранги $K_{\text{лок}}$	
		A	$A_{\text{д}}$	$d_{\text{А}}$	$d_{\text{АД}}$			
		1	2	3 по к. 1	4 по к. 2	$5 = 4/3$	6	
				100 %	100 %			
	У графі 6 таблиці проставляємо ранги від меншого до більшого.							
	Установи банку				Ранги	$d'_{\text{А}}$	$d'_{\text{АД}}$	$ d_{\text{А}} - d_{\text{АД}} $
А				1				
Б				2				
В				3				
					100 %	100 %	$\sum d_{\text{А}} - d_{\text{АД}} $	
$K_{\text{конц}} = \frac{1}{2} d_{\text{А}} - d_{\text{АД}} $								

3. Аналіз активів за ступенем ризику (класифіковані активи)	<p>В процесі аналізу розраховується обсяг класифікованих активів (активи за ступенем ризику ліквідності)</p> $A_{\text{кл}} = \sum A_i \cdot r_i$ <p>Обсяг класифікованих активів — це відправна величина для визначення обсягу резервів банку для покриття ризику ліквідності по активних операціях.</p> <p>Важливе місце займає порівняльний аналіз цього ризику в міжбанківському середовищі. Для цього розраховується середній рівень ризику — \bar{r}:</p> $\bar{r} = \frac{A_{\text{кл}}}{\sum A_i} = \frac{\sum A_i r_i}{\sum A_i}$
---	---

3. Аналіз активів за ступенем ризику (класифіковані активи)

Графічне зображення порівняльного аналізу має вигляд:

Розраховується динаміка обсягу класифікованих активів за рахунок окремих чинників:

$$A_{\text{кл}} = \sum A_i r_i \quad \Delta A_{\text{кл}A} = (A_1 - A_0) r_0$$

$$+ \frac{\Delta A_{\text{кл}r} = (r_1 - r_0) A_1}{\Delta A = A_1 - A_0 = \Delta A_{\text{кл}A} + \Delta A_{\text{кл}r}}$$

Аналізується динаміка рівня ризику за рахунок окремих чинників:

$$r = \frac{A_{\text{кл}}}{A} \quad \Delta r_{A_{\text{кл}}} = \frac{A_{\text{кл}1} - A_{\text{кл}0}}{A_1} \quad \frac{\Delta r_A = \frac{A_{\text{кл}0}}{A_1} - \frac{A_{\text{кл}0}}{A_0}}{\Delta r = r_1 - r_0 = \Delta r_{A_{\text{кл}}} + \Delta r_A}$$

В розподілі по банківських установах аналізується динаміка середнього рівня ризику за допомогою індексів ризику змінного, фіксованого складу і структурних зрушень.

Табличний алгоритм індексного аналізу динаміки середнього рівня ризику активів в розподілі по банківських установах.

Установи банку	Базовий період			Звітний період			$I_r = r_1 / r_0$	Частка активів	
	$A_{\text{кл}0}$	A_0	r_0	$A_{\text{кл}1}$	A_1	r_1		d_0	d_1
1	2	3	4=2/3	5	6	7=5/6	8=7/4	9	10
1									
2									
Всього								100	100

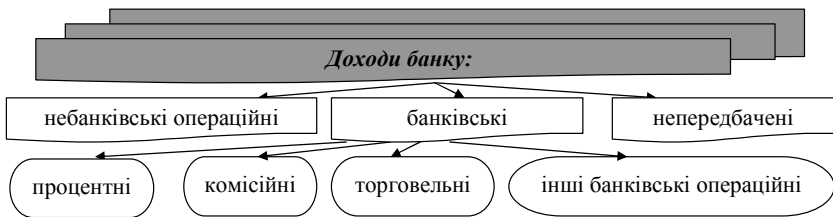
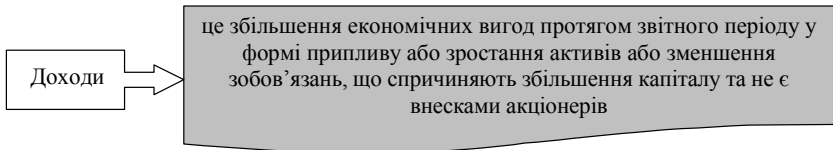
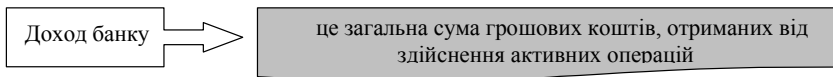
3. Аналіз активів за ступенем ризику (класифіковані активи)	<p>Система індексів</p> $I_R^{з.с} = \frac{\sum r_1 d_1}{\sum r_0 d_0}; \Delta_1 = \sum r_1 d_1 - \sum r_0 d_0.$ <p>Індекс змінного складу показує, як у середньому по банку (у відносному та абсолютному вираженні) в звітному періоді порівняно з базовим змінився рівень ризику активів за рахунок усіх факторів.</p> $I_R^{ф.с} = \frac{\sum r_1 d_1}{\sum r_0 d_1}; \Delta_2 = \sum r_1 d_1 - \sum r_0 d_1.$ <p>Індекс фіксованого складу показує, як у середньому по банку (у відносному та абсолютному вираженні) в звітному періоді порівняно з базовим змінився рівень ризику активів за рахунок динаміки ризику активів по окремим установам банку.</p> $I_R^{с.з} = \frac{\sum r_0 d_1}{\sum r_0 d_0}; \Delta_3 = \sum r_0 d_1 - \sum r_0 d_0.$ <p>Індекс структурних зрушень показує, як в середньому по банку (у відносному та абсолютному вираженні) у звітному періоді порівняно з базовим змінився рівень ризику активів за рахунок зміни розподілу установ банку за обсягом активів.</p>
---	---

4. Оцінка кредитного ризику	<p>Для оцінки кредитів за ступенем ризику використовується така система показників:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ступінь ризику — r_j. 2. Обсяг кредиту — KP_j. 3. Класифікована вартість портфеля кредитів: $KP_{кл} = \sum KP_j r_j$. 4. Ступінь якості портфеля кредитів: $K_{як} = \frac{KP_{кл}}{KP_{заг}}$. 5. Середній рівень ризику: $r = \frac{\sum KP_j r_j}{\sum KP_j}$. 6. Динаміка ризику портфеля кредитів: $I_r = \frac{r_1}{r_0}$.
-----------------------------	---

5. Аналіз кредитних процентних ставок	<p>Складовими кредитної процентної ставки (P) є безризикова ставка ($P_{б/р}$), поправка на інфляцію ($P_{ін}$) та ризикова премія ($P_{риз}$):</p> $P = P_{б/р} + P_{ін} + P_{риз}$
---------------------------------------	---

6. Аналіз динаміки та структури активів	Статті активу	A_0	A_1	ΔA	$T_{зр} = A_1 / A_0$	$T_{зр} = T_{зр} - 100\%$	$\Delta A / T_{зр}$
		1	2	$3 = 2 - 1$	$4 = 2 / 1$	$5 = 4 - 100\%$	$6 = 3 / 5$
	Необоротні активи						
	Оборотні активи						

11.3. СТАТИСТИКА ДОХОДІВ І ВИТРАТ БАНКУ

Доходність комерційного банку — це сумарний позитивний результат його господарсько-фінансової та комерційної діяльності

За рахунок доходів банку покриваються всі його операційні витрати, формується прибуток, обсяг якого визначає рівень дивідендів, зростання капіталу, розвиток активних та пасивних операцій. Дохідність банку залежить насамперед від оптимальної структури його балансу (активів та пасивів) та від цілеспрямованої роботи банківського персоналу.

Важливими умовами забезпечення дохідності банку є оптимізація структури доходів і витрат, визначення мінімально допустимої маржі, виявлення тенденцій у дохідності кредитних операцій, планування оптимальної дохідної маржі для прогнозування орієнтованого рівня процентів за активними і пасивними операціями. Дохідність банківської діяльності залежить також від підтримки ліквідності, управління банківським ризиком і його мінімізації.

Система показників дохідності банківської діяльності

Дохідність активів	$(\text{Чистий прибуток} / \text{Загальні активи}) * 100 \%$	За допомогою цього коефіцієнта визначають рівень рентабельності сукупних активів. Він застосовується при порівнянні прибутковості різних банків
Дохідність капіталу	$(\text{Чистий прибуток} / \text{Сплачений статутний капітал}) * 100 \%$	Показник дає змогу визначити ефективність використання коштів власників комерційного банку
Чистий спред	$((\text{Проценти отримані} / \text{Позики}) * 100 \%) - ((\text{Проценти сплачені} / \text{Підприємницькі депозити}) * 100 \%)$	Показник відображає різницю між процентами отриманими та сплаченими ставками. За його допомогою визначається необхідна мінімальна різниця між ставками за активними й процентними операціями, що дасть змогу банку покращити витрати, але не принесе прибутку
Чиста процентна маржа (ЧПМ)	$(\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати} / \text{Загальні активи}) * 100 \%$	ЧПМ слугує для покриття витрат банку та ризику, в тому числі інфляційного, створення прибутку, покриття договірних угод. Цей коефіцієнт допомагає з'ясувати, чи може банк давати прибуток у вигляді доходу від процентної різниці
Дохідність активів за рахунок інших операційних доходів	$(\text{Інший операційний дохід} / \text{Середні загальні активи}) * 100 \%$	Коефіцієнт висвітлює ступінь залежності банку від непроцентних доходів. Його зростання може свідчити про рівень диверсифікації чи прагнення одержати спекулятивний прибуток, аби замаскувати недостатність основного банківського доходу від процентів

Методи статистичного аналізу доходів банку

I. Аналіз розподілу доходу

1. Аналіз залежності дохідності від основних факторів

Групи банківських установ за обсягом активів	Кількість банківських установ	Рівень дохідності кредитів
1		
2		
3		
m		

II. Аналіз пропорційності розподілу доходу та кредитів

Установи банку	Процентний дохід, грн, W	Кредити, грн, K _р	Питома вага, %		K _{лок}	Ранги K _{лок}
			d _w	d _{кр}		
	1	2	3	4	5 = 3 / 4	6
Всього			100	100		

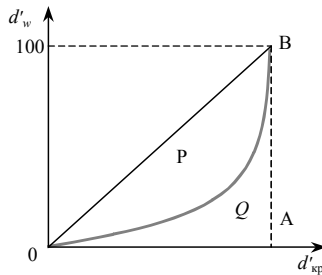
Розраховується питома вага кожної установи, а також часткові показники пропорційності розподілу у вигляді коефіцієнта локалізації:

$$K_{\text{лок}} = \frac{d_{\text{рез}}}{d_{\text{фак}}} = \frac{d_w}{d_{\text{кр}}}.$$

На основі отриманих рангів K_{лок} будується таблиця, в якій установи розподілені за рангами коефіцієнтів локалізації — від першого до останнього.

Установи банку	Ранги	Питома вага, %		Кумулятивна питома вага		$ d_w - d_{кр} $
		d_w	$d_{кр}$	d'_w	$d'_{кр}$	
	1	2	3	4	5	$6 = 2 - 3 $
	1					
	2					
Всього	n			100	100	$\sum d_w - d_{кр} $

На основі даних графі 2-ї та 3-ї розраховуються кумулятивні частки. На основі отриманих даних будується графік кривої Лоренца: за віссю x — кумулятивна частка факторної ознаки ($d'_{кр}$), y — результативної ознаки (d'_w).

Під кутом 45 % будується лінія Q рівномірного розподілу. На основі даних графі 4 та 5 відкладаються координати.

$$\text{Розрахунок коефіцієнта концентрації: } K_{\text{конц}} = \frac{1}{2} \sum |d_w - d_{кр}|.$$

III. Аналіз динаміки доходу

По абсолютних показниках:

Установи банку	W_0 , грн	W_1 , грн	$\Delta W = W_1 - W_0$	$T_{зр} = \frac{W_1}{W_0} 100\%$	$T_{пр} = T_p - \frac{100\%}{100\%}$	$\frac{\Delta W}{T_{пр}}$, грн
	1	2	$3 = 2 - 1$	$4 = 2 / 1 \times 100$	$5 = 4 - 100\%$	$3/5$
Всього						

По відносних показниках:

Установи банку	$d_{к0}, \%$	$d_{к1}, \%$	Δd_k (в.п)	$T_{зр} (\%)$	$T_{пр} = T_p - 100 \%$
	1	2	$3 = 2 - 1$	$4 = 2 / 1 \times 100$	$5 = 4 - 100 \%$
Всього					

IV. Аналіз внутрірічних коливань доходу

1. Схема розрахунку:

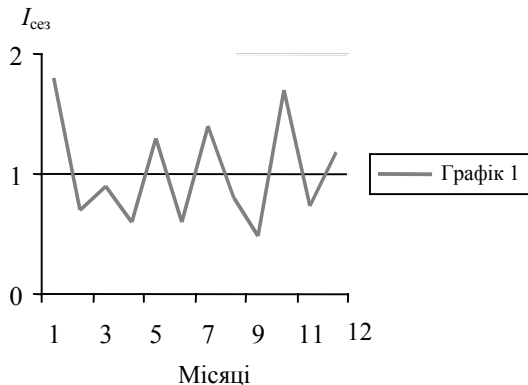
Місяці	W_i	$I_{сез}$	$(I_{сез} - 1)^2$
1			
...			
12			
Всього	$\sum W_i$		$\sum (I_{сез} - 1)^2$

На основі цих даних розраховуються часткові показники внутрірічних коливань у вигляді індексів сезонності за формулою:

$$I_{сез} = \frac{W_i}{\bar{W}};$$

$$\bar{W} = \frac{\sum W_i}{n}.$$

Будуються графіки індексів сезонності:

Графік індексів сезонності використовується також для визначення взаємозалежності внутрірічних коливань взаємопов'язаних показників.

Узагальнюючим показником є коефіцієнт внутрірічних коливань:

$$K_p = \sqrt{\frac{1}{n} \sum (I_{\text{сез}} - 1)^2},$$

що показує, як у середньому значення окремих місяців відрізняються від середньомісячного значення.

Рівняння тренду ($Y = f(t)$):

— лінійна функція — $Y_t = a + bt$;

— експонентна — $Y_t = a \times b^t$.

Параметри трендових рівнянь визначаються методом найменших квадратів.

V. Оцінка ефективності структурної політики банку

Розраховуються індекси дохідності кредитних вкладень КР.

Установи банку	Базовий період			Звітний період			$i = \frac{PK_1}{PK_0}$	Питома вага кредитів	
	W_0 , тис. грн	KP_0 , тис. грн	PK_0 , тис. грн	W_1	KP_1	PK_1		d_0	d_1
	1	2	$3 = 1 / 2$	4	5	6	$7 = 6 / 3$		
Всього									

$$I_{PK}^{\text{зс}} = \frac{\sum PK_1 d_1}{\sum PK_0 d_0} (\%);$$

$$\Delta_1 = \sum PK_1 d_1 - \sum PK_0 d_0 \text{ (грн)}.$$

Індекс показав, як в середньому по банку дохідність у звітному періоді порівняно з базовим змінилася за рахунок усіх факторів.

$$I_{PK}^{\text{ф.с}} = \frac{\sum PK_1 d_1}{\sum PK_0 d_1};$$

$$\Delta_2 = \sum PK_1 d_1 - \sum PK_0 d_1.$$

Індекс показав, як в середньому по банку рівень дохідності змінився тільки за рахунок динаміки дохідності по окремих установах банку.

$$I_{PK}^{c.3} = \frac{\sum PK_0 d_1}{\sum PK_0 d_0};$$

$$\Delta_3 = \sum PK_0 d_1 - \sum PK_0 d_0.$$

В середньому по банку дохідність змінилася тільки за рахунок розподілу установ банку за обсягом кредитів.

Взаємозв'язок між показниками:

$$I_{PK}^{z.c} = I_{PK}^{ф.с} \times I_{PK}^{c.3};$$

$$\Delta_1 = \Delta_2 + \Delta_3.$$

VI. Факторний аналіз динаміки процентного доходу

$$W = PK \times KP;$$

$$\Delta W_{PK} = (PK_1 - PK_0) \cdot KP_1 \quad \text{за рахунок процентної ставки};$$

$$\Delta W_{KP} = (KP_1 - KP_0) \cdot PK_0 \quad \text{за рахунок обсягу кредитів}.$$

$$\Delta W = W_1 - W_0$$

VII. Оцінка інтенсифікації в галузі дохідності

$$\frac{\Delta W_{PK} \cdot 100}{\Delta W} + \frac{\Delta W_{KP} \cdot 100}{\Delta W} = 100\%$$

VIII. Факторний аналіз динаміки процентної ставки

$$PK = \frac{W}{KP};$$

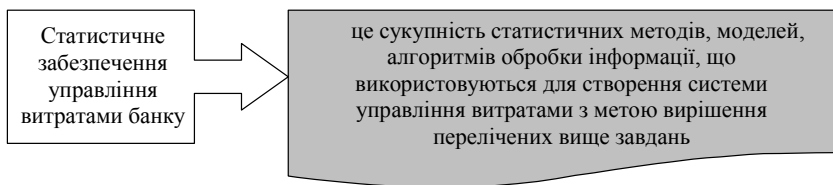
$$\Delta PK_w = \frac{W_1 - W_0}{KP_1}$$

$$\Delta PK_{KP} = \frac{W_0}{KP_1} - \frac{W_0}{KP_0}$$

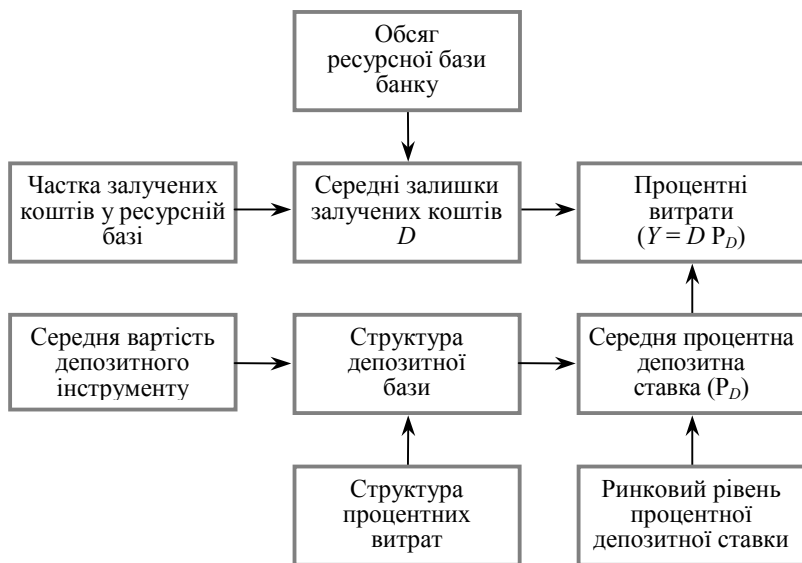
$$\Delta PK = PK_1 - PK_0.$$

Витрати банку

це вся сукупність витрат банку, пов'язаних з його функціонуванням як інституціональної одиниці в ринковій економіці. В широкому розумінні вони охоплюють всі витрати банку незалежно від їх характеру та виду

В процесі управління витратами банку основна увага приділяється управлінню процентними витратами.

Обсяг процентних витрат (V) формується під впливом обсягу залучених коштів (D) та рівня процентної ставки (P_D). Статистичне забезпечення управління витратами передбачає аналіз стану динаміки кожного з цих чинників.

У процесі **факторного аналізу процентних витрат** використовують такі формули:

$$V = P_D \cdot D;$$

$$\Delta V_P = (P_1 - P_0) D_1$$

$$\frac{\Delta V_D}{\Delta V} = \frac{(D_1 - D_0) P_0}{V_1 - V_0}.$$

Горизонтальний розріз аналізу дає характеристику впливу на динаміку процентних витрат депозитних ставок і обсягу депозитів по окремих установах банку та в середньому по банку.

Вертикальний розріз аналізу дає характеристику ролі окремих установ банку у формуванні процентних витрат як в цілому, так і за рахунок процентних ставок і обсягу депозитів.

Для розробки **ефективної депозитної політики банку** необхідно мати уявлення про процес формування процентних витрат на різних сегментах ринку депозитів і в першу чергу на небанківському та міжбанківському ринках у зв'язку із суттєвою різницею процентних ставок, що впливає на обсяг процентних витрат і, як результат, на прибутковість банку. Вихідною для вирішення цієї задачі є формула:

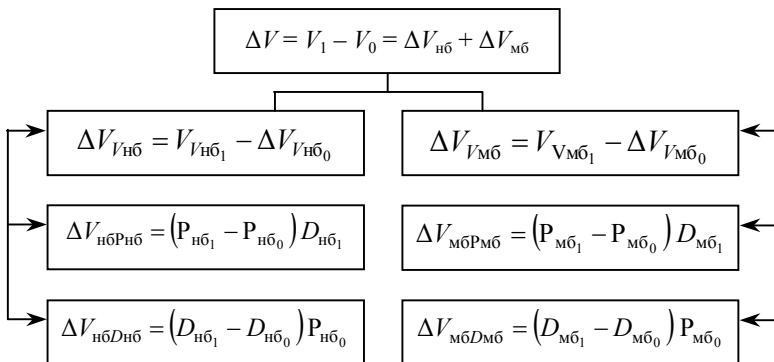
$$V = V_{\text{нб}} + V_{\text{мб}},$$

де V — загальний обсяг процентних витрат;

$V_{\text{нб}}$ — процентні витрати на коштах, залучених на небанківському ринку;

$V_{\text{мб}}$ — процентні витрати на коштах, залучених на міжбанківському ринку.

Схема формування обсягу процентних витрат в розділі по джерелах залучення коштів

Методи статистичного аналізу витрат

I. Аналіз динаміки витрат і дохідності витрат

Аналіз динаміки:

А. В абсолютному вираженні витрат

Статті витрат	V_0 (грн)	V_1 (грн)	ΔV (грн)	$T_{зр} = \frac{V_1}{V_0} \times 100$	$T_{нр} = T_p - 100$	$A \% = \frac{\Delta V}{T_{нр}}$
0	1	2	$3 = 2 - 1$	$4 = 2 : 1 \times 100$	$5 = 4 - 100$	$6 = 3 : 5$
A_v						
B_v						
C_v						
Всього						

Б. У відносному вираженні

Статті витрат	d_0 (%)	d_1 (%)	Δd (в.п)	$T_{росту} = \frac{d_1}{d_0} \times 100$	$T_{нр} = T_p - 100$
0	1	2	$3 = 2 - 1$	$4 = 2 : 1 \times 100$	$5 = 4 - 100$
A_v					
B_v					
C_v					
Всього	100	100			

В. Індексний аналіз дохідності витрат $\left(K = \frac{W}{V} \right)$.

Установи банку	Базисний період (грн)			Звітний період (грн)			$I_{k_v} = \frac{K_{v_1}}{K_{v_0}}$	Питома вага витрат	
	W_0	V_0	K_{v_0}	W_1	V_1	K_{v_1}		$d_{v_0} \%$	$d_{v_1} \%$
0	1	2	$3 = 1 : 2$	4	5	$6 = 4 : 5$	$7 = 6 : 3$	8	9
Всього								100	100

$$I_{K_v}^{з.с} = \frac{\sum K_{v_1} d_1}{\sum K_{v_0} d_0} \text{ — індекс змінного складу показує зміну } K_v \text{ за рахунок дії всіх факторів;}$$

нок дії всіх факторів;

$$\Delta_1 = \sum K_{v_1} d_1 - \sum K_{v_0} d_0 \text{ (абсолютна зміна);}$$

$$I_{K_v}^{ф.с} = \frac{\sum K_{v_1} d_1}{\sum K_{v_0} d_1} \text{ — індекс фіксованого складу показує, на скільки}$$

процентів змінюється K_v в середньому по банку за рахунок динаміки K_v по окремих установах банку;

$$\Delta_2 = \sum K_{v_1} d_1 - \sum K_{v_0} d_1;$$

$$I_{K_v}^{с.з} = \frac{\sum K_{v_0} d_1}{\sum K_{v_0} d_0} \text{ — індекс структурних зрушень показує, на скільки в}$$

середньому процентів по банку змінюється K_v за рахунок зміни розподілу установ за обсягом витрат;

$$\Delta_3 = \sum K_{v_0} d_1 - \sum K_{v_0} d_0.$$

II. Аналіз внутрірічних коливань витрат і дохідності витрат

Індекси сезонності:

$$I_{сез} = \frac{K_{v_i}}{K_v}; \quad I^{сез} = \frac{V_i}{V}.$$

III. Факторний аналіз динаміки (на прикладі витрат)

Процентних витрат:

$$V = P_D \times D,$$

де P_D — процентна ставка за залученими за проценти коштами;

D — обсяг залучених за проценти коштів;

$$\begin{aligned} \Delta V_{P_D} &= (P_{D_1} - P_{D_0}) \times D_1 \\ + \Delta V_D &= (D_1 - D_0) \times P_{D_0} \\ \hline \Delta V &= V_1 - V_0. \end{aligned}$$

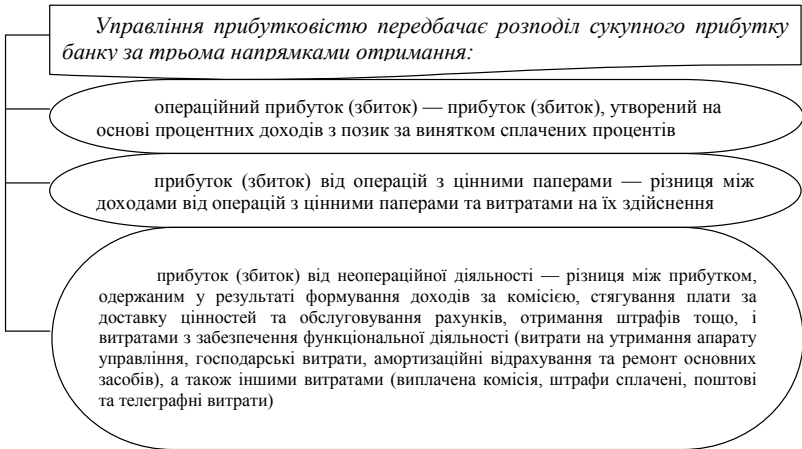
IV. Факторний аналіз динаміки дохідності витрат

Зміна коефіцієнта дохідності витрат (K_v) за рахунок:

- зміни доходу — $\Delta K_D = \frac{W_1 - W_0}{V_1}$;
- зміни витрат — $K_v = \frac{W_0}{V_1} - \frac{W_0}{V_0}$.

Прибуток характеризує кінцевий результат діяльності банку. Його одержання є обов'язковою умовою розширеного відтворення банку, однією з головних умов його самофінансування та зміцнення конкурентоспроможності на ринку

Прибуток (П) можна розглядати як взаємозв'язок двох факторів:

- доходу банку (Д);
- маржі прибутку, яка є відношенням прибутку до доходу (d_{Π}).

Свою чергою **дохід банку** можна визначити взаємозв'язок витрат часу (Т) та продуктивності праці банківських працівників:

$$W = \frac{D}{T},$$

звідси $\Pi = T \times W \times d_{\Pi}$.

Аналогічно **в динаміці взаємозв'язок між індексами** цих величин має такий вигляд:

$$I_{\Pi} = I_T \times I_W \times I_{d_{\Pi}}.$$

Факторний аналіз динаміки прибутку банку здійснюють за допомогою формул:

1. Абсолютний приріст прибутку за рахунок затрат праці банківських працівників:

$$\Delta \Pi_T = (T_1 - T_0) \times W_0 d_{\Pi_0} = \Delta T \times W_0 \times d_{\Pi_0} = \Delta D_T \times d_{\Pi_0}.$$

2. Абсолютний приріст прибутку за рахунок продуктивності праці:

$$\Delta \Pi_W = (W_1 - W_0) \times T_1 d_{\Pi_0} = \Delta W \times T_1 \times d_{\Pi_0} = \Delta D_W \times d_{\Pi_0}.$$

3. Абсолютний приріст прибутку за рахунок маржі прибутку банку:

$$\Delta\Pi_{\text{дп}} = (d_{\text{н1}} - d_{\text{н0}}) \times T_1 W_1 = \Delta d_{\text{н}} T_1 W_1 = \Delta d_{\text{н}} \times D_1.$$

Взаємозв'язок між результатами розрахунку такий:

$$\Delta\Pi = \Pi_1 - \Pi_0 = \Delta\Pi_T + \Delta\Pi_w + \Delta\Pi_{\text{дп}}.$$

У низці випадків бракує абсолютних значень наведених нижче показників, але є показники динаміки, подані як індекси.

Тоді **факторний аналіз** може бути здійснений таким способом:

$$\Delta\Pi_T = \Pi_0 (I_T - 1);$$

$$\Delta\Pi_w = \Pi_0 I_T (I_w - 1);$$

$$\Delta\Pi_{\text{дп}} = (d_{\text{н1}} - d_{\text{н0}}) \times D_1.$$

***Рівень рентабельності** можна визначити як процентне відношення суми одержаного прибутку до будь-якого показника: доходу, величини витрат, активів, капіталу*

Прибутковість характеризується системою показників

1. Показник прибутковості активів — розраховується як відношення чистого прибутку до середньої вартості активів і виражається у процентах:

$$\text{Прибутковість активів} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} \times 100.$$

Показник прибутковості активів характеризує ефективність використання всіх ресурсів, які банк отримав у своє розпорядження. Це показник ефективності роботи менеджерів — наскільки вдало вони можуть впоратися з завданням одержання чистого прибутку з активів банку

З відношення прибутку до активів не можна побачити, з якою успішністю банк працює в інтересах його власників. Тому банкіри й акціонери банку стежать за показником прибутку на одну акцію.

2. Прибутковість капіталу характеризує прибуток у розрахунку на 100 грн. капіталу банку; визначається як відношення чистого прибутку (прибутку після оподаткування) до власного капіталу банку, виражене у процентах:

$$\text{Прибутковість капіталу} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал банку}} \times 100 .$$

Якщо розрахувати відношення чистого прибутку до статутного фонду, то дістанемо прибутковість акціонерного капіталу, і тоді цей показник приблизно передбачає розмір чистого прибутку, що одержують акціонери від інвестування.

3. Рентабельність доходу, або маржа прибутку:

$$\text{Рентабельність доходу} = \frac{\text{Прибуток банку}}{\text{Дохід банку}} \times 100 .$$

Цей показник застосовують для оцінки результатів банківської діяльності; він виражає частку прибутку в доході банку.

Недоліки цього показника в тому, що він не відбиває економічної ефективності використання ресурсів комерційного банку, оскільки не показує прямої залежності між одержаним прибутком і величиною ресурсів, які використовуються. Показники абсолютної суми прибутку та його рівня щодо доходу можуть бути високими навіть за недостатнього використання ресурсів.

4. Рентабельність витрат:

$$\text{Рентабельність витрат} = \frac{\text{Прибуток банку}}{\text{Витрати банку}} \times 100.$$

Даний показник уживають для оцінки ефективності витрат банку, їх окупності. Він показує розмір прибутку на 100 грн витрат банку. Вади в тому, що він не може віддзеркалити ефективність використання ресурсів банку, оскільки не демонструє всієї величини ресурсів, які використовуються. За рівнем рентабельності витрат неможливо з'ясувати, за якого обсягу ресурсів банк одержав багато прибутку, наскільки ефективно витрачалися ці кошти, як вони окупаються

5. Чиста процентна маржа, що характеризує основну здатність банку мати прибуток від процентної різниці стосовно до середніх активів:

$$\text{Чиста процентна маржа} = \frac{\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати}}{\text{Активи}} \times 100\%.$$

Для розрахунку цього показника беруть дохідні активи, припускаючи, що процентна маржа стосується дохідних активів, які задіяні у процесі отримання доходу з процентів. Дохідні, чи робочі, активи — це активи, що приносять дохід у формі процента чи комісії, і утворюють прибуток банку

6. Ефективність керування прибутковістю банку визначається також за допомогою такого показника:

$$\text{Чистий спред} = \frac{\text{Проценти отримані}}{\text{Позики}} \times 100 \% - \\ - \frac{\text{Проценти сплачені}}{\text{Залучені кошти за проценти}} \times 100 \%$$

Він висвітлює різницю між процентною ставкою за виданими кредитами і процентною ставкою за залученими коштами. За допомогою спреда оцінюється, наскільки успішно банк виконує функцію посередника між вкладниками й позичальниками та наскільки гостра конкуренція на ринку, що його обслуговує банк. Посилення конкуренції веде до зменшення різниці між середніми доходами за активами і середніми витратами за пасивами. За умови незмінності всіх інших факторів спред банку зменшується в міру загострення конкуренції на ринку банківських послуг, що змушує менеджерів шукати інші способи одержання прибутку для компенсації зменшення спреду.

Цей коефіцієнт включає тільки ті активи та пасиви, до яких застосовуються процентні ставки. Він виключає вплив безпроцентних депозитів до запитання, капіталу та невиконаних вимог резервування на чисті отримані проценти, а відтак — на прибутки банку. Він демонструє вплив процентної ставки на прибуток банку

7. Чиста непроцентна маржа розраховується за формулою:

$$\text{Чиста непроцентна маржа} = \frac{\text{Дохід} - \text{Витрати}}{\text{Активи}} \times 100 \%$$

Непроцентна маржа відбиває співвідношення непроцентних доходів (плати за обслуговування рахунків клієнтів та інші види комісійної нагороди, одержані банком) і непроцентних витрат (у тому числі заробітна плата, витрати на ремонт і технічне обслуговування банківського устаткування та інші). У більшості банків чиста непроцентна маржа від'ємна, тому що непроцентні витрати звичайно перевищують відповідні доходи

8. Чиста маржа операційного прибутку розраховується за формулою:

$$\text{Чиста маржа операційного прибутку} = \frac{\text{Операційні доходи} - \text{Операційні витрати}}{\text{Активи}} \times 100\%$$

Вона характеризує співвідношення операційних доходів та операційних витрат і частку операційних прибутків у робочих активах та може бути розкладена на дві складові — середній процентний прибуток і середній непроцентний прибуток по активах:

$$\frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Активи}} = \frac{\text{Процентний прибуток}}{\text{Активи}} + \frac{\text{Непроцентний прибуток}}{\text{Активи}}$$

Чиста маржа операційного прибутку, чиста процентна маржа, чиста непроцентна маржа є показниками як ефективності, так і прибутковості, тобто свідчать, наскільки успішно менеджери банку забезпечують зберігання випереджаючих темпів зростання доходів (перш за все процентів по банківських позиках, інвестиціях і комісії за послуги) порівняно з темпами зростання витрат, в основному процентів по депозитах і позиках на грошовому ринку.

9. Відношення іншого операційного доходу до загальних активів відображає залежність від нетрадиційного доходу. Збільшення цього показника може демонструвати диверсифікацію в платні фінансові послуги чи намагання досягти спекулятивного прибутку, щоб замаскувати недостатність основного банківського доходу від процентів.

$$\text{у процентах до активів} = \frac{\text{Інший операційний дохід}}{\text{Активи}}$$

Показник, що свідчить, яка частина сукупних активів банку породжує прямиий дохід, виступає показник дохідної бази:

$$\text{Дохідна база активів} = \frac{\text{Дохідні активи}}{\text{Активи}} = \frac{\text{Сукупні активи, що не приносять дохід}}{\text{Активи}}$$

Аналізуючи прибутковість комерційного банку, деякі з показників прибутковості **розкладають на ключові складники**. Так, показник прибутковості активів і показник прибутковості капіталу тісно пов'язані між собою:

$$\text{Прибутковість капіталу} = \text{Прибутковість активів} \times \frac{\text{Активи}}{\text{Капітал}}$$

або:

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} \times \frac{\text{Активи}}{\text{Власний капітал}}$$

Даний взаємозв'язок показує: банківський прибуток чутливий до того, за рахунок яких джерел формуються ресурси банку, що більше використовується — довгострокові зобов'язання (включаючи депозити) чи кошти власників банку.

В ході декомпозиційного аналізу прибутковості капіталу банку використовується взаємозв'язок таких показників:

$$\text{Прибутковість капіталу (ПК)} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}};$$

$$\text{Маржа прибутку (МП)} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Операційні доходи}}$$

Коефіцієнт використання активів (дохідність активів)

$$(\text{ДА}) = \frac{\text{Операційні доходи}}{\text{Середній обсяг активів}}$$

Мультиплікатор капіталу

$$(\text{МК}) = \frac{\text{Середня вартість активів}}{\text{Середня вартість власного капіталу}}$$

Кожний елемент даної формули являє собою контрольний індикатор того чи іншого аспекту банківських операцій.

Маржа прибутку МП відображає ефективність управління витратами та політики у встановленні цін на банківські послуги. Вона слугує мірою здатності контролювати витрати та зменшувати податки. Маржа прибутку також частково є об'єктом контролю та управління зі сторони менеджерів. Даний показник нагадує: банки можуть збільшувати свої витрати та розмір виплат, які ідуть на дивіденди, шляхом ефективного контролю за витратами та максимізацією доходів. Аналогічним чином керівництво банку може збільшити середню дохідність активів банку (або використання активів) шляхом зваженого перерозподілу активів банку на користь найдохідніших позик і інвестицій, уникаючи при цьому підвищення ризиків.

Коефіцієнт використання активів, або дохідність активів (ДА), відображає політику управління портфелем (особливо в частині структури активів банку та доходів по них).

Мультиплікатор капіталу МК $= A / K$ відображає фінансовий підйом або політику в області фінансування: вибрані джерела формування банківських ресурсів. Мультиплікатор є прямим показником того, яка кількість грошових одиниць повинна забезпечувати кожному грошову одиницю власного капіталу, і відповідно, яка частина ресурсів банку може бути представлена в формі боргових зобов'язань.

Між показниками такий зв'язок:

$$ПК = МП \times ДА \times МК.$$

Аналогічний зв'язок між індексами цих величин:

$$I_{ПК} = I_{МП} \times I_{ДА} \times I_{МК}.$$

Аналіз динаміки ПК здійснюється на основі формул:
Загальний індекс ПК:

$$I_{ПК} = \frac{МП_1 \times ДА_1 \times МК_1}{МП_0 \times ДА_0 \times МК_0} = \frac{ПК_1}{ПК_0}$$

Абсолютний приріст ПК за рахунок усіх факторів розраховується як різниця між чисельником і знаменником індексу:

$$\begin{aligned}\Delta \text{ПК} &= \text{ПК}_1 - \text{ПК}_0 = \\ &= \text{МП}_1 \times \text{ДА}_1 \times \text{МК}_1 - \text{МП}_0 \times \text{ДА}_0 \times \text{МК}_0.\end{aligned}$$

А. Зміна ПК за рахунок маржі прибутку (МП):

$$I_{\text{ПК(МП)}} = \frac{\text{МП}_1 \times \text{ДА}_1 \times \text{МК}_1}{\text{МП}_0 \times \text{ДА}_1 \times \text{МК}_1},$$

відповідно,

$$\Delta \text{ПК}_{(\text{МП})} = \text{МП}_1 \times \text{ДА}_1 \times \text{МК}_1 - \text{МП}_0 \times \text{ДА}_1 \times \text{МК}_1.$$

Б. Зміна ПК за рахунок коефіцієнта використання активів (ДА):

$$I_{\text{ПК(ДА)}} = \frac{\text{МП}_0 \times \text{ДА}_1 \times \text{МК}_1}{\text{МП}_0 \times \text{ДА}_0 \times \text{МК}_1},$$

$$\Delta \text{ПК}_{(\text{ДА})} = \text{МП}_0 \times \text{ДА}_1 \times \text{МК}_1 - \text{МП}_0 \times \text{ДА}_0 \times \text{МК}_1.$$

В. Зміна ПК за рахунок мультиплікатора капіталу:

$$I_{\text{ПК(МК)}} = \frac{\text{МП}_0 \times \text{ДА}_0 \times \text{МК}_1}{\text{МП}_0 \times \text{ДА}_0 \times \text{МК}_0},$$

$$\Delta \text{ПК}_{(\text{МК})} = \text{МП}_0 \times \text{ДА}_0 \times \text{МК}_1 - \text{МП}_0 \times \text{ДА}_0 \times \text{МК}_0.$$

Взаємозв'язок між цими показникам:

$$\begin{aligned}I_{\text{ПК}} &= I_{\text{ПК(МП)}} \times I_{\text{ПК(ДА)}} \times I_{\text{ПК(МК)}}; \\ \Delta \text{ПК} &= \Delta \text{ПК}_{(\text{МП})} + \Delta \text{ПК}_{(\text{ДА})} + \Delta \text{ПК}_{(\text{МК})}.\end{aligned}$$

**Напрями і методи аналізу прибутку та прибутковості
банківської діяльності**

1. Аналіз динаміки прибутку (Π).

2. Аналіз динаміки прибутковості (R).

Абсолютний приріст:	$\Delta\Pi - \Pi_1 - \Pi_0$
Темп зростання:	$T_{зр} = \frac{\Pi_1}{\Pi_0}$
Темп приросту:	$T_{прир} = \frac{\Pi_1}{\Pi_0} \times 100 - 100$
Абсолютне значення одного процента приросту:	$\frac{\Delta\Pi}{T_{прир}}$
Середньорічний темп зростання:	$\overline{T_p} = \sqrt[n]{\frac{\Pi_n}{\Pi_0}}$

3. Аналіз динаміки середнього рівня \bar{R} в розподілі по установах банку.

Індекс змінного складу:	$I_{з.с} = \frac{\sum R_1 \times d_1}{\sum R_0 \times d_0} = \frac{\bar{R}_1}{\bar{R}_0}$
Індекс фіксованого складу:	$I_{ф.с} = \frac{\sum R_1 \times d_1}{\sum R_0 \times d_1}$
Індекс структурних зрушень:	$I_{с.з} = \frac{\sum R_0 \times d_1}{\sum R_0 \times d_0}$
	$I_{з.с} = I_{ф.с} \times I_{с.з}$

4. Абсолютна зміна рівня R у розподілі банківських установ.

Абсолютний приріст (зменшення) рівня R :	$\Delta_1 = R_1 - R_0,$ $\Delta_2 = \sum R_1 d_1 \times - \sum R_0 d_1,$ $\Delta_3 = \sum R_0 d_1 \times - \sum R_0 d_0,$ $\Delta_1 = \Delta_2 + \Delta_3.$
--	---

5. Аналіз впливу на динаміку прибутку окремих факторів (на прикладі обсягу активів).

Абсолютний приріст (зменшення) прибутку	
Всього, у т. ч. за рахунок:	
прибутковості:	$\Delta\Pi_R = (R_1 - R_0) \times A_1$,
обсягу активів:	$\Delta\Pi_A = (A_1 - A_0) \times R_0$.

6. Аналіз впливу на динаміку R окремих факторів.

Абсолютний приріст (зменшення) R за рахунок:	
Прибутку:	$\Delta R_{\Pi} = \frac{\Pi_1 - \Pi_0}{A_1}$.
Обсягу активів:	$\Delta R_A = \frac{\Pi_0}{A_1} - \frac{\Pi_0}{A_0}$; $\Delta R = \Delta R_{\Pi} + \Delta R_A = R_1 - R_0$.

7. Аналіз розподілу прибутку та прибутковості

Аналіз диференціації прибутку і прибутковості	$\sigma_R = \sqrt{\frac{\sum (R_i - \bar{R})^2 d_i}{\sum d_i}}$ $V_R = \frac{\sigma_R \cdot 100}{\bar{R}}$ $\sigma_{\Pi} = \sqrt{\frac{\sum (\Pi_i - \bar{\Pi})^2}{n}}$ $V_{\Pi} = \frac{\sigma_{\Pi} \cdot 100}{\bar{\Pi}}$
---	--

8. Аналіз пропорційності розподілу прибутку та активів.

9. Аналіз динаміки прибутку в розподілі по установах.

10. Аналіз ролі окремих складових у формуванні прибутковості капіталу.

11. Факторний аналіз динаміки обсягу прибутку за методом декомпозиційного аналізу:

$$ПК = П/К, \quad ПК = МП \cdot ДА \cdot МК,$$

в результаті отримуємо:

$$П = К \cdot МП \cdot ДА \cdot МК.$$

З цього випливають формули факторного аналізу:

$$\Delta П = П_1 - П_0,$$

$$\Delta П_K = (K_1 - K_0) \cdot МП_1 \cdot ДА_1 \cdot МК_1,$$

$$\Delta П_{МП} = K_0 \cdot (МП_1 - МП_0) \cdot ДА_1 \cdot МК_1,$$

$$\Delta П_{ДА} = K_0 \cdot МП_0 \cdot (ДА_1 - ДА_0) \cdot МК_1,$$

$$\Delta П_{МК} = K_0 \cdot МП_0 \cdot ДА_0 \cdot (МК_1 - МК_0),$$

$$\Delta П = \Delta П_K + \Delta П_{МП} + \Delta П_{ДА} + \Delta П_{МК}.$$

Питання для самоконтролю

1. Предмет та методи банківської статистики.
2. Завдання банківської статистики.
3. Статистика залучення ресурсів комерційних банків.
4. Статистика використання ресурсів банку.
5. Статистика доходів банку.
6. Статистика витрат банку.

Бібліографічний список

1. Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 29.03.2004р. №22. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

4. Про систему електронної пошти Національного банку України: Положення затв. постановою Правління Національного банку України від 30.06.1993 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Про порядок визначення та формування обов'язкових резервів для банків України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 21.04.2004 № 172. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Про організацію операційної діяльності в банках України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України 18.06.2003 № 254. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Про єдину інформаційну систему «Реєстр позичальників»: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 27.06.2001 № 245. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
8. Аналіз діяльності комерційного банку. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент»/ за ред. проф. Бутниць Ф.Ф. та проф. Герасимовича А.М. — Житомир: ПП „Рута», 2001.-384с.
9. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.
10. Інформація АУБ про фінансові результати діяльності комерційних банків. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.Ufc.com.ua>.
11. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 376 с.
12. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення / В. В. Пасічник ; ред. А. О. Селіванова. — К. : Ін Юре, 2000. — С. 238.
13. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. — Суми : Університетська книга, 2007. — 314 с.
14. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
15. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

16. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

17. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>

<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

18. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. — 504 с.

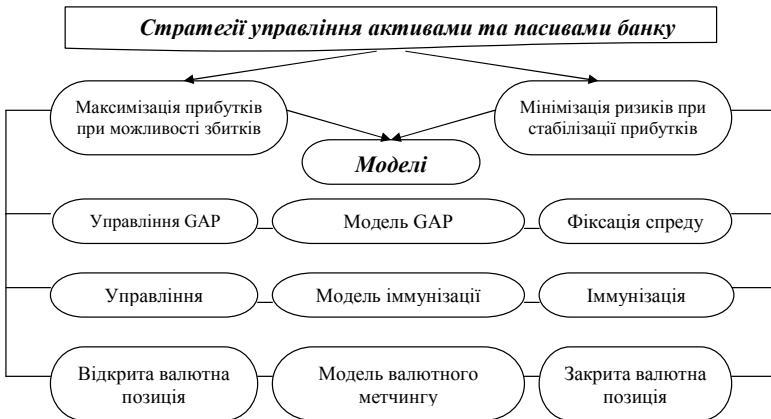
РОЗДІЛ 12

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ АНАЛІЗУ БАНКУ

- 12.1. Стратегії та моделі управління активами і пасивами банку
- 12.2. Декомпозиційний аналіз прибутковості власного капіталу банку
- 12.3. Показник GAP як індикатор чутливості балансу
- 12.4. Аналіз дюрації та імунізація балансу банку
- 12.5. Стратегії управління валютним ризиком банку

12.1. СТРАТЕГІЇ ТА МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ І ПАСИВАМИ БАНКУ

Між прибутковістю та ризиком банку існує пряма залежність, отже, ринкова оцінка вартості банку зростає за двох обставин: підвищення прибутків за постійного рівня ризику або зниження ризику за умови стабілізації прибутковості. Тому і стратегій управління банком лише дві.

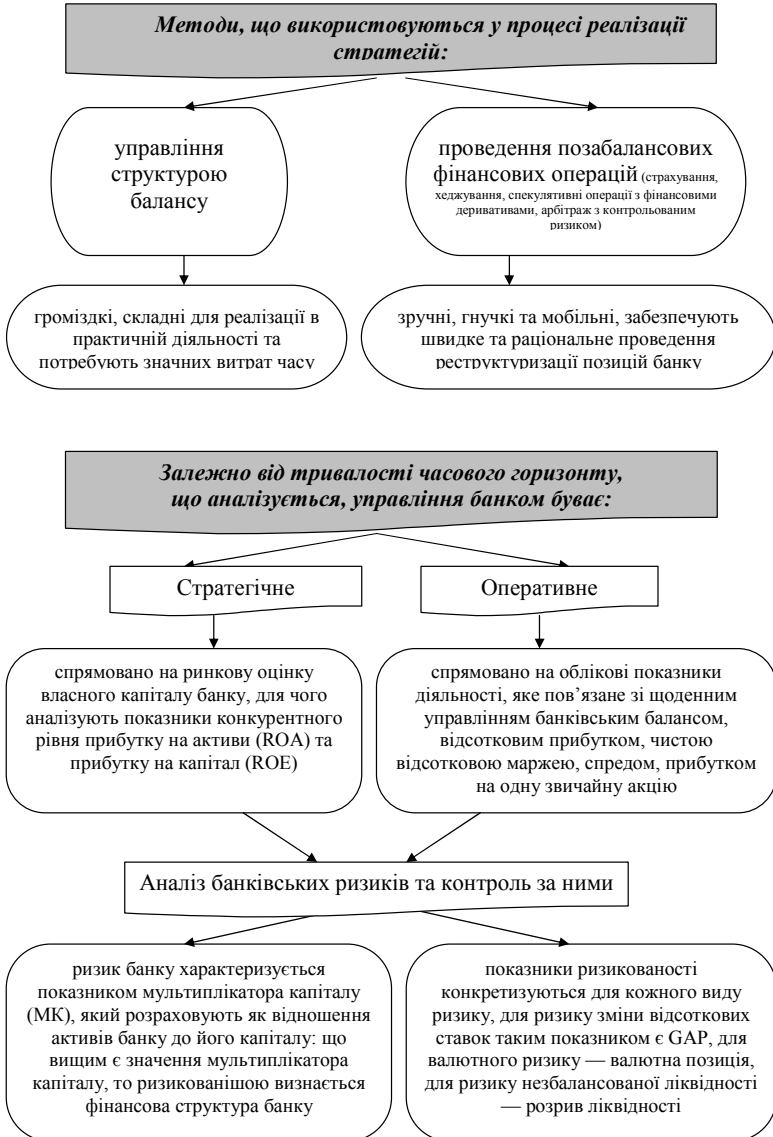

Завдання стратегії максимізації прибутку — запобігання можливості переростання допустимого ризику в катастрофічний, який загрожує самому існуванню банку і може призвести до банкрутства.

Завдання стратегії мінімізації ризику — стабілізація фінансових результатів.

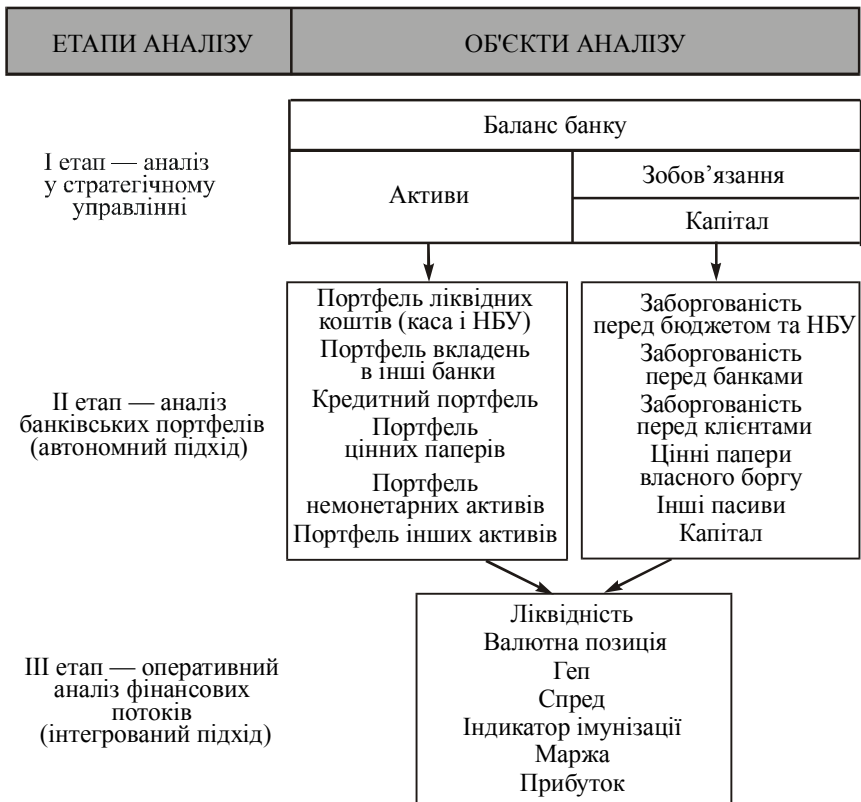
Завдання банківського аналізу полягає в тому, щоб забезпечити ефективну реалізацію вибраної банком стратегії.

Об'єкти аналізу та управління: капітал банку, зобов'язання, портфелі кредитів, цінних паперів чи реальних інвестицій.

Завдання аналітичного процесу полягає у формуванні методики аналізу динамічного банківського балансу за схемою «прибуток — ризик» [13]. Структуру аналітичного процесу можна зобразити у вигляді трьох послідовних блоків (етапів), які відрізняються за рівнем деталізації аналітичних процедур, складом і кількістю аналітичних показників, спрямованістю та інструментарієм дослідження.

Структурно-логічна схема поетапного аналізу балансу банку [13]

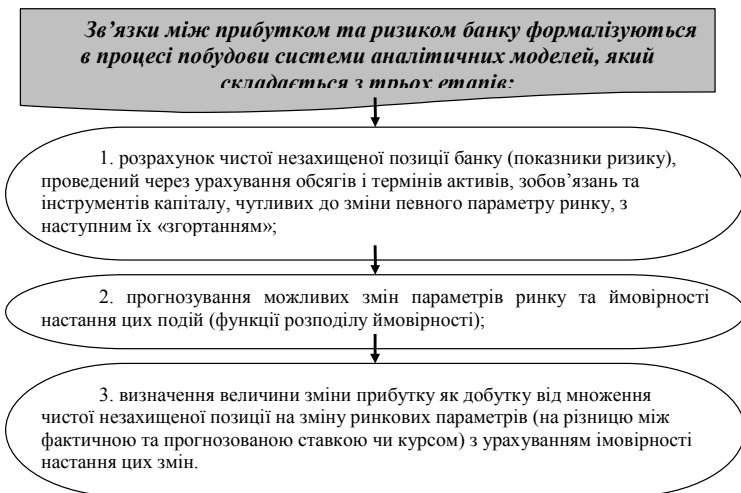

Оперативний аналіз банківського балансу з позицій «прибуток — ризик».

Прибутковість характеризується традиційними для банків показниками (прибуток, маржа, спред) та похідними від них — чиста відсоткова маржа, чистий спред, маржа прибутку. Показники прибутковості за

своїм економічним змістом є інтегральними, оскільки розраховуються «згортанням» доходів і витрат (і в грошовому вимірі, і у відсотках).

Рівень ризиковості характеризується показниками: розрив ліквідності — невідповідність між строками та сумами активів і зобов'язань (ризик незбалансованої ліквідності); GAP — дисбаланс між активами та зобов'язаннями, чутливими до зміни відсоткової ставки на ринку протягом певного періоду (відсотковий ризик); валютна позиція — різниця між сумою активів та зобов'язань у тій самій іноземній валюті (валютний ризик); індикатор імунізації балансу — розрив між дюрацією активів та дюрацією пасивів банку (ринковий та відсотковий ризики).

У зовнішньому аналізі в основному використовуються дві групи показників ризику: статистичні величини (варіація, дисперсія, коефіцієнт бета) або непрямі показники ризиковості діяльності банку — співвідношення власних і залучених коштів, залежність від міжбанківського кредитування, коефіцієнти ліквідності та платоспроможності банку.

Статистичні прийоми вимірювання ризиків не дуже придатні для використання в Україні, насамперед за браком необхідного масиву історичної інформації (тривалість якого має становити близько 30 років) [13].

Для більшості користувачів найдоступнішими і найуживанішими залишаються непрямі показники ризику.

Для інсайдерів проблеми аналізу ефективності банківської діяльності пов'язані з формуванням механізмів трансфертного ціноутворення та адекватною оцінкою ефективності внутрішньобанківського обороту коштів.

12.2. ДЕКОМПОЗИЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Найпоширенішою методикою аналізу ефективності банківської діяльності є методика **декомпозиційного аналізу прибутковості власного капіталу (return on equity decomposition analysis)**, або модель Дюпона.

Вона досліджує залежність між показниками прибутковості і ризику банку та виявляє вплив окремих чинників на результати його діяльності.

Розрахунок показників здійснюється за даними фінансової звітності, отже, цей аналіз можуть проводити як внутрішні, так і зовнішні користувачі.

Для аналізу ефективності банківської діяльності найважливішими є показники прибутковості активів (return of assets — ROA) і прибутковості капіталу (return on capital/equity — ROE), оскільки вони істотно впливають на ринкову ціну акцій банку.

Показник прибутковості активів застосовується для оцінки ефективності роботи керівництва банку і визначається як відношення чистого прибутку до середньої вартості загальних активів:

$$ROA = \frac{NP}{A} 100,$$

де NP — чистий прибуток (після оподаткування); A — середня вартість активів.

Показник прибутковості капіталу визначається як відношення чистого прибутку до капіталу банку:

$$ROE = \frac{NP}{K} 100,$$

де K — власний капітал банку.

Прибутковість капіталу показує рівень дохідності вкладених акціонерами коштів і служить орієнтиром для вибору найпривабливішого напрямку інвестування.

Узагальнюючою характеристикою ризику є співвідношення власних та залучених коштів банку, яке свідчить про рівень забезпечення залучених коштів власним капіталом банку.

У методиці декомпозиційного аналізу показником ризику банку є мультиплікатор капіталу (МК) — відношення середніх активів до власного капіталу банку:

$$\text{МК} = \frac{A}{K}.$$

Що вищим є значення мультиплікатора капіталу, то вищим буде й ризик.

В банківській діяльності межі діапазону зміни мультиплікатора капіталу регулюються органами нагляду.

Скориставшись прийомом розширення факторної моделі, отримують фундаментальну залежність між прибутком і ризиком [13]:

$$\frac{NP}{K} = \frac{NP \cdot A}{K \cdot A},$$

після перегрупування:

$$\frac{NP}{K} = \frac{NP}{A} \cdot \frac{A}{K},$$

або

$$\text{ROE} = \text{ROA} \cdot \frac{A}{K}.$$

Отже, залежність між прибутком і ризиком визначається так:

$$\text{ROE} = \text{ROA} * \text{МК}.$$

Звідси: що вищий прибуток, то ризиковішою буде структура банківського балансу за інших однакових умов.

Якщо ефективність роботи банку знижується, то для забезпечення бажаного рівня прибутковості капіталу необхідно погодитись на більший ризик — збільшити відношення активів до капіталу.

Це означає, що навіть банк із невисоким показником прибутковості активів може досягти відносно високого рівня прибутковості капіталу за рахунок максимально можливого використання боргових зобов'язань.

На наступному етапі проводять поглиблений аналіз (власне аналіз Дюпона), розклавши прибутковість активів (ROA) на показник чистої маржі прибутку та коефіцієнт дохідності (або використання) активів.

Чиста маржа прибутку (NPM) є відношенням чистого прибутку до валових доходів банку. Коефіцієнт дохідності активів (EA) розрахову-

ється як відношення валових доходів до сумарних активів банку. Тоді отримаємо залежність:

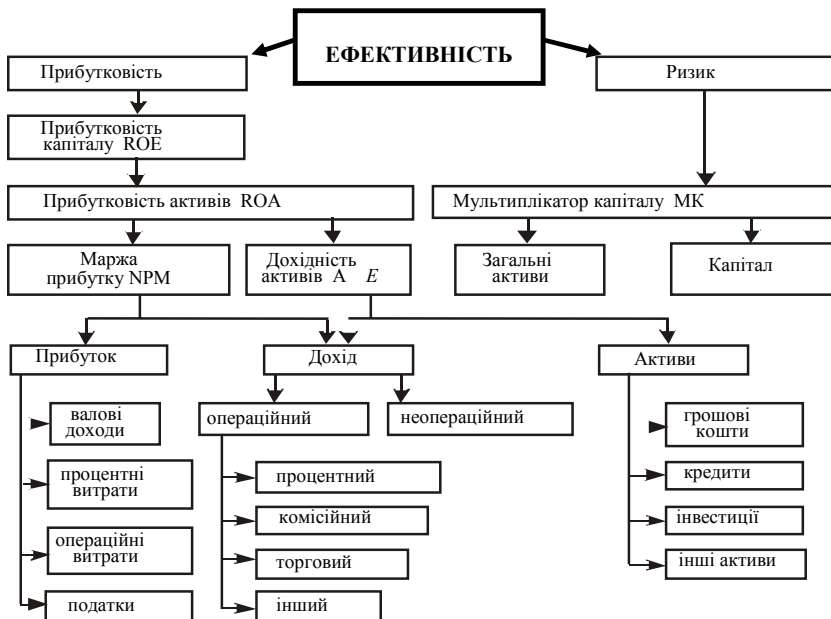
$$ROA = \frac{NP}{E} \cdot \frac{E}{A}$$

Після підстановок отримаємо модель:

$$ROE = \frac{NP}{E} \cdot \frac{E}{A} \cdot \frac{A}{K}$$

На третьому етапі аналізують чинники, які вплинули на маржу прибутку та дохідність активів. До них належать валові доходи, операційні витрати та структура активів банку.

Логічно-структурна модель факторного аналізу ефективності діяльності комерційного банку [13]

Метою цього аналізу є виявлення причин неефективної роботи банку та пошук резервів підвищення чистого прибутку.

Чистий прибуток банку розкладається на доходи та витрати. У процесі аналізу вивчається динаміка різних складових доходів (відсоткових, комісійних, торгових, інших) та витрат банку (відсоткових, операційних, податкових платежів).

Для досягнення порівнянності даних за різні періоди та аналогічних показників діяльності інших банків використовують відносні показники: структуру, темпи приросту.

КОМПЛЕКСНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ (ЗАГАЛЬНА ФОРМА) [13]

Стратегічні цілі	Показник	Цільове значення	Заходи, строки, відповідальність
Підвищення ринкової вартості акцій банку	прибуток на акцію	збільшення на ___ грн.	
Досягнення прибутковості вище середньої по банківській системі	ROE ROA	не менше ___ % не менше ___ %	
Збільшення обсягів основних банківських операцій	<i>приріст обсягів операцій</i> кредитних з цінними паперами інвестиційних розрахунково-касових валютних	збільшення на ___ % збільшення на ___ % збільшення на ___ % збільшення на ___ % збільшення на ___ %	
Збільшення обсягів інших банківських операцій	<i>приріст обсягів операцій</i> лізингових факторингових форфейтингових з дорогоцінними металами	збільшення на ___ % збільшення на ___ % збільшення на ___ % збільшення на ___ %	
Оптимізація дотримання обов'язкових нормативів	нормативи Н1—Н13	без відхилень (перевищення нормативних значень не більше ніж на ___ %)	

Стратегічні цілі	Показник	Цільове значення	Заходи, строки, відповідальність
Стратегічний контроль за рівнем ризиків	мультиплікатор капіталу відношення резерву під кредитні ризики до обсягу кредитного портфеля відношення резерву під знецінення цінних паперів до обсягу портфелю цінних паперів	не вище ___ (разів) не вище ___ % не вище ___ %	
Розширення клієнтської бази	кількість нових клієнтів	залучення не менше ___ нових клієнтів	
Розширення банківських продуктів та послуг	кількість нових послуг... частка обсягів нових продуктів та послуг...	не менше ___ шт. не менше ___ %	
Вплив на споживчий попит	кількість наданих консультаційних та інформаційних послуг	збільшення на ___ шт.	

У цілому застосування методики декомпозиційного аналізу забезпечує оцінювання становища конкретного банку на ринку, визначення фінансових орієнтирів у процесі планування і є ефективним інструментарієм стратегічного управління фінансами банку.

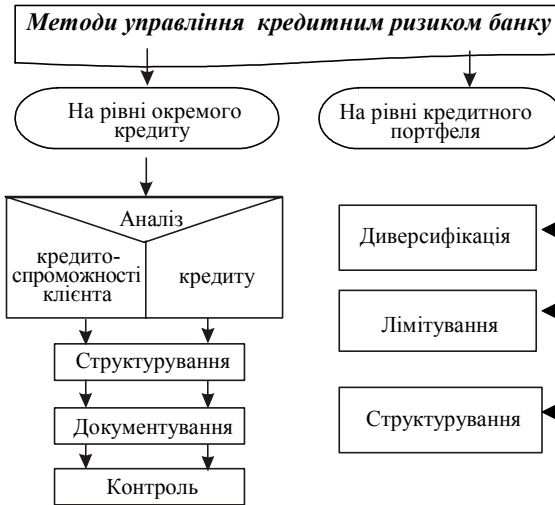
Отже, формування конкурентоспроможного та реалістичного фінансового плану діяльності банку слід розглядати як одне із завдань банківського аналізу.

12.3. ПОКАЗНИК GAP ЯК ІНДИКАТОР ЧУТЛИВОСТІ БАЛАНСУ

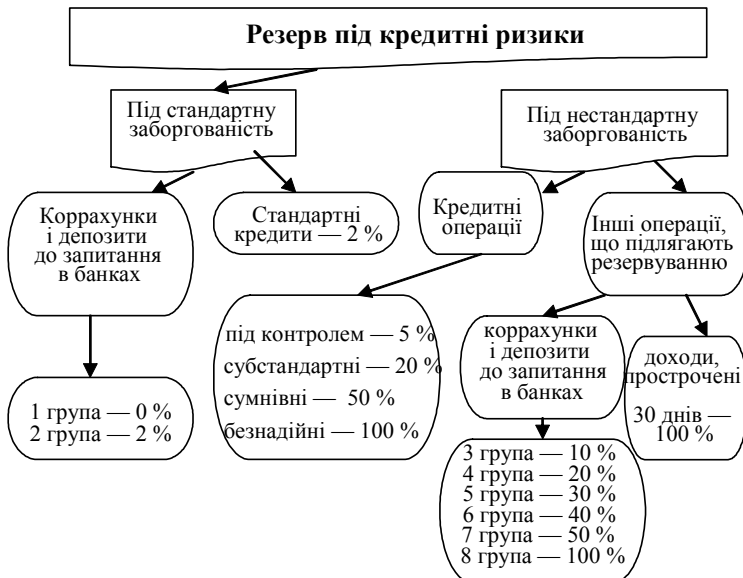
Основні причини виникнення **кредитного ризику** на рівні окремої позички: нездатність позичальника до створення адекватного грошового потоку, моральні та етичні характеристики позичальника (наприклад, небажання повертати кредит), ризик ліквідності застави.

Сукупний ризик кредитного портфелю залежить від ризикованості кредитних операцій, що входять до його складу. До збільшення сукупного ризику кредитного портфеля банку призводять надмірна концентрація (зосередження кредитів у одному із секторів економіки), недосконала структура портфеля, якщо його сформовано з урахуванням потреб тільки клієнтів, а не самого банку, надмірна диверсифікація, недостатня кваліфікація персоналу банку. Для того щоб оцінити сукупний ризик кредитного портфеля, слід насамперед проаналізувати ризик усіх його складових.

Методи управління кредитним ризиком банку

Об'єкти резервування та нормативи відрахувань до резерву під кредитні ризики

Крім аналізу кредитного портфелю необхідно проводити **аналіз ліквідності банку**.

Потреба у ліквідних коштах визначається способом порівнювання вхідного та вихідного грошових потоків протягом певного періоду.

Вхідний грошовий потік (надходження коштів) формується внаслідок:

- повернення раніше розміщених активів;
- збільшення зобов'язань банку (залучення депозитів, відкриття рахунків тощо);
- збільшення власних коштів банку: одержання доходів, надходження коштів від засновників (акціонерів), продаж цінних паперів власної емісії.

Вихідний грошовий потік формується внаслідок:

- виконання зобов'язань банку (використання клієнтами своїх коштів, повернення строкових депозитів, міжбанківських позик тощо);
- розміщення грошових коштів у активні операції (надання кредитів, купівля цінних паперів, основних фондів тощо);
- здійснення власних операцій банку: виплата дивідендів акціонерам, адміністративно-господарські та операційні витрати, повернення часток у статутному капіталі у зв'язку з виходом зі складу засновників.

Різниця між сумою надходжень (ICF) та сумою використаних коштів (UCF) показує розрив ліквідності (GL):

$$GL = ICF - UCF.$$

Якщо обсяг наявних ліквідних коштів перевищує обсяг їх використання, то існує додатний розрив ліквідності ($GL > 0$). Це надлишок ліквідних коштів, який необхідно швидко інвестувати в дохідні активи до виникнення потреби в грошових коштах.

Коли потреба в ліквідних коштах за обсягом перевищує їхню наявність, то банк має від'ємний розрив (дефіцит) ліквідності ($GL < 0$). Банку необхідно шукати найдешевші й найдоступніші джерела поповнення ліквідних коштів.

Оперативний аналіз розриву ліквідності проводять за допомогою табличного методу, групуючи активи і пасиви банку за термінами (по горизонталі) та за структурою (по вертикалі). Це уможливорює порівнювання вхідних та вихідних грошових потоків у кожному із зафіксованих інтервалів та обчислення сукупного розриву ліквідності.

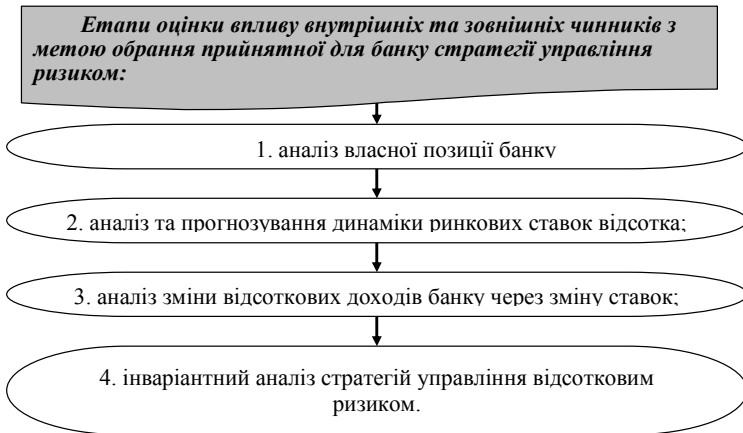
Залежно від строків погашення активи банку розподіляють на три групи:

- активи з негайним строком погашення (наприклад, до 7 днів);
- активи з фіксованим строком погашення;
- активи з невизначеним строком погашення.

Процес групування зобов'язань банку за строками їх виконання здійснити складніше, оскільки обсяги і час вилучення коштів частіше визначаються клієнтами, а не банком. Очевидно, що ліквідність значною мірою залежить від стабільності ресурсної бази банку. Між ризиком утрати ліквідності та тривалістю зберігання коштів існує обернена залежність: наприклад, ризик ліквідності зростає за зберігання коштів менше ніж три дні, і зменшується — за зберігання понад 20 днів.

На зміни в обсягах, структурі та стабільності ресурсної бази банку впливають чинники загальноекономічного характеру, які необхідно враховувати в процесі прогнозування.

На рівень відсоткового ризику комерційного банку впливають зовнішні чинники — зміна ставок на ринку, а також внутрішні — структура балансу банку, проаналізована з погляду чутливості активів та зобов'язань до зміни ринкових ставок.

На першому етапі оцінюється чутливість окремих статей та банківського балансу в цілому до відсоткового ризику.

Індикатором чутливості балансу служить показник GAP (англ. gap — розрив, дисбаланс).

Для визначення GAP всі активи і пасиви банку поділяють на дві групи — чутливі до змін відсоткової ставки та нечутливі до таких змін в межах конкретно визначеного часового інтервалу (в довгостроковій перспективі всі активи чи пасиви банку будуть переоцінені чи повернені в банк, тому вони теж стануть свого часу чутливими до зміни відсоткової ставки).

Тому весь час, протягом якого банк планує проаналізувати відсотковий ризик, поділяють на періоди. У межах кожного з періодів структуру балансу вважають фіксованою. Тривалість таких часових інтервалів вибирають довільно (наприклад, відповідно до прогнозованих моментів зміни відсоткових ставок на ринку — найчастіше 90 днів). Фіксація структури балансу в межах кожного інтервалу дає змогу аналізувати співвідношення обсягів чутливих активів і зобов'язань, елімінуючи вплив такого параметра, як час.

Актив чи пасив є чутливим до змін відсоткової ставки, якщо протягом зафіксованого інтервалу він задовольнятиме принаймні одну з таких умов:

— дата перегляду плаваючої відсоткової ставки потрапляє в межі зафіксованого часового інтервалу;

— строк погашення настає в цьому інтервалі;
— термін проміжної або часткової виплати основної суми настає в зафіксованому інтервалі;
— зміна базової ставки (наприклад облікової ставки НБУ), покладеної в основу ціноутворення активу чи зобов'язання, можлива або очікується протягом цього самого часового інтервалу і не контролюється банком.

Нечутливі активи та зобов'язання — ті, за якими доходи та видатки протягом зафіксованого періоду не залежать від зміни відсоткових ставок на ринку.

Показник GAP визначається як різниця між величиною чутливих активів та чутливих зобов'язань банку в кожному із зафіксованих інтервалів:

$$\text{GAP}(t) = \text{FA}(t) - \text{FL}(t),$$

де $\text{GAP}(t)$ — величина гепу (у грошовому вираженні) в періоді t ; $\text{FA}(t)$ — активи, чутливі до зміни відсоткової ставки в періоді t ; $\text{FL}(t)$ — пасиви, чутливі до зміни ставки в періоді t .

$\text{GAP} > 0$, якщо активи, чутливі до змін ставки, перевищують чутливі зобов'язання ($\text{FA}(t) > \text{FL}(t)$).

$\text{GAP} < 0$, якщо чутливі зобов'язання перевищують чутливі активи ($\text{FA}(t) < \text{FL}(t)$).

$\text{GAP} = 0$, якщо $\text{FA}(t) = \text{FL}(t)$.

Для визначення співвідношення чутливих активів і зобов'язань банку можна використати коефіцієнт $\text{FGAP} = \text{FGAP}(t)$, який обчислюється як відношення чутливих активів до чутливих зобов'язань:

$$\text{FGAP}(t) = \frac{\text{FA}(t)}{\text{FL}(t)}.$$

$\text{GAP} > 0$, якщо $\text{FGAP} > 1$.

$\text{GAP} < 0$, якщо $\text{FGAP} < 1$.

$\text{GAP} = 0$, якщо $\text{FGAP} = 1$.

Отже, GAP тісно пов'язаний з конкретним часовим інтервалом і показників GAP буде стільки, скільки й часових інтервалів.

Розрахунок кумулятивного GAP дає змогу не лише аналізувати співвідношення чутливих активів і зобов'язань у певний момент часу (статичний аналіз), а й ураховувати часовий компонент (динамічний аналіз).

Для цього в кожному з інтервалів, на які поділено часовий горизонт, обчислюють алгебраїчну суму (з урахуванням знака) GAP за попередні періоди, а знайдений у такий спосіб показник є кумулятивним (нагромадженим) GAP:

$$KGAP(T) = \sum_{i=1}^T GAP_i(t),$$

де $KGAP(T)$ — кумулятивний GAP;

T — часовий горизонт; $i = \overline{1, T}$.

Отже, кумулятивний GAP — це різниця між загальним обсягом чутливих активів і зобов'язань, які протягом часового горизонту можуть бути переоцінені.

За економічним змістом **кумулятивний GAP** — це інтегральний показник, що відбиває рівень ризику відсоткових ставок, на який наражається банк протягом розглянутого часового горизонту.

Банк може управляти цим ризиком, установлюючи ліміт кумулятивного GAP як максимально допустиму його величину та приводячи структуру чутливих активів і зобов'язань у відповідність з установленим лімітом.

Управління GAP полягає в тому, що величина та вид (додатний або від'ємний) GAP мають відповідати прогнозам зміни відсоткових ставок на ринку згідно з такими правилами:

— якщо GAP додатний, то зі зростанням відсоткових ставок маржа банку зростатиме і, навпаки, у разі їх зниження маржа зменшуватиметься;

— якщо GAP від'ємний, то зі зростанням відсоткових ставок маржа зменшуватиметься, а з їх зниженням — збільшуватиметься.

Це означає, що для банку важливо, GAP відповідав тому напряму руху ставок, який забезпечить збільшення прибутку, тобто був додатним при підвищенні ставок і від'ємним при зниженні. Отже, GAP розглядається як міра відсоткового ризику, на який наражається банк у зафіксованому часовому інтервалі. Незалежно від того, додатний чи від'ємний геп має банк, що більший розмір (абсолютна величина) гепу, то вищий рівень відсоткового ризику бере на себе банк і то більше змінюється його маржа.

Але ні абсолютна величина KGAP, ні FGAP не дають уявлення про те, яка частина активів чи пасивів банку залежить від зміни відсоткової ставки. Тому наступним кроком у процесі аналізу GAP є **обчислення індексу відсоткового ризику**.

Індекс відсоткового ризику розраховується як відношення абсолютної величини кумулятивного GAP (в кожному з періодів) до працюючих активів і виражається у відсотках:

$$IR(T) = \frac{|KGAP(T)|}{A} 100,$$

де $IR(T)$ — індекс відсоткового ризику;

A — працюючі активи банку.

Індекс відсоткового ризику показує, яка частина активів (коли $GAP > 0$) чи пасивів (коли $GAP < 0$) може змінити свою вартість у зв'язку зі зміною ринкових ставок, а отже, вплинути на ринкову вартість банку. Індекс розраховується без урахування знака, оскільки й додатний, і від'ємний GAP можуть призвести до збитків.

Через встановлення лімітів індексу відсоткового ризику банк може здійснювати контрольну функцію. Ліміт індексу відсоткового ризику визначає той рівень ризику відсоткової ставки, який банк вважає за доцільне на себе взяти. У практиці роботи зарубіжних банків ліміт індексу відсоткового ризику встановлюється на рівні 20-25 % , хоча твердих норм не існує [13].

Аналіз відсоткового ризику банку за допомогою індексу є ефективним за умови, що величина працюючих активів залишається сталою протягом усього періоду. Якщо обсяг таких активів протягом періоду змінюється, то оцінюють співвідношення кумулятивного GAP в кожному з періодів до тієї величини працюючих активів, яка прогнозується в цей період.

Якщо даних для аналізу відсоткового ризику недостатньо, можна скористатися коефіцієнтом ризику, обчисленим як відношення кумулятивного GAP до капіталу банку:

$$KR(T) = \frac{|KGAP(T)|}{K},$$

де $KR(t)$ — коефіцієнт відсоткового ризику;

K — власний капітал банку.

Залежність між відсотковою маржею банку та змінами відсоткових ставок на ринку описується аналітичною моделлю:

$$\Delta P(T) \approx (r_p - r) KGAP(T),$$

де $\Delta P(T)$ — величина зміни маржі банку (у грошовому виразі) протягом періоду T ;

r_p, r — прогнозована та поточна ринкові ставки відповідно.

Збільшення чи зменшення банківської маржі залежить від знака GAP, а також від того, зростатимуть чи знижуватимуться відсоткові ставки на ринку.

Додатне значення ΔP указує на збільшення прибутку і буде результатом підвищення ставок за додатного GAP або зниження ставок за від'ємного GAP.

Від'ємне значення ΔP означатиме зниження відсоткового прибутку банку, зумовлене підвищенням ставок за від'ємного GAP або їх зниженням за додатного GAP.

Якщо $GAP = 0$, то маржа банку буде стабільною, незалежною від коливань відсоткових ставок, відсотковий ризик — мінімальним, але одержати підвищений прибуток внаслідок сприятливої зміни відсоткових ставок буде неможливо.

Таким чином, і додатний, і від'ємний GAP дають потенційну можливість отримати більшу маржу, ніж нульовий GAP.

Якщо потрібно оцінити можливі коливання чистого доходу у коротких часових інтервалах, то беруть тривалість періоду в днях:

$$\Delta P(T) = (r_p - r) KGAP(T) \frac{T}{BS},$$

де T — тривалість інтервалу в днях;

BS — база розрахунку в днях (360 або 365).

12.4. АНАЛІЗ ДЮРАЦІЇ ТА ІМУНІЗАЦІЯ БАЛАНСУ БАНКУ

З метою зниження відсоткового ризику банкам необхідно реструктурувати пасиви для продовження строків зобов'язань. Для цього застосовується **теорія імунізації портфеля** банку та методи її практичної реалізації, які дають змогу сформувати структуру балансу банку за певними принципами та правилами.

Методика портфельної імунізації передбачає забезпечення зниження чутливості фінансових інструментів до впливу відсоткового ризику. Для вимірюванні такої чутливості застосовується середньозважений строк погашення фінансового інструменту — дюрація.

Середньозважений строк погашення (дюрація) — це міра приведеної вартості окремого фінансового інструменту, що показує середню тривалість періоду, протягом якого всі потоки доходів за цим фінансовим інструментом надходять до інвестора.

Дюрація є показником, який характеризує довгострокові фінансові інструменти, а тому використовується для аналізу боргових цінних паперів із тривалими термінами обігу.

Дюрація цінного папера обчислюється за формулою Ф. Макволі і є відношенням приведеної вартості суми всіх очікуваних потоків доходів за цінним папером, зважених за часом надходження, до його ринкової ціни:

$$D = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{S_i \times i}{(1+d)^i} + \frac{N \times n}{(1+d)^n}}{p},$$

де D — дюрація цінного папера;

S_i — очікувані потоки відсоткових доходів в i -й період ($i = \overline{1, n}$);

i — періоди проведення виплат;

n — загальна кількість періодів;

d — ставка дисконтування;

N — номінальна сума боргу;

p — ринкова ціна цінного папера.

Отже, дюрація — це період, протягом якого банк може повернути кошти, витрачені на придбання цінного папера. Дюрацію слід відрізняти від номінального строку обігу фінансового інструменту, який показує тривалість періоду від виникнення зобов'язання до його повного погашення.

Комплексний аналіз показників дюрації та кривої доходності забезпечує банкові можливість передбачати наслідки будь-якого поєднання строків погашення різних фінансових інструментів з погляду їхнього впливу на доход і ризик банківських портфелів, тобто приймати обґрунтовані управлінські рішення [13].

Показник дюрації використовується також у перспективному аналізі можливих змін ціни цінного папера протягом періоду його зберігання банком у зв'язку з коливаннями ставки відсотка на ринку, для характеристики яких використовують поняття **цінової еластичності цінного папера**.

Еластичність ціни цінного папера показує її зміну у відсотках за зміни ринкових ставок на 1 % і розраховується за формулою:

$$e = \frac{\Delta p}{p} : \frac{\Delta r}{r},$$

де e — коефіцієнт еластичності;

Δp — зміна ринкової ціни цінного папера;

p — ринкова ціна цінного папера;

Δr — зміна ставки відсотка;

r — чинна ставка відсотка.

Взаємозв'язок між дюрацією та еластичністю цінного папера описується формулою:

$$e = -D \left(\frac{r}{1+r} \right).$$

Оскільки ліві частини в наведених формулах однакові, то, прирівнявши праві частини, отримаємо рівняння, з якого знайдемо залежність між змінами ціни цінного папера (Δp) та зміною ринкових ставок [13]:

$$-D \left(\frac{r}{1+r} \right) = \frac{\Delta p}{p} : \frac{\Delta r}{r}, \text{ звідки } \Delta p = -D \left(\frac{\Delta r}{1+r} \right) p.$$

Отримана формула вказує на існування лінійної залежності між змінами ринкових відсоткових ставок і ціною цінного папера. Це дає змогу проаналізувати вплив будь-яких змін ставок на вартість цінних паперів (у грошовому вираженні), для чого дюрацію зі знаком «мінус» необхідно помножити на поточну ціну та зміну відсоткових ставок на ринку.

Вплив відсоткових ставок на зміну вартості цінних паперів, виражену у відсотках, обчислюють за формулою:

$$\Delta p^* = -D \left(\frac{\Delta r}{1+r} \right) 100,$$

де Δp^* — зміна ціни цінного папера у відсотках.

Аналіз цінової чутливості дає підстави банку приймати обґрунтовані рішення щодо придбання саме тих цінних паперів, які точно відповідають його поточним потребам.

У процесі аналізу необхідно оцінити ймовірність значних змін відсоткових ставок на ринку протягом періоду обігу цінного папера.

Застосовуючи методику аналізу дюрації та оцінюючи кон'юнктуру ринку, банк зможе прийняти обґрунтоване рішення щодо купівлі чи продажу цінних паперів, а порівняльний аналіз цінової чутливості різних фінансових інструментів допоможе вибрати саме ті, які сприятимуть реалізації фінансової стратегії конкретного банку.

Якщо банк не бажає ризикувати і має на меті мінімізацію варіабельності доходів внаслідок змін відсоткових ставок на ринку, то дюрація цінного папера має дорівнювати тривалості планового періоду зберігання банком даного цінного папера:

$$D = IG_{пл},$$

де $IG_{пл}$ — плановий період зберігання цінного папера.

Механізм мінімізації варіабельності доходів базується на існуванні оберненої залежності між зміною відсоткових ставок на ринку та ціною боргового цінного папера.

Якщо після придбання цінного папера відсоткові ставки зростають, то його ринкова ціна знижується, але банк має можливість реінвестувати одержаний потік доходів під вищу ринкову ставку.

Якщо відсоткові ставки знижуються, то банк змушений реінвестувати дохід під нижчі відсоткові ставки, але підвищення цін на цінні папери компенсує втрати від реінвестування.

Отже, якщо дюрація цінних паперів дорівнює плановому періоду їх зберігання банком, то капітальні збитки за цінним папером погашаються за рахунок підвищення реінвестиційних доходів, а капітальні прирости, навпаки, нівелюються зниженням ставок реінвестування. Спираючись на цю закономірність, банк може зафіксувати сукупний рівень дохідності фінансового інструменту.

Поняття дюрації може характеризувати як окремий інструмент (боргові цінні папери), так і портфель чи сукупність активів і пасивів у цілому (баланс).

Якщо банк формує портфель цінних паперів, виходячи з $IG_{пл}$, то результатом стане імунізація придбаних цінних паперів від капітальних збитків (незалежно від динаміки відсоткових ставок на ринку). Це дає змогу зафіксувати сукупну дохідність портфеля банку взаємним погашенням двох ключових видів ризиків: відсоткового та реінвестиційного.

Для розрахунку дюрації всього портфеля обчислюють дюрацію кожного фінансового інструмента, що входить до його складу, та зважують знайдені показники за їх ринковою ціною. Сума всіх одержаних

значень є середньозваженим строком погашення (дюрацією) портфеля в цілому. Дюрація портфеля обчислюється за формулою:

$$D_p = \frac{\sum_{m=1}^M \text{DFI}_m \cdot \text{FI}_m}{\sum_{m=1}^M \text{FI}_m},$$

де D_p — дюрація портфеля (роки);

DFI_m — дюрація m -го фінансового інструмента, що входить до складу портфеля ($m = \overline{1, M}$);

FI_m — ринкова ціна m -го фінансового інструмента;

M — кількість фінансових інструментів у портфелі.

Ідеальною моделлю імунізації балансу можна вважати фіксацію відсоткових ставок за всіма операціями банку протягом планового горизонту, коли зміна ринкових ставок не потягне за собою зміни вартості ні активних, ні пасивних статей балансу.

Головне завдання в процесі імунізації банківського балансу полягає в підборі такої комбінації активів і пасивів, яка забезпечить нечутливість балансу в цілому до змін ринкових ставок. При цьому окремі статті балансу залишаються чутливими до зміни параметрів ринку, але результати переоцінки активів та зобов'язань взаємно погашаються. Співвідношення між дюрацією активів та зобов'язань банку описується за допомогою моделі:

$$D_A = D_L \frac{L}{A},$$

де D_A — зважений за вартістю надходжень строк погашення (дюрація) активів;

D_L — дюрація зобов'язань;

L — загальний обсяг зобов'язань;

A — обсяг активів.

Оскільки відношення L/A має бути меншим за одиницю, то дюрація портфеля активів має бути коротшою за дюрацію портфеля зобов'язань. Тому незалежно від напрямку зміни відсоткових ставок активи банку мають переоцінюватися швидше, ніж зобов'язання.

Наприклад, дюрація активів банку становить 2 роки, сукупні активи 90 000 тис. грн., зобов'язання 60 000 тис. грн. Тоді для створення імунізації банківського балансу необхідно, щоб дюрація банківських зобов'язань дорівнювала 3 роки:

$$D_L = 2 * 90\ 000 / 60\ 000 = 3.$$

Аналогічно до моделі GAP банк і тут може застосувати дві альтернативні стратегії: імунізації балансу (мінімізація ризику) та управління дюрацією (максимізація прибутку). У разі реалізації стратегії імунізації приведена вартість банківських активів урівноважує приведену вартість банківських зобов'язань.

Якщо банку не вдалося досягти імунізації балансу, то коливання ринкових ставок впливатимуть на вартість його активів та зобов'язань (монетарні статті мають переоцінюватися у зв'язку зі зміною ринкових цін), то можна реалізувати стратегію управління дюрацією. При цьому банк має потенційну можливість отримання підвищених прибутків, хоч і наражається на відсотковий ризик.

Отже, що більшою є різниця між дюрацією активів та дюрацією зобов'язань банку, то чутливішою до коливань відсоткових ставок на ринку буде величина власного капіталу банку.

12.5. СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Перед комерційними банками постійно постає завдання аналізу і регулювання величини та виду (довга чи коротка) позицій за різними іноземними валютами. Тому для банків важлива методика прогнозного аналізу.

Залежність між величиною прибутків (збитків), одержаних у результаті утримання банком відкритої валютної позиції, та змінами валютних курсів на ринку описується моделлю [13]:

$$\Delta P_V = VP (s_p - s),$$

де ΔP_V — прибуток (збиток), отриманий від переоцінювання валютних коштів у зв'язку зі зміною валютного курсу;

VP — валютна позиція банку;

s_p, s — прогнозований та поточний валютні курси відповідно.

Особливістю цієї моделі є наявність чинника невизначеності, пов'язаного з прогнозами ринкової кон'юнктури, зокрема щодо очікуваних значень валютного курсу (s_p), тому необхідно розробляти й порів-

нювати кілька сценаріїв, після чого отримують два показники: імовірність настання події та суму можливих втрат, яка з нею кореспондується.

Якщо валютний ринок не зазнає жорсткого регулятивного впливу чи політичних потрясінь, то задовільні прогнози валютного курсу можна одержати, скориставшись теорією паритету відсоткових ставок.

Для прямого котирування короткостроковий (до року) форвардний курс валюти розраховується за формулою:

$$F(C_1 / C_2) = S(C_1 / C_2) \cdot \left(\frac{1 + r_{C_1} \times \frac{t}{BS}}{1 + r_{C_2} \times \frac{t}{BS}} \right),$$

де $F(C_1 / C_2)$ — форвардний валютний курс однієї валюти (C_1) щодо іншої (C_2);

$S(C_1 / C_2)$ — спотовий валютний курс;

r_{C_1} , r_{C_2} — відсоткові ставки за відповідними валютами;

t — тривалість форвардного періоду (у днях);

BS — база розрахунку (в днях).

Для розрахунку довгострокових форвардних курсів використовується формула:

$$F(C_1 / C_2) = S(C_1 / C_2) \frac{(1 + r_{C_1})^n}{(1 + r_{C_2})^n},$$

де n — тривалість форвардного періоду у роках.

За теорією паритету відсоткових ставок залежно від того, яка з валют дає вищий відсотковий дохід за інвестування, форвардний курс валют зростатиме чи знижуватиметься відносно курсу спот.

Спред між форвардним та спот-курсом залежить від різниці в рівнях відсоткових ставок за валютами та від тривалості форвардного періоду, тому що з продовженням строків різниця між спотовим та форвардним валютними курсами зростає.

В процесі прогнозування валютних курсів вивчаються поточні умови валютного ринку; результати аналізу кривої дохідності цінних паперів; співвідношення попиту і пропозиції на форвардних валютних ринках; результати прогнозування швидкості, напряму та величини зміни відсоткових ставок.

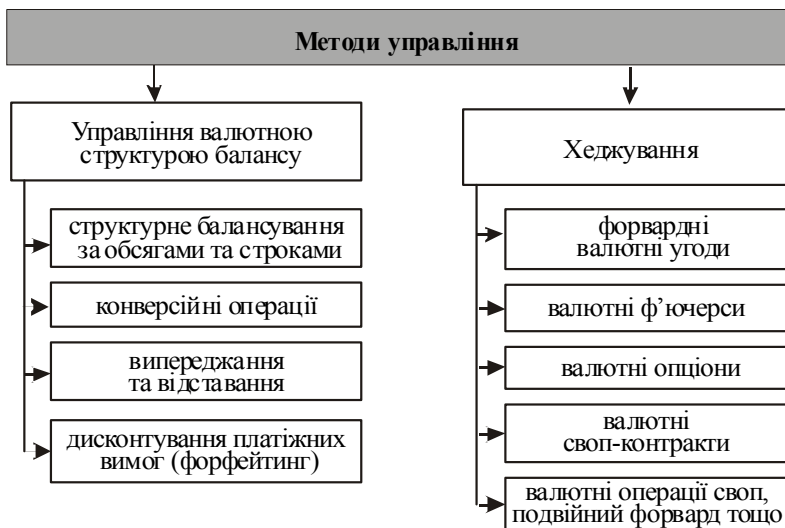
У процесі управління валютним ризиком банк може застосувати дві альтернативні стратегії, утримуючи валютну позицію закритою (стратегія валютного метчингу) або відкритою (стратегія максимізації прибутку).

Стратегія управління активами і пасивами, яка передбачає вирівнювання валютної структури балансу, називається **валютним метчингом (currency matching)**.

Стратегія валютного метчингу, тобто приведення у відповідність валютної структури активів та зобов'язань, залишає ризик, пов'язаний з репатріацією прибутків від міжнародної діяльності або виплатою дивідендів у іноземній валюті.

Учасники ринку не завжди мають можливості для повного узгодження активів і зобов'язань у всіх іноземних валютах, крім цього валютна позиція банків істотно залежить від потреб клієнтів.

Класифікація методів управління валютною позицією комерційного банку

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРОКОВИХ
ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ (ДЕРИВАТИВІВ) [13]**

Складові характеристики	Інструмент				
	форвард	ф'ючерс	опціон		своп-контракт
Торгівля	Позабіржова	Біржова	Позабіржова	Біржова	Позабіржова
Суми контракту	Будь-які	Стандартні	Будь-які	Стандартні	Значні (понад \$ 5 млн)
Типові строки дії	Будь-які в межах від 3 до 24 місяців	Стандартні на базі квартального циклу	Будь-які	Стандартні	Будь-які (1—10 років)
Можливість дострокового виходу з контракту	Не існує	Існує	Існує	Існує	Не існує
Доступність	Не є загальнодоступними	Вільний доступ	Вільний доступ	Вільний доступ	Загальнодоступні за прийнятого рейтингу
Додаткові вимоги	Кредитні лінії	Гарантійні депозити	Не має	Гарантійні депозити	Гарантії
Розрахунки	На дату закінчення контракту	Щодня	На дату закінчення контракту, або протягом зафіксованого періоду	Щодня	Періодично, на зафіксовані дати
Витрати	Комісійні платежі не стягуються	Біржові, брокерські, комісійні платежі	Опціонна премія (3—5 %)	Опціонна премія	Комісійні, близько 1 %
Ліквідність	Низька або її взагалі бракує	Висока	Середня	Висока	Низька або її взагалі бракує
Ризик зриву поставки	Існує	Не існує	Не існує	Не існує	Існує

Якщо виникає така ситуація, банки можуть застосувати **стратегію максимізації прибутку**.

Суть **стратегії максимізації прибутку** в тому, що учасники ринку використовують валютні курси з метою отримання прибутків спекулятивного характеру, залишаючи валютну позицію відкритою та свідомо наражаючись на підвищений ризик.

Тоді управління валютною позицією здійснюється з огляду на те, що довга валютна позиція забезпечує прибутки в разі підвищення курсу іноземної валюти і завдає збитків у разі його зниження, а коротка — навпаки.

Що вищий ризик бере на себе учасник, то більший прибуток він може отримати від гри на валютних курсах, але за несприятливих змін на валютному ринку його втрати також будуть значними.

Зниження рівня валютного ризику означає зменшення ймовірних збитків, та крім цього, й обмеження потенційного прибутку.

Якщо банк вибрав стратегію максимізації прибутку, то постає потреба оцінити валютний ризик та ймовірні наслідки схвалених управлінських рішень.

Отже, необхідно узгодити внутрішні ліміти валютного ризику і допустимі діапазони зміни фінансових результатів діяльності банку. Для цього використовуються два методи: управління валютною структурою балансу та хеджування валютного ризику.

Хеджування валютного ризику має певну специфіку, потребує глибокого розуміння сутності проблеми, а тому заслуговує на особливу увагу.

Питання для самоконтролю

1. Зовнішній аналіз діяльності банку.
2. Зовнішній та внутрішній аналіз діяльності банку
3. Стратегії управління активами і пасивами банку
4. Моделі управління активами і пасивами банку
5. Декомпозиційний аналіз прибутковості влогового капіталу банку
6. Показник *gep* як індикатор чутливості балансу
7. Хеджування валютного ризику.

Бібліографічний список

1. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 29.03.2004р. №22. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003р №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Про систему електронної пошти Національного банку України: Положення затв. постановою Правління Національного банку України від 30.06.1993 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Аналіз діяльності комерційного банку. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент»/ за ред. проф. Бугниці Ф.Ф. та проф. Герасимовича А.М. — Житомир: ПП «Рута», 2001. — 384с.
6. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред. проф. Р.І.Тиркала.—Тернопіль: Карт-бланш, 2001.-314 с.
7. Інформація АУБ про фінансові результати діяльності комерційних банків. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.Ufc.com.ua>.
8. Карманов Є.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000. — 464с.
9. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерській облік і прийняття рішень в банках: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.: КНЕУ, 2002. — 404с.
10. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.: МАУП, 2002. — 84 с.
11. Регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Законодавчі та нормативні акти/ за ред. к.е.н. Голодець І.В. — К.: «Екобуд», 2003. — 231с.
12. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. — Суми : Університетська книга, 2007. — 314 с.
13. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. — К.: КНЕУ, 2004. — 468с.

14. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
15. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284
16. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>
17. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>
18. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. — 504 с.

РОЗДІЛ 13

БАНКІВСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

13.1. Основи банківського менеджменту

13.2. Банківський менеджмент за спрямуванням управлінських рішень

13.3. Організація контролю банківської діяльності

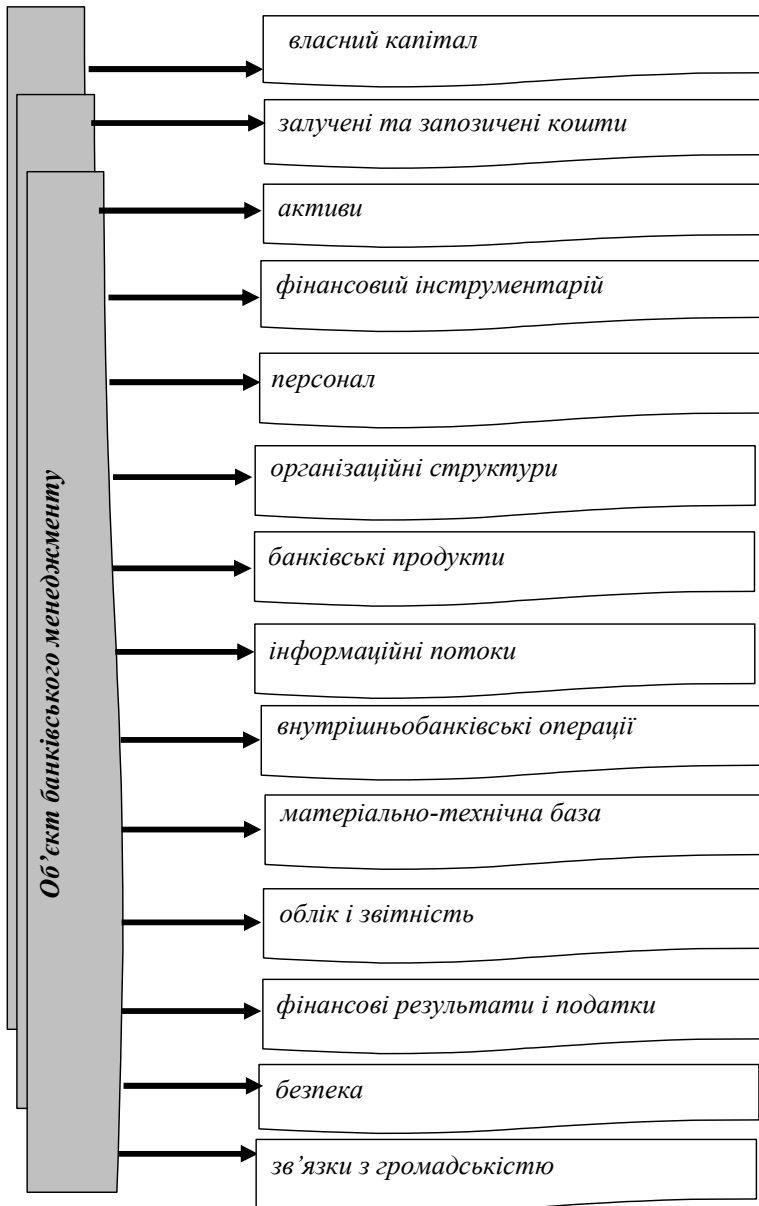
13.4. Процес управління інформаційними технологіями та організація ефективних систем безпеки захисту інформації

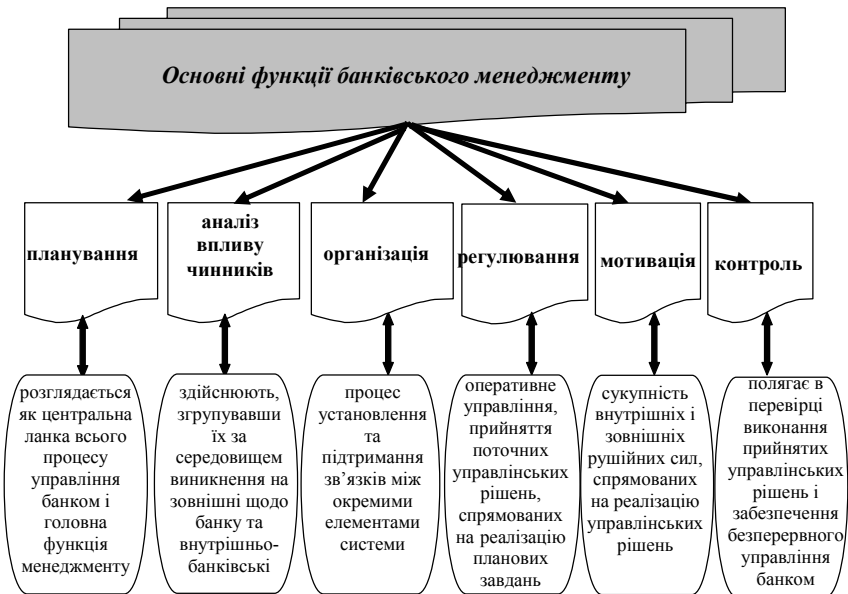
13.1. ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Банківський менеджмент — це мистецтво управління всіма процесами та відносинами, які характеризують діяльність банку. Під процесами та відносинами розуміють сукупність фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер банківської діяльності.

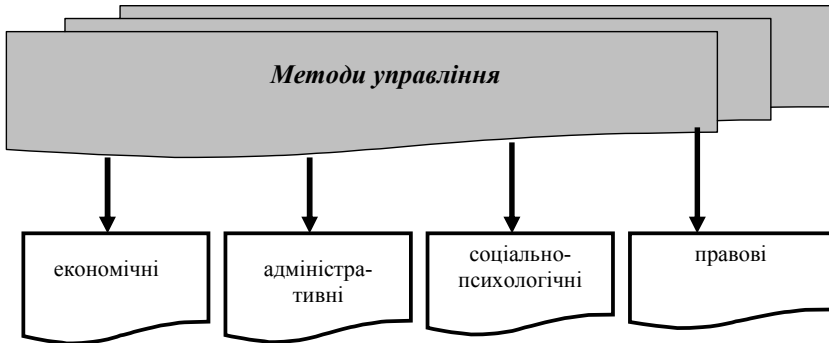
Об'єкт банківського менеджменту — комерційний банк разом з усіма аспектами банківської діяльності у взаємозв'язку з політико-правовим та соціально-економічним середовищем. У поняття «комерційний банк» вкладається широкий смисл, тому об'єкти управління можна конкретизувати так: власний капітал; залучені та запозичені кошти; активи; фінансовий інструментарій; методологія; організаційні структури; банківські продукти; персонал; інформаційні потоки; внутрішньобанківські операції; матеріально-технічна база; облік і звітність; фінансові результати і податки; безпека; зв'язки з громадськістю.

Суб'єкт управління — це відповідальна особа чи група осіб, уповноважена приймати управлінські рішення та нести відповідальність за ефективне управління банком. У комерційному банку суб'єктами управління є **члени Правління банку, члени Ради директорів банку, особи, що обіймають керівні посади (керівництво), команда менеджерів, котрі безпосередньо здійснюють процес управління**. Усі суб'єкти управління часто об'єднують під однією назвою — менеджмент (керівний склад) банку.

Інструментарій банківського менеджменту включає сукупність методів, прийомів, засобів та форм досягнення цілей і виконання завдань, поставлених перед банківською установою.

Ефективність процесу управління залежить від здатності передбачати майбутнє, мислити на перспективу й пильно контролювати ризики. Визначальними є також якість підготовки й рівень професіоналізму, компетентності всього персоналу банку. Крім того, успіх цієї справи неможливий без пріоритету загальнолюдських цінностей у системі цінностей банку. Як бачимо, більшість перелічених ознак не підлягають кількісному вимірюванню і належать до групи якісних характеристик банківського менеджменту.

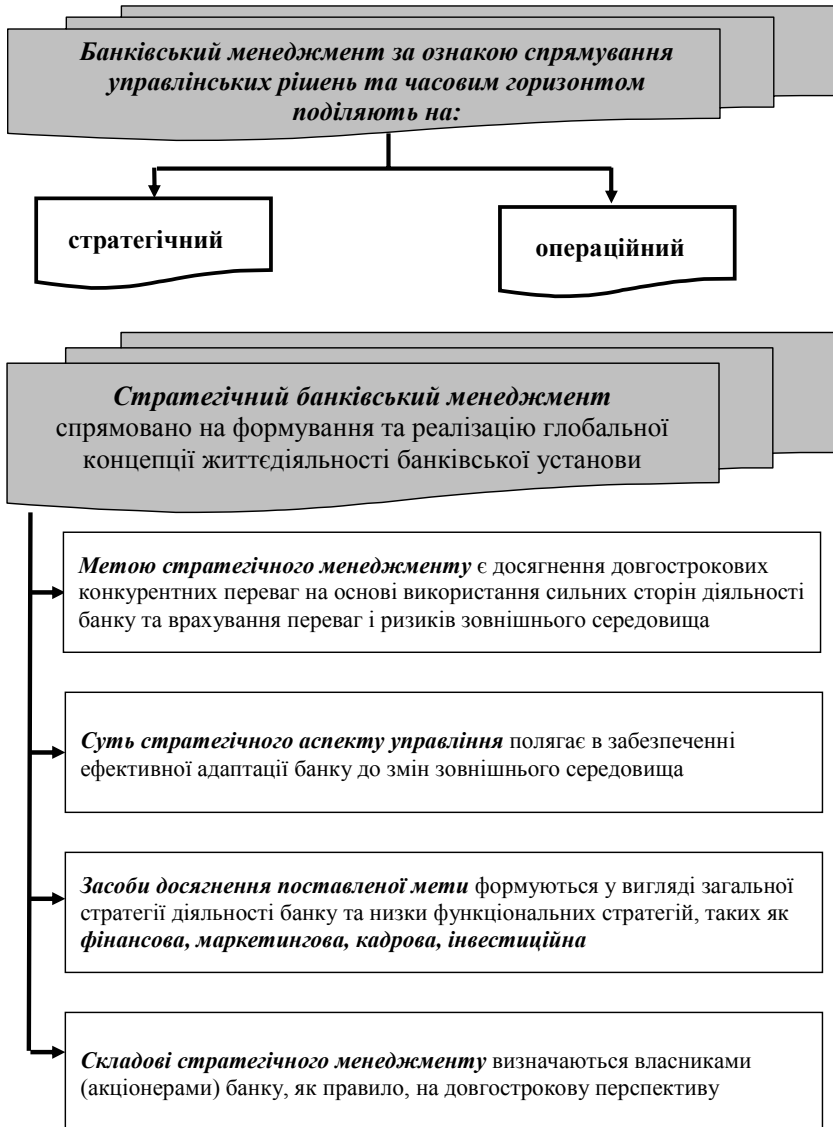
Цілі та завдання, котрих прагне досягти банк, зумовлюють формування стратегії, тактики та визначають ефективність менеджменту.

Стратегічна мета діяльності банку не виключає існування множини інших цілей та завдань у різних сферах управління банком. Отже, перелік завдань, що постають перед банківським менеджментом і потребують ефективного вирішення досить різноманітний.

Сучасний комерційний банк є організацією з *кількома рівнями управління й операційної діяльності*, між якими існують складні взаємозв'язки. Багатогранність та універсальний характер діяльності більшості комерційних банків постійно ускладнюють управлінські системи, що зумовлює виокремлення основних напрямів банківського менеджменту.

13.2. БАНКІВСЬКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЗА СПРЯМУВАННЯМ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Операційний банківський менеджмент спрямовано на реалізацію стратегічних рішень в процесі щоденного управління банківською діяльністю

Операційний банківський менеджмент включає широкий спектр дій зі здійснення банківських операцій: надання фінансових послуг клієнтам банку (кредитних, депозитних, розрахунково-касових), проведення власних інвестиційних, емісійних, міжбанківських, біржових операцій

Завдання операційного менеджменту полягають в дотриманні нормативних вимог регулюючих органів, підтриманні ліквідності банку, раціональному управлінні активами і пасивами з погляду співвідношення їх строків та обсягів, управління банківськими ризиками

За функціональною ознакою в операційному менеджменті банку виокремлюють такі напрями: **кредитний менеджмент, інвестиційний менеджмент, менеджмент грошової позиції банку**

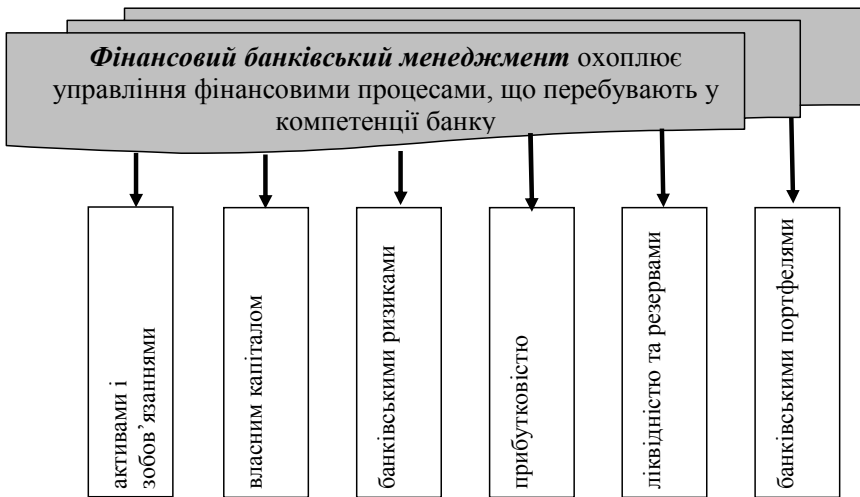
Отже, між стратегічним та операційним менеджментом існує тісний взаємозв'язок, адже оперативні **управлінські рішення є елементом виконання стратегії** та спрямовані на досягнення перспективних цілей банку

За напрямками діяльності банківський менеджмент поділяють на:

фінансовий

організаційний

Фінансовий банківський менеджмент спрямовано на управління банківськими операціями, управління фінансовими результатами банківської діяльності, управління фінансовими ризиками та економічними нормативами

Функціональна модель фінансового менеджменту банку

Інформаційною базою фінансового менеджменту є внутрішня інформація бухгалтерського обліку (фінансового, управлінського, статистичного), внутрішньобанківська правова й нормативна бази, зовнішня економічна інформація (фінансова, макроекономічна й статистична), правова й нормативна бази законодавчих і регулюючих органів.

Організаційний банківський менеджмент спрямовано на вирішення проблем раціональної організації й управління колективом, створення організаційних структур і систем забезпечення діяльності банку

13.3. ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Організація контролю банківської діяльності має на меті забезпечення стійкої та надійної роботи банку, що відповідає нормам чинного законодавства

Внутрішній аудит банку — це незалежна експертна діяльність аудиторської служби банку для перевірки і оцінки адекватності та ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання посадових обов'язків співробітниками банку. **Внутрішній аудит передбачає** отримання в документальній формі процедур і опису методів, які застосовуються банком для здійснення внутрішнього контролю.

Внутрішньобанківський контроль — система забезпечення здійснення касових, розрахункових, кредитних та інших операцій в установах банку відповідно до встановлених правил, який направлений на забезпечення збереження грошових коштів і цінностей в банку, законності виконання операцій, точного і своєчасного віддзеркалення їх в бухгалтерському обліку, можливості документарного встановлення відповідальності за порушення правил виконання операцій або втрату цінностей.

Системи аналізу та якості активів за рівнем загального ризику ґрунтуються на класифікації активів за ймовірністю повернення та потенційним розміром збитків з подальшим зважуванням на відповідні вагові коефіцієнти, назначені для кожної групи активів

Системи контролю за діяльністю персоналу банку — базуються на здійсненні контролю відповідальними менеджерами, згідно вимог нормативних документів, внутрішніх інструкцій та положень банку.

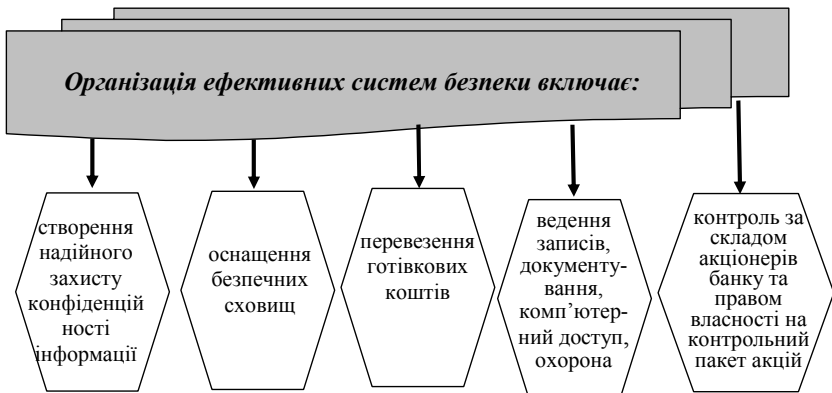
13.4. ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНИХ СИСТЕМ БЕЗПЕКИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Процес управління інформаційними технологіями полягає у доборі програмного і технічного забезпечення, яке б відповідало потребам і можливостям банку та його клієнтів.

Інформаційні технології мають підтримувати процес управління банком, але не випереджати його розвиток. Інакше технології, котрі не адекватні потребам банку, лише збільшують витрати і не приносять очікуваної віддачі.

Технології — це важливий інструмент, який не повинен перетворюватись на самоціль, тобто не адекватні потребам банку технології лише збільшують витрати і не приносять очікуваної віддачі.

Тому *банківський менеджмент має визначити необхідний рівень автоматизації* та дібрати відповідну технологічну систему, програмне і технічне забезпечення з урахуванням послідовності виконання програм та їх здатності до технологічного здійснення банківських операцій

Такі сфери, як організація контролю, безпеки й управління інформаційними технологіями мають певну специфіку і потребують спеціального вивчення та відповідного рівня підготовки: **знання правових та юридичних основ здійснення банківської діяльності, комп'ютерної грамотності, методики проведення аудиту та ревізії банку.**

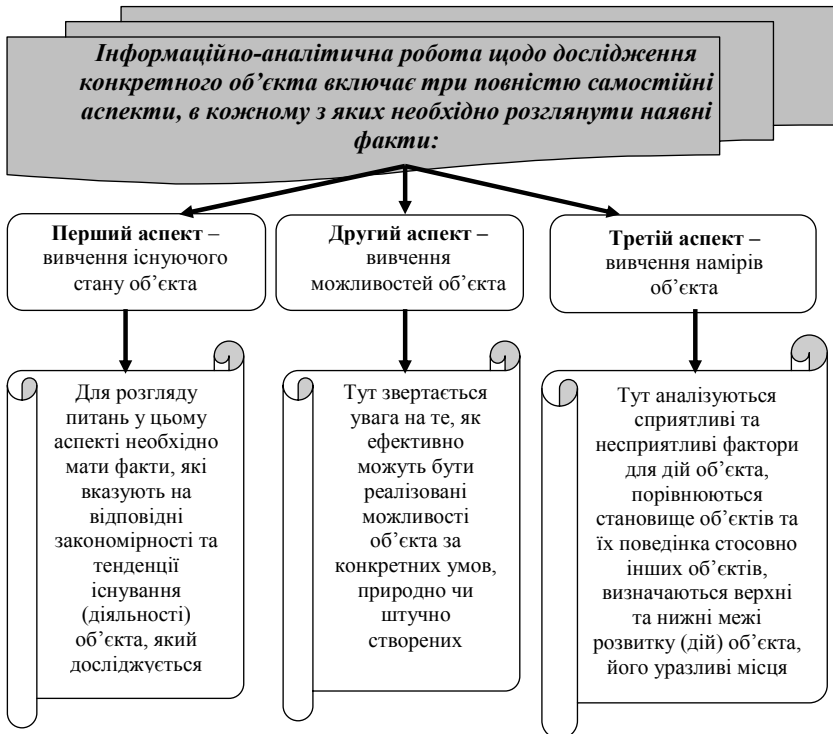

Банки забезпечують роботу своїх сил безпеки у всіх сферах інформаційної уваги і використовують інформацію:

– *сфери інтересів* — як стратегічну для прийняття рішень щодо довгострокових угод, договорів, планування перспектив розвитку банку;

– *сфери впливу* — як тактичну для прийняття рішень щодо співробітництва з партнерами, інвестування (вкладання) коштів у нові проекти, протидії недобросовісній конкуренції, визначення поведінки на ринку в той чи інший проміжок часу;

– *сфери безпосередньої інформаційної діяльності* — як оперативну для прийняття рішень щодо безпосереднього здійснення конкретної операції, укладання конкретної угоди.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття «банківський менеджмент».
2. Що є об'єктом та суб'єктом банківського менеджменту?
3. Якими принципами характеризується банківський менеджмент?
4. Дайте поняття функцій банківського менеджменту.
5. В чому полягають основні завдання банківського менеджменту.
6. Охарактеризуйте банківський менеджмент за ознакою спрямування управлінських рішень.
7. Визначить мету і суть стратегічного банківського менеджменту.
8. Розкрийте поняття операційного менеджменту та основні відмінності його від стратегічного банківського менеджменту.
9. За якими напрямки діяльності поділяється банківський менеджмент, охарактеризуйте їх.
10. В чому полягає мета організації контролю банківського менеджменту? Наведіть класифікацію систем контролю.
11. Від чого залежить ефективність управління інформаційними банківськими технологіями?
12. Що в себе включає організація ефективних систем банківської безпеки?
13. Поясніть необхідність проведення інформаційного аудиту та інформаційного моніторингу у банку.

Бібліографічний список

1. Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 68. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Про організацію операційної діяльності в банках України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку

Україні 18.06.2003 № 254. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

4. Про єдину інформаційну систему «Реєстр позичальників»: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 27.06.2001 № 245. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

5. Аналіз діяльності комерційного банку. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент»/ за ред. проф. Бутниці Ф.Ф. та проф. Герасимовича А.М. — Житомир: ПП «Рута», 2001.-384с.

6. Банківські операції: Підручник / За ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. — К.: Знання, 2006. — 727 с.

7. Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек. н. проф. Мороза А.М. — К.:Ельтон, 1993.-336 с.

8. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред. проф. Р.І.Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001.-314 с.

9. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. / М. І. Зубок. — К.: КНЕУ. — 2003. — 154 с.

10. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерській облік і прийняття рішень в банках: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.:КНЕУ, 2002.-404с.

11. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.: МАУП, 2002. — 84 с.

12. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К. : А.С.К., 2003. — С. 52–61.

13. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 376 с.

14. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення / В. В. Пасічник ; ред. А. О. Селіванова. — К. : Ін Юре, 2000. — С. 238.

15. Регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Законодавчі та нормативні акти/ за ред.к.е.н.Голодець І.В. — К.: «Екобуд», 2003.-231с.

16. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. — Суми : Університетська книга, 2007. — 314 с.

17. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://aub.org.ua/http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112

18. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:

<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

19. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

20. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>

<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

21. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. — 504 с.

РОЗДІЛ 14

РЕГУЛЮВАННЯ, НАГЛЯД І КОНТРОЛЬ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

14.1. Основи регулювання, нагляду та контролю банківської діяльності

14.2. Особливості розробки стандартів Базельського комітету з питань банківського нагляду

14.3. Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності в Україні

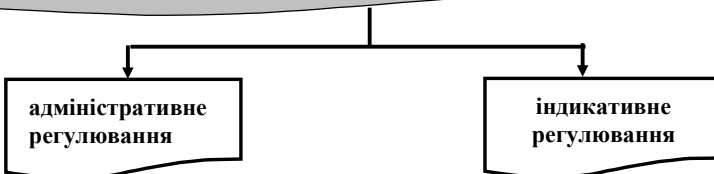
14.1. ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ, НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

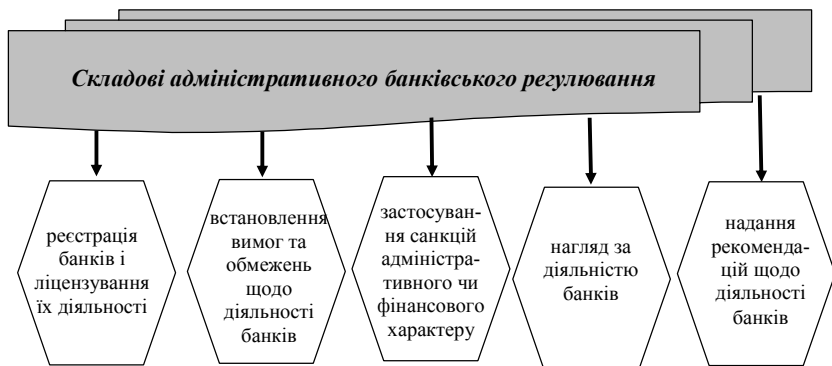
Банківське регулювання, банківський надгляд і банківський контроль — це різні види діяльності, спрямовані на забезпечення надійного та стабільного функціонування банків та їх фінансової безпеки

Банківське регулювання є складною, багатоаспектною категорією. З одного боку, це — функція державного управління, по відношенню до якого вона виступає засобом реалізації політики держави. З іншого боку, банківське регулювання можна розглядати як управлінську діяльність, що має свої методи та форми реалізації.

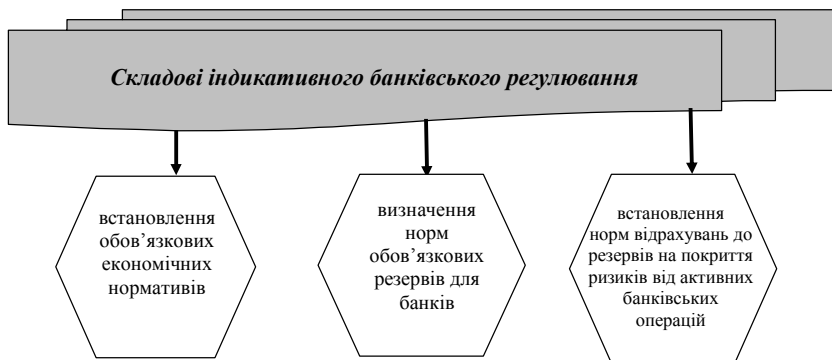
Об'єктом банківського регулювання є банківська діяльність.

У статті 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність» виділяється дві основні форми регулювання банківської діяльності:

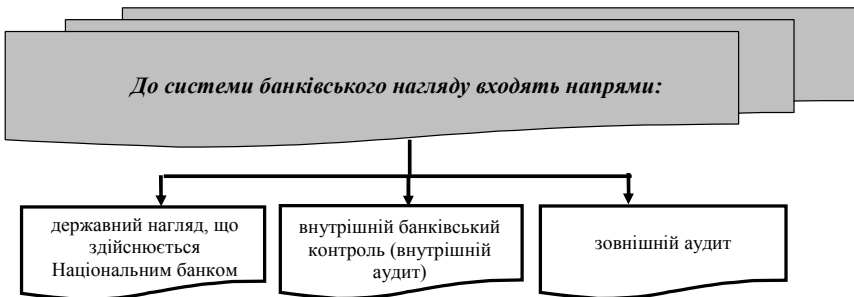
Адміністративне регулювання здійснюється в правовій формі, тобто шляхом видання нормативно-правових та індивідуально-правових актів

Непрямий характер впливу індикативного регулювання проявляється в тому, що він здійснюється опосередковано, через відносини, в яких НБУ є не органом державного управління, а юридично рівноправним суб'єктом

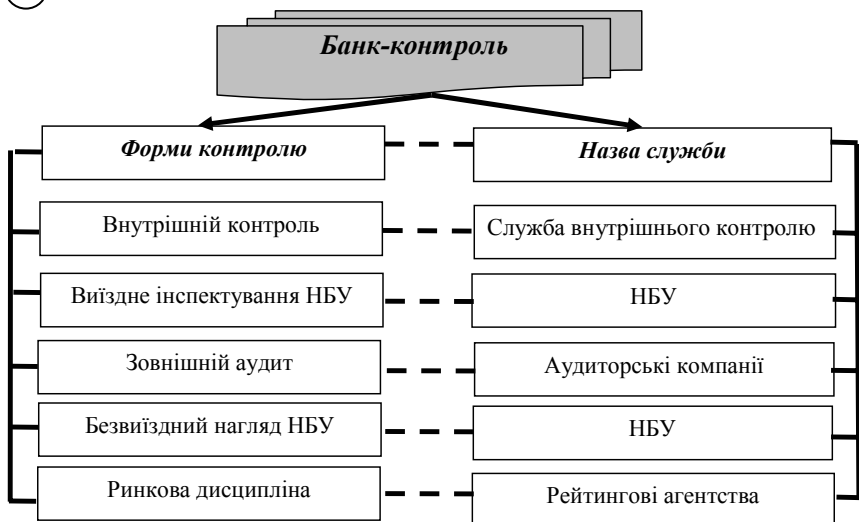
Банківський нагляд — це система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників

Контроль за діяльністю банків здійснюється з метою забезпечення їх надійності та стійкості. Він передбачає цілісний і безперервний нагляд за здійсненням банками своєї діяльності відповідно до чинного законодавства.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», а також Законом України «Про Національний банк України» **функцію банківського регулювання і нагляду** покладено на Національний банк України.

Будь-яка банківська установа в тій чи іншій країні, як правило, перебуває під наглядом спеціалізованих установ або служб. **За ступенем доступу до інформації про фінансовий стан банку їх можна ранжувати наступним чином:**

14.2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ СТАНДАРТІВ БАЗЕЛЬСЬКОГО КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Комітет з банківського нагляду створено у 1974 році при **Банку міжнародних розрахунків** (Bank for International Settlements, BIS). Територіально Банк міжнародних розрахунків розташований у місті **Базель, Швейцарія**.

Сьогодні до комітету з банківського нагляду входять представники 20 країн, які були і залишаються промислово розвинутими, а тому раніше від інших відчули на собі вплив світової глобалізації.

Першим кроком на шляху до міжнародної гармонізації банківського регулювання стало прийняте у 1988 році Міжнародне наближення розрахунку капіталу та стандартів капіталу, відоме як Угода про капітал, або Базельська угода. Пізніше цей документ отримав ще одну назву – Базель I. *Базель I у редакції 1988 року містив три основні постулати:*

– капітал банку складається з основного та додаткового;

– банки повинні утримувати капітал для покриття кредитного ризику;

– співвідношення між капіталом банку та його активами, взятими з урахуванням коефіцієнта кредитного ризику, не повинно бути меншим 8%

До 2004 року Базель I було запроваджено майже у 130 країнах світу, в тому числі в Україні

Базельський комітет сформулював 25 принципів ефективного нагляду за банківською діяльністю.

До них належать:

– попередні умови ефективного банківського нагляду (принцип 1);

– ліцензування і структура нагляду (принципи 2-5);

– пруденційні правила і вимоги (принципи 6-15);

– методи поточного банківського нагляду (принципи 16-20);

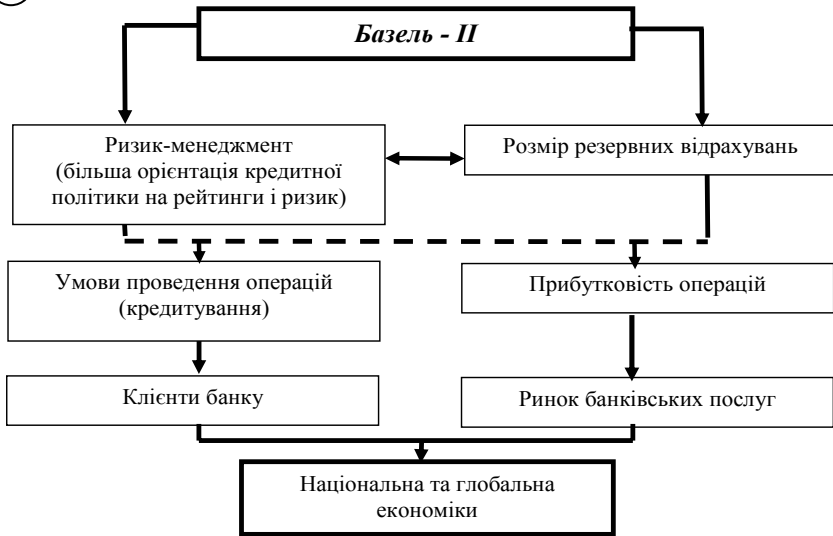
– вимоги, що ставляться до інформації (принцип 21);

– офіційні повноваження наглядових органів (принцип 22);

– транскордонні банківські операції (принципи 23-25)

У 2004 році впроваджено нову Базельську угоду II, головною метою якої є:

створення рівних конкурентних умов для операцій кредитних інститутів на міжнародних ринках; забезпечення повної відповідності обсягу власного капіталу банків усій сукупності ризиків, які супроводжують їхню діяльність; здійснення зовнішнього і внутрішнього контролю за ризиками.

12 вересня 2010 року Базельським комітетом з банківського нагляду прийнято нові норми та стандарти по структурі та якості банківських активів, що називається «Базель-III». Він створює умови для значного підвищення стійкості банків та їх спроможності протистояти новим фінансовим потрясінням.

Голови Центробанків 27 ведучих держав прийняли рішення в три рази — до 8 % — збільшити капітал першого рівня банків. Він поєднує ліквідні активи: державні облігації, звичайні акції та нерозподілений прибуток, та може спрямовуватися на покриття можливих збитків.

Згідно новим та більш жорстким стандартам до 4,5 % збільшено мінімальний розмір ліквідного резерву власного капіталу банку чи так

званого коефіцієнту основного капіталу першого рівня. Досі цей рівень складав 2 % .

Новий стандарт по структурі резервів має бути виконаний банками до 1 січня 2019 року.

Разом з тим від нинішніх 4,5 % до 6 % підвищено рівень капіталу першого рівня банку, який представляє його найбільш ліквідні активи. Рішенням Базельського комітету кожен банк має створити спеціальний буферний резервний капітал в розмірі 2,5 % .

Основним захистом банків у випадку нових фінансових потрясінь стане ліквідний резерв коефіцієнта основного капіталу першого рівня та буферний резерв. Разом вони складають 7 % банківського капіталу.

Банки, які не зможуть ввести ці норми у визначений термін, будуть змушені скорочувати виплати дивідендів по своїм акціям, а також знижувати розмір преміальних для співробітників.

Прийнято ще одну норму, згідно якої у разі виникнення кризової ситуації у світовій фінансовій системі, банки повинні виділяти до стабілізаційного фонду до 2,5 % капіталу, залежно від розміру.

Впровадження нових норм щодо вимог до структури активів та капіталу банків почнеться з січня 2013 року та повністю завершиться до січня 2015 року. З січня 2016 по січень 2019 року банки повинні створити буферний резервний капітал.

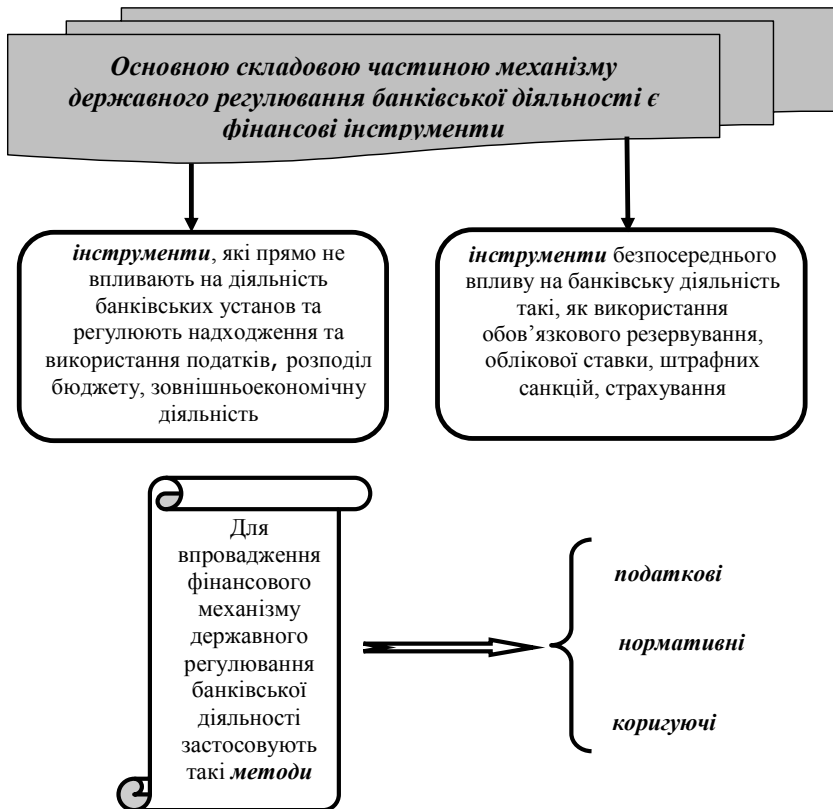
Реалізація «Базеля-3» означає для багатьох банків необхідність залучення нових ліквідних коштів, в першу чергу за рахунок емісії акцій.

Уряди зможуть надавати приватним банкам новий капітал до січня 2018 року.

Попередні правила Базельського комітету, який збирається чотири рази на рік з метою розробки директив і рекомендацій щодо впровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання, виявилися недостатніми, щоб попередити останню фінансову кризу.

14.3. ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В умовах ринкової трансформації економіки *фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності* слід розглядати як сукупність економіко-правових форм, методів та інструментів, які використовує держава у процесі регулювання, та за допомогою яких здійснює вплив на суб'єктів грошово-кредитного ринку, з метою забезпечення стабільного функціонування як банківської діяльності і захисту інтересів вкладників, так і економіки в цілому.

Центральний банк використовує нормативні та коригуючі методи.

Тому у процесі регулювання в Україні приймають участь:

- **Національний банк України**;
- **державна податкова адміністрація**, яка контролює надходження до державного бюджету,
- **органи законодавчої влади**, розробляючи та приймаючи нормативні акти стосовно діяльності банківських інститутів,
- **фонд гарантування депозитів** оскільки повинен виконувати функцію моніторингу банківської діяльності;

Фінансовий механізм — система регулювання та нагляду, яка співпрацює з органами державної влади і створює формальні та неформальні правила функціонування банків через різноманітні методи: **прямі, опосередковані та змішані**, віддаючи перевагу інструментам, які носять не примусовий характер

Отже, фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності спрямований на впорядкування та коригування банківської діяльності через **нормативні акти, методи нагляду** за їх виконанням, та спрямований на підтримку ефективної і стабільної діяльності банків та захисту інтересів вкладників

Питання для самоконтролю

1. Дайте поняття «банківське регулювання», «банківський нагляд», «банківський контроль».
2. Назвіть та надайте характеристики формам регулювання банківської діяльності.
3. Які основні напрями входять до системи банківського нагляду?
4. Поясніть як проводиться банківський контроль та які служби мають повноваження його здійснювати.
5. Де, коли і з якою метою був створений Комітет банківського нагляду?
6. Коли була прийнята угода Базель-I, які її основні складові?
7. Що стало основною метою впровадження Базель-II і в чому полягають його відмінності від Базель-I?
8. Дайте визначення фінансовому механізму державного регулювання банківської діяльності.
9. Назвіть фінансові інструменти механізму державного регулювання банківської діяльності.

10. Які методи застосовують для впровадження фінансового механізму державного регулювання банківської діяльності?

11. В чому полягає основне завдання системи регулювання та нагляду банківської діяльності?

Бібліографічний список

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

2. Про порядок визначення та формування обов'язкових резервів для банків України: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 21.04.2004 № 172. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

3. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

4. Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек.н. проф. Мороза А.М. — К.:Ельтон, 1993.-336 с.

5. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред.проф. Р.І.Тиркала.—Тернопіль: Карт-бланш, 2001.-314 с.

6. Банківське право: українське та європейське: навч. посіб. / П. Д. Біленчук , О. Г. Диннік, І. О. Лютий , О. В. Скороход ; за ред. П. Д. Біленчука. — К. : Атіка, 1999. — 400 с.

7. Карманов Є.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000.-464с.

8. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К. : А.С.К., 2003. — С. 52–61.

9. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення / В. В. Пасічник ; ред. А. О. Селіванова. — К. : Ін Юре, 2000. — С. 238.

10. Регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні. Законодавчі та нормативні акти/ за ред.к.е.н.Голодець І.В. — К.: «Екобуд», 2003.-231с.

11. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://aub.org.ua/http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112

12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284
13. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>
14. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>
15. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. — 504 с.

РОЗДІЛ 15

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 15.1. *Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. Суб'єкти первинного та державного фінансового моніторингу*
- 15.2. *Сутність та засоби легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та відмивання грошей*
- 15.3. *Міжнародне регулювання боротьби з відмиванням грошей*

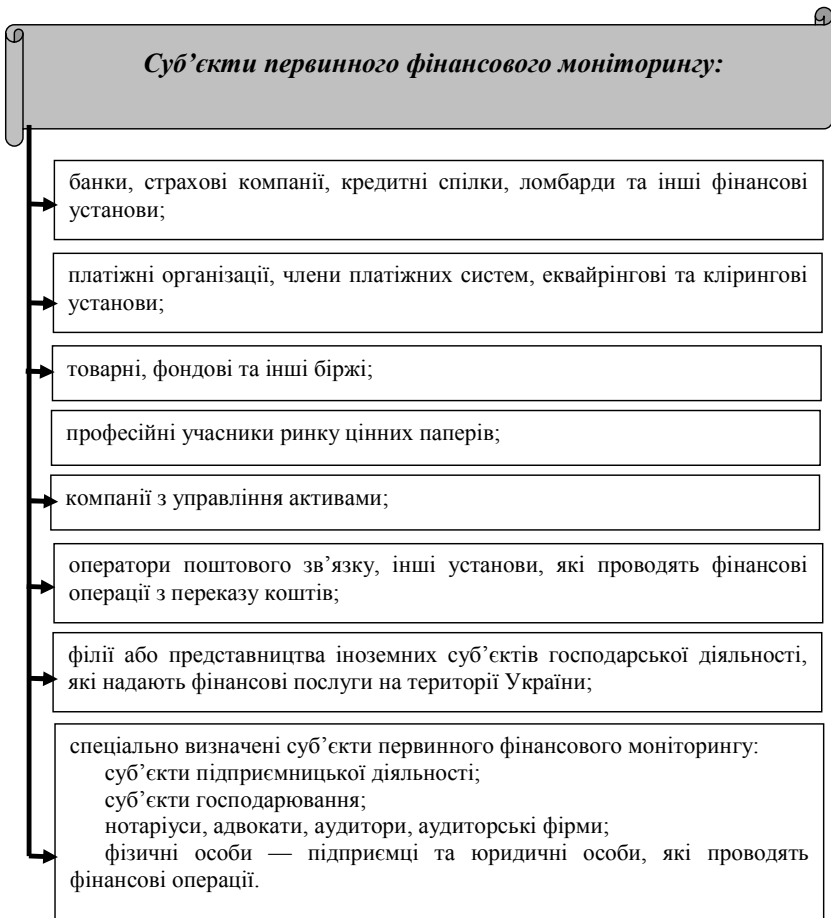
15.1. ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ. СУБ'ЄКТИ ПЕРВИННОГО ТА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

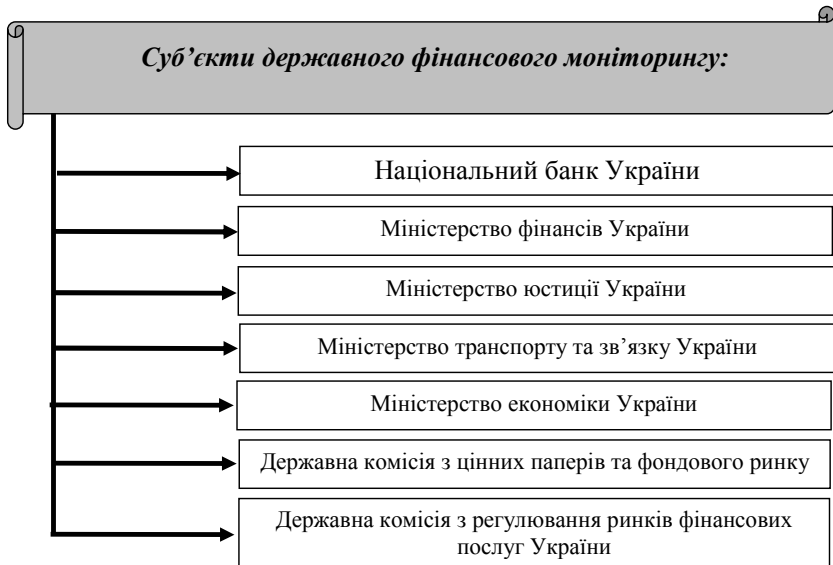
Фінансовий моніторинг визначено, як: сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Закон України № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»

Обов'язковий фінансовий моніторинг — це сукупність заходів спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу з аналізу інформації щодо фінансових операцій, що надається суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також заходів з перевірки такої інформації відповідно до законодавства України.

Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу є Державний комітет фінансового моніторингу, який діє на підставі Положення, затвердженого Указом Президента України від 24 грудня 2004 р. 1527/2004

*Наглядним органом банківського сектору виступає НБУ, який, виконує наглядові та регулятивні функції покладені на нього, як на суб'єкта державного фінансового моніторингу, згідно базового закону, а також **Закону України «Про Національний банк України»**, **«Про банки і банківську діяльність»***

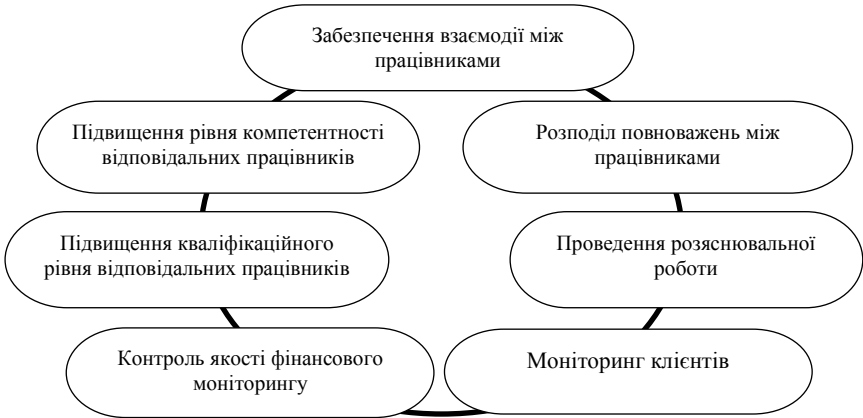
Забезпечення якості фінансового моніторингу характеризується сукупністю заходів, що плануються і реалізуються для створення необхідних умов його формування за стадіями у такий спосіб, щоб ця інформація була корисною користувачам та відповідала встановленим рівням критеріїв якості.

Сукупність заходів, які необхідно впроваджувати для забезпечення якості фінансового моніторингу:

- 1) підвищення кваліфікаційного рівня працівників, відповідальних за проведення фінансового моніторингу (далі — відповідальних працівників);
- 2) підвищення рівня компетентності відповідальних працівників;
- 3) забезпечення взаємодії між працівниками;
- 4) розподіл повноважень між працівниками;
- 5) проведення роз'яснювальної роботи;

- 6) моніторинг клієнтів;
- 7) контроль якості фінансового моніторингу.

Напрями забезпечення якості фінансового моніторингу

Необхідно проводити оцінку існуючих та потенційних клієнтів суб'єкта фінансового моніторингу та їх фінансових операцій та запровадити процедуру постійного перегляду оцінки наявних клієнтів. При розгляді питань щодо клієнтів доцільно розробляти процедури оцінювання власне їх та їхніх інформаційних потреб і фінансових операцій, порядок моніторингу співробітництва з ними, встановлення механізму нагляду за дотриманням виконання цього напрямку працівниками суб'єкта фінансового моніторингу.

При розробці заходів з контролю якості фінансового моніторингу необхідно запровадити постійний моніторинг адекватності й ефективності політики та процедури її контролю, для чого сформувавши графік перегляду (оцінки) фактичних значень критеріїв якості, визначення порядку ознайомлення персоналу з результатами відповідного контролю, розробки механізму нагляду за дотриманням встановлених вимог щодо якості фінансового моніторингу персоналом суб'єкта фінансового моніторингу.

Конкретний перелік заходів із забезпечення якості визначається завданнями, що ставить система управління перед суб'єктом фінансового моніторингу. Розробку та контроль впровадження конкретних заходів у межах суб'єкта фінансового моніторингу мають здійснювати залежно від притаманної специфіки відповідні державні контрольні органи та вища ланка управління суб'єкта фінансового моніторингу.

15.2. СУТНІСТЬ ТА ЗАСОБИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ТА ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ

Президентська комісія США по боротьбі з організованою злочинністю в 1984 р. використовувала наступне формулювання: **відмивання грошей** – це процес, за допомогою якого ховається існування, незаконне походження або незаконне використання доходів і потім ці доходи маскуються таким чином, ніби вони були отримані від законної діяльності. Першим міжнародним актом, спрямованим на боротьбу з відмиванням грошей, стала Віденська конвенція ООН «Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин» від 20 грудня 1988 р., що сильно вплинула на розвиток відповідного законодавства західних країн.

Вперше визначення терміну **відмивання грошей** зустрічається в Директиві Парламенту та Ради ЄС «**Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей (2005/60/ЄЕС)**». У цьому документі надано найбільш вичерпне визначення терміну відмивання грошей.

Сутність цього терміну полягає в тому, що в міжнародній практиці такі дії визначаються у наступних чотирьох елементах:

– **перетворення і передача майна**, знаючи, що це майно отримане в результаті злочинної діяльності або в співучасті в такій діяльності з метою приховування або маскування незаконного походження коштів, або надання допомоги будь-якій особі, втягненій в таку діяльність, з метою запобігання юридичних наслідків цієї діяльності;

– **приховування або маскування дійсних джерел**, місцезнаходження, розміщення, переміщення, приналежності прав або власності майна, знаючи, що таке майно отримане в результаті злочинної діяльності або співучасті в такій діяльності;

– **придбання, володіння або користування майном**, знаючи, що таке майно отримане в результаті злочинної діяльності або співучасті в такій діяльності;

– **співучасть, надання допомоги, спроби щодо здійснення або надання допомоги в здійсненні, підбурюванні, сприянні або наданні порад щодо здійснення дій**, зазначених у попередньому пункті такій діяльності.

Відмивання грошей — досить складний процес: доходи, отримані злочинним шляхом, проводяться через фінансову систему з метою приховання їхнього нелегального походження і надання їм виду законно отриманих.

Розміщення — це фізичне розміщення наявних коштів у фінансові інструменти, а також розміщення коштів, територіально віддалене від місць їхнього походження.

Шарування — відокремлення незаконних доходів від їхніх джерел шляхом створення складного ланцюга фінансових операцій, спрямованих на маскування аудиторського сліду цих доходів.

Інтеграція — надання видимості легальності злочинно отриманим фінансовим коштам. На цій фазі гроші знаходять легальне джерело походження та інвестуються в легальну економіку.

До легалізації злочинних доходів можна віднести:

- приховування слідів надходження доходів, отриманих з нелегальних джерел
- створення вигляду законності одержання доходів
- приховування осіб, що одержують незаконні доходи й ініціюють сам процес відмивання
- забезпечення зручного й оперативного доступу до коштів, отриманих з нелегальних джерел
- створення умов для безпечного і комфортного споживання відмитих коштів
- створення умов для безпечного інвестування доходів у легальний бізнес

15.3. МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ

Першою міжнародною організацією створеною для боротьби з відмиванням грошей стала *Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF)* — створена у 1989 році країнами великої сімки, як міжурядовий орган боротьби з відмиванням грошей.

На даний час FATF досить потужна організація яка *виступає світовим координатором боротьби з відмиванням грошей* і включає більше 30 країн.

Основні завдання FATF:

- контроль за виконанням 40 рекомендацій, а також 9 спеціальних рекомендацій FATF. Всі країни-члени FATF самостійно виконують рекомендації, при цьому контроль за їх виконанням 2х-рівневий: кожного року проходить самоаналіз, а також аналіз з боку іншої країни-учасниці FATF;
- розгляд тенденцій у сфері боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, і прийняття контрзаходів. Оскільки відмивання грошей знаходиться у постійному розвитку, тенденції якого необхідно постійно відслідковувати, то країни-члени постійно збирають і оброблюють найновішу інформацію, щодо сучасних методів відмивання грошей;
- розповсюдження ідеї боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, по всьому світу. Організація підтримує встановлення міжнародної системи протидії відмивання грошей, яка базується на збільшенні країн-учасниць FATF. Також, для збільшення ефективності протидії відмиванню грошей і протистоянню міжнародним злочинним угрупованням, створюються міжнародні регіональні організації за типом всесвітньо визнаної FATF.

Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей було **40 Рекомендацій FATF**.

Для кожної Рекомендації визначено чотири можливих рівня відповідності національної системи протидії відмиванню грошей: **відповідає рекомендації;**

загалом відповідає рекомендації;

частково відповідає рекомендації;

не відповідає рекомендації.

У виняткових випадках Рекомендація може бути визначена як така, що не застосовується.

Структура Сорока Рекомендацій складається з чотирьох розділів, які згруповують рекомендації відносно різних складових національної системи протидії відмиванню грошей:

Розділ А →

Правові системи
(включає 3 рекомендації)

Розділ В →

Фінансові системи
(включає 22 рекомендації)

Розділ С →

Інституціональні системи
(включає 9 рекомендацій)

Розділ D →

Міжнародне співробітництво
(включає 6 рекомендацій)

Важливу роль відіграють банки в процесі фінансового моніторингу. З метою забезпечення реалізації норм Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», Національним Банком України було розроблено та затверджено «Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» (№ 189 від 14.05.2003 року)

Положення № 189 є документом, який визначає функції фінансового моніторингу в банку:

- – проведення, у встановленому законом порядку ідентифікації особи, яка здійснює фінансову операцію і підлягає фінансовому моніторингу або відкриває рахунок (в тому числі депозитний);
- – виявлення і реєстрацію фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу;
- – надання Уповноваженому органу інформації про фінансову операцію, яка підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу;
- – співпраця з працівниками Уповноваженого органу в проведенні аналізу фінансових операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;
- – надання у відповідності із законодавством додаткової інформації на запит уповноваженого органу, пов'язаної з фінансовими операціями, які стали об'єктом фінансового моніторингу;
- – сприяння суб'єктам державного фінансового моніторингу з питань проведення аналізу фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу;
- – проведення заходів щодо попередження розголошенню (в тому числі осіб, відносно фінансових операцій яких проводиться перевірка) інформації, яка надається уповноваженому органу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу (в тому числі про факт надання такої інформації);
- – забезпечення зберігання документів, що стосуються ідентифікації осіб, які здійснюють фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу і всієї документації про проведення такої операції протягом п'яти років після проведення операції.

Питання для самоконтролю

1. Дайте поняття системі фінансового моніторингу в Україні.
2. Охарактеризуйте суб'єкти первинного та державного фінансового моніторингу.
3. В чому полягає сутність та економіко-правова характеристика поняття «легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом»?
4. Опишіть процес «відмивання грошей» через фінансову систему.
5. Наведіть приклади легалізації злочинних доходів.
6. Яка міжнародна організація виступає світовим координатором боротьби з відмиванням грошей?
7. Назвіть основні задачі, які ставить перед собою організація FATF.
8. За якими розділами поділені Сорок Рекомендацій FATF, їх спрямування?
9. Яку роль відіграють банки в процесі фінансового моніторингу?
10. Визначить основні функції фінансового моніторингу в банку.

Бібліографічний список

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом» 28.11.2002 №249-IV // ВВР України. — 2003. — №1. — ст. 2
2. Про Сорок рекомендацій з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей (FATF): Постанова Кабінету Міністрів України і Правління НБУ від 28.08.2001 р. №1124. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003р №492. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
4. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Про систему електронної пошти Національного банку України: Положення затв. постановою Правління Національного банку України від 30.06.1993 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Про єдину інформаційну систему «Реєстр позичальників»: Положення, затв. постановою Правління Національного банку України від 27.06.2001 № 245. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
8. Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму: Указ Президента України від 22.07.2003 №740. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
9. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. / М. І. Зубок. — К.: КНЕУ. — 2003. — 154 с.
10. Карманов Є.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків: Консум, 2000. — 464с.
11. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.: МАУП, 2002. — 84с.
12. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К. : А.С.К., 2003. — С. 52–61.
13. Марчук Р.П., Попов О.І., Онисьєв В.А. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / М-во освіти і науки України, Держ. ком. України з питань регулятор. політики та підприємництва, Укр. акад. бізнесу та підприємництва. — К.: Бізон, 2008
14. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 376 с.
15. Фінансова безпека банківської діяльності [Текст] : навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Безпека банків» / [уклад. С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар]; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 180 с.
16. Чернявський С.С., Користін О. Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: навч. по-

сіб. [для студ. ВНЗ] / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т внутр. справ. — К.: Хай-Тек Прес, 2010. — 271 с.

17. Кузнецова С.А.. Фінансовий моніторинг в Україні: якісний аспект. // Європейський вектор економічного розвитку. Д.: ДУЕП імені А.Нобеля. — 2011. № 1 (10,) с. 90-96.

18. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112

19. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800

http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284

20. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

21. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р.№2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>

<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nobreak=1>

22. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. — 504 с.

РОЗДІЛ 16

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

16.1. Сутність фінансової безпеки банківського сектору.

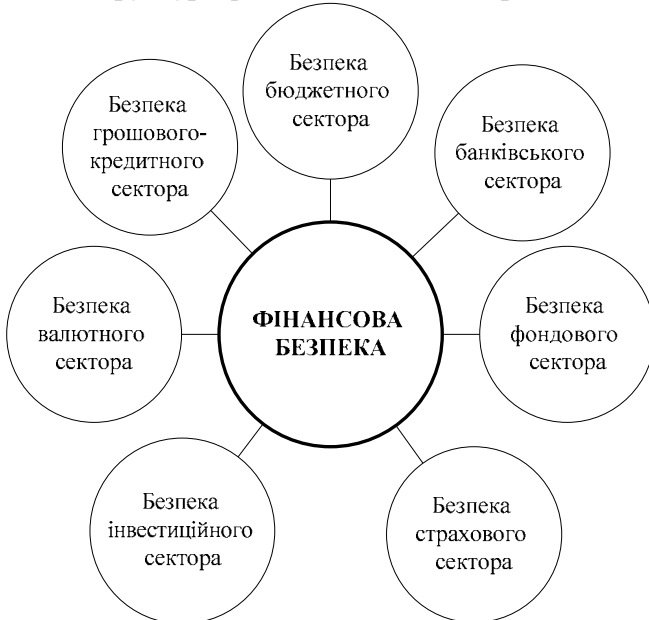
16.2. Методичний інструментарій забезпечення фінансової безпеки банків.

16.3. Моральні ризики й асиметрія інформації в банківській діяльності та методи їх мінімізації

16.1. СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

*Безпека банківського сектору є частиною фінансової безпеки країни, так як банківська система є найважливішою складовою фінансово-кредитної сфери держави. Саме стан банківського сектору і визначає рівень фінансово-кредитної безпеки, а отже, і **рівень фінансової безпеки держави.***

Структура фінансової безпеки держави

Для забезпечення фінансової безпеки банки повинні вирішувати такі завдання:

– забезпечення достатньої фінансової стійкості й незалежності комерційного банку;

– підтримка технологічної незалежності та конкурентоспроможності, формування високого технічного та технологічного потенціалу;

– оптимізація організаційної структури, постійне удосконалення виконання функцій менеджменту;

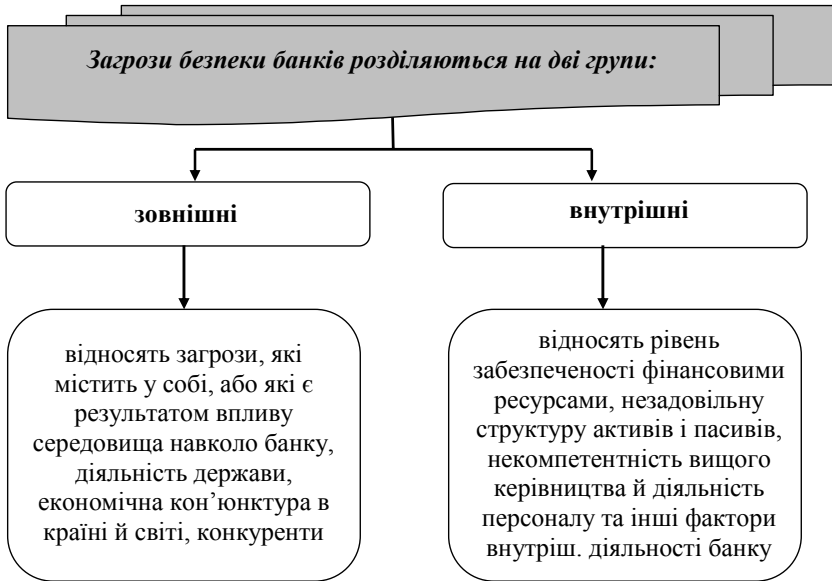
– правовий захист всіх видів діяльності банку;

– створення захисту інформаційного середовища банку, його комерційної таємниці;

– формування умов для безпечної роботи співробітників банку;

– збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів банку

Отже, **фінансова безпека банку** є важливою складовою фінансової і національної безпеки та є таким станом банківської установи, що характеризується **збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз**, її **здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів** для забезпечення стійкого розвитку

Основні види зовнішніх загроз банку

Види зовнішніх загроз	Можливі прояви
1. Нормативне регулювання банківської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> — недосконалість законодавства (наприклад, відсутність закону про банківську таємницю створює загрозу розголошення інформації про діяльність банку та його клієнтів); — мінливість законодавства; — відкликання ліцензії на здійснення банківської діяльності або зміна умов ліцензування
2. Грошово-кредитна політика центрального банку	<ul style="list-style-type: none"> — ставка обов'язкового резервування; — обсяги рефінансування й розмір облікової ставки; — обсяг пропозиції грошей в обігу; — зміна облікової ставки; — обсяг операцій з ОВДП
3. Нестабільність зовнішнього середовища	<ul style="list-style-type: none"> — глобальні або локальні фінансові кризи; — неможливість одержати доступ до зовнішніх фінансових ресурсів; — валютний, процентний і ринковий ризику; — блокування активів банку в іншій державі; — державний дефолт

Види зовнішніх загроз	Можливі прояви
4. Довіра до банківської системи	<ul style="list-style-type: none"> — недовіра з боку інвесторів; — недовіра з боку підприємств (кредиторів); — недовіра з боку населення (вкладники); — швидке вилучення великого обсягу коштів із банку; — використання засобів масової інформації для провокування банківської кризи; — погіршення репутації банку; — банкрутство великого банку
5. Конкурентне середовище	<ul style="list-style-type: none"> — неконкурентоспроможність банку; — несумлінна діяльність конкурентів; — різке збільшення ринкових ставок за депозитами; — різке зниження ринкових ставок за кредитами; — завдання економічних збитків підприємствам — ключовим контрагентам банку
6. Злочинна діяльність	<ul style="list-style-type: none"> — шахрайські дії третіх осіб; — грабіж і крадіжка цінностей банку; — злом комп'ютерних мереж банку; — рейдерські атаки на банк; — махінації з акціями банку
7. Негативні макроекономічні умови	<ul style="list-style-type: none"> — високий рівень інфляції й інфляційних очікувань; — дефіцит інвестиційних коштів і низький рівень інвестиційної активності в країні; — економічна криза в країні; — падіння попиту на кредити й банківські послуги
8. Діяльність держави	<ul style="list-style-type: none"> — нестабільної податкової, кредитної й страхової політики; — політична нестабільність; — військові конфлікти

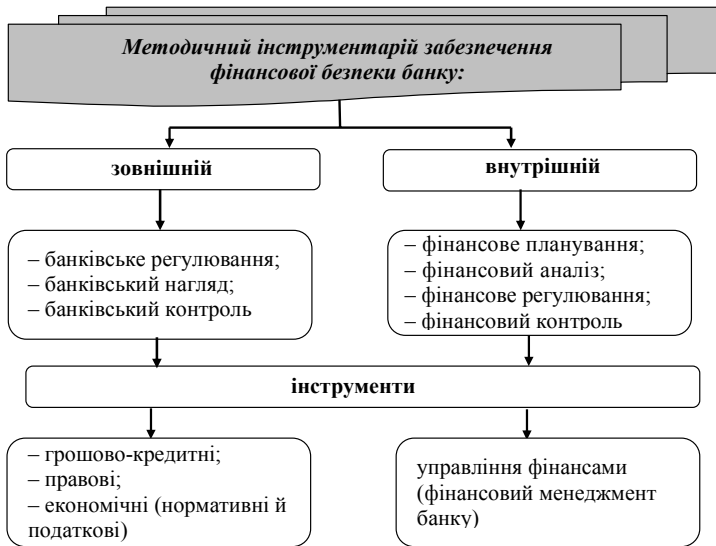
Основні види внутрішніх загроз банку

Види внутрішніх загроз	Можливі прояви
1. Якість кредитного портфеля	<ul style="list-style-type: none"> — рівень проблемних кредитів; — неповернення кредитів; — незбалансована кредитна політика; — збільшення простроченої заборгованості

Види внутрішніх загроз	Можливі прояви
2. Рівень і компетенція менеджменту	<ul style="list-style-type: none"> — прийняття неправильних управлінських рішень; — неефективна діяльність внаслідок неоптимального використання потенціалу банку; — помилки в стратегічному плануванні й прогнозуванні; — побудова нераціональної структури банку
3. Структура активів і пасивів	<ul style="list-style-type: none"> — дефіцит власних коштів; — низький рівень ліквідності й нестача ліквідних активів; — завищений рівень ризикових активів; — збільшення активів низької якості; — нестача капіталу; — незбалансованість активів і пасивів за строками
4. Залежність від інсайдерів	<ul style="list-style-type: none"> — пільгове кредитування засновників; — прийняття управлінських рішень під тиском власників; — відстоювання інтересів власників, а не інтересів самого банку
5. Злочинні дії персоналу	<ul style="list-style-type: none"> — шахрайство; — розголошення конфіденційної інформації; — неефективна робота персоналу; — перехід ключових працівників до конкурентів; — недостатній рівень кваліфікації персоналу
6. Неефективна діяльність банку	<ul style="list-style-type: none"> — низький рівень прибутків; — недосконала оцінка кредитних ризиків; — низький рівень прибутковості активів; — слабе маркетингове дослідження ринку і, як наслідок, недостатній рівень диверсифікованості банківських операцій

16.2. МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ

Виділяють *методи звичайного й антикризового управління*, оскільки управління нормально функціонуючим банком і банком, який має фінансові труднощі, безумовно, відрізняється. Втім, із цього не випливає, що змінюється перелік доступних інструментів, але подібний розподіл дозволяє використовувати наявні розробки в сфері фінансового менеджменту, а також фінансової стабільності банківських установ.

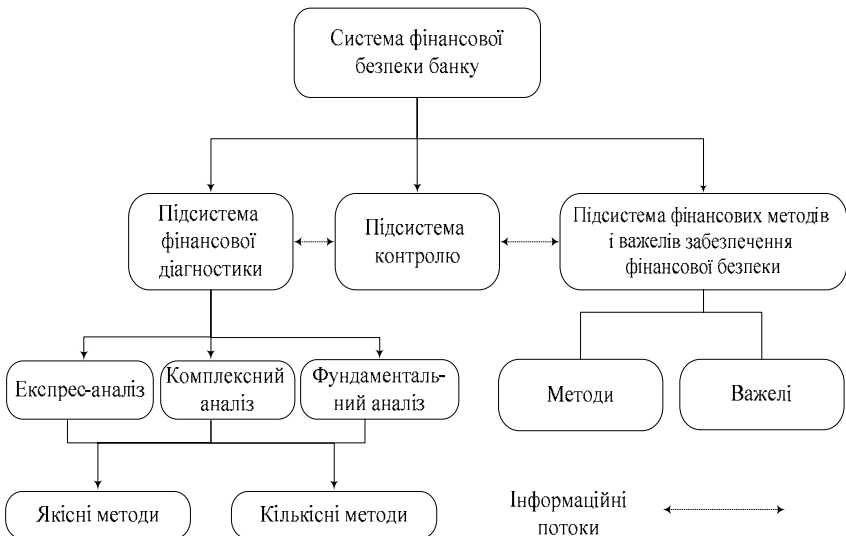
Система фінансової безпеки банків — це сукупність фінансових важелів і методів діагностики, а також нейтралізація кризових явищ для забезпечення стабільної і ефективної діяльності банківської установи.

Основні завдання системи фінансової безпеки банків:

- - здійснення моніторингу фінансового стану банку для раннього виявлення ознак його кризового розвитку;
- - визначення масштабів кризового стану;
- - дослідження основних факторів, що обумовлюють кризовий розвиток банку;
- - розробка і реалізація заходів щодо запобігання криз;
- - контроль над виконанням заходів щодо забезпечення фінансової безпеки банку й оцінка отриманих результатів;
- - забезпечення стабільної та ефективної діяльності банку як в короткостроковому, так і довгостроковому періодах.

Основи дії системи фінансової безпеки банків становить:

1. діагностика фінансового стану банку;
2. оцінка банківських ризиків,
3. застосування необхідних превентивних і антикризових заходів,
4. здійснення контролю на всіх етапах роботи системи й оцінка її ефективності.

16.3. МОРАЛЬНІ РИЗИКИ Й АСИМЕТРІЯ ІНФОРМАЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МЕТОДИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Моральний ризик — це дії економічних агентів з максимізації їх власної корисності в збиток іншим внаслідок нерівності інформації та відмінності інтересів, що проявляються в зміні поведінки однієї із сторін контракту.

Ситуації, в яких виникає моральний ризик, характеризуються *посіданням певних умов*:

- інтереси виконавця і замовника не збігаються, виконавець переслідує свої власні інтереси у збиток інтересам замовника;
- виконавці застраховані від несприятливих наслідків своїх дій;
- замовник не в змозі здійснювати повний контроль.

Одним з **основних внутрішніх моральних ризиків для банку** є наявність гарантованого вільного доступу до ресурсів.

У даному випадку є ризик того, що бажання банку збільшити кредитний портфель може переважити **рівень фінансової безпеки банку**.

Особливо актуальним даний ризик став останнім часом, що пов'язано з купівлею іноземними банками вітчизняних установ. У результаті українські банки дістали доступ до дешевих ресурсів. Як показує аналіз, це призвело до значного зростання сумарного кредитного портфеля вітчизняних банків. Проте паралельно відбувається і зниження його якості.

Існує моральний ризик з **боку вищого керівництва банку**. Він виникає, коли менеджери звільняються від прямої відповідальності за свої дії, відповідно, **управління банком стає менш розсудливим, а ринкова дисципліна погіршується**.

Однією з основних передумов появи моральних ризиків є **асиметрія інформації** (коли дві сторони мають різний рівень інформації по предмету їх відносин).

Неповнота інформації є неодмінною ознакою економічного життя. Вона може впливати на умови та особливості функціонування ринків, створюючи додаткові транзакційні витрати для економічних агентів.

Асиметрія інформації створює можливість зловживання одного з учасників операцій неінформованістю контрагента.

Моральних ризиків досить багато і часом вони приймають специфічні форми.

До можливих наслідків дії моральних ризиків на діяльність банку можна віднести:

- – погіршення якості кредитного портфеля;
- – збільшення обсягів проблемних і безнадійних кредитів;
- – втрата конкурентоспроможності;
- – зниження рівня захищеності банку внаслідок здійснення операцій підвищеної ризикованості;
- – втрата ключових працівників;
- – загроза банківській системі в цілому.

**Можливі прояви моральних ризиків
для різних банківських продуктів і методи боротьби з ними**

Банківський продукт	Можливі моральні ризики	Методи боротьби з моральними ризиками
Депозити	Наявність фонду гарантування внесків населення	Нагляд з боку центрального банку
Кредити	Неадекватна для банку поведінка клієнта, заснована на асиметричності інформації	Створення і ведення бази неблагонадійних клієнтів, загроза банкрутства позичальника
Платіжні картки	Шахрайство з боку клієнтів	Контроль за діяльністю клієнтів
Розрахунково-касове обслуговування		Аналіз операцій клієнтів
Цінні папери	Неадекватна для банку поведінка клієнта, заснована на асиметричності інформації	Детальний аналіз операції та її умов. Відповідальність персоналу за наслідки операції
Факторинг	Неадекватна для банку поведінка клієнта, заснована на асиметричності інформації	Детальний аналіз дебіторів
Форфейтинг	Проблеми з документами та можливі наслідки від асиметричності інформації	Детальний аналіз умов операції та контрагентів. Відповідальність працівників банку за результати операції
Фінансування міжнародної торгівлі	Проблеми з документами	Відповідальність працівників юридичного відділу за результати операції
Лізинг	Неадекватна для банку поведінка клієнта, заснована на асиметричності інформації	Контроль за діяльністю клієнтів
Інкасація	Шахрайство з боку персоналу	Ефективна заробітна плата, контроль за поведінкою персоналу
Консультації	Шахрайство з боку персоналу	Ефективна заробітна плата
Довірче управління	Асиметрія інформації у відносинах «банк — персонал»	Контроль за поведінкою персоналу банку
Зберігання цінностей	Шахрайство з боку персоналу	Ефективна заробітна плата

Банківський продукт	Можливі моральні ризики	Методи боротьби з моральними ризиками
Банківські гарантії	Наявність гарантованого доступу до фінансових ресурсів, як результат — необґрунтовані гарантії з боку банку	Відповідальність керівництва банку за результати роботи
Дилінг	Шахрайство з боку персоналу	Контроль за поведінкою персоналу банку

Оскільки моральні ризики, з одного боку, містять у собі стандартний набір загроз, для їх нейтралізації можна використовувати звичайні механізми забезпечення фінансової безпеки банків. Водночас моральні ризики володіють рядом специфічних особливостей, які припускають використання нестандартних методів фінансового управління.

Питання для самоконтролю

1. Визначить місце фінансової безпеки банків у системі забезпечення фінансової безпеки країни.
2. В яких аспектах розглядають фінансову безпеку банківської системи?
3. В чому полягають ключові характеристики фінансової безпеки банків?
4. Які завдання повинні вирішувати банки для забезпечення їх фінансової безпеки?
5. Охарактеризуйте зовнішні та внутрішні загрози безпеки банків.
6. Назвіть основні види та можливі прояви зовнішніх загроз.
7. Назвіть основні види та можливі прояви внутрішніх загроз.
8. Які Ви знаєте методи, що застосовуються для забезпечення фінансової безпеки банків?
9. Назвіть зовнішні та внутрішні інструменти забезпечення фінансової безпеки банків.
10. Дайте визначення та назвіть основні завдання системи фінансової безпеки банків.
11. Визначить сутність та причини виникнення моральних ризиків.
12. Що таке «асиметричність інформації» і в чому полягає її прояв?
13. Назвіть моральні ризики в банківській діяльності.
14. В чому полягають наслідки дії моральних ризиків для діяльності банку?
15. Які Ви знаєте методи боротьби з моральними ризиками?

Бібліографічний список

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України : затв. Постановою Правління НБУ від 28. 08. 2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Банківська енциклопедія / Під ред. д.ек.н.проф.Мороза А.М. — К.:Ельтон, 1993.-336 с.

3. Банківська справа: Навчальний посібник / за ред. проф. Р.І.Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.
4. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. / М. І. Зубок. — К.: КНЕУ. — 2003. — 154 с.
5. Інформація АУБ про фінансові результати діяльності комерційних банків. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.Ufc.com.ua>.
6. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерській облік і прийняття рішень в банках: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.:КНЕУ, 2002.-404с.
7. Кочетков В.М. Основы управления современным коммерческим банком: Учебное пособие. — К.:МАУП, 2002. — 84с.
8. Костюченко О. А. Банківське право: підруч. / О. А. Костюченко. — 3-е вид. — К. : А.С.К., 2003. — С. 52–61.
9. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 376 с.
10. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення / В. В. Пасічник ; ред. А. О. Селіванова. — К. : Ін Юре, 2000. — С. 238.
11. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. — Суми : Університетська книга, 2007. — 314 с.
12. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://aub.org.ua/>
http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
13. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] — Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53833&cat_id=36043
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84909&cat_id=58285
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=36800
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58317&cat_id=58284
14. Про Національний банк України Закон України від 20.05.1999 №679-ХІУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>

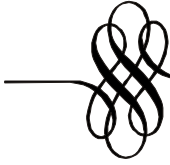
15. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 р. №2121-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2121-14>
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40&nbreak=1>
16. Фінансова безпека банківської діяльності [Текст] : навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Безпека банків» / [уклад. С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар]; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 180 с.
17. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. редакцією д-ра економ. наук А.О.Єпіфанова [А.О.Єпіфанов, Л.О.Пластун, В.С.Домбровський, Т.М.Болгар]. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. — 295с.
18. Болгар Т.М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, спеціальність 08.00.08 — Гроші, фінанси і кредит. — Суми, 2009.
19. Ботвинкин В.М. Беседы о банковском учете. — Д.: АРТ-ПРЕСС, 2005. — ISBN 966-348-019-X. — 384с.
20. Заруцька О.П. Управління ризиками — провідний чинник фінансової стійкості вітчизняний банків // Фінанси України, № 3, 2006. — с. 94-105.
21. Зверяков М.І., Коваленко В.В. Банківський капітал: вимоги Базеля III // Фінанси України, № 6, 2011, с. 13-23.
22. Кравчук В.В. Базельські угоди: новий етап розвитку міжнародної системи оцінки ризиків // Фінанси України, № 6, 2004, с. 121-128.
23. Кричевская Т. Финансово-экономический кризис и вызовы для денежно-кредитной политики // Экономика Украины, № 4, 2011, с. 65-75.
24. Кудряшов В. Рекапитализация проблемных банков с использованием государственных ресурсов // Экономика Украины, № 8, 2009, с. 37-48.
25. Ревун В.І. Аналітика проблемності комерційних банків // Фінанси України, № 8, 2001. — с. 88-101.
26. Пестовская З.С. Использование кредитных рейтингов в Украине // Академічний огляд, Д.: ДУЕП, №2, 2003, с.
27. Пестовська З.С. РЕПО-операції: перспективи розвитку // Академічний огляд, Д.: ДУЕП, № 1, 2005, с.
28. Пестовська З.С. Методи прогнозування економічних показників: макро- та макрорівні // Європейський вектор економічного розвитку. — Д.: ДУЕП ім. А. Нобеля, вип. 1 (10). — 2011. — С. 151-158.

29. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 318 с.

30. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Постанова Правління Національного банку України від 17.06.2004р. № 556.

31. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. — К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. — 504 с.

32. Кузнецова С.А. Фінансовий менеджмент: у схемах і таблицях: навч. посіб. — Д.: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2011. — 180с.

Предметний показник

- Авальний кредит *169, 167*
Адміністративне регулювання *336, 337*
Адміністративні методи управління грошово-кредитним ринком *34*
Акредитив *93, 94, 199*
Акредитив компенсаційний *201*
Акредитив кумулятивний *201*
Акредитив некумулятивний *201*
Акредитив револьверний *201*
Активи банку *219*
Активні операції банків *68*
Акцептний кредит *169*
Асиметрія інформації *368*
- Баланс *215*
Банк *63*
Банки-кореспонденти *103*
Банківська система *9*
Банківське регулювання *336*
Банківський вексель *137*
Банківський консорціум *174*
Банківський кредит *146*
Банківський менеджмент *320*
Банківський нагляд *338*
Банківський переказ *197*
Безвідзивні акредитиви *94*
Безнадійні кредитні операції *148, 261*
Безпека банківського сектору *360*
Брутто-кошти *251*
Бюджетні рахунки *102*
- Валюта ціни *195*
Валютна позиція банку *204*
Валютна позиція банку відкрита *204*

- Валютна позиція банку відкрита довга 204
Валютна позиція банку відкрита коротка 204
Валютна позиція банку закрита 204
Валютний метчинг 292, 315
Валютний ризик 255
Валютні операції 203
Валютні опціони 205, 206
Вексель 189
Великий кредитний ризик 243
Вертикальний (структурний) метод аналізу 220
Вертикальний аналіз балансу банку 217
Витрати банку 272
Відзивні акредитиви 94
Відкоригований капітал 241
Відмивання грошей 351, 352
Відношення іншого операційного доходу до загальних активів 186
Відстрочені (пролонговані) кредити 147
Власний капітал банку 109, 110, 219
Внутрішні загрози безпеці банків 362
Внутрішній аудит банку 329
Внутрішньобанківський контроль 329
- Гібридні інструменти 124
Горизонтальний (часовий) метод аналізу 220
Грошова база 38, 39
Грошово-кредитна політика 27
- Дворівнева побудова (банківської системи) 21
Декомпозиційний аналіз прибутковості власного капіталу (модель Дюпона) 296
Депозит (вклад) 136
Депозитарна діяльність банку на ринку цінних паперів 181
Депозити до запитання 137
Депозитні рахунки 102
Директивний шлях створення центральних банків 25
Дисконт 188
Дисконтна ставка 185
Дисконтування 315
Діяльність банку з випуску цінних паперів 181
Діяльність банку з управління цінними паперами 181
Документарне інкасо 197

- Документарний акредитив *197, 199*
Доміциляція векселя *98*
Дохідність комерційного банку *266*
Доход банку *266*
Доходи банку *266*
Дюрація цінного паперу *309*
- Еволюційний шлях створення центральних банків *25*
Експозиція щодо конкретної валюти *204*
Еластичність ціни цінного папера *310*
Ефект *226*
Ефективність *113*
Ефективність використання основних засобів *228*
Ефективність витрат праці *228*
Ефективність діяльності *228*
Ефективність інших витрат *228*
- Забезпечені (ломбардні) кредити *38*
Залучений капітал банку *109*
Залучені банками кошти *178*
Захисна функція власного капіталу *111*
Змішані методи проведення грошово-кредитної політики *34*
Зобов'язання (залучений капітал) банку *216*
Зовнішні загрози безпеці банків *362*
Зовнішньоекономічний контракт *195*
- Ідеальна модель імунізації балансу *312*
Імобілізовані кошти *251*
Інвестиційний портфель (банку) *185*
Індекс відсоткового ризику *307*
Індекс змінного складу *265*
Індекс структурних зрушень *265*
Індекс фіксованого складу *265*
Індекс швидкості обороту позик змінного складу *258*
Індекс швидкості обороту позик структурних зрушень *259*
Індекс швидкості обороту позик фіксованого складу *258*
Індикативне регулювання *336*
Інкасо *198*
Інкасо «документи проти акцепту» *199*
Інкасо «документи проти платежу» *199*
Інкасування векселя *97*
Іноземна валюта *203*

- Інсайдери 243
Інструменти безпосереднього впливу 343
Інтеграція 252
Інфляційний ризик банківських інвестицій 190
Інформаційний аудит банку 331
Інформаційний моніторинг банку 331
Іпотека 170
Іпотечні облигації 170
- Капітал банку 113
Капітал першого рівня 341
Касові операції банку 104
Коефіцієнт GAP 305
Коефіцієнт абсолютної ліквідності 213
Коефіцієнт використання активів (дохідність активів) 284, 285
Коефіцієнт достатності капіталу 221
Коефіцієнт дохідних активів до загальних активів 222
Коефіцієнт дохідності активів 297
Коефіцієнт загальної ліквідності 153, 213
Коефіцієнт іммобілізації 251
Коефіцієнт концентрації 254
Коефіцієнт ліквідних активів 220
Коефіцієнт локалізації 268
Коефіцієнт маневреності власних коштів 154
Коефіцієнт нетто-коштів 251
Коефіцієнт співвідношення позик та депозитів 221
Коефіцієнт фінансової незалежності 154
Комерційні документи при операціях інкасо 198
Консорціумні кредити 148
Контроль 17
Кредити до запитання (онкольні) 147
Кредити сільськогосподарським підприємствам на поточні потреби 172
Кредити у разовому порядку 147
Кредитна лінія 167, 202
Кредитна лінія відновлювальна (револьверна) 165
Кредитна лінія невідновлювальна 165
Кредитна лінія обов'язкова 166
Кредитна лінія підтверджена 166
Кредитний договір 149
Кредитний ризик 150, 255, 260

- Кредитний ризик банківських інвестицій 190
Кредитні рахунки 102
Кредитоспроможність 242
Кредитоспроможність позичальника 151
Кредитування по відкритому рахунку 202
Крос-курс 196
Кумулятивний GAP 306
Купонна доходність облігації 189
- Лізинговий кредит 171
Ліквідність банку 242
Ліміт чекової книжки 92
Ліцензування (банків) 73
- Маржа прибутку 284
Метод «штанги» 191
Метод довгострокового акцепту 191
Метод експертних оцінок 236
Метод короткострокового акцепту 191
Метод процентних очікувань 191
Метод рівномірного розподілу коштів 191
Методика портфельної імунізації 308
Міжбанківський кредит 138
Міжбанківські кореспондентські відносини 102
Моральний ризик 367
Мотивація 322
Мультиплікатор капіталу 284, 297
- Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) 51
Незабезпечені (бланкові, довірчі) кредити 147
Неплатоспроможний банк 220
Непокриті акредитиви 93
Непряме (зворотнє) котирування 196
Нерозподілений прибуток 112
Нетто-кошти 251
Нечутливі до змін відсоткової ставки активи та зобов'язання 305
Норма грошових резервів 229
Норматив адекватності регулятивного капіталу Н2 237
Норматив великих кредитних ризиків Н8 237
Норматив загальної суми інвестування Н12 238

- Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою Н11 238
- Норматив короткострокової ліквідності Н6 237
- Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру Н9 237
- Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента Н7 237
- Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам Н10 238
- Норматив миттєвої ліквідності Н4 237
- Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу Н1 237
- Норматив поточної ліквідності Н5 237
- Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів Н3 237
- Нормативний метод 236
- Об'єкт лізингу 171
- Облігація 137
- Обліковий кредит 168
- Обов'язковий фінансовий моніторинг 347
- Обов'язкові мінімальні резерви 247
- Обсяг класифікованих активів 256
- Овердрафт 167
- Однорівнева побудова (банківської системи) 21
- Оперативне управління 293
- Операційний банківський менеджмент 326
- Операційний прибуток (збиток) 278
- Операції РЕПО 138
- Операція спот 204
- Організаційний банківський менеджмент 326
- Організація 322
- Ощадний банк 14, 19
- Паралельні кредити 148
- Пасивні операції банків 67, 109
- Переказні депозити 39
- Під контролем кредитні операції 148, 261, 301
- Підтвердження акредитиву 202
- Планування 322
- Платіжна вимога-доручення 90
- Платіжне доручення 89

- Платоспроможний банк 220
Повна дохідність облігації 189
Позабалансові операції банків 69
Позичальник класу А 161
Позичальник класу Б 161
Позичальник класу В 161
Позичальник класу Г 161
Позичальник класу Д 161
Показник GAP 304, 305
Показник тривалості погашення заборгованості 213
Покриті (депоновані) акредитиви 93
Портфельні фінансові інвестиції 178
Посередницька (операційна) маржа 225
Послуги банків 67, 68
Поточна дохідність облігації 189
Поточні рахунки 101
Предмет іпотеки 170
Премія 186
Прибутковість активів 279, 298
Прибутковість капіталу 280, 298
Прибуток (збиток) від неопераційної діяльності 278
Прибуток (збиток) від операцій з цінними паперами 278
Прибуток банку 76
Принцип сегментування 13
Принцип універсальності 13
Проектне фінансування 179
Проміжні цілі грошово-кредитної політики 33
Прострочені кредити 147
Професійна діяльність (банку) на ринку цінних паперів 180
Процентний ризик 255
Процентний ризик банківських інвестицій 190
Пряме котирування 196
Прямі інвестиції банків 244
Прямі фінансові інвестиції 178
- Рахунок «Лоро» 103
Рахунок «Ностро» 103
Регулювання 322
Регулююча функція власного капіталу 111
Регулятивний капітал 240
Резервний фонд банку 111
Рентабельність 213

- Рентабельність активів 223
Рентабельність витрат 229, 281
Рентабельність доходу (маржа прибутку) 280
Рентабельність капіталу 223
Ризик при формуванні депозитів 255
Ризик ринку цінних паперів 255
Ринковий ризик банківських інвестицій 190
Ринкові методи грошово-кредитної політики 34
Розміщення 252
Розрахунки в порядку планових платежів 98
Розрахунки по відкритому рахунку 202
Розрахунки, основані на заліку взаємних вимог 99
Розрахунковий чек 92
Розрив ліквідності 293, 302
- Сезонний аналіз загальноекономічних чинників 303
Середньозважений строк погашення (дюрація) 309
Система електронних платежів НБУ (СЕП) 51
Система фінансової безпеки банків 365
Спеціалізований банк 63, 244
Співвідношення наданих кредитів і фондів 230
Споживчий кредит 172
Стандартні кредитні операції 148, 261
Статутний капітал банку 109, 111
Стратегічне управління 293
Стратегічний банківський менеджмент 325
Стратегічні цілі грошово-кредитної політики 33
Стратегія комерційного банку 90
Стратегія максимізації прибутку 292, 317
Стратегія мінімізації ризику 292
Строкові депозити 137
Строкові кредити 147
Структурний аналіз загальноекономічних чинників 303
Субстандартні кредитні операції 148, 261
Сумнівні кредитні операції 148, 261
- Тактичні цілі грошово-кредитної політики 33
Теперішня вартість майбутніх доходів 158
Торгівля цінними паперами 181
Трендовий аналіз 220, 231
Трендовий аналіз загальноекономічних чинників 303

Узагальнюючий показник структурних зрушень у балансі 254

Управління банківськими ресурсами 141

Факторний аналіз 231, 272, 289

Фінансова безпека банку 361

Фінансовий банківський менеджмент 326

Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності 344

Фінансовий моніторинг 347

Фінансовий стан банку 215, 218

Фінансові документи при операціях інкасо 198

Фінансові інструменти 343

Фінансові посередники 60

Форвардна угода 204

Функція забезпечення оперативної діяльності 141

Циклічний аналіз загальноекономічних чинників 303

Часткові показники ефективності 228

Чиста маржа операційного прибутку 283

Чиста маржа прибутку 297

Чиста непроцентна маржа 282

Чиста процентна маржа 225, 281

Чисте інкасо 198

Чистий дохід до витрат на утримання персоналу 226

Чистий дохід на одного працюючого 225

Чистий спред 224, 282

Шарування 252

Швидкість обороту позики 258

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні показники діяльності банків України, млн. грн.

№ з/п	Назва показника	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.10.2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Кількість банків за Реєстром	193	198	198	197	194	198	175
2.	Виключено з Державного реєстру банків з початку року (в колонках 3, 4, 5, 6, 7, 8 — дані за попередній рік)	6	1	7	6	6	0	25
3.	Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	19	19	13	14	18	21	24
4.	Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	170	175	184	182	176	176	175*
4.1	з них: з іноземним капіталом	35	47	53	51	55	53	55
4.1.1	у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	13	17	17	18	20	22	23
5.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	27.6	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.3
	АКТИВИ							
I.	Активи банків	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 117 514
	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	353 086	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 263 125
1.	Готівкові кошти та банківські метали	11 430	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	27 161
2.	Кошти в Національному банку України	15 280	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	31 395

№ з/п	Назва показника	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.10.2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	18 535	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	77 367
4.	Кредити надані	269 294	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	821 610
	з них:							
4.1	кредити, що надані суб'єктам господарювання	167 661	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	602 122
4.2	кредити, надані фізичним особам	77 755	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	162 917
5.	Довгострокові кредити	157 224	291 963	507 715	441 778	420 061	426 430	399 238
5.1	з них: довгострокові кредити суб'єктам господарювання	90 576	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348	277 539
6.	Прострочена заборгованість за кредитами	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851	79 292	75 844
7.	Вкладення в цінні папери	14 466	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	104 127
8.	Резерви під активні операції банків	13 289	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	146 630
	<i>% виконання формування резерву</i>	<i>100.1</i>	<i>100.04</i>	<i>100.1</i>	<i>100.05</i>	<i>100.01</i>	<i>100.00</i>	<i>100.00</i>
8.1	з них: резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	12 246	18 477	44 502	99 238	112 965	118 941	108 811
	<i>ПАСИВИ</i>							
II.	Пасиви, усього	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 117 514
1.	Капітал	42 566	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	164 432
1.1	з нього: сплачений зареєстрований статутний капітал	26 266	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	173 263
1.2	<i>Частка капіталу у пасивах</i>	<i>12.5</i>	<i>11.6</i>	<i>12.9</i>	<i>13.1</i>	<i>14.6</i>	<i>14.7</i>	<i>14.7</i>

№ з/п	Назва показника	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.10.2012
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.	Зобов'язання банків	297 613	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	953 082
	з них:							
2.1	кошти суб'єктів господарювання	76 898	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	181 137
2.1.1	з них: строкові кошти суб'єктів господарювання	37 675	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	79 792
2.2	кошти фізичних осіб	106 078	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	349 120
2.2.1	з них: строкові кошти фізичних осіб	81 850	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	272 520
	<i>Довідково:</i>							
1	Регулятивний капітал	41 148	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 287
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2)	14.19	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90	18.24
3	Доходи	41 645	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	110 822
4	Витрати	37 501	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	108 047
5	Результат діяльності	4 144	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	2 775
6	Рентабельність активів, %	1.61	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.34
7	Рентабельність капіталу, %	13.52	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	2.32
8	Чиста процентна маржа, %	5.30	5.03	5.30	6.21	5.79	5.32	4.64
9	Чистий спред, %	5.76	5.31	5.18	5.29	4.84	4.51	3.87

* з них 1 банк має ліцензію санаційного банку

Додаток Б

**Попередні підсумки діяльності банків
за станом на 1 жовтня 2012 року
(за даними щоденного балансу)**

За станом на 01.10.2012 ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 175 банків України (публічні акціонерні товариства), один із яких має ліцензію санаційного банку.

Капітал банків становив 167,2 млрд. грн., або 14,9 % пасивів банків.

Сплачений зареєстрований статутний капітал банків становив 173,3 млрд. грн.

Зобов'язання банків на 01.10.2012 становили 953,9 млрд. грн.

Основними складовими зобов'язань були:

- кошти фізичних осіб — 349,1 млрд. грн., або 36,6 % ;
- кошти суб'єктів господарювання — 181,1 млрд. грн., або 19,0 % ;
- міжбанківські кредити та депозити — 144,8 млрд. грн., або 15,2 % .

Структура коштів фізичних осіб у банках така:

- строкові кошти — 272,5 млрд. грн., або 78,1 % ;
- кошти на вимогу — 76,6 млрд. грн., або 21,9 % .

Активи банків України на 01.10.2012 становили 1 121,1 млрд. грн., загальні активи — 1 264,6 млрд. грн.

Структура загальних активів банків така:

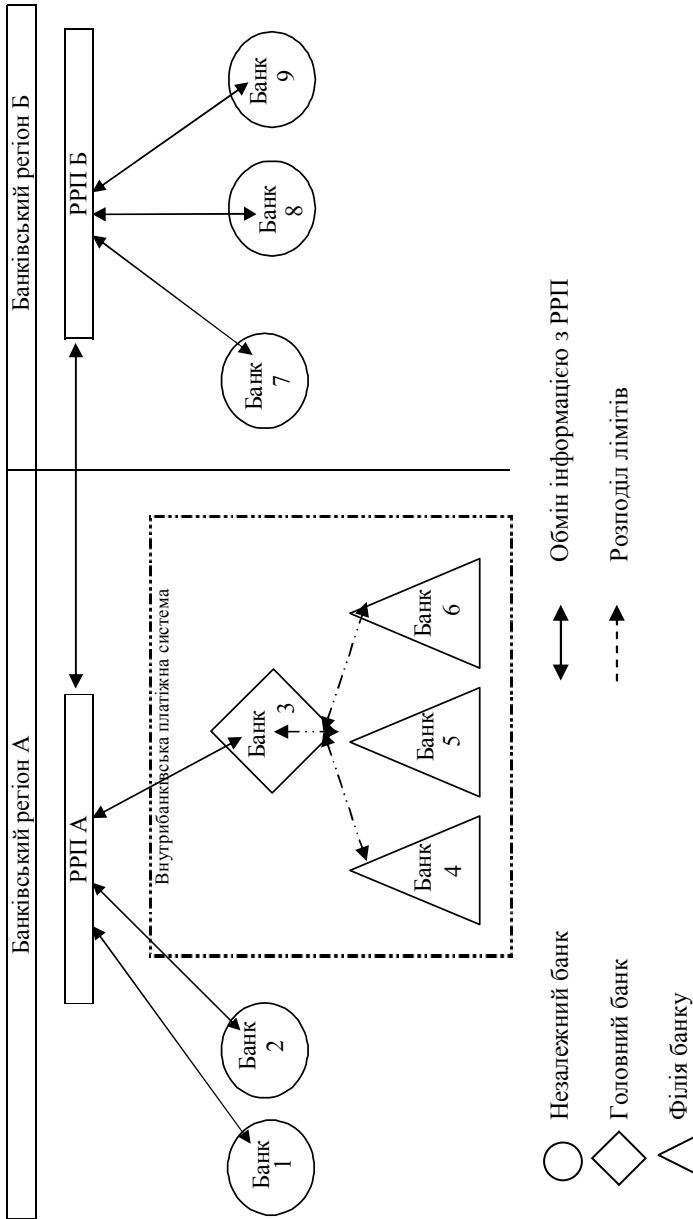
- готівкові кошти, банківські метали та кошти в Національному банку України — 4,6 % ;
- кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках, — 6,1 % ;
- кредити надані — 65,0 % ;
- вкладення в цінні папери — 8,2 % ;
- дебіторська заборгованість — 6,0 % ;
- основні засоби та нематеріальні активи — 4,4 % ;
- нараховані доходи до отримання — 4,4 % ;
- інші активи — 1,3 % .

Додаток В

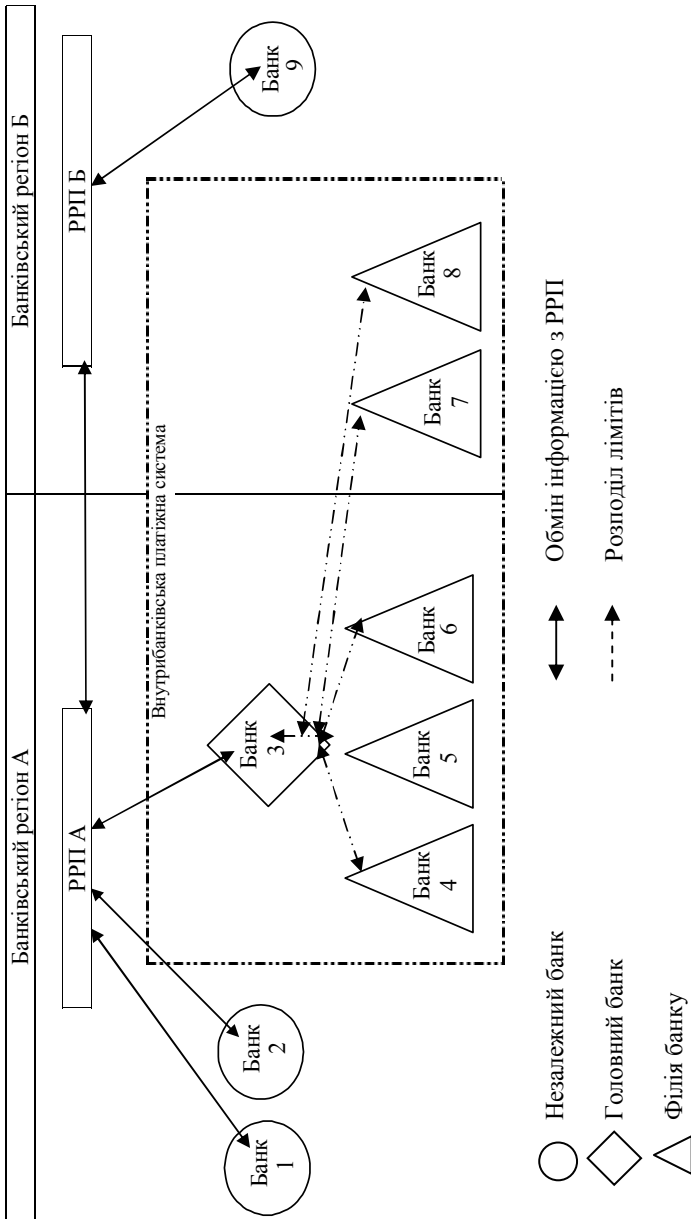
Динаміка значень економічних нормативів по системі банків України за 2012 рік, %

№ з/п	Норматив	За станом на										
		01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	
1	Н1 Регулятивний капітал (млн.грн.)	178454	171118	171179	172317	172412	172506	174643	176507	177292	178287	
2	Н2 Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	18.90	18.23	18.01	17.88	17.83	17.93	17.98	18.29	18.26	18.24	
3	Н3 Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9 %)	14.96	14.73	14.67	14.51	14.58	14.56	14.58	14.64	14.70	14.86	
4	Н4 Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	58.48	55.63	57.97	54.25	53.22	53.39	52.75	55.24	57.47	57.88	
5	Н5 Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	70.53	69.59	69.88	72.88	74.80	73.54	70.75	83.49	80.67	78.39	
6	Н6 Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	94.73	93.54	93.63	93.14	93.94	94.05	94.46	92.81	91.04	90.41	
7	Н7 Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	20.76	21.97	22.28	22.50	22.38	22.00	22.24	22.24	22.43	22.61	

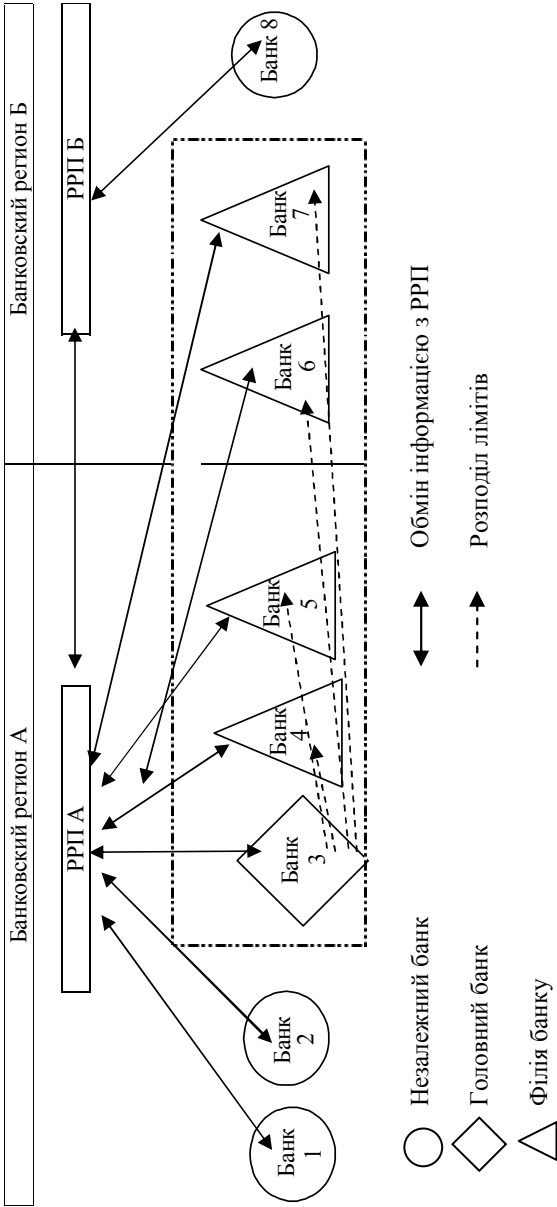
8	Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	164.46	169.57	168.56	177.94	180.17	176.39	178.68	168.31	165.25	169.95
9	Н9	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручителств, наданих одному інсайдеру (не більше 5 %)	0.57	0.70	0.69	0.56	0.53	0.56	0.45	0.47	0.46	0.36
10	Н10	Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручителств, наданих інсайдерам (не більше 30 %)	2.51	2.74	2.80	2.74	2.73	2.69	2.99	2.49	2.64	2.54
11	Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 1.5 %)	0.06	0.07	0.07	0.06	0.09	0.09	0.10	0.10	0.12	0.10
12	Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	3.24	3.31	3.33	3.24	3.09	3.08	3.11	3.06	3.13	3.27

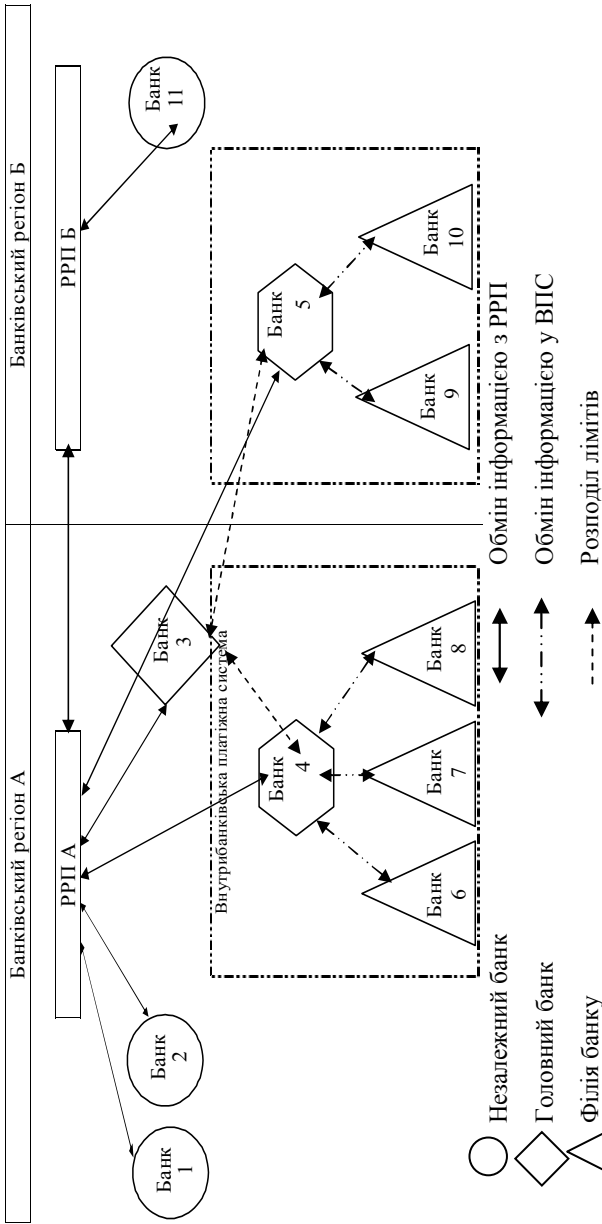
Друга модель. Головний банк та філії розташовані в одному регіоні України. Головний банк має ВПС для організації обслуговування філій. Ця модель дозволяє головному банку повністю керувати платіжними транзакціями філій у межах регіону. Як для першої моделі, сфера її дії обмежується одним адміністративним регіоном України. Але друга модель потребує наявності власної ВПС, до функцій та умов експлуатації якої НБУ висуває певні вимоги.

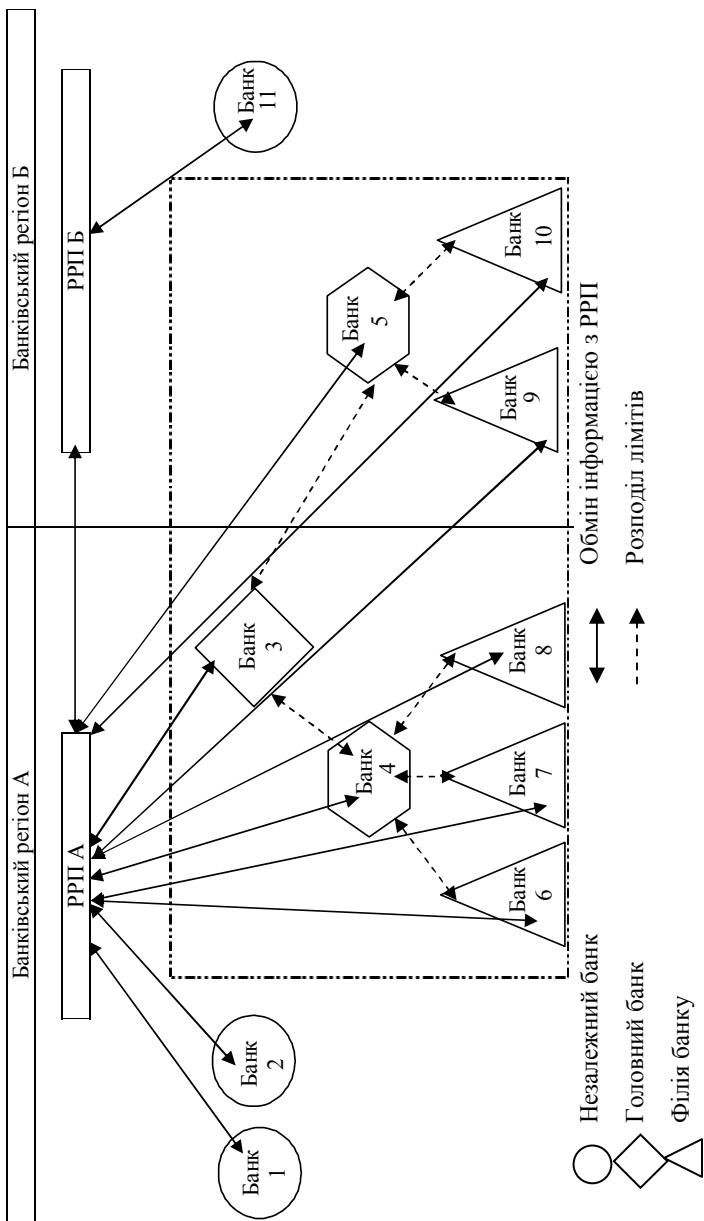
Третя модель. Це територіальне розширення другої моделі. Сферою її дії є уся територія України. Основні переваги — наявність єдиного коррахунку у межах всієї України та повний (прозорий) контроль головного банку над усіма міжбанківськими розрахунками філій. Але третя модель потребує наявності повнофункціональної ВПС, до функцій та умов експлуатації якої НБУ висуває досить суворі вимоги.

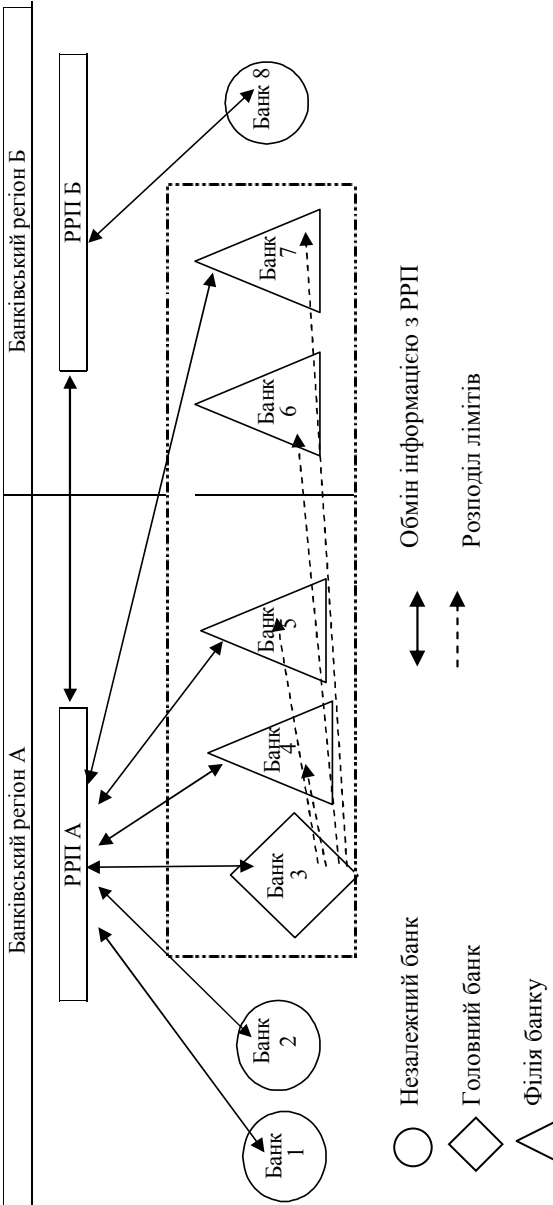
Четверта модель. Це територіальне розширення першої моделі. Сфера її дії — уся територія України. До основної переваги першої моделі — простоти й зручності експлуатації для банків — додається можливість злиття корпоративних усіх філій, незалежно від їх місцезнаходження, керівництва філіями в масштабах всієї України. Вади — недостатній рівень управління головним банком початковими платежами філій, яке здійснюється тільки методом обмеження загальних сум платежів, але не конкретного санкціонування кожної трансакції. Із зростанням кількості філій ускладнюється централізоване управління їх кредитними ресурсами, збільшується час реакції головного банку щодо наданої інформації та зворотного зв'язку з його боку у вигляді керуючої інформації. Тому четверту модель доцільно використовувати для дрібних та середніх банків, у яких кількість філій не перевищує 30–40.

П'ята модель. Це поєднання четвертої та другої. Структура підлеглості філій — дворівнева. При цьому на першому рівні (головний банк та філії першого рівня, так звані регіоналі управління комбанку) діють механізми роботи по четвертій моделі, тобто управління загальною платоспроможністю філій по механізму лімітів. На другому рівні кожне регіональне управління є для філій свого регіону (філій другого рівня) головним банком другої моделі, з власною ВПС, що діє в масштабах регіону, з усіма правилами й механізмами роботи по другій моделі. П'ята модель найбільш відповідає потребам банків, які мають в банківських регіонах розгалужену мережу філій зі своїми ВПС внутрі регіонів, але не мають технічних можливостей забезпечити повноцінне функціонування своєї власної ВПС в масштабах всієї України.

Шоста модель. Це розвиток четвертої моделі, а саме — організація підлеглості філій у вигляді дворівневого ланцюга. Шоста модель призначена для компаній, які не можуть чи не хочуть розробляти ВПС як у масштабах всієї України, так і в межах окремих регіонів, але при цьому мають досить розгалужену мережу філій у кількох регіонах України для того, щоб надавати своїм регіональним управлінням право організувати роботу філій в регіоні за принципами, аналогічними роботі по першій моделі.

Сьома модель. Це розвиток четвертої моделі, з додаванням двох принципів відмінностей. Існує механізм обмеження категорій початкових платежів, які дозволено виконувати філіям (за сумами, за балансовими рахунками та ін.). Головний банк засобами спеціальної формалізованої мови управління філіями формує обмеження (так звані бізнес-правила), які він вважає необхідним встановити для конкретної філії. Послідовність операторів цієї мови оформлюється у вигляді спеціального технологічного файлу СЕП (тип файлу — М), й такий файл транспортується засобами СЕП від головного банку через АРМ-2 СЕП до філії-одержувача. Програмне забезпечення ОДБ філії веде базу даних обмежень, що діють на даний момент, на основі отриманих файлів М. Усе початкові платежі, які має виконати філія, перевіряються ОДБ філії на відповідність встановленим обмеженням.

Головний банк може здійснювати початкові платежі від імені усіх своїх філій (як при обслуговуванні за третьою моделлю).

Якщо філії необхідно виконати початковий платіж, який на поточний момент заборонений діючими бізнес-правилами, то філія відправляє в головний банк клопотання про виконання цього платежу (засобами інформаційних документів СЕП). Головний банк розглядає клопотання та в разі згоди сам відправляє в СЕП початковий платіж від імені цієї філії.

Таким чином досягається можливість контролю головним банком крупних фінансових операцій філії, з наданням йому певної незалежності в розпорядженні малими сумами.

Ця модель досить зручна, але потребує певного доопрацювання програмного забезпечення ОДБ як головного банку, так і філії.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

За загальною редакцією
доктора економічних наук, професора,
академіка АЕН України **Кузнецової С.А.**

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 12.07.2013 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 25,65.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.